AKADEMOS

Revistă de ştiinţă,
inovare, cultură şi artă
Înregistrată la Ministerul Justiţiei la
25.05.2005, nr. 189.
Categoria B

Fondator:
Academia de Ştiinţe a Moldovei

***

Acest număr este ilustrat cu lucrări de Petru Jireghea, din colecţiile MNAM, UAP RM, Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” (Bacău, România) şi arhive private

Adresa Redacţiei:
MD 2001
mun. Chişinău,
bd. Ştefan cel Mare 1
et. 4, birou 432
Tel.: (+373 22) 212381

www.akademos.asm.md
e-mail: akademos@asm.md
vcucereanu.asm@gmail.com

ISSN 1857-0461

Editat la Tipografia AŞM

CUPRINS

Acad. Gh. Duca. Ştiinţă performantă în serviciul societăţii 3
Cea de-a V-a Reuniune a Academiilor Dunărene 7
Preşedintele Senatului României, în vizită la AŞM.. 8
Călin Popescu-Tăriceanu. Avantajele Republicii Moldova în parcursul european...9
Urme germane în Republica Moldova 1814 – 2014: tradiţii şi modernizare......13
Dr. phil. habil. Ute Schmidt. Imigrarea germanilor începând cu anul 1814, stabilirea, exodul din anul 1940...14
Dr. hab., prof. Sv. Cojocaru, m. c. C. Gaindric. Tradiţie şi contemporaneitate. Institutul de Matematică şi Informatică la 50 de ani...18
Acad. Gh. Duca, m. c. T. Lupaşcu, dr. hab. A. Arîcu. Oportunităţi pentru dezvoltare: Institutul de Chimie la 55 de ani..23
Dr. hab., prof.univ. P. Topala. Dezvoltarea cercetării tehnico-tehnologice şi pregătirea cadrelor inginereşti la Bălţi..29
M. c. A. Sidorenko. Nanotehnologiile şi lumea miraculoasă a metamaterialelor.33
Dr. A. Mereuţa. Centrul de Tehnologii Ionizante – o investiţie strategică în sănătate şi industrie..39
Dr. hab. V. Alcaz, Dr. Ing. Ş. F. Bălan, Prof. asoc., Dr. P. Trifonova, N. Üker. Reţea de siguranţă la cutremure în bazinul Mării Negre....................................45
Drd. C. Coşer, conf. univ., dr. A. Litvin. Potenţialul de export şi competitivitatea agroalimentară a Republicii Moldova 49
M. c. I. Dediu. Bioeconomia – o creaţie ştiinţifică românească.........................59
Dr. hab. M. Nedealcov. Impactul schimbărilor de climă asupra productivităţii unor culturi agricole..62
Conf. univ. dr. E. Sochircă, lector superior L. Căpăţînă. Evaluarea percepţiei populaţiei faţă de riscurile la inundaţii în bazinul râului Prut 66
Drd. O. Cojocaru. Specificul solurilor bazinului de recepţie „Negrea” şi impactul acestuia asupra eroziunii..70
M. c. V. Ghicavîi, dr. Gh. Guşuilă, dr., conf. N. Bacinschi. Autotratamentul şi posibilele prejudicii..74
M. c. I. Guceac. Impactul Constituţiei asupra creaţiei ştiinţifice şi artistice 81
Dr., conf. cerc. V. Mîndru, dr., conf. univ. A. Peru-Balan. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană: percepţii şi atitudini ale populaţiei.................89
Dr. A. Peru-Balan. Arhetipul şi brandingul politic: premise culturale în persuasiune...94
Dr. S. Sprincean. Problematica antropologică în context bioetic şi politic......102
Dr. hab. N. Enciu. Cu privire la dimensiunea demografică a ştiinţei istorice..107
Dr. hab. V. Moraru, dr. Z. Ilie. Basarabia în opera lui V. A. Urechia.............120
Lector univ. A. Birtalan, dr. hab. Gh. Colţun. Studiu comparativ al sinonimelor frazeologice adverbiale 125
Dr. hab. I. Ciocanu. Un roman incitant: „Noaptea Sfântului Andrei” de I. Vicol...129
Dr. hab. E. Ploşniţa. Marketingul şi muzeele Republicii Moldova.................136
T. Braga. Petru Jireghea, umanism şi „explozii” în serii creatoare..................142
M. cor. D. Dragnev, dr. T.-T. Marşalcovschi. Un tezaur de surse istorice unice (Către jubileul de 80 ani al academicianului Ioan Caproşu)............................146
Dr., conf. univ. A. Simac. Recurs la imaginarul identitar: covorul basarabean.151
Член-корр. АНМ В. Царанов. Значимый вклад в гагаузоведение 153
Dr., prof. E. Brigalda. Pagini de aur din istoria vieţii bisericeşti....................156
Prof. univ. dr. D. Şchiopu. Legea morală raportată la relaţia dintre om şi animale...158
Dr. hab., prof. univ. E. Constantinovici. Prima enciclopedie sportivă.....................................160
Acad. Gheorghe Ghidirim la 75 de ani...162
Dr. hab. Nicon Ungur la 60 de ani..163
Acad. Alexandru Roşca la 80 de ani..165
M. cor. Anatol Ciobanu la 80 de ani...166
Dr. hab. Ion Gagim la 60 de ani...168
Dr. hab. Alexandru Burlacu la 60 de ani...169
M. c. Ion Dediu la 80 de ani...172
Acad. Alexei Simaşchevici la 85 de ani..176
Dr. hab. Ana Ştefârţă la 75 de ani..177
M. c. Victor Ghicavîi la 70 de ani..179
Dr. hab. Nicolae Băieşu la 80 de ani...182

CEA DE-A V-a REUNIUNE A ACADEMIILOR DUNĂRENE

„Ideea conferinţelor este de a construi o nouă regiune în Europa consolidată şi pregătită să facă faţă imperativelor sec. XXI. În această regiune sunt situate 11 state, cu locuitori vorbitori a 10 limbi şi sunt 20 de Academii de Ştiinţe."

Prof. Felix Unger
Președintele Academiei Europene de Științe și Arte
Chișinău, 7 aprilie 2014

ȘTIINȚĂ PERFORMANTĂ ÎN SERVICIUL SOCIETĂȚI

*Academician **Gheorghe DUCA***
Președintele Academiei de Științe a Moldovei

În anul 2014 a fost ales președintele AȘM. Astfel, programul managerial de activitate pentru viitor se înscrie pe linia continuității și asumării responsabilităților în vederea păstrării valorilor și performanțelor în noile condiții de modernizare a sferei academice.

În această ordine de idei, prima prioritate a programului reprezintă **managementul cercetării și cadrul normativ**. În cei 24 ani de la independență, sfera științei a trecut prin mai multe forme de organizare. Însă rezultatul a fost unul – diminuarea constantă a finanțării cercetării, care coborâse la 61 de milioane de lei pentru toată comunitatea. Pentru 101 institute și universități. Situația era și mai deplorabilă în institutele Academiei de Științe a Moldovei: echipamentul se uzase, acoperișurile curgeau, iar în perioada rece a anului majoritatea cercetătorilor lucrau la domiciliu. Întreg sistemul de cercetare se confrunta cu efectele exodului masiv al cadrelor din știință.

Pornind de la aceste realități, activitățile manageriale dezvoltate în prima perioadă s-au axat pe consolidarea și fortificarea potențialului existent. Deseori eforturile depuse purtau amprenta supraviețuirii. A urmat o perioadă de muncă concentrată pe un obiectiv esențial pentru comunitatea științifică – asocierea la programele europene pentru cercetare. Astăzi, **a venit timpul pentru o nouă reformă.**

Comunitatea științifică este administrată actualmente de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, având o autonomie financiară care este negociată, anual, prin Acordul de parteneriat încheiat între Guvern și Academia de Științe a Moldovei. Finanțarea este realizată de trei structuri independente – Centrul pentru Finanțarea Cercetărilor Fundamentale și Aplicative, Centrul pentru Proiecte Internaționale și Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic, care organizează concursurile și managementul proiectelor.

Totodată, evaluarea este efectuată independent de experți naționali și internaționali. Prin acest mecanism de activitate se introduce etapizarea și transparența. Se promovează meritocrația în distribuirea banilor publici.

Pe parcurs, au fost întreprinse și alte acțiuni menite să aducă mai multă obiectivitate și deschidere. Totuși, la acest capitol au apărut controverse între comunitatea științifică academică și cea universitară. Ce-i drept, neînțelegerile, până la urmă, au fost depășite. Astăzi facem front comun pentru promovarea Codului educației și modificărilor la Codul cu privire la știință și inovare.

Problema esențială este definitivarea plafoanelor de finanțare între toate institutele și universitățile acreditate sau acceptate de stat. Acest aspect este deja negociat cu Executivul Republicii Moldova și există înțelegere că după reformarea sistemului de cercetare-dezvoltare, volumul de finanțare va crește. Acum, toți actorii din cercetare urmează să se implice în elaborarea mecanismului de finanțare instituțională și complementară a cercetării și promovarea acestuia la nivelul organelor decizionale.

În conformitate cu noul Cod al educației și modificările la Codul cu privire la știință și inovare, urmează să fie creată Agenția Națională pentru Cercetare-Dezvoltare, care va finanța toate tipurile de proiecte, iar Academia cu membrii săi, va deveni forul științific de importanță națională.

În aceste condiții noi se impune:

1. Crearea unui Consiliu Național pentru cercetare-dezvoltare, analog celui din Finlanda și Japonia, în frunte cu prim-ministrul și trei copreședinți – un viceprim-ministru, președintele AȘM și președintele Consiliului Rectorilor, care va avea misiunea de a negocia cu Executivul cotele de finanțare și strategia de dezvoltare durabilă a științei, prin aceasta fiind menținut statutul comunității științifice, autonomia funcțională și posibilitatea de a se implica în administrarea domeniului.

2. Deschiderea fondurilor sectoriale ale ministerelor pentru cercetători și cercetare, în special pentru proiecte în parteneriat cu IMM-urile și sectorul privat.

La nivel de Academie, urmează să fie reorganizate componența, structura și denumirea secțiilor. Mă refer în mod special la Secția de Științe ale Naturii și Exacte. Totodată, activitățile viitoare trebuie să se centreze pe un management participativ al directorilor și conducătorilor de subdiviziuni, bazat pe responsabilitate și o cultură instituțională integrată.

Generalizând primul obiectiv, se poate concluziona că la etapa pe care am depășit-o, Codul cu privire la știință și inovare a fost unul benefic și judicios. Datorită lui, comunitatea științifică s-a revigorat, reușind să obțină pentru Republica Moldova statutul de țară asociată la programele europene.

Consider că ministerele de resort, Consiliul Rectorilor, dar și membrii Academiei trebuie să coopereze, astăzi, pentru promovarea Codului educa-

ției și modificărilor la Codul cu privire la știință și inovare, astfel încât, **plecând de la validarea trecutului**, să contribuim la dezvoltarea unei societăți inovatoare bazate pe cunoaștere, pe competență personală și pe **o cultură a succesului instituțional**.

Cel de-al doilea obiectiv strategic este susținerea și dezvoltarea **științei performante în serviciul societății.**

Nu voi da nume concrete. Lista ar fi mult prea mare. Ţin să subliniez însă că, după cum arată rezultatele anului 2013, am izbutit, cu eforturi comune, să atingem succese importante, atât la nivel de capacități umane și intelectuale, relevate prin cei 3212 cercetători și peste 7700 publicații, cât și de perspectivă strategică, pusă în evidență de activitatea tinerilor care constituiau 30% la sută din totalul cercetătorilor, cota de 37% de cofinanțare și numărul în creștere a proiectelor internaționale câștigate.

Deși societatea și autoritățile publice nu sesizează palpabil aportul științei în dezvoltarea țării, totuși trebuie să recunoaștem că savanții noștri au obținut rezultate relevante care sunt expuse în publicații naționale și internaționale de prestigiu, transpar în tehnologiile și biotehnologiile implementate, în soiurile și hibrizii omologați în țară și în străinătate, în noile specii de animale, plante și microorganisme descrise, în rezultate inedite pentru limbă, istorie, cultură și artă.

Astăzi, conform datelor analitice ale SCImago, Republica Moldova contribuie la dezvoltarea științei în lume cu cercetări din domeniul ingineriei, fizicii, chimiei și științelor despre materiale. Foarte bine. Dar, care este orientarea lor aplicativă? Potrivit aceleiași surse, Germania, Franța și Marea Britanie își aduc cea mai mare contribuție prin științele vieții – biomedicină și sănătate. Pornind de la obiectivele dezvoltării strategice, trebuie susținută experiența europeană, dar şi cea a Statelor Unite ale Americii, care promovează consolidarea eforturilor interdisciplinare în rețele de clustere, cum ar fi: **Biomedicină și sănătate, surse de energie regenerabilă, tehnologii și biotehnologii agricole, patrimoniu cultural**, iar cercetările fundamentale vor trebui sa-și aducă contribuția la soluționarea acestor priorități stringente ale societății. Același sistem de valori se regăsește și la nivelul priorităților strategice aprobate de Parlamentul Republicii Moldova, care sunt în concordanță cu prioritățile europene.

Pe viitor, trebuie să ne orientăm mai mult asupra valorii output-ului. Gândirea inovativă și antreprenorială urmează să fie promovată la toate nivelurile de administrare și în toate structurile de cercetare. În acelaşi timp, pentru a creşte rolul științei în dezvoltarea economică e nevoie să se investească în infrastructura inovațională, să se identifice noi soluții de protecție a proprietății intelectuale și de stimulare materială a autorilor de invenții, soiuri și tehnologii, să fie continuate concursurile pentru programe de stat axate pe dezvoltarea inovațiilor, care pot fi utilizate în cultură, educație și economie.

Trăgând linie şi făcând bilanţul acţiunilor ce vizează performanța științei și rolul acesteia în societate, consider că pentru viitor, în instanțele decizionale urmează a fi promovate două mesaje principale:

1. Ştiinţa şi inovarea constituie o prioritate pentru dezvoltarea ţării noastre.

2. Prin asocierea la programele europene, comunitatea științifică contribuie la procesul de integrare europeana a Republicii Moldova.

La nivelul comunității științifice fiecare institut va trebui să elaboreze strategii coerente, pe termen mediu și lung, care vor prevedea consolidarea și dezvoltarea capacității de cercetare, extinderea programelor de colaborare și parteneriate de tip public-privat și, lucru nu mai puțin important, dezvoltarea spiritului de autonomie, competiție și inovare.

Toate aceste acțiuni pot fi realizate doar cu cercetători competenți, cu oameni creativi. De aceea, al treilea obiectiv major va rămâne **consolidarea potențialului uman și grija pentru oamenii de știință,** prin aprecierea cercetătorilor consacrați și atragerea tinerilor în cercetare.

Astfel, cel mai important factor de motivare a performanței profesionale este salarizarea. În 2004, salariul mediu al cercetătorului pe țară era de 584 lei. Grație Codului pentru știință și inovare, pe parcursul anilor, remunerarea a avut o dinamică pozitivă de creștere, astfel încât în 2013 a sporit de 6,6 ori. Tot în această perioadă, prin Hotărâre de Guvern au fost obținute cele patru prime anuale și indemnizații la salarii. Mai mult ca atât, recent, a fost legiferat salariul special de la 700 până la 4000 euro pentru cercetătorii care au câștigat și activează în cadrul proiectelor internaționale.

Este limpede că remunerarea domeniului cercetării trebuie să crească, inclusiv pentru personalul tehnic și auxiliar. Este oportună și introducerea unui nou sistem de salarizare, bazat pe indicatorii de activitate, care a fost elaborat pe parcursul anului 2013 de o echipă de experți internaționali.

În ce privește indemnizațiile viagere și cele pentru grade științifice, acestea au sporit de la 70, 120, 150 și 200 lei la 300, 700, 2000 și 3000 lei. Cu certitudine, pe viitor, trebuie dublate și triplate indemnizațiile actuale la toate titlurile și gradele științifice.

De menționat, că în scopul aprecierii și stimulării activității oamenilor de știință au fost instituite 6 tipuri de premii bănești prin intermediul cărora au fost apreciați peste 150 de cercetători din institutele AȘM, universități și institutele ramurale. În perspectivă, voi contribui și la instituirea mai multor premii nominale, premii pentru succese în programele internaționale sau pentru promovarea imaginii științei în societate.

Problema tinerilor a fost și va rămâne una prioritară. Apreciez mult susținerea Guvernului pentru sporirea bursei doctoranzilor, care astăzi este în jur de 1000 lei și introducerea burselor pentru merite deosebite de 2000 și 2500 lei lunar, de care au beneficiat peste 250 doctoranzi.

Tot pentru promovarea tinerilor, în această perioadă am propus și am susținut finanțarea a 370 echipe de tineri, care au valorificat 27 milioane de lei. Aceste tipuri de proiecte au fost o continuare a experienței dezvoltate în cadrul programului MRDA-CRDF, prin care au fost atrase în Moldova peste 8 milioane de dolari, fiind finanțate 195 de proiecte, la care au participat 2500 de cercetători din Republica Moldova și 1000 din SUA.

Vom continua această muncă. În același timp, pentru a converti exodul de talente într-o mobilitate a tinerilor, vom crea mecanisme de plecare nu doar spre țările europene, dar și din țările europene spre Republica Moldova.

Un aspect important, dar parțial ratat, deocamdată, este crearea condițiilor de trai și a facilităților sociale pentru tinerii cercetători. Aici voi menționa că până în 2004 au fost privatizate toate căminele AȘM, a fost distrusă integral sala sportivă și dispensarul, alimentarea în cantina Crizantema era necalitativă. În 2006 - 2008 au fost depuse eforturi considerabile pentru a crea un cămin a doctoranzilor cu familii, dar, din lipsa de finanțe, până în prezent nu s-a realizat nimic. În 2008 s-a început construcția căminului pentru studenți, care din păcate are aceeași soartă, iar în 2012 am inițiat construcția unui bloc locativ pentru tineri și sper că acesta va fi dus la bun sfârșit.

Pe viitor voi depune eforturi pentru crearea condițiilor materiale și susținerea familiilor de tineri cercetători și, desigur, sporirea bursei, salariului și a indemnizațiilor.

Un obiectiv important pentru activitatea de mai departe va constitui crearea capacităților instituționale și de cercetare, inclusiv **construcțiile capitale și infrastructura.**

În momentul în care am preluat funcția de președinte al AȘM, în 2004, starea de lucruri, din acest punct de vedere, era destul de dificilă. În anii 2004-2013, prin judecăți au fost restituite bunurile vândute și revândute ilegal și au fost înregistrate 47 terenuri și 34 de clădiri, astfel fiind legiferate majoritatea bunurilor AȘM. Voi încerca și de acum încolo să vă îndemn să fim gospodari în casele noastre, să renovăm edificiile, laboratoarele, acoperișurile, blocurile sanitare, tot așa cum am făcut-o și până acum, restaurând blocul central al AȘM, biblioteca, institutele, laboratoarele și sala sportivă.

17 aprilie 2014. La cea de-a XVIII-a Sesiune a Asambleei Academiei de Științe a Moldovei președinte al Academiei este ales acad. Gheorghe Duca

Pentru dezvoltarea infrastructurii de cercetare s-au creat mecanisme specifice de finanţare. În primul rând, prin Codul cu privire la ştiinţă şi inovare a fost prevăzută cota de 20 la sută pentru echipament, în al doilea rând – au fost finanţate 18 proiecte în valoare de aproape şapte milioane de lei pentru utilarea laboratoarelor. Împreună cu cele 9 proiecte în valoare de 24 milioane de lei, finanţate de fondul american CRDF, aceste acţiuni au contribuit la crearea unor centre performante cu reţele de utilizare comună a echipamentului ştiinţific pentru institute şi universităţi.

Graţie perseverenţei, insistenţei şi eforturilor considerabile depuse de membrii Academiei şi echipele pe care le conduc, astăzi în fiecare structură de cercetare există laboratoare înzestrate cu echipament performant şi o atmosferă creativă de muncă.

Pentru viitor, va fi elaborată o foaie de parcurs privind dezvoltarea infrastructurii AŞM până în 2020, prin crearea centrelor de excelenţă, extinderea reţelelor de utilizare comună a echipamentului, facilitarea accesului la infrastructura europeană de cercetare, cofinanţarea procurărilor de echipamente în cadrul proiectelor internaţionale şi contractelor economice.

După consolidarea şi formarea potenţialului ştiinţific, în prima perioadă a fost posibilă **dezvoltarea unui parcurs sigur pentru integrarea europeană**. Deschiderea internaţională a constituit un aspect relevant şi un obiectiv major în activitatea din ultimii ani, care va rămâne o prioritate şi pe viitor. Au fost semnate 41 de acorduri cu 25 ţări şi au fost câştigate 277 de proiecte, ceea ce înseamnă că 277 de echipe de cercetători din Republica Moldova au stabilit relaţii de colaborare ştiinţifică cu colective similare din Germania, Franţa, Italia, România, Federaţia Rusă, Ucraina, Belarus şi alte ţări, astfel fiind creată o punte de legătură pentru participarea comună în proiecte europene şi internaţionale.

Vom dezvolta în continuare concursurile bilaterale în cadrul acordurilor deja semnate şi extinderea ariei de colaborare prin semnarea acordurilor cu alte ţări, inclusiv statele baltice, Georgia, Azerbaidjan şi, nu în ultimul rând, Turcia, cu această din urmă existând deja o înţelegere.

Concomitent, pentru transmiterea unui mesaj pozitiv şi promovarea imaginii au fost organizate mai multe conferinţe regionale la cel mai înalt nivel decizional şi politic, cu participarea prim-miniştrilor, miniştrilor, preşedinţilor de academii din peste 25 de ţări – acestea reprezentând un factor important al integrării europene.

Astfel, în 2012 comunitatea ştiinţifică din Republica Moldova a aderat la programele europene. Datorită asocierii la **cel de-al Şaptelea Program Cadru pentru Cercetare şi Inovare al Uniunii Europene** numărul proiectelor s-a dublat, iar valoarea acestora a crescut până la 4 milioane euro.

Acţiunile întreprinse pentru integrarea europeană au continuat cu negocierile şi lansarea **Programului Cadru – Orizont 2020**, care a avut loc recent la Chişinău. Toate documentele de asociere au fost parafate, iar în luna iulie va fi semnat Acordul.

Un obiectiv important rămâne a fi publicarea rezultatelor ştiinţifice şi diseminarea cunoştinţelor. Pe întreg parcursul de activitate am susţinut editarea revistelor ştiinţifice, al căror număr astăzi a atins cifra de 77. Consider, că pe viitor va fi necesar de a spori calitatea revistelor şi de a definitiva mecanismul de alocare a resurselor şi modul de administrare a acestora.

Pentru a promova savanţii de valoare ca modele pentru noua generaţie, voi susţine în continuare editarea prestigioaselor serii de cărţi *Academica* şi *Personalităţi notorii*.

Academia de Ştiinţe a Moldovei va rămâne şi pe viitor gazda discuţiilor publice dedicate problemelor stringente din Republica Moldova, în cadrul *Prelegerilor academice.* Pentru a valorifica şi mediatiza valorile patrimoniale, dar şi a promova imaginea AŞM, vom continua organizarea evenimentelor de popularizare a ştiinţei precum Noaptea Cercetătorului, Zilele Europei, Ziua Ştiinţei, Ziua Academiei de Ştiinţe etc. Iar pentru sporirea atractivităţii carierei de cercetător voi propune realizarea programelor de educaţie ştiinţifică în liceele republicii similare celor din Universitatea şi Liceul AŞM, Ziua uşilor deschise în institutele AŞM, continuarea Concursului republican „Cel mai bun elev inovator”, care este la cea de-a 7-a ediţie şi la care au participat peste 600 de copii din toate raioanele ţării.

Am certitudinea ca **AŞM să rămână o instituţie păstrătoare de valori reale, ce ne definesc ca oameni, ca intelectuali, ca savanţi**. Realizarea acestor obiective solicită de la fiecare un înalt grad de maturitate. Iar maturizarea, la rându-i, reprezintă un proces continuu, caracterizat de conexiunea dintre trecut şi viitor, dintre incertitudine şi speranţă, dintre neîncredere şi siguranţă. Astăzi ne aflăm cu toţii în situaţia de a demonstra societăţii gradul nostru de maturitate, **curajul de a ne recunoaşte greşelile, capacitatea de a găsi soluţii, inteligenţa de a preţui valorile şi perseverenţa de a edifica un viitor mai bun.**

CEA DE-A V-a REUNIUNE A ACADEMIILOR DUNĂRENE

Academia de Ştiinţe a Moldovei, împreună cu Academia Europeană pentru Ştiinţe şi Arte din Austria, a organizat, la 7 aprilie 2014, **cea de-a V-a ediţie a Conferinţei Academiilor Dunărene (DAC).** Evenimentul a reunit conducerea Academiilor de Ştiinţe din regiunea Dunării, reprezentanţi ai Comisiei Europene, ai comunităţii ştiinţifice ale statelor din regiune, ambasadori, membri ai Guvernului Republicii Moldova.

Preşedintele interimar al AŞM, acad. Ion Tighineanu, a mulţumit preşedinţilor de Academii Dunărene pentru încrederea acordată Academiei de Științe a Moldovei de a organiza acest eveniment la Chişinău, precum și Guvernului Republicii Moldova, care a acordat tot suportul necesar pentru buna lui desfășurare. El a specificat că succesul reuniunii este asigurat şi de comunitatea ştiinţifică din Moldova, prin gradul înalt de cooperare şi internaţionalizare a cercetării de care dă dovadă, iar obiectivul prioritar al acesteia – integrarea în Spaţiul European de Cercetare – trebuie realizat mai întâi prin cooperarea regională, inclusiv prin participarea la acţiunile din cadrul Strategiei Dunării.

Asistenţa a urmărit mesajul video adresat de **Comisarul european pentru politica regională, Johannes Hahn,** care a specificat importanţa Strategiei UE pentru regiunea Dunării.

După cum a menționat **Dr. Wolfgang Streitenberger, consilier la Comisia Europeană,** Strategia Dunăreană este una din noile strategii macroregionale ale Uniunii Europene, care abordează o gamă largă de probleme, divizate în 4 piloni şi 11 domenii prioritare, fiecare gestionat de doi coordonatori, şi anume două guverne ale statelor participante. În cadrul acestor priorităţi, au fost depuse mai mult de 400 de propuneri de proiecte, 151 fiind deja în faza de implementare, 225 în faza de pregătire.

În opinia sa, universităţile şi institutele de cercetare din regiunea Dunării ar trebui să coopereze mai strâns în diverse domenii, cum ar fi analizarea programelor de educaţie şi de cercetare existente în regiune şi dezvoltarea de programe comune, programele de mobilitate pentru studenţi şi cercetători, proiecte comune de cercetare, schimb de practici sau dezvoltarea de programe inovatoare de educaţie pentru grupuri ţintă la universităţi.

Prof. Felix Unger, preşedintele Academiei Europene pentru Ştiinţe şi Arte din Austria, şi-a exprimat gratitudinea cu ocazia desfăşurării, anume la Chişinău, a Conferinţei Academiilor Dunărene. El a menţionat că „Ideea conferinţelor este de a construi o nouă regiune în Europa consolidată şi pregătită să facă faţă imperativelor sec. XXI. În această regiune sunt situate 11 state, cu locuitori vorbitori a 10 limbi şi sunt 20 de Academii de Ştiinţe".

După cum a subliniat **viceprim-ministrul Tatiana Potâng**, obiectivul principal al Guvernului de la Chișinău este integrarea europeană, iar în acest context, cooperarea în regiunea Dunării este un avantaj pentru Republica Moldova, dat fiind că în regiune statele membre ale UE sunt, în acelaşi timp, şi parteneri de dezvoltare ai Republicii Moldova.

Secretarul Comisiei Dunărene, Gordan Grlic Radman, a susținut ideea cooperării în cadrul regiunii Dunării, specificând că Republica Moldova este membru plenipotenţiar al Comisiei Dunărene. El a salutat acţiunile Republicii Moldova pe plan naţional şi regional, precum şi ale comunităţii ştiinţifice,prin organizarea acestui eveniment, şi s-a arătat convins de succesul ţării noastre.

În opinia **acad. Cristian Hera, vicepreşedintele Academiei Române,** trebuie să se pună un accent aparte pe valorificarea luncilor Dunării pentru agricultură şi asta deoarece luncile Dunării sunt extrem de fertile, din punct de vedere al productivităţii pământului. Distinsul academician a apreciat contribuția savanţilor din Republica Moldova la elaborarea unor strategii legate de protecţia mediului.

În cadrul şedinţei în plen, **acad. Gheorghe Duca** a prezentat un raport amplu asupra calităţii mediului din Republica Moldova şi problemelor cu care se confruntă, actualmente, ţara noastră. El și-a centrat discursul pe domenii, precum calitatea apei, aerului, solului, evidenţiind, totodată, pericolele estimate de comunitatea ştiinţifică naţională la adresa securităţii ecologice a Republicii Moldova. La final, acad. Gheorghe Duca a lansat ideea editării unei Enciclopedii Dunărene, cu participarea tuturor Academiilor Dunărene.

Problemele abordate la reuniune au vizat subiecte privind energia durabilă/sustenabilă; calitatea resurselor apelor; riscuri de mediu; biodiversitatea şi biosecuritatea; caracterizarea şi calitatea tipurilor de landşaft; prevenirea inundaţiilor; societatea bazată pe cunoaştere, cercetarea, educaţia şi sectorul IT; competitivitatea întreprinderilor; oameni şi capacităţi/abilităţi.

Eugenia Tofan
Centrul Media al AŞM

PREȘEDINTELE SENATULUI ROMÂNIEI, CĂLIN POPESCU-TĂRICEANU, ÎN VIZITĂ LA AȘM

Preşedintele Senatului României, Călin Popescu-Tăriceanu, a vizitat, în ziua de 8 mai 2014, Academia de Ştiinţe a Moldovei. El fusese însoţit de Marius Lazurcă, Ambasadorul României în Republica Moldova, Tatiana Potâng, viceprim-ministrul Republicii Moldova, precum şi de reprezentanţi ai Preşedinţiei, Parlamentului şi Guvernului Republicii Moldova.

Oaspeţii au fost salutaţi, în deschiderea evenimentului, de preşedintele interimar al AŞM, acad. Ion Tighineanu. Oratorul a remarcat semnificaţia vectorului european pentru care optează Republica Moldova, subliniind faptul că unul dintre partenerii strategici ai Guvernului pe calea integrării europene este Academia de Ştiinţe a Moldovei, comunitatea ştiinţifică numărându-se printre primele entităţi care s-a raliat noilor deziderate. În această ordine de idei, a fost subliniat faptul că Republica Moldova a fost prima ţară din Parteneriatul Estic care a aderat la Programul Comunitar de cercetare-inovare PC7.

Acad. Ion Tighineanu a vorbit şi despre dorinţa şi intenţia de asociere la Programul Comunitar Orizont 2020, evocând în acest context sprijinul instituţiilor de cercetare din România, care au manifestat disponibilitatea de a-şi împărtăşi experienţa pentru a ajuta astfel cercetătorii moldoveni să avanseze pe traseul integrării europene. Preşedintele interimar al AŞM a exprimat sincere mulţumiri preşedintelui Senatului României pentru susţinerea acordată Republicii Moldova în parcursul european. În semn de preţuire pentru contribuţia substanţială la stabilirea, aprofundarea şi diversificarea relaţiilor de colaborare între România şi Republica Moldova, preşedintelui Senatului României, Călin Popescu-Tăriceanu, i-a fost acordată cea mai importantă distincţie a AŞM – medalia „Dimitrie Cantemir”.

La rândul său, înaltul oaspete de la Bucureşti a făcut un gest generat nu din raţiuni protocolare, ci din îndemnul inimii, oferind, în numele Camerei Superioare a Parlamentului României, Medalia ce poartă însemnele Senatului, drept apreciere a activităţii Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

În prelegerea publică „Avantajele Republicii Moldova în parcursul european”, susţinută în faţa forului academic, Călin Popescu-Tăriceanu a vorbit despre beneficiile aderării, dar şi despre susţinerea necondiţionată pe care o oferă România în parcursul european Chişinăului. „Republica Moldova este primul stat din cele şase ale Parteneriatului Estic care obţine libertatea de circulaţie, primul care va avea Acordul de Asociere, semnat şi probabil intrat în vigoare. Şi aici îmi permit să fac o mică paranteză să vă spun că, după semnarea Acordului de Asociere urmează procesul de ratificare şi eu m-am angajat public ca Senatul României să fie primul care va ratifica Acordul de Asociere cu UE, vin astfel cu un mesaj şi către fraţii noştri moldoveni, cât şi pentru partenerii noştri europeni pentru a accelera acest proces”, a declarat oficialul.

Respectând tradiţia prelegerilor publice, organizate de AŞM, preşedintele Senatului României a răspuns la întrebările asistenţei, care au vizat preponderent problema transnistreană, eforturile şi reuşitele României în procesul de integrare, situaţia de ultimă oră din ţara vecină Ucraina etc.

Eugenia Tofan
Centrul Media al AŞM

Preşedintele interimar al AŞM, acad. Ion Tighineanu, şi preşedintele Senatului României, Călin Popescu-Tăriceanu. Chişinău, 8 mai 2014

AVANTAJELE REPUBLICII MOLDOVA ÎN PARCURSUL EUROPEAN

Călin POPESCU-TĂRICEANU
Preşedintele Senatului României

Nu am nicio îndoială că momentul culminant al vieții mele publice și politice de până acum s-a petrecut în ziua de 25 aprilie 2005 la Abația Neumünster din Luxemburg, unde a avut loc ceremonia de semnare a Tratatului de Aderare a României la Uniunea Europeană, care avea să intre în vigoare la 1 ianuarie 2007.

Am avut privilegiul extraordinar de a semna acest document în calitate de prim-ministru al României, de a asocia astfel numele și semnătura mea la documentul care consfințea împlinirea celui mai mare proiect național al statului român, devenit astfel parte integrantă a familiei celor mai dezvoltate țări europene și părtaș al valorilor de libertate și de democrație în jurul cărora aceste țări și-au unit forțele. Visat, imaginat, proiectat de generația marilor înaintași de la 1848, obiectiv esențial al luptei pentru unire și independență, temei al Marii Uniri, speranță secretă care a ținut în viață două generații de români striviți de dictatura comunistă, înscrierea noastră între statele membre UE ducea mai departe aspirațiile revoluției din 1989 și încheia o etapă decisivă de regăsire a identității noastre europene.

Au trecut 25 de ani de la revoluție și 9 ani din acel moment inegalabil al semnării Tratatului de Aderare. Pare să se apropie ziua în care și Republica Moldova se va număra printre statele membre ale UE. La 29 noiembrie 2013, în cadrul reuniunii la vârf a Parteneriatului Estic de la Vilnius, Republica Moldova a fost primul stat din cele aparținând acestui Parteneriat care a parafat Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană. Astfel, Republica Moldova a ales o cale foarte diferită de cea impusă Ucrainei de guvernarea Ianukovici și a putut evita violența, contestațiile și confruntările sângeroase care au adus și continuă să aducă atâtea nenorociri vecinilor noștri ucraineni.

Întemeiată pe voința majoritar exprimată prin vot a cetățenilor săi aspirând la integrarea europeană, Republica Moldova a făcut astfel un pas decisiv către apartenența sa la UE.

Acum câteva zile, luni, 5 mai, cetăţenii Republicii Moldova au obţinut una dintre cele mai importante libertăți constitutive identității europene – regimul liberalizat de vize pentru călătorii în toate statele membre ale spaţiului Schengen. E un moment istoric. Cetăţenii Republicii Moldova beneficiază de un drept fundamental al UE, libertatea de circulaţie.

E o formă extrem de concretă de integrare europeană. E un succes al cetăţenilor, al guvernului pro-european de la Chişinău şi unul al nostru, al tuturor prietenilor europeni ai Republicii Moldova. Este consecinţa cea mai convingătoare a angajamentului ferm al Guvernului dumneavoastră de a promova reformele democratice şi de a implementa standardele europene.

Desigur, acesta este doar începutul unui drum pe care România doreşte din toată inima să vă ajute să-l parcurgeţi, atât prin dezvoltarea unor proiecte comune, cât şi prin transmiterea de competenţe şi *know-how* pe care l-am acumulat în lungul parcurs datorită căruia suntem azi un stat membru cu drepturi depline al UE.

Parcursul oricărei țări către integrarea europeană este lung și dificil, fiindcă Uniunea Europeană este o organizație fără precedent sub aspectul complexității relațiilor dintre statele membre și al exigențelor pe care aceste relații le implică. Într-adevăr, spre deosebire de marea majoritate a organizațiilor internaționale, care își bazează coeziunea – implicit mai degrabă decât explicit – pe cel mai mic numitor comun, UE tinde să se organizeze la nivelul celui mai mare numitor comun.

E adevărat că UE a debutat ca o organizație de cooperare economică într-un domeniu riguros limitat, cel al oțelului și cărbunelui, dar tratatul semnat de Consiliul European la 7 februarie 1992 în localitatea olandeză Maastricht, reprezentând cea mai profundă schimbare a tratatelor de la înființarea Comunității Europene și până la data semnării, a pus bazele Uniunii Europene ca organizație politică.

Principalul instrument – dar și principala con-

secință a acestei decizii este faptul că Uniunea Europeană acceptă noi membri cu condiția ca aceștia să accepte la rândul lor ca același set de reguli de bază să funcționeze în toate statele membre. Acesta, faimosul *acquis* comunitar – drepturile și obligațiile dobândite în procesul de constituire a comunităților și apoi a Uniunii ca atare – trebuie adoptate prin legi și norme interne și mai ales trebuie implementate, trebuie adoptate în practica de zi cu zi a administrației, justiției, puterilor locale și centrale, în viața societății în general.

Nu e niciodată de prisos să subliniem importanţa reformelor de fond îndreptate spre pregătirea Republicii Moldova – a instituţiilor publice, a agenţilor economici, a cadrului de reglementare – în vederea fructificării depline a **beneficiilor** pe care le aduce cu sine integrarea europeană, în vederea racordării depline la valorile, la spiritul – dar și la piaţa Uniunii Europene. Fiindcă, nu mă sfiesc să o afirm, oricât de mari ar putea părea **costurile** procesului de aderare, care e departe de a fi ușor de parcurs, **beneficiile** aderării le depășesc cu mult.

Aceste beneficii sunt de mai multe feluri: beneficii concrete, palpabile, dar și beneficii mai puțin evidente poate, care ridică la un nivel fără precedent în istoria țărilor noastre ceea ce putem numi **calitatea vieții**. Fiindcă, să fim realiști: noi, românii de dincoace – sau de dincolo de Prut – doar suntem la Chișinău – am avut momente de glorie în istoria noastră, în cultura noastră – dar nu am avut de fapt niciodată parte de viața tihnită a semenilor noștri din Europa Occidentală a ultimei jumătăți de secol. De unii singuri ne-am mai străduit noi, și în sec. XIX, și între cele două războaie mondiale, și imediat după 1989. Am reușit, de bună seamă, să ardem unele etape, să facem salturi spectaculoase și progrese neașteptate, dar nu să ne așezăm statornic în matca civilizației și bunei stări pentru cât mai mulți dintre concetățenii noștri. Uniunea Europeană asta ne promite: dacă ne străduim, dacă ne ordonăm și noi viețile cât de cât, Europa ne ajută să trăim ca în Europa. Ne oferă fonduri nerambursabile, cu singura condiție de a le folosi judicios și cinstit. Ne deschide porțile școlilor și universităților ei, cu condiția să avem grijă și noi de ale noastre. Ne primește să muncim pe bani buni, cu condiția să respectăm regulile unei guvernări. Și ne mai cere ceva: să facem astfel încât și la noi acasă să se poată trăi civilizat, ca să-și poată trimite specialiștii, tinerii, administratorii și întreprinzătorii în țările noastre fără să le fie teamă de mari riscuri. Nu îmi fac iluzii. Nu vreau să vă imaginați că vreau să vă prezint Uniunea Europeană ca pe o lume perfectă.

În timpul experienței mele ca prim-ministru am găsit însă, în documentele fondatoare ale Comunităților Europene, o frază care mi s-a părut totdeauna esențială, anume că aceste state unite în jurul unui proiect comun de dezvoltare consideră că societățile lor sunt **perfectibile**. Am considerat mereu că, după ce destinele noastre, ale părinților și ale copiilor noștri, au fost sacrificate decenii de-a rândul utopiei unei societăți perfecte, acest proiect al unei societăți care poate deveni, prin voința comună a membrilor ei, o societate mai bună, fără însă a-și face iluzii utopice, cum că ar putea fi perfectă, este încurajator și dătător de speranță. Este în același timp democratic, fiindcă acest „mai bine” depinde de voința comună a membrilor fiecărei societăți, și respectuos față de diversitate, fiindcă, în afara unor reguli comune de funcționare, ne lasă pe fiecare, în calitate de cetățeni, să definim cum vrem noi „mai binele”.

Desigur, e un proces îndelungat și destul de anevoios acela prin care o întreagă societate își modifică regulile de funcționare. E nevoie de o fermă voință politică, dar și de un vast proces de învățare la nivelul întregii societăți. Aici cred că și dumneavoastră, elita intelectuală a Republicii Moldova, puteți aduce o contribuție de mare preț, pentru a face să fie înțeles procesul de integrare în toate nuanțele sale. Și România – autoritățile, dar mai ales societatea civilă – pot contribui nu doar cu transfer de tehnici și de norme, dar și cu împărtășirea unei experiențe omenești esențiale pentru acest proces.

Există, pe de altă parte, două mari domenii de risc în acest parcurs. Cel dintâi este cel al separatismelor și cu deosebire, dar nu numai, al separatismului transnistrean. E o problemă pe care nici statele, nici societățile noastre, oricât și-ar uni forțele, nu o pot rezolva singure. Dar e o problemă care trebuie rezolvată dacă dorim integrarea Republicii Moldova în UE. România se poate angaja să uzeze de toate relațiile și parteneriatele ei pentru a accelera găsirea unei soluții, dar această soluție nu poate fi decât cea asupra căreia Republica Moldova decide.

A doua problemă este cea a consensului naţional. Trebuie semnat Acordul de asociere politică şi componenta economică şi ratificat înainte de intrarea în campania electorală pentru alegerile parlamentare. După intrarea în vigoare a Acordului, se pune problema reformei constituţionale, cu dezbaterile inerente, în Republica Moldova – şi, nu mai puţin, în România – cu respectarea sugestiilor Comisiei de la Veneţia. În acelaşi timp, Republica Moldova va trebui să facă pasul decisiv. Republica Moldova are dreptul să solicite statutul de candidat la aderarea în UE. E un drept pe care Europa îl conferă prin articolul 49 din tratatul UE, statelor cu

vocație europeană care îndeplinesc condițiile și care își doresc asta.

Fiecare dintre acești pași are nevoie de un larg consens politic. Aici soluția vă aparține exclusiv dumneavoastră. În România, opinia publică majoritară, corpul civic în marea lui majoritate, erau atât de hotărât în favoarea integrării încât niciun partid politic nu și-a permis, cel puțin după 1996, să susțină altceva. Atât în 1995, când România a formulat cererea de aderare, cât și în 2000, când începeau negocierile, toate partidele politice au semnat un acord prin care se angajau să susțină eforturile de integrare în UE.

Aceste acorduri sunt indispensabile, fiindcă procesul de integrare e îndelungat și are deci toate șansele de a traversa mai multe etape electorale și guverne cu diferite compoziții. Problema este deci în ce măsură se poate realiza un asemenea consens național în jurul temelor integrării. Aici consider că dumneavoastră, în calitate, cum am mai spus, de elită intelectuală a republicii, aveți vocația de a contribui decisiv. Fiindcă, dacă sunteți convinși că drumul spre Europa e alternativa cea mai bună pentru țara dvs., aveți prestigiul, audiența și credibilitatea pentru a vă convinge concetățenii de importanța acestui proiect național.

Din punctul nostru de vedere, al cetățenilor României, integrarea europeană a ambelor noastre țări este oricum singura soluție viabilă și realistă pentru ca societățile noastre, care împart o uriașă memorie culturală și istorică comună, să se regăsească împreună fără a renunța la niciuna dintre experiențele istorice care le definesc pe fiecare în parte. Este o soluție foarte diferită de cele pe care le puteam imagina acum 25 de ani, dar, ca state membre în UE, nu ne mai desparte nicio graniță și putem lucra deopotrivă la proiecte comune și la inițiative separate. Și dacă e adevărat că faptul de a fi chiar granița de est a UE ne creează multe dificultăți, și nouă, și dumneavoastră, trebuie să recunoaștem și că evoluțiile dramatice din regiune legate de Ucraina creează oportunități suplimentare, un culoar mai favorabil Republicii Moldova. La vremea ei, și România a obținut un parcurs politic accelerat datorită situației de conflict din Balcanii de vest și cu deosebire datorită contribuției ei lipsite de echivoc pentru soluționarea crizei din Kosovo.

Republica Moldova e primul stat din cele șase ale Parteneriatului Estic care obține libertatea de circulație, e primul care va avea Acordul de Asociere semnat și probabil intrat în vigoare. Cum bine știți, dialogul dintre UE și Republica Moldova în domeniul vizelor a fost lansat la 15 iunie 2010, Planul de acţiune privind liberalizarea vizelor a fost prezentat autorităţilor Republicii Moldova în ianuarie 2011. Pe baza rapoartelor pozitive privind implementarea acestui Plan de acţiune, Comisia a propus în noiembrie 2013 renunţarea la obligativitatea vizelor pentru cetăţenii Republicii Moldova.

La 3 aprilie 2014, preşedintele Parlamentului European, Martin Schulz, şi ministrul adjunct de Externe al Greciei, Dimitris Kourkoulas, au semnat documentele necesare pentru a permite transferul Republicii Moldova în lista ţărilor terţe ai căror resortisanţi sunt exoneraţi de obligativitatea vizei. Astfel că, la 5 mai 2014, cetățenii republicii au dobândit dreptul fundamental de liberă circulație în toate statele participante la Acordul de la Schengen. Noile linii de frontieră între Uniunea Europeană şi Rusia s-au deplasat, după summitul Parteneriatului Estic de la Vilnius, către Republica Moldova şi Georgia. Va trebui să lucrăm împreună, să lărgim cercul de susținători europeni, pentru a avea o decizie consensuală la nivelul UE pe parcursul întregului proces de aderare, dar acesta a demarat și are șanse importante de a avansa în ritm susținut.

***

Uniunea Europeană este o organizație unică prin însuși modul în care decide asupra politicilor sale. O organizație cu 29 state membre – peste 470 milioane de persoane – producând un sfert din PIB-ul întregii lumi, o organizație aproape coextensivă cu cea mai puternică alianță defensivă a lumii actuale, NATO, Uniunea Europeană reprezintă și un aranjament constituțional complex și original. Prin chiar modul și regulile sale de constituire, UE a adus împreună câteva dintre statele cu cea mai importantă experiență de suveranitate și identitate națională. În aceste condiții, capacitatea de a împărți suveranitatea fără a-i afecta substanța – mai întâi în domeniul economic, apoi chiar în cel politic – a fost o provocare permanentă pentru construcția europeană. Într-o lume dominată de mari blocuri industriale și militare, șansa UE este capacitatea sa de a fi imaginativă și diferită, mai productivă și nu mai puțin funcțională decât alte organizații comparabile.

Asta nu înseamnă că UE ar fi imună la crize. Prăbușirea marilor fonduri de investiții din SUA a declanșat o astfel de criză, care părea inițial să poată fi definită – cum au făcut-o chinezii – ca o criză financiară a spațiului nord-atlantic. Dar curând s-a putut constata că multe din țările UE erau parte a acestei mari crize și că politicile tradiționale ale Comisiei Europene și ale Băncii Centrale Europene, de echilibru foarte nuanțat, puteau părea insuficiente față de amploarea riscurilor. S-a adăugat reacția nu o dată bruscă în favoarea unor politici de austeritate

absolutizate excesiv drept panaceu universal contra crizei, drept care a avut loc o înghețare a dezvoltării și o blocare a tuturor mecanismelor de creștere. Ceea ce e însă și mai important decât acest diagnostic sever, este să constatăm că acțiunea conjugată a autorităților europene, a autorităților naționale și a cetățenilor UE a găsit calea ieșirii din criză. Iată exemplul României, care anul trecut a avut cea mai mare rată de creștere economică din întreaga UE. Am convingerea că acest succes s-a datorat faptului că politicile de austeritate convenite cu FMI și Comisia Europeană au fost în parte amendate prin alegerile parlamentare din 2012, care au adus la putere o coaliție de partide promovând o politică de echilibru, un termen mediu între severitatea politicilor de austeritate și atenția acordată nevoilor stringente ale cetățenilor. Iată de ce faptul că Uniunea Europeană s-a construit în jurul valorilor de libertate și de democrație rămâne esențial și reprezintă, în ultimă instanță, elementul definitoriu al acestei organizații.

Chiar și pentru cele mai avansate state ale lumii de azi, criza a dovedit că nimic important nu poate fi realizat în izolare. Europa de azi, Uniunea Europeană chiar, se divide încă între un grup de țări cu o civilizație modernă, înalt industrializată, cu o administrație eficientă și cu echilibre sociale, în vest, și o alta, care suferă încă de pe urma rămânerii istorice în urmă, cu o agricultură fărâmițată și cu o administrație încă prea greoaie. Armonizarea acestor două lumi pare încă „un pod prea îndepărtat”. Dar ce ar fi dacă, de comun acord, Vestul și Estul, ar găsi o cale inedită de a transforma aceste teritorii din est în teritorii ale economiilor postindustriale ale viitorului, câtă vreme aici există un spațiu liber de investiții care se mai cer încă amortizate și o resursă umană educată? Ce ar fi dacă, transformându-și destinele, popoarele din estul UE ar face dintr-un asemenea salt istoric, din a doua modernizare a economiilor lor, prioritatea lor absolută? Dacă întreaga Uniune Europeană ar înceta să mai vadă lărgirea UE ca pe un simplu proces repetitiv și ar adopta o viziune cu adevărat complementară a economiilor și societăților noastre?

Pe acest fond, problema identității europene și a raporturilor acesteia cu identitățile naționale componente redevine vizibil esențială. Chiar dacă UE va izbuti în întregul ei să pună capăt crizei și să stabilizeze economia europeană, rămâne un fapt acela că s-au ridicat în ultima vreme probleme esențiale legate de identitate și politici europene comune. Cultura europeană a fost adesea sacrificată în favoarea subzistenței și în numele austerității. Aceasta nu e situația ideală, departe de asta. Identitatea europeană, dar și identitățile naționale care dau UE bogăție și diversitate, au deopotrivă nevoie de susținere și de continuitate pe termen lung. Valorile comune, patrimoniul european comun, care reprezintă temelia însăși a Uniunii Europene, au nevoie de grija noastră pe termen lung. Până acum, marile proiecte europene au fost mai ales proiecte de infrastructură. Asemenea proiecte trebuie să continue, mai ales în partea noastră de lume, dar dacă am imagina un mare proiect cultural european comun? Proiectul major de modernizare a cursului Dunării, care vă interesează ca și pe noi, are o componentă culturală și de protejare a patrimoniului care deschide calea unor asemenea abordări, susceptibile să armonizeze componentele de identitate culturală națională cu cele europene.

În ultimă instanță, istoria Europei și a culturii europene reprezintă de fapt terenul de origine al acestei construcții intelectuale și politice care este Uniunea Europeană. Această particularitate conferă UE o caracteristică unică – cea a diversității sale care poate fi mai degrabă armonizată decât disonantă. Această diversitate culturală își are rădăcinile în trecutul cel mai îndepărtat, dar corola ei se exprimă în prezent și oferă europenilor și identității acestora un viitor cu totul remarcabil.

Apartenența identității românești la fondul comun european a fost pusă sub semnul întrebării nu o dată, din pricina apartenenței noastre la creștinătatea orientală, din pricina suzeranității exercitate în această parte de Europă de către Imperiul Otoman – eronat interpretată ca dominație, și uitându-se de realitatea independenței culturale și religioase a Țărilor Române, niciodată transformate în pașalâc. În fine, dar nu în ultimul rând, de anexarea teritoriilor noastre, în forme diferite, dar cu efecte în mare măsură asemănătoare, de către Imperiul Sovietic. Or, niciuna din aceste trei împrejurări dramatice pentru noi nu a afectat apartenența noastră la orizontul memoriei comune europene, care reprezintă pentru toate societățile Europei piatra unghiulară a apartenenței la Uniune.

Tradiția de civilizație antică, apartenența la lumea creștinătății, viziunea democratică a prezentului și a viitorului – toate acestea fac și din România, și din Republica Moldova, state și societăți cu certă vocație europeană.

Iată de ce așteptăm cu încredere să ne regăsim, fratern, umăr la umăr, în Uniunea Europeană, care va oferi românismului, în integralitatea sa, posibilitatea valorificării potențialului cultural, spiritual și creativ!

Discurs ținut
la Academia de Științe a Moldovei, 8 mai 2014

URME GERMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA 1814 – 2014: TRADIŢII ŞI MODERNIZARE

Academia de Ştiinţe a Moldovei a găzduit, în ziua de 14 mai 2014, **Conferinţă moldo-germană cu genericul „Urme germane în Republica Moldova 1814 – 2014: tradiţii şi modernizare".** Evenimentul face parte din seria de acţiuni culturale organizate la Chișinău cu prilejul împlinirii a 200 de ani de la atestarea primelor aşezări ale germanilor în Basarabia. La manifestare a fost prezent E.S. Matthias Meyer, Ambasador Extraordinar şi Plenipotenţiar al Republicii Federale Germane în Republica Moldova, cercetători din Republica Moldova şi Germania.

Lucrările Conferinţei au fost inaugurate de acad. Ion Tighineanu, președintele interimar al AŞM. El a menţionat că germanii au dezvoltat în Basarabia, la periferia Imperiului țarist, pe parcursul anilor de colonizare, o comunitate prosperă, căreia îi era caracteristică autonomia locală şi o etică pietistă temeinică. Această minoritate a convieţuit în vecinătate paşnică cu celelalte grupuri etnice şi religioase ale moldovenilor, ruşilor, ucrainenilor, bulgarilor, evreilor şi altele. Pe parcursul anilor au existat diverse relaţii de prietenie dintre germanii din Basarabia, urmașii lor şi populaţia băştinaşă a Republicii Moldova. În context, acad. Ion Tighineanu a remarcat activitatea lui Carol Schmidt, în calitate de primar al orașului Chișinău în perioada 1877-1903, emblematic fiind şi faptul că la dezvelirea bustului comemorativ al fostului edil al capitalei din 10 mai curent, a luat parte vicepreşedintele Bundestagului, dna Ula Schmidt.

Academicianul Ion Tighineanu a menţionat cooperarea fructuoasă dintre savanţii din Republica Moldova şi Germania. În 2008, între Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Ministerul Federal al Educaţiei şi Cercetării fusese semnat un Protocol de colaborare. Actualmente este în desfăşurare al treilea program bilateral de proiecte comune, care acoperă diverse domenii ale sferei cercetării şi inovării. Pe parcursul ultimilor ani mai multe proiecte bilaterale au generat iniţierea pregătirii propunerilor de proiecte pentru programele comunitare, inclusiv pentru Programul Cadru pentru Cercetare al Uniunii Europene (PC7). Un rol de apreciat în pregătirea cadrelor tinere pentru Republica Moldova îl au Asociaţia DAAD şi Fundaţia Alexander von Humboldt, ultima oferind importante donaţii de utilaj ştiinţific şi tehnologic.

E. S. Matthias Meyer, Ambasadorul Germaniei în Republica Moldova, a relevat că pe parcursul aflării sale în țara noastră în calitate de diplomat a fost preocupat de chestiunea identităţii, dar şi de elementele ce-i leagă pe germani de Basarabia. Revenind la genericul Conferinţei, el a menționat că urmele lăsate de germani sunt multe, printre acestea fiind casele construite de ei având o poziţionare diferită în raport cu strada, contribuţiile în domeniul agriculturii, dar şi o serie de cuvinte germane care au intrat în uzul vorbitorilor ţării noastre. „Nu este uşor să găseşti urme în trecut. Noi însă încercăm s-o facem. Dorim cu tot dinadinsul să creăm o punte între trecut şi viitor", a subliniat E.S. Matthias Meyer. Oficialul a apreciat disponibilitatea Academiei de Ştiinţe a Moldovei de a fi partener în organizarea acestui eveniment ştiinţific important, cu titlu special. Ambasadorul german a relevat faptul că prin atare manifestări îşi doreşte ca împreună cu prietenii din Republica Moldova să identifice noi soluţii pentru a îngriji şi menţine în continuare tradiţiile. A contribui, prin acţiuni concrete, la dezvoltarea ţării. Or, scopul principal al Germaniei este de a impulsiona progresul Republicii Moldova, de a o aduce pe un făgaş cu un viitor european.

Conferinţa şi-a continuat lucrările în cinci sesiuni: *Minoritățile germane în Basarabia; Carol Schmidt, primarul Chișinăului – un reformator al epocii sale; Chișinău – imaginea istorică a orașului și conservatismul urban; Rolul religiei germane în Moldova; Trecut și prezent.* În agendă au figurat discursurile: *Imigrarea din 1814 – stabilirea – exodul 1940* (dr. Ute Schmidt, Universitatea Liberă din Berlin); *Coloniștii germani în nordul Basarabiei* (dr. T. Şcerbacova, US „Alecu Russo", Bălți); *Efecte civilizatorii ale colonizării sudului Basarabiei de către coloniștii germani* (dr. hab., prof. univ. Eudochia Saharneanu, USM); *Aspecte etnodemografice ale populației Moldovei și interferențele cu minoritatea germană în ultimele două secole* (dr. D. Lozovanu, Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală din Moldova); *Un proiect nerealizat al lui Carol Schmidt* (Olga Garusowa, Institutul Patrimoniului Cultural, AȘM); *Instituția bisericii ca instrument de coordonare a vieții spirituale a coloniștilor germani din Basarabia, 1814-1875* (dr. I.Gumenîi, USM) etc.

Evenimentul a fost organizat de către Ambasada Germaniei în Republica Moldova în parteneriat cu Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Forumul Moldo-German.

Eugenia Tofan
Centrul Media al AȘM

IMIGRAREA GERMANILOR ÎNCEPÂND CU ANUL 1814, STABILIREA, EXODUL DIN ANUL 1940

Dr. phil. habil. ***Ute SCHMIDT***
Freie Universität Berlin

Nemţii din Basarabia reprezentau o mică minoritate de 3% din populaţia acestei ţări cu pământ fertil, care încă din timpuri străvechi a fost străbătută de numeroase popoare şi marcată de diferite grupuri etnice. Istoria lor este astăzi în mare măsură uitată de memoria colectivă a societăţii actuale. Însă efectul pe care aceştia l-au avut pe parcursul scurtei lor stabiliri de la cinci până la şase generaţii a lăsat totuşi urme demne de luat în consideraţie.

1. Originea şi aşezarea coloniştilor germani în Basarabia

La înaintarea trupelor ruseşti, care urmărise retragerea oştii înfrânte „Grande Armée" a lui Napoleon prin Polonia până la Paris, în anul 1813 ţarul Alexandru I a observat situația sumbră a coloniştilor germani din „Ducatul Varşovia"[1]. Printre aceştia erau mulţi şvabi, precum şi prusaci, palatini, saxoni, locuitori din Mecklemburg şi alţii, care veniseră în această regiune – pe atunci poloneză – încă pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

În **ucazul său din 29 noiembrie 1813**, ţarul Alexandru garanta „pentru totdeauna" pământ şi libertăţi coloniştilor germani care doreau să populeze Basarabia. Printre cele mai importante privilegii era scutirea de serviciul militar şi dreptul la autodeterminare religioasă.

După retragerea turcilor şi tătarilor, sudul Basarabiei rămase depopulat, dar nu era pustiu. Cronicarii scriu că la sosirea lor, coloniştii germani găsiseră aici o pustietate acoperită de mormane de cenuşă, buruian înalt şi morminte. Erau doar câteva sate moldoveneşti, care se compuneau din case puţine sau bordeie. O altă moştenire lăsată de locuitorii anteriori erau numele, pe care aceştia le-au dat dealurilor, câmpiilor, râurilor, pâraielor şi altor ape şi pe care coloniştii germani le-au aflat pe parcursul anilor de la ciobanii sau chiriaşii moldoveni, adeseori preluând unele din ele (de exemplu: numele primei colonii Antschokrak – din 1818 Tarutino).

Descrierea statistică a Basarabiei şi a Bugeacului din 1828 atestă pentru perioada 1822 până la 1828 în total douăzeci de etnii diferite şi grupuri religioase: moldoveni, ucraineni, ruşi, găgăuzi, nemţi, elveţieni, polonezi, evrei, greci, armeni, zaporojeni şi cazaci de pe Dunăre, precum şi aparţinenţi ai sectelor religioase cum ar fi lipoveni, sabbatieni şi stundişti. Pentru a accelera dezvoltarea economică a noii provincii ruse, autoritatea pentru colonizare recruta acum din nou colonişti străini. Spre deosebire de manifestul din 1763 al Ecaterinei, Alexandru dorea înainte de toate să obţină **imigranţi calificaţi şi apţi de muncă**. Aceştia trebuiau să fie ţărani cu experienţă, viticultori şi meşteşugari – oameni „cuvioşi" şi „harnici" – care prin cunoştinţele lor şi prin modul lor de gospodărire ar putea servi drept exemplu pentru populaţia băştinaşă şi astfel să contribuie la **modernizarea** societăţii agricole slab dezvoltată din Rusia.

„Artiştii inutili" erau explicit nedoriţi. Imigranţii nu trebuiau să aibă datorii şi urmau să aducă cu ei o avere de 300 de guldeni. Aşadar, invitaţia nu însemna un gest de binefacere sau migraţiune din cauza sărăciei, ci mai degrabă o politică de interes clar exprimată. În afară de aceasta, mulţi imigranţi au adus cu ei sume semnificative de bani şi obiecte valoroase, care totuşi, din cauza condiţiilor de imigrare şi aşezare, au fost în multe cazuri uzate prea repede sau chiar pierdute.

Încă în anul 1813, din regiunea Varşoviei s-au strămutat în Basarabia 200 de familii. Un al doilea mare val de migraţie a avut loc prin anii 1816/1817 după anularea interdicţiei de emigrare în Regatul guvernat absolutist Württemberg. Printre aceşti imigranţi erau mulţi adepţi ai pietismului protestant, cum ar fi, de exemplu, aşa-numiţii **„chiliaştii"** care aşteptau un sfârşit al lumii apropiat. Ei tindeau spre muntele Ararat din Caucaz, pentru a se pregăti acolo de revenirea lui Christos profeţită în Apocalipsa lui Ioan şi pentru venirea „împărăţiei de o mie de ani de pace" prezisă pentru anul 1836.

Erau, de asemenea, şi **disidenţi catolici** din şvabii bavarezi, adepţi ai carismaticului propovăduitor al mişcării renascentiste creştine Ignaz Lindl. Ei au întemeiat în anul 1822 în Sărata o comunitate după exemplul creştinismului timpuriu şi practicau aici „comunismul creştin" cu stăpânirea în comun a bunurilor – care oricum nu a funcţionat mult timp.

[1] După Pacea de la Tilsit (1807), prusacii sunt nevoiţi să retrocedeze Poloniei mai mult de jumătate din teritoriul lor. Ele aparţineau acum „Ducatului Varşoviei" înfiinţat de Napoleon, iar după eşecul invaziei napoleoniene în Rusia (1813) şi Congresul de la Viena (1815) aceste teritorii au trecut în cea mai mare parte sub jurisdicţia Rusiei.

În pofida privilegiilor garantate, condiţiile de trai ale noilor-veniţi au fost la început extrem de dure, deoarece aşezarea lor pe aceste meleaguri nu era pregătită suficient de autoritatea pentru colonizare. În timp ce lipsea strictul necesar – adăposturi, materiale de construcţie şi produse alimentare, funcţionarii corupţi se îmbogăţeau cu bani ai coroanei şi tratau coloniştii ca pe nişte sclavi. Incidentele minore se pedepseau prin chinuri corporale; nici măcar femeile nu erau cruţate. Din această cauză, în anul 1815 coloniştii din prima colonie germană Tarutino au încercat să se apere de un supraveghetor brutal, care imediat chemase trupe cazace şi un regiment întreg de soldaţi din Chişinău pentru a înăbuşi „răscoala".

Slăbiţi de călătoria extenuantă şi condiţiile de viaţă mizerabile, o bună treime din colonişti au murit imediat după sosire sau în prima iarnă. În prima perioadă a aşezării coloniştilor, epidemiile, cum ar fi ciuma şi holera, viruşii animalelor, invaziile de lăcuste şi recoltele slabe, precum şi consecinţele grave ale războiului distrugeau micile succese ale coloniştilor obţinute cu atâta greu.

Proverbul „Primilor moartea, secunzilor sărăcia şi terţilor pâinea" era valabil şi pentru nemţii basarabeni.

În anul 1818, guvernul rus a înfiinţat o autoritate specială: **„Comitetul de asistenţă pentru coloniştii străini din sudul Rusiei"**, în competenţa căruia intrau nu doar coloniştii germani, dar *toţi* coloniştii veniţi în Rusia cea nouă. Reprezentanţii comitetului discutau în limba germană cu coloniştii germani şi promovau dezvoltarea economică şi socială a comunelor şi coloniilor.

Acesta era meritul funcţionarilor ruşi de origine germană. Ei aveau viziuni progresiste şi erau foarte angajaţi – cum ar fi, de exemplu, judecătorul superior Samuel Kontenius care se trăgea din Westfalia – şi care nu doreau să se conformeze condiţiilor ce dominau în ţară.

În imperiul ţarist, unde iobăgia a fost abolită abia în anul 1861, coloniştii creau un aşa-numit *model* pentru o ţărănime liberă şi responsabilă, care nu era legată de lanţurile robiei şi comenzile întregii administraţii ruse cu birocraţia sa deseori ineficientă şi coruptă. Acest rol exemplar de pionier şi funcţia de a servi drept exemplu, care le-au fost atribuite coloniştilor străini, au marcat esenţial mentalitatea coloniştilor germani din Basarabia.

2. Democraţia locală

În satele germane membrii cu drept de vot ai comunei alegeau pentru doi ani un şoltuz al satului, precum şi doi asistenţi ai acestuia. Totuşi dreptul de decizie la nivel comunal îi rămânea rezervat Adunării comunei. Fiecare decizie era valabilă doar atunci când era convenită de majoritatea membrilor şi era semnată de toţi membrii Adunării comunei. Comunele îşi angajau singure funcţionarii săi, preoţii, învăţătorii, paracliserii, copiştii, aprozii şi ciobanii şi îi plăteau din mijloacele proprii.

Trăsăturile de bază ale constituţiei comunale a coloniilor erau fixate în „Instrucţiunea cu privire la organizarea internă şi administraţia coloniilor străine nou-create în Rusia". Din cauza principiilor sale cvasi-democratice acest Regulament al comunelor a mai fost numit şi „Fundamentul unei mici republici coloniale". Prevederile ce se conţineau în „Instrucţiune" cuprindeau şi reguli detaliate de comportament pentru colonişti şi marcau mediul social al satelor.

Era de la sine înţeles că acei care se pomeneau

Ambasadorul Germaniei în Republica Moldova, E.S. Matthias Meyer, şi preşedintele interimar al AŞM, acad. Ion Tighineanu.

Dr. phil. habil. Ute Schmidt, Freie Universität Berlin. Discurs ținut la AŞM, 14 mai 2014

într-o situaţie dificilă fără vina lor erau, după posibilităţi, ajutaţi de toţi ceilalţi. Astfel, casele care fuseseră arse au fost reconstruite repede şi prin muncă comună. Sălile pentru săraci şi spitalele erau finanţate din donaţii şi se aflau în grija bisericii. Coloniştii particulari erau obligaţi să-şi menţină în ordine gospodăriile proprii, grădinile şi ogoarele, fâneţele, grajdurile, gardurile şi îngrădirile. Pentru a se evita, de exemplu, pericolul incendiului, noaptea „nu se permitea de umblat pe străzi cu focul sau lumină fără felinar sau cu pipa aprinsă". Faţă de vecini „trebuiau să se comporte prietenos şi drăguţ, tot aşa cum faţă de călători politicos şi ospitalier".

3. Biserica şi şcoala

Biserica şi şcoala erau elemente importante ale comunelor germane. Coloniştii germani din Basarabia erau preponderent de confesiune evanghelică. Modul lor de gospodărire, de viaţă şi mentalitatea erau marcate de o morală pietistă, pe care unii din coloniştii germani o aduseseră cu sine din vechea lor patrie şi mediul religios şi cultural. Pentru această *etică protestantă* erau caracteristice, de exemplu, următoarele elemente: un stil de viaţă cumpătat, o etică forte la lucru şi în profesie, precum şi o înaltă apreciere a şcolii şi a educaţiei.

Chiar la începutul „Instrucţiunii" se declară că respectarea „obligaţiilor religioase" – cum ar fi mersul la biserică duminica – este „una din cele mai importante obligaţii ale tuturor coloniştilor". În ciuda condiţiilor economice precare, în comunele germane s-au construit chiar de la început săli de studii şi s-au angajat învăţători din rândurile coloniştilor. Încă în 1844 la Sărata a fost deschis un seminar german pentru învăţători, numit după ctitorul său Christian Friedrich Werner „Şcoala werneriană". Acesta a fost primul seminar pedagogic în tot sudul Rusiei şi totodată cel mai vechi seminar pedagogic atestat oficial în tot Imperiul Rus.

Pentru copiii altor grupuri etnice, dimpotrivă, *până în anul 1873 nu exista un sistem public de învăţământ şi nici lecţii în limba maternă.* Aşadar, aportul lui Karl Schmidt la înfiinţarea şcolilor publice nu poate fi nici pe departe îndeajuns apreciat.

În 1906 şi, respectiv, în 1908, în localitatea germană Tarutino au fost deschise 2 şcoli superioare – una pentru fete şi una pentru băieţi. În aceste şcoli puteau învăţa şi elevii de alte etnii.

În 1871 a fost anulată administraţia specială. Începând cu anul 1874, serviciul militar devenea obligatoriu şi pentru coloniştii germani. Încălcarea acestei promisiuni a provocat un mare val de emigrări. Până în anul 1927, din Basarabia au emigrat 26 000 germani, în special spre America de Sud şi de Nord, în anii crizei economice (1928-1932) alţi 6 000 (de trei ori mai mulţi decât imigraseră până în anul 1828).

4. Structura socială

Pornind de la **25 de „colonii-mamă"** timp de cinci până la şase generaţii s-au dezvoltat peste o sută de colonii-fiice prospere, *Pachtdörfe*r (sate cu pământ arendat), domenii şi cătune. Condiţiile de viaţă îmbunătăţite şi modalităţile de producere au favorizat, începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, bunăstarea şi creşterea economică. În pofida unei rate mari de moarte infantilă şi a emigrării, până în anul 1930 populaţia germană a Basarabiei a crescut, atingând cifra de circa 80 000 de „suflete".

Regiunea populată de nemţii din Basarabia era până în 1940 preponderent agrară. Cu agricultura se ocupau peste 80 la sută din populaţia germană, preponderent în calitate de ţărani independenţi, care administrau gospodării de nivelul întreprinderilor mijlocii. În timp ce în coloniile-mamă progresa repartizarea în gospodării, în coloniile-fiice, mai ales în cele din sudul Basarabiei, se dezvolta o agricultură la scară largă, unde la trecerea dintre secole deja erau folosite utilaje şi maşini agricole moderne. Astfel că, de exemplu, un colonist german deja lucra cu o combină de secerat importată din America cu mult înainte ca o astfel de unealtă să apară în Germania. Activităţile cele mai importante erau creşterea grâului, porumbului dar şi a fructelor oleaginoase, precum şi viticultura, întreţinerea animalelor, creşterea bovinelor şi cailor.

Partea populaţiei care se ocupa cu comerţul, meşteşugăritul şi industrie era pe atunci încă foarte mică, dar era în creştere. Dreptul la moştenire practicat de coloniştii germani din Basarabia, conform căruia fiul cel mai mic moşteneşte întreaga gospodărie (aşa numitul *Minorat)*, îi obliga pe fii fără moştenire ori să achiziţioneze pământ undeva în altă parte, ori să înveţe un meşteşug respectiv şi să îmbrăţişeze o altă meserie. Acest fapt a favorizat atât migraţia internă, cât şi mobilitatea profesională.

Începând cu secolul al XIX-lea, în diferite comune au început să apară întreprinderi meşteşugăreşti care confecţionau pentru colonişti unelte de lucru mai bune şi căruţe mai stabile. În Teplitz, de exemplu, un fierar imigrant numit Buchfink a meşterit prima căruţă cu axe de fier. În timpul războiului din Crimeea (1853 - 1856) armata rusă prefera căruţele germane, contribuind astfel la avansarea fierăritului şi rotăritului din Basarabia.

Cea mai mică grupă o constituia cea a preoţilor, învăţătorilor, medicilor, juriştilor şi altor profesii din domeniul academic. În societatea coloniştilor bazată pe aspectul religios, funcţiile importante în domeniile spiritual-religios şi cel intelectual erau ocupate de pastorii evanghelici-luterani, precum şi de învăţători.

5. Traiul în comun cu alte grupuri etnice şi religioase

Nemţii reprezentau doar trei la sută din populaţia totală a Basarabiei. Majoritatea satelor germane omogene se aflau în mijlocul aşezărilor altor naţionalităţi. În oraşele mari, cu târguri (cum ar fi, de ex.: Tarutino, Arzis, Sărata cu mai multe mii de locuitori) populaţia era foarte eterogenă. Nemţii locuiau într-o diversitate pestriță de comunităţi etnice şi religioase şi într-o vecinătate paşnică cu moldovenii, ruşii, lipovenii, ucrainenii, evreii, bulgarii, găgăuzii, romii, armenii, grecii şi alte grupuri.

În pofida contactului cotidian cu reprezentanţii altor grupuri etnice (de ex.: la târguri, la lucru, în cadrul administraţiei şi armatei), „căsătoriile mixte" erau relativ rare. Dar acest lucru nu era influenţat de diferenţele etnice, ci mai degrabă de conştiinţa de grup marcată de biserică și confesiune.

6. Schimbarea naţionalităţii

După declanşarea Primului Război Mondial în anul 1914, coloniştii germani, deşi se comportaseră loial faţă de statul rus şi luptaseră în armata rusă împotriva Germaniei, au fost declaraţi de către Guvern <u>în mod absolut</u> duşmani ai poporului. În 1915 fuseseră adoptate legi de expropriere şi închise toate şcolile germane. Pentru anul 1916/1917 era deja planificată deportarea maselor spre Siberia. În nordul Basarabiei (de ex.: Naslavcea, Râşcani şi Şoltoaia Nouă) aceasta era deja în desfăşurare. Marele plan fuse împiedicat doar de iarna prea rece şi izbucnirea Revoluţiei din Februarie.

După Primul Război Mondial, în 1918, Basarabia trece sub suveranitatea statului român. Această cezură a asigurat întâi de toate supravieţuirea minorităţii germane în mediul ei obişnuit. Însă ea a trasat urme adânci în viaţa economico-socială şi culturală a germanilor. Reforma agrară românească (1920), de exemplu, împiedica şansele de creştere economică a comunelor germane. Locuitorii „comunităţilor cu multe hectare" noi create abia dacă puteau să-şi asigure existenţa.

Politica de minoritate rigidă a Guvernului român („românizarea") a dus la faptul că germanii şi-au văzut ameninţată autonomia culturală garantată explicit în anul 1918. Şcolile populare germane, în afară de trei şcoli din judeţul Cahul, au fost naţionalizate, iar cota învăţătorilor germani fusese redusă în mod intenţionat, aceasta micşorându-se în anii 1930 aproape de două ori (de la 202 la 124), în timp ce corpul didactic român s-a mărit de trei ori (de la 81 la 238). Aproape jumătate din 140 de comune germane au rămas chiar fără niciun profesor german. În cele din urmă şi limba germană nu a mai fost permisă ca limbă de studiu.

Abia în 1939 – deci cu un an înainte de strămutare şi în contextul apropierii României de Germania nazistă – a fost emis un decret regal privind întoarcerea şcolilor expropriate.

7. Strămutarea (1940)

În toamna anului 1940, ca urmare a Pactului dintre Hitler şi Stalin, au fost strămutaţi din Basarabia 93 500 de germani basarabeni. Doar circa 2 000 rămaseră pe acest teritoriu.

Totuşi, strămutarea era, în principiu, voluntară, însă germanilor în cele din urmă nu le rămăseseră altă soluţie. După o lungă staţionare prin lagăre, cea mai mare parte de colonişti a fost aşezată în 1941/42 în Polonia pe atunci ocupată. Ceea ce germanilor li se părea ca fiind o „acţiune de salvare" din mâinile puterii sovietice, Regimul nazist a uneltit ca o introducere în politica sa rasistă de colonizare, expulzare şi nimicire în Europa de Est. Pentru inginerii demografici nazişti coloniştii germani erau înainte de toate mase de deplasare, rezerve omeneşti şi potenţial de forţe de muncă.

Implantaţi într-o ţară ocupată, înconjuraţi de populaţia asuprită, nemţii basarabeni nu au putut dezvolta aici sentimentul de a fi acasă.

În ianuarie 1945, nemţii basarabeni strămutaţi – precum şi milioane de refugiaţi din alte regiuni de Est – au evadat de Armata Roşie spre Vest. În Germania de după război ei au fost nevoiţi să-şi creeze o nouă existenţă şi o nouă patrie. Mulţi din ei au emigrat spre America.

TRADIȚII ȘI CONTEMPORANIETATE. INSTITUTUL DE MATEMATICĂ ȘI INFORMATICĂ LA 50 DE ANI

Dr. hab., prof. ***Svetlana COJOCARU***
Membru corespondent al AȘM
Constantin GAINDRIC
Institutul de Matematică și Informatică al AȘM

Summary. A brief overview of the results of scientific schools that have functioned and are working in the Institute of Mathematics and Computer Science of the Academy of Sciences from its fondation until now is presented.

Rezumat. Sunt trecute în revistă pe scurt rezultatele cercetărilor școlilor științifice care au funcționat sau continuă să activeze în Institutul de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei de la fondare și până în prezent.

În primăvara acestui an Institutul de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei și-a sărbătorit aniversarea de 50 de ani. Dacă ar fi să-i descriem cât se poate de succint parcursul, am evidenția următoarele repere istorice:

- Septembrie, 1961 – Fondarea Institutului de Fizică și Matematică.
- Aprilie, 1964 – Fondarea Institutului de Matematică cu Centrul de Calcul.
- Octombrie, 1997 – Schimbarea denumirii în Institut de Matematică și Informatică (IMI).
- Iulie, 2003 – separarea Centrului de Calcul.

Însă aceste evenimente au fost precedate de o preistorie a fondării cercetării matematice în cadrul Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S. În iulie 1959 sunt angajați primii doi cercetători-matematicieni: Victor Vizitei și Alexandru Marcus. Spre sfârșitul anului li se mai asociază încă doi: Israel Gohberg și Israel Feldman, cel dintâi dintre ei fiind numit conducător al grupului de cercetare matematică. Câteva luni mai târziu vine Elena Pavlov, apoi Constantin Sibirschi și Boris Șcerbacov. Acest prim septet matematic s-a îmbogățit în curând cu titluri didactice și științifice: toți și-au luat doctoratele, Constantin Sibirschi a devenit academician, Israel Gohberg – membru corespondent al AȘM, Boris Șcerbacov, Alexandru Marcus și Israel Feldman – profesori.

În 1961, odată cu inaugurarea Academiei de Științe a RSSM, sunt fondate o serie de institute, inclusiv cel de Fizică și Matematică, în baza căruia ulterior – pe 14 aprilie 1964 – sunt create Institutul de Fizică Aplicată și cel de Matematică cu Centrul de Calcul. Fondator al Institutului de Matematică a fost acad. V. Andrunachievici. Un matematician talentat, care a absolvit facultatea la Iași, doctoratele la Moscova, primul fiind susținut sub conducerea legendarului Erou al Uniunii Sovietice Otto Șmidt, matematician și explorator polar. Vladimir Andrunachievici lucra la una din universitățile din Moscova, când a fost invitat să revină acasă pentru munca care a devenit cea mai importantă operă a vieții sale – formarea unui institut de cercetare. A reușit să găsească specialiști dintre cei mai buni, se preocupa personal de aceasta descoperindu-i nu doar în Chișinău, ci și la Bălți, Tiraspol, Moscova, Erevan.

În scurt timp s-a format un colectiv puternic şi funcţional în care s-a stabilit o atmosferă colegială și binevoitoare. Rezultatele nu s-au lăsat așteptate. Institutul reușește să se afirme drept o instituție de excelență, inclusă de organele de conducere ale fostei U.R.S.S. în lista instituțiilor-lider în cercetarea matematică, atribuindu-i-se categoria I – cea mai înaltă din cele existente. Dedicându-și întreaga viață acestui institut, în unul din ultimele interviuri („Moldova Suverană", 08.10.1996) academicianul Andrunachievici mărturisea cu o uimitoare modestie: „În cadrul Academiei de Științe am participat la fondarea Institutului de Matematică…"

De la fondare și până în prezent, în Institut au fost efectuate cercetări în trei domenii principale: matematica pură, matematica aplicată și informatica. În 1964 au fost formate opt laboratoare: algebră şi logică matematică (şef V. Belousov), analiză funcţională şi metode aproximative (şef I. Gohberg), ecuaţii diferenţiale şi metode de calcul (şef C. Sibirschi), matematică aplicată (şef V. Ceban), metode matematice ale fizicii teoretice (şef V. Moscalenco), cibernetica energetică (şef G. Cealîi), programarea şi pregătirea problemelor (şef M. Buşko-Juc), exploatarea calculatoarelor (şef A. Rusanov). După cum putem observa din această enumerare, aici își au originea nu doar renumite școli de cercetare în diverse domenii ale matematicilor, dar și cea de fizică teoretică (transferată ulterior la Institutul de Fizică Aplicată), precum și actualul Institut de Energetică.

Obiectul mândriei Institutului îl constituie școlile științifice, care i-au adus faimă în întreaga lume.

Cea fondată şi condusă de către acad. V. Andrunachievici includea următoarele direcţii de cercetare: teoria structurală a algebrelor (inelelor) asociative, teoria radicalilor în algebre, inele, module şi alte sisteme algebrice, teoria aditivă a idealelor în inele, teoria grupurilor şi inelelor topologice, radicali în inele topologice, radicali în module şi categorii abeliene cu aplicaţii în teoria inelelor. În cadrul şcolii au fost formaţi 37 doctori şi doctori habilitaţi, inclusiv 20 sub conducerea acad. V. Andrunachievici. „Arborele genealogic" al discipolilor academicianului Andrunachievici numără deja patru niveluri, adică astăzi activează în cercetare doctori în matematică, care sunt elevi ai elevilor primilor doctoranzi ai lui V. Andrunachievici. Au fost publicate 9 monografii, unele dintre cele mai importante fiind *Радикалы алгебр и структурная теория*, semnată de acad. V. Andrunachievici şi unul din primii săi discipoli, acad. Iurie Reabuhin (editată la Moscova de Editura „Наука"). O altă monografie valoroasă, întitulată *Introduction to the theory of topological rings and modules*, este semnată de către acad. V. Arnautov (şi el fiind discipol al acad. V. Andrunachievici) cu colegi de la Universitatea „M. Lomonosov" din Moscova (Editura „Marcel Dekker", SUA).

Este imposibil să enumeri rezultatele obţinute în cadrul acestei şcoli, vom încerca, totuşi, să o facem, limitându-ne doar la câteva dintre cele mai importante.

În domeniul teoriei radicalilor în algebre asociative au fost obţinute rezultate, devenite de-a dreptul clasice, anume cele referitoare la radicalii speciali şi cei idempotenţi cu aplicaţii importante la descrierea unor clase de algebre (aşa-numitele teoreme structurale). În teoria aditivă a idealelor au fost obţinute o serie de rezultate fundamentale, care au oferit soluţia definitivă a problemelor principale din domeniu. Aceste probleme se referă la existenţa şi unicitatea reprezentării fiecărui ideal al unui inel în formă de intersecţie finită de ideale speciale. Teoria generală a radicalilor în inele topologice şi-a găsit dezvoltarea prin determinarea particularităţilor ei în comparaţie cu cazul inelelor discrete, cercetarea posibilităţilor prelungirii topologiilor în diferite sisteme algebrice, studiul laticei tuturor topologiilor pe grupuri abeliene şi pe module. În domeniul radicalilor în module şi categoriilor abeliene cu aplicaţii în teoria inelelor a fost obţinută descrierea completă a laticei claselor naturale de module ca parte booleană a laticei claselor închise de module. Au fost evidenţiaţi preradicalii categoriei modulelor determinaţi de functorii principali, fiind indicate relaţiile dintre ei şi criteriile de coincidenţă, cercetaţi preradicali de tip special în categorii de module (preradicalii standard) cu ajutorul cărora au fost definite patru operaţii noi în laticea tuturor submodulelor oricărui modul.

O altă şcoală remarcabilă, care activează cu mult succes şi în prezent, este cea a academicianului Constantin Sibirschi. Domeniul de cercetare îl constituie metodele invarianţilor algebrici în teoria calitativă a ecuaţiilor diferenţiale. Şcoala numără 52 de

doctori și 7 doctori habilitați, inclusiv 19 teze susținute sub conducerea acad. C. Sibirschi. Ca și în cazul scolii Andrunachievici, „arborele genealogic" se extinde pe patru nivele. Acad. C. Sibirschi și discipolii dumnealui au publicat 20 de monografii, inclusiv 6 traduse în alte limbi. Direcții principale de cercetare le constituie invarianţii algebrici ai ecuaţiilor diferenţiale și teoria topologică a sistemelor dinamice. În cadrul celei dintâi dintre ele, aplicând metoda invarianţilor algebrici și al algebrelor Lie au fost obținute o serie de rezultate importante, precum rezolvarea problemei generalizate Poincaré despre numărul de elemente ale bazei idealului Bautin. Rezultatele celei de a doua direcții sunt axate pe construirea sistematică a teoriei topologice a sistemelor dinamice (cu, şi fără unicitate). Este semnificativ faptul, că metodele dezvoltate de către acad. C. Sibirschi și discipolii dumnealui astăzi sunt preluate în calitate de instrument de cercetare într-o serie de centre științifice din Canada, Spania, Brazilia, China etc.

Școala profesorului Valentin Belousov se preocupă de cercetări în domeniul teoriei cuasigrupurilor. Ea numără 45 de doctori și doctori habilitați, inclusiv 22 de teze susținute sub conducerea prof. V. Belousov. Rezonanța internațională s-a manifestat chiar din primii ani de existență a acestei școli, în cadrul căreia au făcut stagii și doctorate matematicieni din Germania, Iugoslavia, Cehoslovacia, România, Polonia, republici ale fostei U.R.S.S. Monografia prof. V. Belousov *Основы теории квазигрупп и луп* (Moscova, Ed. „Наука", 1967) este și în prezent una de referință pentru cercetătorii în domeniu. A devenit clasică teorema Belousov despre patru cuasigrupuri unite prin legea asociativă, precum și teorema Belousov despre cuasigrupuri distributive și algebrele Belousov poziționate.

În prezent, în IMI activează cu succes un colectiv de cercetare în domeniul cuasigrupurilor care a reușit nu doar să continue direcția începută de conducătorul lor, dar și să găsească o cale nouă ce a condus spre dezvoltarea unor aplicații de criptografie. Astfel, au fost descrise: spectrul cuasigrupurilor total parastrof-ortogonale, sistemele de codare cu un simbol de control bazate pe cuasigrupurile total parastrof-ortogonale, schemele de partajare a secretului bazate pe sistemele ortogonale de operații parțiale, sistemele de operații ce corespund schemelor de partajare a secretului. Au fost construiţi criptoalgoritmi noi, la baza cărora se află soluționarea a două probleme dificile din teoria cuasigrupurilor.

Doctorul Alexandru Kuznețov a fost unul din colaboratorii Institutului, pe care acad. Andrunachievici l-a convins să abandoneze Moscova pentru a face cercetare în Chișinău. Un matematician cu talent de la Dumnezeu, devenit celebru în domeniul logicii matematice fără a avea nici chiar studii medii complete, a dezvoltat cu succes această direcție de cercetare în Moldova, obținând o serie de rezultate importante. Printre acestea se numără criteriul de recunoaştere a completitudinii funcţionale pentru logicile multivalente, intrat în manuale sub denumirea de „Teorema lui A. Kuzneţov". Șirul rezultatelor marcante îl continuă demonstrarea decidabilității problemei de expresibilitate pentru logicile superintuiţioniste (intermediare între logica clasică şi cea intuiţionistă) finit axiomatizabile şi local tabelare, soluţionarea problemelor 5 şi 6 ale matematicienilor niponi T. Hosoi şi H. Ono despre clasificarea în straturi a logicilor superintuiţioniste.

Școlile științifice, ca și orice organism viu, își au perioadele sale de ascensiune și declin. Unele există atât timp, cât există liderul lor, altele dăinuie în timp, se dezvoltă, migrează dintr-o țară în alta. Așa s-a întâmplat și cu școala m.c. AȘM Israel Gohberg. Ea a fost creată în IMI, cu specializare în teoria operatorilor și ecuații integrale. Sub conducerea prof. I. Gohberg au fost susținute 40 de teze de doctor și doctor habilitat, 19 din ele aparţinând doctoranzilor din IMI. Odată cu plecarea dumnealui din țară această direcție de cercetare în Institut a început să dispară, centrul deplasându-se împreună cu fondatorul ei. Ilustrul matematician și-a continuat activitatea în Universitatea din Tel-Aviv, devenind fondatorul revistei „Integral equations and operator theory", Editura Birkhäuser Verlag, Elveția, și al seriei *Operator theory: Adnvances and Applications*, în cadrul căreia au apărut de sub tipar circa 180 de cărți.

Bazele cercetărilor în domeniul matematicii aplicate le-a pus profesorul Vasile Ceban. Astăzi se conturează două noi școli științifice, avându-i drept lideri pe acad. G. Mişcoi și dr. hab. D. Lozovanu. Direcțiile actuale de cercetare sunt: teoria jocurilor şi controlul optimal, teoria aşteptării şi teoria probabilităţilor; modelarea matematică, metodele matematice şi algoritmii de calcul (în mecanica corpului solid, dinamica gazelor şi economie). Pe parcursul anilor în aceste domenii au fost publicate 52 de monografii, care împreună cu un număr impunător de articole înglobează rezultate importante, dintre care vom enumera următoarele:

- Cercetarea modelelor de aşteptare cu prioritate şi timp de orientare, ce au permis generalizarea unor rezultate din teoria aşteptării;
- Elaborarea metodei generale de cercetare a evoluţiilor marcoviene aleatoare în spaţiul Euclid

de dimensiune arbitrară. Prin aceasta a fost rezolvată problema formulată de celebrul matematician Mark Kaţ cu 50 de ani în urmă;

• Elaborarea schemelor de calcul performant pentru soluţionarea problemelor multidimensionale ale dinamicii gazelor gravitaţionale;

• Elaborarea metodei reţelei extinse, ce reprezintă o generalizare a metodei programării dinamice pentru problemele de control multicriterial discret. Metoda nominalizată permite soluţionarea problemei fluxului de cost minim în reţelele dinamice cu mai multe produse.

• Formularea şi demonstrarea condiţiilor necesare şi suficiente de existenţă a situaţiei de echilibru Nash pentru jocurile poziţionale stocastice.

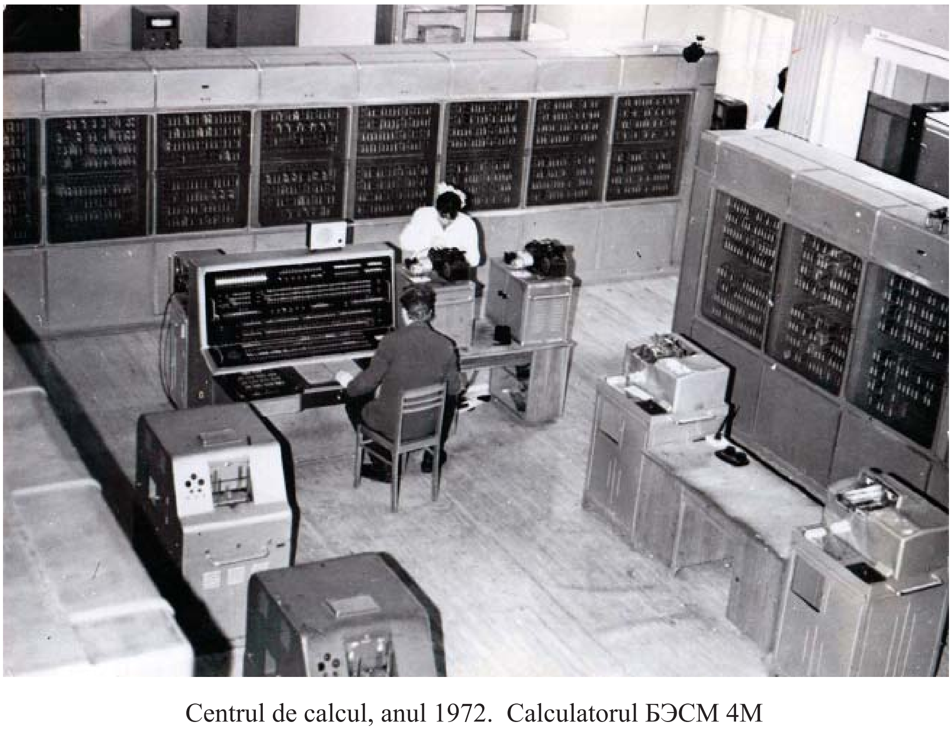
O spectaculoasă evoluție au cunoscut cercetările în informatică. Începute în perioada când încă nici însuși termenul nu prea era în uz, ariile de interese s-au schimbat împreună cu schimbarea generațiilor de calculatoare, creându-se noi baze teoretice pentru sisteme de calcul tot mai performante și cercetându-se căile de dezvoltare a diverselor aplicații pentru aceste sisteme. Direcțiile actuale de cercetare sunt reprezentate prin studiul bazelor teoretice ale informaticii, sistemelor informatice, a limbajelor formale și celor naturale. Din multitudinea de rezultate, obținute în acest domeniu, le vom evidenția pe cele ale prof. Iurie Rogojin ce țin de existența mașinilor Turing de dimensiuni mici și care depășesc unele rezultate clasice stabilite de notorietăți precum Claude Shannon și Marvin Minsky.

În domeniul informaticii teoretice, colaboratorii IMI au fost printre primii în lume care au abordat tematica calculelor bazate pe principii biologice, elaborând și cercetând mai multe modele, inclusiv ADN, sisteme TVDH, rețele de procesoare evolutive, P sisteme tranziționale, comunicative, polimorfice, cu inserție-deleție, cu reguli „splicing", cu membrane active, cu replicații. În prezent se lucrează asupra modelelor hibrid, care îmbină principiile biologice și cele cuantice.

Sub conducerea dr. Iurie Pecerschi au fost inițiate cercetări în inteligența artificială. Au fost dezvoltate metode de formalizare și prelucrare a cunoștințelor (inclusiv fuzzy) și mijloace instrumentale corespunzătoare destinate creării de sisteme expert. În particular a fost elaborată metoda sistemelor simple de alternativă (și metoda matricelor fuzzy secționate).

În paralel cu cercetările fundamentale, descrise mai sus, în IMI sunt efectuate și cercetări aplicative, care nu doar au contribuit la completarea tezaurului de cunoștințe, dar și au fost implementate în diverse domenii social-economice. Vom prezenta doar câteva exemple, pentru a ilustra spectrul preocupărilor anterioare și actuale.

Pentru agricultură au fost elaborate modele de determinare a zonelor optime de livrare a materiei prime pentru fiecare fabrică de zahăr aparte şi programul de prelucrare a sfeclei de zahăr, a fost stabilită componenţa şi structura optimă a parcului de maşini agricole, dimensiunile şi structurile optime

Centrul de calcul, anul 1972. Calculatorul БЭСМ 4М

ale plantaţiilor pomicole, planul optim de amplasare a producerii porcinelor. S-au calculat indicatorii fizico-mecanici ai solurilor și s-au propus recomandări pentru determinarea fiabilităţii sistemelor de irigare prin picături.

Pentru industria alimentară s-au elaborat modele matematice ce au permis optimizarea procesului de fabricare a sucurilor din struguri, determinarea volumului optim al depozitelor frigorifice ale fabricii de conserve, calculul indicatorilor programului de producere în industria zahărului, graficul optim de transportare a materiei prime la fabricile de lactate, calculul indicatorilor economici de producere la întreprinderea de conserve.

Un șir de modele elaborate de către cercetătorii noștri au fost implementate în industrie. La Tighina, în baza programelor elaborate de către specialiștii din IMI se calcula planul de producere pentru uzina de construcţii de mașini, planul de pregătire tehnologică flexibilă la o întreprindere automatizată.

Un alt exemplu de colaborare a matematicienilor cu sfera de producere îl constituie transportul auto. Au fost elaborate scheme optime de transportare a mărfurilor între orașe, precum și un plan de formare a clientelei întreprinderilor de transport, s-a propus optimizarea structurii parcului de automobile în Republica Moldova.

Rezultate interesante au fost obţinute din conlucrarea cu institutele de ramură, marcate prin elaborarea sistemelor de modelare a proceselor de propagare a undelor în diverse medii, calculul tensiunilor în medii elastice, prognozarea fiabilităţii dinamice ale elementelor de construcţii, optimizarea elementelor construcţiilor, calculul regimurilor de exploatare a rezervoarelor subterane de gaze.

Institutul a participat la elaborarea softului de bază pentru câteva calculatoare performante, proiectate și produse în Uniunea Sovietică. Vom menţiona lucrările efectuate pentru seria de supercomputere Elbrus, aportul cercetătorilor moldoveni la elaborarea compilatoarelor paralele pentru sistemul complex reconfigurabil PS3000 și a compilatoarelor și editoarelor de texte pentru calculatorul SAMSON.

Putem înscrie în palmaresul nostru și unele lucrări ce au contribuit la informatizarea limbii române în perioada formării statului nostru. Printre ele corectorul de texte pentru limba română ROMSP și Web-portalul cu acces liber al resurselor şi instrumentelor lingvistice.

O realizare de succes medaliată cu aur la Expoziția „Fabricat în Moldova” (2011) reprezintă Sistemul suport decizii pentru diagnosticul ultrasonografic al organelor zonei abdominale, care ghidează medicul în procesul de investigaţie ajutându-l la obţinerea și formularea concluziilor.

Desigur, tabloul istoriei Institutului nu ar fi complet dacă nu am aminti despre Centrul de Calcul.

Istoria tehnicii de calcul în Republica Moldova începe, de fapt, cu procurarea în anul 1962 a primei mașini electronice de calcul (după cum se numea atunci) БЭСМ-2М pentru dotarea Centrului de Calcul din cadrul Institutului nostru. Acest Centru a servit nu doar la obţinerea de noi rezultate în diverse domenii de cercetare (matematică, fizică, biologie, seismologie etc.), dar și-a adus contribuţia substanţială la soluţionarea unui șir de probleme economice ale ţării, și, poate nu mai puţin important, la formarea unui număr impunător de specialiști care au asigurat funcţionarea celor peste 30 de centre de calcul ramurale din republică.

Rezultatele cercetărilor noastre au fost materializate în 127 volume din seria *Математические исследования* (Cercetări matematice), 15 volume din seria *Прикладная математика и программирование* (Matematică aplicată și programare), 107 monografii, dintre care 14 au fost reeditate în alte limbi. S-au organizat 80 de conferinţe şi simpozioane, susţinute 34 teze de doctor habilitat şi 239 teze de doctor. Institutul este cunoscut și în calitate de editor al revistelor „Buletinul Academiei de Ştiinţe. Matematica”, „Computer Science Journal of Moldova”, „Quasigroups and related systems”, printre autorii cărora se numără matematicieni și informaticieni din Australia, Austria, Algeria, Belarus, Canada, China, Elveţia, Franţa, Germania, Grecia, India, Israel, Italia, Iran, Mexic, Mongolia, Muntenegru, Peru, Polonia, România, Rusia, Slovacia, SUA, Ucraina, Ungaria etc.

Pe parcursul ultimilor 20 de ani Institutul a participat la executarea a 50 de proiecte internaţionale cu parteneri din centre știinţifice de performanţă din diferite ţări ale Europei, Asiei, Americii.

De cea mai înaltă distincţie a ţării în domeniul cercetării – Premiul de Stat și Premiul Naţional – s-au învrednicit 11 colaboratori, 19 au obţinut respectivul premiu pentru tineret. Zece persoane din IMI au devenit laureaţi ai Premiului „Academician Constantin Sibirschi”, acordat pentru realizări de valoare în domeniul matematicii și informaticii.

Aniversările sunt nu doar un prilej de trecere în revistă a realizărilor, ci și o ocazie pentru trasarea căilor ce vor fi urmate în viitor. Cercetătorii Institutului speră că următorii 50 de ani vor fi nu mai puţin fructuoși decât cei ce i-am parcurs.

OPORTUNITĂȚI PENTRU DEZVOLTARE: INSTITUTUL DE CHIMIE LA 55 DE ANI

Acad. ***Gheorghe DUCA***
M. cor. ***Tudor LUPAŞCU*** [1]
Dr. hab. ***Aculina ARÎCU*** [2]
[1,2] *Institutul de Chimie al AȘM*

OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT: THE 55TH ANNIVERSARY OF THE INSTITUTE OF CHEMISTRY

Summary. Along with offering an efficient management model for science, research in the field of chemistry furnishes results with a strong impact on social and economic development. Nowadays, research in the field of chemistry in Moldova deals with the synthesis and study of coordination compounds with various useful properties for industry, agriculture and medicine; synthesis and study of natural and synthetic organic biologically active compounds with application in the above-mentioned domains; development of new and advanced methods and technologies for environmental protection; fundamental and applied chemical investigations related to nanoparticles etc.

Rezumat. De rând cu oferirea unui model de management eficient în ştiinţă, cercetările în domeniul chimiei au un impact puternic asupra dezvoltării socio-economice. Cercetările actuale în domeniul chimiei în Moldova sunt axate pe sinteza şi studiul compuşilor coordinativi cu proprietăţi utile pentru industrie, agricultură şi medicină; sinteza şi studiul substanţelor organice naturale şi sintetice biologic active, care şi-au găsit aplicaţie în domeniile susmenţionate; elaborarea metodelor şi tehnologiilor eficiente de tratare a mediului ambiant; studiul proceselor de formare şi elaborarea metodelor de obţinere a nanoparticulelor ş.a.

Sistemul de cercetare-dezvoltare joacă un rol important, poate chiar decisiv, în consolidarea unui stat. Având în vedere faptul că progresul este asigurat în proporţie de 85 la sută de ştiinţă şi inovare, acestea constituie un factor indispensabil al modernizării şi formării unei economii durabile.

Cunoaşterea înseamnă putere, fiind valoarea cea mai de preţ a unei societăţi. De aceea, cercetarea este un patrimoniu al naţiunii care determină viitorul ţării. Or, dezvoltarea durabilă a societăţii este imposibilă fără elaborarea şi implementarea noilor tehnologii performante de sinteză a compuşilor polifuncţionali, obţinuţi prin metode chimice pentru necesităţile industriei, agriculturii şi medicinii în baza utilizării materiei prime locale. De asemenea, prioritare sunt: elaborarea tehnologiilor de purificare a apelor, tratarea şi valorificarea deşeurilor şi controlul analitic al poluanţilor în mediul ambiant. Aceste necesităţi sunt stringente, în mod special, pentru Republica Moldova, care nu dispune de zăcăminte minerale.

Investigaţiile în domeniul chimiei îşi au începutul la noi în anii 1950. Cercetările realizate şi recunoscute pe plan mondial se raportează la direcţiile de investigaţii ce ţin de: chimia anorganică (chimia compuşilor coordinativi, chimia compuşilor macrociclici, chimia bioanorganică); chimia organică (chimia compuşilor naturali şi fiziologic activi, sinteza organică, chimia bioorganică); chimia analitică (metode fizico-chimice de cercetare şi analiză); chimia fizică cu domenii de investigaţie precum: chimia cuantică, cinetica chimică şi cataliza, chimia nanostructurilor, electrochimia, metode fizice de analiză. Studiul cineticii şi catalizei proceselor redox a cristalizat o nouă direcţie de cercetare – chimia ecologică. Toate acestea reprezintă domenii ale ştiinţei chimice contemporane ce s-au constituit şi afirmat din primii ani de activitate ai instituţiilor de profil, în special, şi a ştiinţei chimice din Moldova, în general.

Ţinând cont de cerinţele dezvoltării societăţii umane, cercetările actuale sunt axate pe elaborarea bazelor teoretice şi metodelor de sinteză a compuşilor coordinativi şi supramoleculari cu proprietăţi utile (catalizatori ai diferitor procese chimice, magneţi moleculari, coloranţi pentru masele plastice) pentru industrie şi agricultură; sinteza şi studiul substanţelor organice naturale şi sintetice biologic active, care şi-au găsit aplicaţie în parfumerie şi cosmetică, industria tutunului şi a uleiurilor eterice, industria alimentară, agricultură şi farmaceutică; investigarea şi elaborarea unor mecanisme fundamentale în cataliza omogenă; dezvoltarea teoriei fenomenului redox în mediul ambiant; elaborarea metodelor de analiză şi purificare a apelor naturale şi reziduale şi dezvoltarea metodelor electrochimice de dozare a metalelor în obiectele mediului ambiant ş.a.

Potenţialul ştiinţific şi cel uman a fost creat şi dezvoltat de o pleiadă de savanţi proeminenţi, membri ai Academiei de Ştiinţe a Moldovei, fondatori ai unor şcoli ştiinţifice în Moldova: A.V. Ablov (1905-1978) – şcoala de chimie a compuşilor coordinativi; G. V. Lazurievski (1906-1987) – şcoala de chimie organică şi bioorganică, Iu. S. Lealicov (1909-1976) – şcoala polarografică din Moldova, organizator şi conducător al cercetărilor în domeniul metodelor fizico-chimice de analiză.

Ulterior au fost constituite şcoli ştiinţifice noi:

în chimia cuantică – condusă de academicianul I. Bersuker; chimia organică, bioorganică, chimia compuşilor naturali şi fiziologic activi – condusă de academicianul P. Vlad; chimia compuşilor coordinativi, macrociclici şi supramoleculari – condusă de academicianul N. Gărbălău; cinetica şi cataliza proceselor chimice omogene – condusă de profesorul A. Sîcev; chimie ecologică – condusă de academicianul Gh. Duca şi chimie bioanorganică – condusă de academicianul C. Turtă.

M. cor., prof. T. Lupaşcu a pus bazele şcolii ştiinţifice în domeniul chimiei adsorbanţilor. Academicianul I. Bersuker, promotorul şcolii ştiinţifice de chimie cuantică, contribuie actualmente la dezvoltarea acestui domeniu în Statele Unite ale Americii, în cooperare cu comunitatea ştiinţifică din Republica Moldova. Astfel, fondarea instituţiilor-cheie de cercetare în domeniul chimiei – Institutul de Chimie al Academiei şi Universitatea de Stat din Moldova – și continuarea activității acestor şcoli ştiinţifice a asigurat progresul chimiei în Moldova.

Comunitatea ştiinţifică a chimiştilor moldoveni este bine cunoscută prin aportul său la producţia de cunoştinţe din lumea întreagă. Aceasta este clasată mondial pe locul 69, aflându-se în **Top 100 de ţări cu cercetare chimică fundamentală şi aplicată viabilă.** Modelul curent de dezvoltare ştiinţifică a consolidat cercetătorii în şcoli ştiinţifice şi instituţii care produc rezultate şi contribuie la procesul informaţional global. Munca lor este eficientă, de vreme ce rezultatele cercetărilor efectuate sunt solicitate de către comunitatea ştiinţifică internaţională. În Europa Răsăriteană chimiştii moldoveni sunt clasaţi pe locul al 8-lea în citări per document produs. Pentru fiecare rezultat ştiinţific publicat într-un document avem aproape 10 citări. Această apartenenţă la curentul de la 1 la 10 ne situează alături de comunităţi ştiinţifice consacrate ale Europei, precum acele din Slovacia, Polonia, Lituania, Bulgaria, Ungaria. Mai mult decât atât, noi suntem cea mai eficientă ţară din Parteneriatul Estic, în comparaţie cu Georgia, Ucraina, Belarus, Armenia.

Performanţa chimică în ţara noastră este realizată de către şapte instituţii de cercetare şi şapte universităţi. Actualmente avem peste 800 de cercetători care activează în aceste instituţii, 124 dintre aceştia deţinând gradul ştiinţific de doctor habilitat în chimie şi 439 fiind doctori în chimie. Este încurajator faptul, că o pătrime din numărul total de cercetători sunt tinerii cu vârstă de până la 35 de ani, care asigură existenţa potenţialului uman calificat pentru dezvoltarea de viitor a chimiei.

Demonstrarea acestui concept este producţia de cunoştinţe în Moldova la zi. În conformitate cu datele analitice ale SCImago pentru 2012, dintre toate domeniile Chimia deţine cel mai înalt H-indice şi prezintă cele mai multe citări per document. În paradigma actuală a ştiinţei moldave circa 80 la sută din contribuţia la Procesul Informaţional Global (the Knowledge-based World) revine Chimiei, Fizicii, Ştiinţelor Materiale şi Ingineriei, restul revenind celorlalte domenii ale ştiinţei.

În legătură cu aceasta, noi am propus o schimbare a paradigmei. Noua abordare vizează societatea

bazată pe cunoaştere, concentrându-se pe producerea impactului social, economic şi cultural. Pentru aceasta, au fost adoptate noi priorităţi de cercetare, care corespund priorităţilor europene utilizate în Programul Cadru de Cercetare al Uniunii Europene şi al Statelor Membre. Apropierea priorităţilor va permite dezvoltarea cooperării internaţionale şi va consolida cercetarea în toate domeniile.

În vederea dezvoltării strategice, vom promova fortificarea eforturilor de cercetare interdisciplinară, bazată pe clusteri. Aceşti clusteri sunt: Biomedicina şi Sănătatea; Sursele Regenerabile de Energie; Tehnologiile Agricole şi Biotehnologiile; Moştenirea Culturală. În cadrul clusterilor, ştiinţele mai dezvoltate precum chimia, fizica, ingineria contribuie la dezvoltarea tuturor domeniilor. Cercetarea fundamentală în ştiinţele date devine mai importantă, deoarece contribuţia acesteia va ajuta la soluţionarea problemelor stringente ale societăţii.

În această perspectivă modernă de dezvoltare a chimiei, următoarele priorităţi urmează a fi considerate cheie:

➢ Sinteza şi obţinerea substanţelor anorganice sau anorganice cu diferite proprietăţi.

➢ Analiza chimică a substanţelor pentru alimentaţie, vin, apă, aer, sol, plante, produse industriale, mediu.

➢ Proprietăţile chimice, fizico-chimice şi biochimice ale substanţelor în medii diferite cu utilizarea echipamentului modern.

➢ Tehnologii de obţinere a energiei renovabile.

➢ Tehnologii pentru managementul deşeurilor şi apelor reziduale.

➢ Tehnologii ionizante.

➢ Transferul tehnologic al inovaţiilor, necesar pentru agricultură, medicină, industria alimentară, mediu, vinificaţie şi industrie.

În cele ce urmează vor fi prezentate, în contextul acestor priorităţi, cercetările efectuate care necesită o ulterioară dezvoltare.

Cercetătorii moldoveni au elaborat **metode de sinteză a compuşilor coordinativi cu diverse proprietăţi utile**: compuşi polinucleari în calitate de magneţi moleculari; catalizatori ai proceselor tehnologice şi biotehnologice şi catalizatori nanodimensionali pentru stimularea obţinerii hidrogenului prin fotoliza apei; coloranţi macrociclici pentru mase plastice şi fibre sintetice; compuşi noi pentru obţinerea metalelor extrapure, compuşi pentru electrozi ionselectivi; agenţi de acoperire şi protecţie anticorozivă a metalelor.

În cadrul acestei teme de cercetare s-au obţinut compuşi coordinativi heteropolinucleari Fe_nLn_m – o nouă clasă de clusteri cu proprietăţi de Magneţi Moleculari. În complexul polinuclear al disproziului cu acidul alfa-furoic pentru prima dată a fost evidenţiată prezenţa magneţilor moleculari de tip 1D în două lanţuri reciproc penetrabile. S-a stabilit că carboxi-clusterul disproziului $\{[Dy(\alpha-C_4H_3OCOO)(\mu-(\alpha-C_4H_3O\ COO))_2(H_2O)_3]\}n$ manifestă o relaxare magnetică lentă la 10 K, iar două tipuri de ioni de Dy cu anturaj diferit se comportă ca *single-ion magnets* (SIM) cu o energie de activare diferită, U_{eff} = 80,5 K şi 32,4 K. La răcire încontinuu se ajunge la regimul de tunelare cuantică.

Cercetări relevante, cu efecte pe termen lung, programate și elaborate de chimiştii din Moldova, țin de **sinteza și studiul nanoparticulelor amorfe de magnetită**. În ultimii ani, sinteza şi investigaţia nanoparticulelor de oxid de fier (NPs) se bucură de o atenție deosebită datorită aplicabilității vaste a acestora în domenii variate, cum ar fi: medicina, fizica aplicată, chimia, ingineria etc. Oxizii de fier amorfi s-au dovedit a fi compuși destul de adecvați pentru transformarea energiei solare, procesele de sorbție și purificare, electrochimie, cataliză etc. Nanoparticule de oxid de fier-crom cu diametrul 11 ± 3 nm au fost preparate prin descompunerea termică a acetatului μ_3-oxo $\{FeCr_2O\}$ în prezența dodecilaminei și acidului oleic, ca agenţi de stabilizare, utilizând drept solvent acidul tricloracetic. În urma analizei prin difracție cu raze X pe pulbere și microscopie optică în lumina polarizată, s-a observat că materialul obținut prezintă o ordonare avansată și anume de cristal smectic.

Celulele solare sensibilizate de colorant (celule Grätzel) reprezintă dispozitive relativ ieftine, ce pot realiza procesul fotolizei apei ($2H_2O + h\nu \rightarrow O_2 + 4H+ + 4\ e-$). O celulă se compune din TiO_2, colorantul sensibilizator și electrolit. A fost sintetizat 5,10,15-trisferocenil-20-(metil 4-benzoat)-porfirinatul de Zn, care posedă benzi de absorbţie în domeniul vizibil, demonstrând posibilitatea utilizării lui, după unele modificări, în confecţionarea celulelor solare cu coloranţi sensibilizatori eficienţi. Cercetarea s-a realizat în cadrul proiectului PC7, fiind focalizată pe sinteza şi studiul colorantului sensibilizator şi a complecşilor care degajă oxigen (OEC), în calitate de catalizator al acestui proces. Consorţiul fusese format din cercetători de la Universitatea din Newcastle, Marea Britanie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din România și Institutul de Chimie al AȘM.

Disocierea apei biologice are loc la complexul OEC din fotosistem. Încă începând cu anul 1970 multe dintre laboratoarele științifice din lume și-au propus drept obiectiv sinteza unor complexe artificiale OEC. O atenție deosebită a fost acordată compușilor micști de mangan-calciu în scopul mimării complexului OEC, nu numai pentru că aceștia sunt

utilizaţi în natură pentru oxidarea apei, dar, de asemenea, pentru că elementele respective sunt ieftine şi ecologice.

Metode originale de sinteză a compuşilor coordinativi ai metalelor de tranziţie cu α-dioximele, acizi carboxilici şi baze Schiff au condus la **complecşi de structură nouă cu activitate biologică şi performanţa catalitică**. A fost scos în evidenţă caracterul dublu al unor liganzi: coordinare-adiţie a piridinaldehidelor în dioximaţii fierului(II) şi coordinare-ciclizare a β-dicetonelor în compuşii cobaltului(III). Pe matrice de cobalt(II) s-a realizat sinteza unui ligand macrociclic 20-dentat care coordinează 4 atomi de cobalt(II) cu structură înalt poroasă şi care poate fi utilizat în calitate de depozite pentru gazele cu molecule mici cum sunt hidrogenul, azotul şi altele. Printre compuşii sintetizaţi au fost scoşi în evidenţă compuşi cu proprietăţi de stimulatori de creştere şi dezvoltare a plantelor de cultură.

Utilizând compuşii obţinuţi, au fost create preparatele Coditiaz, Cobamid, Compozit, Conimid şi a., care pot fi utilizate pentru lansarea tehnologiilor performante noi sau perfecţionarea celor existente în agricultură. Au fost descoperiţi compuşi cu proprietăţi de stimulatori de creştere şi dezvoltare a plantelor de cultură; biocatalizatori în procesele de enzimogeneză în unele tulpini de fungi, în biosinteza proteinelor şi componenţilor fenolici şi antioxidanţi în cultura microalgelor; inhibitori eficienţi ai proceselor de coroziune a oţelului.

Cercetătorii moldoveni au elaborat **metode de sinteză a lichidelor ionice spirociclice optic reversibile pentru reacţii redox chemoselective.** Interesul viu pentru asemenea investigaţii derivă din potenţialul înalt de aplicare a acestora în chimia verde în calitate de solvenţi, catalizatori şi extractori.

Răspândirea tuberculozei în Republica Moldova şi România este estimată printre cele mai mari din Europa şi din ţările Parteneriatului Estic, reprezentând respectiv, 234,1 şi 144,6 cazuri la 100 000 de locuitori.

Nanoparticulele magnetice sunt bine cunoscute în medicină; capacitatea lor de a răspunde la câmpuri magnetice externe oferă oportunităţi pentru dezvoltarea aplicaţiilor inovatoare în manipularea proteinelor şi celulelor. O altă **strategie pentru dezvoltarea noilor remedii medicamentoase anti-TB** se bazează pe formarea clusterelor dintre nanoparticulele superparamagnetice de oxid de fier cu medicamentul anti-TB. Clusterele obţinute pot fi cu uşurinţă concentrate la locul de acţiune prin inducţia câmpului electromagnetic în zona dorită. Această cercetare se desfăşoară într-un nou program de stat, care a fost recent lansat de către Academia de Ştiinţe a Moldovei.

Din materie primă vegetală autohtonă au fost obţinuţi compuşi noi – derivaţi ai β-carbolinei, precum şi compuşi ciclici cu heteroatomi de sulf şi azot ce manifestă activitate sporită faţă de formele rezistente de tuberculoză. O parte dintre compuşii obţinuţi au fost încorporaţi în sisteme binare cu oligozaharide ciclice, ceea ce a permis reducerea dozei substanţei active, activitatea menţinându-se.

Antioxidanţii ce conţin azot constituie un alt domeniu de cercetare. Derivaţii acidului dihidroxifumaric, precum şi terpeno-fenolii s-au dovedit a fi reducători eficienţi în mai multe aplicaţii, fiind propuşi în calitate de specii intermediare în biosinteza glucidelor, acizilor uronici şi vitaminei C. Asemenea compuşi deschid noi posibilităţi, deoarece selectarea combinaţiilor adecvate a substituentului poate permite ajustarea polarităţii în limite largi, a capacităţii de solvatare, a proprietăţilor catalitice, prin aceasta influenţând profunzimea şi selectivitatea reacţiilor, inclusiv ale celor redox.

Chimiştii moldoveni au obţinut produse odorante, aromatizante şi produse biologic active pe bază de compuşi terpenici naturali utilizaţi în procesele de prelucrare a tutunului, parfumerie şi medicină. Pornind de la sclareolida comercial accesibilă, a fost sintetizată o serie de derivaţi terpenici, unii dintre care posedă aromă puternică de ambră, fiind cu succes implementaţi în parfumerie şi cosmetică.

S-au elaborat proceduri eficiente de obţinere a compuşilor drimanici, sclareoloxidului, sclareolidei şi ambreinolidei. Pe baza derivaţilor norlabdanici şi labdanici, au fost obţinute mai multe zeci de compoziţii de aromatizare a tutunului. Multe dintre acestea au fost cu succes implementate la Combinatul de Tutun din Chişinău. Pentru programarea şi punerea în practică a acestor lucrări, Institutul de Chimie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, împreună cu partenerii de colaborare de la Combinatul de Tutun din Chişinău, au fost distinşi cu Premiul de Stat în domeniul Ştiinţei, Tehnicii şi Producţiei (1996).

A fost realizată pentru prima dată o cale biomimetică de sinteză a diterpenoidelor cu schelet carbonic al *ent*-verucosinei A şi B – activatori ai protein kinazei C. S-a elaborat o cale retro-biomimetică de sinteză a diterpenoidelor biologic active *ent*-atisanice din diterpenoidele accesibile *ent*-kaurenice şi *ent*-trachilobanice.

În baza acidului homodrimenic a fost elaborată o metodă eficientă de obţinere a amidelor pirimidinice – compuşi cu activitate antibacteriană, importanţi pentru industria farmaceutică. Este de menţionat, că aceasta constituie prima sinteză descrisă a sesquiterpenoidelor homodrimanice cu schelet diazinic.

Investigaţiile privind elaborarea metodelor şi tehnologiilor avansate pentru purificarea sistemelor lichide, precum şi a procedeelor noi în analiza chimică şi control, s-au soldat cu propunerea noilor **metode sensibile şi selective de determinare a metalelor toxice în obiectele mediului ambiant, produse alimentare şi aliaje.** Cercetătorii Institutului de Chimie au propus peste 20 de metode de dozare a Pb, Cd, Fe, Cu, Mo, Ca, Ti şi altor elemente, aplicabile pe diverse obiecte, care au fost întrebuinţate pe larg în economie.

În acest domeniu a fost, de asemenea, elaborată baza cantitativă a teoriei proprietăților de tamponare pentru sisteme tampon eterogene. Au fost deduse expresiile matematice pentru estimarea cantitativă a capacității de tamponare față de componentele fazei minerale. După cum s-a stabilit, capacitățile tampon ale componentelor sunt reciproc proporționale. S-au utilizat curenţi catalitici şi fenomene de adsorbţie a speciilor în voltametrie; polarografia adsorbtivă cu stripping; activarea chimică şi electrochimia microelectrozilor din fibră de carbon pentru determinarea metalelor nocive în apă, sol etc. S-au elaborat metode de analiză a componentelor principale şi a urmelor în materiale electronice şi semiconductori.

Elaborarea procedeelor de sinteză a adsorbanţilor, determinarea capacităţii de adsorbţie şi a parametrilor de structură a acestora, utilizarea sistemelor disperse pentru protecţia apelor şi sănătăţii omului sunt sarcinile de bază ale cercetărilor în domeniul **Chimiei Ecologice**. Au fost create bazele teoretice şi practice de sinteză a cărbunilor activi din subproduse vegetale regenerabile existente în Republica Moldova. S-a stabilit mecanismul de adsorbţie a substanţelor poluante de natură organică şi anorganică pe cărbuni activi obişnuiţi şi oxidaţi. S-au elaborat procedee de tratare a apelor reziduale şi de suprafaţă. Au fost create preparate medicinale pe bază de cărbune activ şi stabilită capacitatea acestor preparate pentru detoxificarea organismului uman. S-au studiat procesele de modificare a adsorbanţilor minerali şi posibilitatea utilizării acestora pentru imobilizarea substanţelor organice şi metalelor grele din mediul acvatic.

Una dintre problemele de stringentă actualitate ale Republicii Moldova este calitatea apei. Cercetătorii Institutului de Chimie al AŞM au elaborat o tehnologie de tratare a apei de profunzime de ioni de fier şi mangan bivalenţi, bazată pe procesul de legare a fierului şi manganului din apă, cu formarea unor produse insolubile care uşor se separă prin filtru cu nisip. Această tehnologie a fost testată în comuna Sculeni, raionul Ungheni. Expertiza ecologică și sanitară confirmă că tehnologia propusă este eficientă și apa tratată corespunde normelor ecologice și sanitare privind calitatea apei potabile.

A fost elaborată și testată, de asemenea, o nouă tehnologie de eliminare din apele subterane a hidrogenului sulfurat. Studiile efectuate au demonstrat, că implementarea tehnologiei recomandate asigură o eficientă de 100% pentru eliminarea hidrogenului sulfurat din apele subterane şi 30% pentru ionii de amoniu. S-au obţinut adsorbanţi intercalaţi pe bază de bentonite din Moldova, ce permite utilizarea lor în calitate de adsorbanți/catalizatori în tehnologiile de potabilizare și/sau purificare oxidativă a apelor uzate.

Recent a văzut lumina tiparului la Editura Springer prima carte de specialitate privind gestionarea apei în Republica Moldova. Lucrarea propune o nouă paradigmă de management al resurselor acvatice în Republica Moldova într-un nou Centru al Calității Apei, creat recent de Academia de Științe în cadrul Institutului de Chimie.

Un caz de succes al cercetătorilor Institutului de Chimie este stabilirea mecanismului de scindare a polimerilor naturali şi formare a compuşilor biologic activi. Conform acestei concepţii, transformarea enotaninurilor insolubile în apă în compuşi solubili în lichide biologice, prin care nu doar devin accesibili organismului, dar și în mod esenţial este sporită activitatea lor biologică, poate fi efectuată prin depolimerizarea acestora cu agenţi de oxidare.

Pe baza compusului activ **Enoxil**, au fost elaborate și testate în condiții clinice și de teren preparatele medicamentoase Enoxil-M și Enoxil-A. Testările clinice ale preparatelor medicamentoase Enoxil-M, produse la întreprinderea „Farmaco", au demonstrat un efect pozitiv în tratamentul bolilor induse de fungi și bacterii, precum și plăgilor provocate de leziuni termice și chirurgicale. Preparatul Enoxil-A a fost testat în condiţii de câmp, rezultatele obţinute demonstrând că în concentraţie de 0,1% preparatul sporeşte cu 60% rezistenţa sfeclei de zahăr la putregaiul de rădăcină, cu 12% roada la hectar şi de asemenea măreşte conţinutul de zahăr în rizomi cu 8 tone la hectar. Aplicarea preparatului Enoxil-A în concentraţii de 0,2% sporeşte de 2 ori rezistenţa viţei-de-vie la putregaiul cenuşiu.

În anul 2010, pentru prima dată de către Institutul de Chimie a fost obţinută o marcă pentru preparatele în baza substanţei biologic active „ENOXIL", care a fost înregistrată în Registrul Naţional al Mărcilor şi a obţinut protecţie pe teritoriul Republicii Moldova pe termen de 10 ani.

O direcţie prioritară de cercetare pentru chimia din Republica Moldova este dezvoltarea tehnologiilor pentru **obţinerea surselor de energie regenerabile.**

În cheia acestei priorităţi, o echipa de savanţi de la Institutul de Chimie şi Universitatea de Stat din Moldova au dezvoltat o tehnologie nouă pentru obţinerea biometanului şi a biohidrogenului molecular. În paralele cu îmbunătăţirea tehnologiilor privind randamentul biometanului, soluţiile inovatoare, propuse de cercetători, produc, de asemenea, metan şi aditivi alimentari vitaminizaţi.

Activităţile urbane cotidiene sunt strâns legate de formarea deşeurilor industriale şi urbane. Inspectorii Agenţiei Ecologice Teritoriale arată că pentru Republica Moldova aproximativ 365 kg / an de deşeuri solide sunt generate pe cap de locuitor la nivel urban, dintre care 36,5 kg sunt reprezentate de deşeurile din masă plastică. Institutul de Chimie al AŞM, „UISPAC" SRL, împreună cu Agenţia pentru Inovare şi Transfer Tehnologic a AŞM au elaborat **tehnologii de reciclare a deşeurilor de materiale plastice, cu obţinerea noilor produse.** O instalaţie experimentală (linie pilot) a fost asamblată, cu o capacitate de reciclare de 20 tone / luna. Au fost organizate două unităţi tehnologice semi-industriale, în incinta SRL „Uispac".

Odată cu extinderea investigaţiilor chimice experimentale **se dezvoltă vertiginos cercetările cuanto-chimice.** A fost dezvoltată în continuare teoria interacţiunilor vibronice. O nouă abordare bazată pe Efectul şi Pseudo-Efectul Jahn-Teller a fost elaborată pentru interpretarea instabilităţii şi schimbărilor structurale ale sistemelor moleculare coordonate la compuşii coordinativi ai metalelor de tranziţie sau adsorbate pe suprafeţe solide. În baza metodei electron-conformaţionale s-a realizat identificarea toxicoforului şi predicţia cantitativă a toxicităţii unei serii de parfumuri alergene.

Prin metoda de calcul de simulare a dinamicii moleculare, s-a determinat că în cazul moleculei proteice lactoferina legarea fierului depinde de legarea concomitentă a anionului sinergic CO_3^{2-}, care asigură crearea compusului complex stabil de lactoferină diferică.

În termenii grupurilor de simetrie magnetică în patru culori s-a demonstrat că proprietăţile magnetice anomale ale clusterilor trihomonucleari cu degenerare Kramers a nivelelor energetice, care conţin ioni Fe(III), Cr(III), Cu(II), V(IV) sau Co(II), sunt cauzate de distorsiuni structurale, drept consecinţe a existenţei simetriei în raport cu reversarea timpului.

Toate aceste rezultate relevante au fost posibile datorită susţinerii ştiinţei de către autorităţile centrale ale statului, fiind astfel pusă temelia revitalizării sferei ştiinţei pe principii noi, cu aspiraţii europene, racordate la tendinţele mondiale de dezvoltare a sferei ştiinţei şi inovării.

În anul 2006, în cadrul Institutului de Chimie a fost creat **Centrul de Chimie Fizică şi Nanocompozite** şi s-au iniţiat cercetările ştiinţifice în scopul obţinerii nanoparticulelor. Centrul are ca obiectiv studiul proceselor de formare şi elaborarea metodelor de obţinere a nanoparticulelor solicitate în nanoelectronică, elaborarea tehnologiilor performante de obţinere a preparatelor noi necesare economiei naţionale, efectuarea cercetărilor ştiinţifice în domeniul chimiei cuantice, cineticii chimice, nanocompozitelor, chimiei analitice, obţinerii şi stocării hidrogenului, bioanorganicii conform temelor ştiinţifice ale laboratoarelor; asigurarea cercetărilor ştiinţifice în instituţiile ce practică cercetarea în domeniul chimiei în cadrul temelor instituţionale, programelor de stat, granturilor cu măsurători de performanţă – analiza elementală (C,H,N,S, metale), IR (250-4000 cm^{-1}), UV-Vis (380-780 nm), RMN (^{1}H, ^{19}F, ^{13}C, ^{15}N,^{31}P, ^{119}Sn,^{59}Co, etc), RNG (^{57}Fe, ^{119m}Sn); spectrometria de masă; analiza termică diferenţială; analiza atomică de absorbţie; magnetochimia; microscopia electronică; ameliorarea procesului de instruire a tineretului studios, precum şi pregătirea cadrelor de înaltă calificare prin sistemul de masterat, doctorat şi postdoctorat.

În prezent, pe masa de lucru comună a Academiei şi Guvernului se află problema creării unui **Centru de Tehnologii Ionizante.** Acesta va aduce în Moldova, pentru prima dată, echipamentul necesar pentru laboratoarele respective. Instalaţia de iradiere are diverse aplicaţii şi poate fi utilizată pentru sănătate (de ex. la sterilizarea materialelor medicale), agricultură (decontaminarea și sterilizarea semințelor), industrie, precum şi în scopuri ştiinţifice. Produsele tratate în Centru sunt compatibile cu standardele europene şi oferă oamenilor de afaceri locali posibilitatea de a se extinde pe pieţele UE.

Fără îndoială, posibilităţile dezvoltării chimiei sunt la discreţia cercetătorilor competenţi, în special a membrilor Academiei care conduc laboratoare, centre, institute şi contribuie la dezvoltarea chimiei în serviciul societăţii şi excelenţei. De asemenea, o contribuţie importantă la dezvoltarea chimiei în Republica Moldova se datorează diasporei noastre ştiinţifice. Acești importanți oameni de știință valorifică proiectele la nivel internaţional.

Şi, desigur, este de menționat contribuția oamenilor de ştiinţă remarcabili din comunitatea ştiinţifică internaţională. Numeroasele colaborări ale cercetătorilor moldoveni cu chimişti consacraţi şi recunoscuţi în lume reprezintă o mare onoare pentru societatea savanţilor noştri, atestând nivelul înalt de internaţionalizare a ştiinţei chimice din Moldova.

DEZVOLTAREA CERCETĂRII TEHNICO-TEHNOLOGICE ŞI PREGĂTIREA CADRELOR INGINEREŞTI LA BĂLŢI

Dr. hab., prof.univ. ***Pavel TOPALA***
Universitatea de Stat „Alecu Russo”
din Bălți

Summary. The history, actual state and perspectives of development of technico-technological investigations, engineering and scientific staff training in Balti are described in wide lines in this paper. The parallel development of engineering staff training, technological investigation and industry in the city are highlighted. It is demonstrated that the collaboration at national and international level beneficially influences the engineering staff training and research development in the „Alecu Russo” Balti State University.

Keywords: engineering, technology, research, nanotechnology.

Rezumat. Articolul evocă istoricul, starea actuală şi perspectivele cercetării tehnico-tehnologice, pregătirii cadrelor inginereşti şi ştiinţifice la Bălţi. Sunt puse în evidenţă dezvoltarea în paralel a pregătirii cadrelor inginereşti, cercetării tehnologice şi industriei în oraş. Se demonstrează că o colaborare eficientă la nivel naţional şi internaţional influenţează benefic pregătirea cadrelor inginereşti şi dezvoltarea cercetării în Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălţi.

Cuvinte-cheie: inginerie, tehnologie, cercetare, nanotehnologii.

Nu cred că există o dată concretă care ar putea atesta începutul dezvoltării ştiinţelor tehnologice şi inginereşti în urbea de la nordul ţării cu numele Bălţi. Oraşul, ca şi multe altele, a avut la origine mai multe localităţi sau mahalale (Slobozia, Pământeni, Tăioasa şi Țigănia [1]), în care deja erau prezenţi germenii tehnologici. Aceşti germeni au apărut în micile întreprinderi de meşteşugărit şi s-au dezvoltat în întreprinderile: Uzina Moldavgromaşina, Electrotehnica, Asociaţia Răut, DRA Draexlmaier Automotive SRL, I.M. Electromanufacturing SRL, ICS „GG Cables&Wires EE” SRL.

Au trecut anii şi la Bălţi s-a instituit învăţământul tehnico-tehnologic. La începuturi a fost Institutul Pedagogic de Stat „Alecu Russo” (IPSARB, 1945), apoi a urmat Colegiul Politehnic (1964), Colegiul Tehnic Feroviar (1983) şi Colegiul de Industrie Uşoară (1992). Toate acestea nu erau însă suficiente şi, în paralel cu pregătirea cadrelor de subingineri şi ingineri-pedagogi, care era esenţa specialiştilor formaţi la Facultatea de Discipline Tehnice Generale a IPSARB, se dezvoltă sectorul de cercetare tehnico-tehnologică în două centre: IPSARB şi Institutul de Cercetări „ACVAAPARAT” din cadrul Uzinei Răut SA.

S-a creat senzaţia că, odată cu fondarea filialei AŞM la Bălţi, în 2006, cercetarea tehnică va lua o amploare mai evidentă. Conducătorii instituţiei nominalizate au elaborat o nouă strategie de dezvoltare a cercetării ştiinţifice tehnico-tehnologice la Bălţi şi au fructificat rezultatele obţinute prin implementarea lor în economia reală a ţării.

Proiecte de cercetare finanțate de la bugetul de stat sunt iniţiate la Bălţi încă prin anii studenţiei mele (1975-1980). În acea perioadă, la IPSB „Alecu Russo”, prof. Nicolae Filip, prorectorul pentru activitatea de cercetare, lansează primul proiect în ***Radiofizică***, dr. conf. Simion Bacal – proiectul privind ***Prelucrarea suprafeţelor prin electroeroziune***, dr. conf. Marin Jeleaskov – proiectul ***Prelucrarea suprafeţelor interioare ale ţevilor pentru schimbătoarele de căldură pentru centrale atomoelectrice***.

Pe parcursul anilor, cercetătorii bălţeni au elaborat şi implementat un şir de tehnologii:

Durificarea suprafeţelor cuţitelor de tocare a sfeclei de zahăr prin formarea depunerilor de carburi metalice pe suprafeţele de aşezare a acestora. Cuţitele astfel prelucrate au fost implementate la fabricile de zahăr din Bălţi, Glodeni, Alexandreni şi Cupcini, durata de funcţionare a lor sporind de 4 ori în raport cu cele obişnuite.

Formarea depunerilor de argint pe contactoare electrice – tehnologia și-a găsit aplicare la un şir de întreprinderi sub conducerea ştiinţifică a dr. conf. Simion Bakal, în baza ei fiind proiectată şi asamblată o instalaţie automată de implementare a procedeului. Este semnificativ faptul că anume în această perioadă au fost antrenaţi în cercetare tinerii: Alexandru Abramciuc, Alexandru Balanici, Valeriu Gheşele, Boris Ursan, Anatol Poperecinîi, Ion Olaru, Pavel Pereteatcu, precum și subsemnatul (Pavel Topala – n.r.), toţi absolvenţi în trecut şi titulari în prezent ai Universităţii de Stat „Alecu Russo” din Bălţi (USARB), care au preluat ștafeta și au dezvoltat cercetările în domeniul prelucrărilor prin electroeroziune, dizolvarea anodică şi anodo-mecanică, aplicarea ultrasunetelor, proiectarea şi elaborarea laserilor, formarea depunerilor din materiale compacte şi pulberi, aplicarea în scopuri tehnologice a plasmei electrolitice

şi celei modulate, iar în prezent continuă cercetările fizico-tehnologice de formare a peliculelor subţiri din diferite materiale, a nanoparticulelor şi nanofilmelor.

Formarea depunerilor de grafit pe suprafeţele pieselor aplicate în electrotehnică şi tribo-tehnică a fost altădată un obiectiv realizat cu succes de către cercetătorii bălţeni împreună cu colegii de la Institutul de Fizică Aplicată al AŞM. Depunerile de grafit, de grafit şi molibden, de grafit şi crom au demonstrat o rezistenţă deosebită la aplicarea lor pe suprafeţele cuplurilor ce funcţionează în regim de frecare uscată şi în mediu de lubrifiere. Aceste rezultate au fost fructificate prin proiectarea şi tirajarea instalaţiei „Razread-3", implementată la VIAM (Moscova), DVNO (Habarovsk) şi NTO (Novosibirsk). Dacă cele menţionate ţineau de formarea depunerilor din materiale de pulberi şi materiale compacte prin metoda propusă de acad. Boris Lazarenko, atunci în continuare la USARB fuseseră dezvoltate cercetări tehnologice noi cu aplicarea descărcărilor electrice în impuls (DEI) în regim de subexcitare [5, 6].

În baza cercetărilor teoretice şi experimentale a fost elaborat un model fizic de eroziune electrică a grafitului sub acţiunea plasmei descărcărilor electrice în impuls [7, 8]. În conformitate cu acesta, eroziunea poartă un caracter complex, cauzat nu numai de fenomenele fizice, dar şi de cele chimice ce se produc în plasmă şi la suprafeţele electrozilor. Sunt obţinute primele rezultate de formare a structurilor 3D din grafit pe suprafeţe metalice cu aplicarea lor în formarea depunerilor pe piese ce funcţionează în condiţii de temperaturi înalte [9, 10].

Astfel, în urma aplicării descărcărilor electrice în impuls pe suprafeţele pieselor executate din materiale metalice (oţeluri de construcţie, fonte speciale, bronzuri şi alame), au fost formate pelicule de grafit cu grosimi cuprinse în limitele nm- mkm. Încercările acestora în condiţii industriale au demonstrat capacităţile funcţionale în medii de temperatură de 400 °C. Testările formaţiunilor 3D depuse prin metoda DEI au demonstrat capacitatea lor de a absorbi azot la temperaturi de 250 °C, 410 °C şi 675 °C. Acestea presupun utilizarea grafitului pirolitic cu formarea depunerilor de grafit având grosimi cuprinse în limitele nano şi micrometrilor. Ele au trecut cu succes încercările în condiţii industriale la Întreprinderea de Stat „Fabrica de Sticlă" din Chişinău.

Tehnologia formării depunerilor pe suprafeţele pieselor executate din aliajele aluminiului reprezintă preocuparea ştiinţifică a dr., conf. Alexandru Abramciuc, care a demonstrat posibilitatea realizării depunerii diferitor tipuri de materiale pe suprafeţele pieselor executate din aluminiu şi aliajele lui. În acest context este dovedit avantajul formării depunerilor din pulberi în raport cu cel de formare a depunerilor din materiale compacte cu aplicarea DEI. Împreună cu colegii de la Institutul de Fizică Aplicată al AŞM şi Institutul de Fizică a Metalelor al Academiei de Ştiinţe a Ucrainei, au fost elaborate mai multe procedee de prelucrare şi dispozitive pentru realizarea lor [20]. Aceste procedee au fost implementate de către VIAM (Moscova) în industria aeronautică.

Pregătirea tinerilor cercetători prin doctorat consemnează o etapă importantă în evoluția cercetărilor bălțene. În toamna anului 2002, pentru prima dată are loc înscrierea la doctorat prin cotutelă la specialitatea 05.03.01 „Procedee de prelucrare mecanică şi fizico-tehnică, maşini-unelte şi scule". Cu susținerea prorectorului pentru cercetare, prof. univ., dr.ing. Alexandru Epureanu de la Universitatea „Dunărea de Jos" din Galaţi, au fost pregătiţi trei doctori în tehnică: Nicolae Bălcănuţă (2005), Vitalie Beşliu şi Vladislav Rusnac (2008). Urmează o colaborare fructuoasă cu Universitatea Tehnică a Moldovei, în 2005, pentru pregătirea unei teze de doctor habilitat și admiterea la doctorat, susținându-și teza câțiva cercetători valoroși: Alexandr Ojegov (2009), Natalia Pînzaru (2010), Anton Balandin şi Ruslan Surujiu (2011), Vasile Melnic (2012). În anul 2010 este fondat Centrul interuniversitar „Nanotehnologii de rezonanţă". Bălţenii se asociază cu Modtech în 2013 şi cu Asociaţia română a tehnologilor neconvenţionali în 2014.

De către echipa de cercetători de la Bălţi a fost dezvoltat în continuare tabloul fizic al electroeroziunii materialelor metalice [11, 13] în baza dezvoltării undelor capilare pe suprafaţa metalului lichid sub acţiunea câmpurilor electrice puternice. S-a demonstrat că principala sursă de căldură şi câmpuri electrice puternice sunt petele electrodice.

Pornind de la aceste ipoteze ştiinţifice, a fost elaborată o nouă tehnologie de modificare a micro şi nano geometriei suprafeţelor active a pieselor cu extragerea din ele a asperităţilor sub formă de con Tylor cu unghiul de la vârf de 90^0. Primele rezultate ale măsurătorilor experimentale au arătat că o singură asperitate de acest tip sporeşte aria suprafeţei active de cel puţin 8 ori în raport cu porţiunea de suprafaţă pe care a fost creată. De fiecare dată se caută şi domeniile de aplicabilitate a rezultatelor ştiinţifice obţinute, astfel încercările experimentale a ctozilor de emisie termoelectronică au atestat sporirea de cca 10 ori a curentului de termoemisie electronică pentru cazul aplicării pe suprafaţa lui activă a asperităţilor de tip con Tylor în aceleaşi condiţii de exploatare.

Cercetătorii bălţeni încă în anii 1990 au depistat pentru prima dată dizolvarea anormală (până la 60% oxigen atomic) a oxigenului în suprafeţele pieselor executate din Oţel-3 sub acţiunea plasmei descărcări-

lor electrice în impuls în condiţii normale [2, 3]. Cercetările ulterioare au demonstrat că acest fenomen se atestă şi pentru Cu, Al şi aliajele lor [4]. A fost depistat procesul de dizolvare anormală a oxigenului în suprafeţele metalice sub acţiunea plasmei descărcărilor electrice în impuls. În baza acestui efect, a fost elaborată tehnologia de formare a nanopeliculelor de oxizi şi hidro-oxizi în stare amorfă pe suprafeţe metalice şi semiconductoare. De către autori [2, 12] a fost demonstrat că grosimea efectivă a stratului de oxizi format cu aplicarea descărcărilor electrice în impuls poate fi determinată prin relaţia:

$$h \cong KE / AS, \qquad (1)$$

În care $E = \int_0^{\tau} U(t)I(t)dt$ – energia degajată în interstiţiu la o descărcare solicitară; *U, I* – respectiv tensiunea în interstiţiu şi intensitatea curentului de descărcare; *t* – durata impulsului de putere; *A* – aria de acţionare; *S* – mărimea interstiţiului; *K* – coeficient de proporţionalitate, ce depinde de proprietăţile termofizice ale materialului prelucrat.

O peliculă de oxid de o anumită grosime, stabilă şi aderentă la suprafaţa metalului din care provine, compactă, continuă şi lipsită de pori sau fisuri poate frâna, într-o măsură oarecare, dezvoltarea procesului de coroziune. Condiţia de protecţie a peliculei poate fi exprimată prin valoarea coeficientului de expansiune [9] care indică raportul între volumul oxidului şi cea a metalului:

$$\frac{V_{oxid}}{V_{metal}} > 1 \qquad (2)$$

Tehnologia elaborată permite sporirea rezistenţei active de suprafaţă până la 1 000 000 de ori, potenţialului de coroziune mai mult de 2 ori în lipsa modificării morfologiei suprafeţelor la grosimi ale peliculelor cuprinse în limitele 1-230 nm.

În anul 2010, a avut loc admiterea la doctorat la specialitatea 05.03.01 „Utilaje şi procedee de prelucrare mecanică şi fizico-tehnică a materialelor", iar în toamna anului 2012 are loc prima admitere la specialitatea „Inginerie şi management (în transport auto)", cu suportul şi aportul firmei DRA Draexlmaier Automotive SRL, Universităţii Tehnice a Moldovei şi Universităţii Tehnice din Lanshut (Germania).

În domeniul ştiinţelor tehnologice comunitatea bălţeană îşi aduce o contribuție separată la sporirea performanţelor materialelor tip sticlă [16, 17, 18, 21]. Sub conducerea ştiinţifică a dr. hab., conf. univ. Vasile Şaragov, au fost elaborate multiple procedee de tratare a sticlelor cu reagenţi gazoşi [14], cristalizare şi recristalizare în medii gazoase cu aplicarea câmpurilor electrice, magnetice şi electromagnetice [15], care au permis sporirea rezistenţei mecanice şi celei chimice a sticlelor de gem şi celor de ambalaj.

Universitatea bălțeană a punctat favorabil şi la nivel internaţional prin câştigarea proiectului din cadrul programului PC7 – Project No 294953 MOLD-NANONET **„Enhancing the capacities of the ELIRI Research Institute in applied research to enable the integration of Moldova in the European Research Area on the basis of scientific excellence"**. În cadrul acestuia bălţenii au fructificat posibilitatea de a realiza cercetările şi de a-şi prezenta rezultatele proprii în prestigioase centre din Germania, România, Portugalia şi Israel. La acelaşi capitol se înscriu şi proiectele din cadrul programului european CEEPUS: **„Applications and diagnostics of electric plasmas"** şi **„Nanotechnologies, materials and new production technologies – university cooperation in research and implementation of joint programs in study by stimulate academic mobility"**, care au contribuit esenţial atât la dezvoltarea cercetării, cât şi la diseminarea rezultatelor obţinute de bălţeni la nivel internaţional [19, 21].

Concluzie. Dezvoltarea cercetării tehnico-tehnologice şi pregătirea cadrelor inginereşti şi ştiinţifice la Bălţi este pe făgaşul cel bun şi poate fi considerată drept benefică pentru evoluția în continuare a acestui centru; se impune dotarea cât mai grabnică a laboratoarelor cu aparataj modern de cercetare pentru a asigura credibilitatea şi veridicitatea rezultatelor obţinute.

Bibliografie

1. Baciu Gh. Oraşul Bălţi şi oamenii lui. - Ch.: S. n., 2010.

2. Немошкаленко В. В. и др. Особенности формирования поверхностных слоев при искровых разрядах. Металлофизика, 1990, т. 12, № 3, с. 132-133. УДК 621.048.3.

3. Topala P., Stoicev P., Ojegov A., Pinzaru N. Efects of abnormal dissolving of oxigen in metals under the influence of electrical discharges in impulse plasm, International Journal of Modern Manufacturing Technologies, vol. II, nr. 2, 2010, pp. 95-102.

4. Topala P., Slatineanu L., Stoicev P. Physical and chemical processes during the machining by means of the electro-erosive method. Neconventional Technologies Review. no.1, 2010, pp. 50-54.

5. Topala P., Stoichev P. (2008). Technologies of processing conductible materials by applying electric discharges in impulse. Chişinău: TEHNICA-INFO, 265 p.

6. Topala P., Rusnac V. (2008). Experimental investigations concerning the extraction of cone meniscus on metal surfaces with electrical discharge machining

(EDM) adhibition. Bulletin of the Polytehnic Institute of Iasi, Vol. LIV (LVIII), Fasc.1-3, pp.113-120.

7. Besliu V. (2008). Structure and Properties of Surface Layers of Pieces Cemented when Interacting with the Plasma Channel of Electric Discharges in Pulse // The annals of Dunărea de Jos University of Galaţi. Fascicle V, Technologies in machine building, Vol.1, 2008, pp. 24-30.

8. Topala P. & Besliu V. (2008). Graphite deposit formation on innards surface on adhibition of electric discharges in impulse. Bulletin of the Polytehnic Institute of Iasi, T. LIV, 2008, pp. 105-111.

9. Besliu V. (2008). Investigations concerning the thermal and thermo chemical treatment of piece surfaces by applying electric discharges in impulse. Summary of the Doctoral Thesis. Galaţi, 2008, 53 p.

10. Topala P., Mazuru S., Besliu V., Cosovschii P. & Stoicev P. (2010). Increasing the durability of glass moulding forms applying graphite pellicles. Proceedings of the 14th International Conference, Modern Technologies, Quality and Innovation, p. 635-638.

11. Topala P., Mazuru S., Besliu V., Cosovschii P., Ojegov A. (2011). Application of edi in increasing durability of glass moulding forms poansons. ModTech-2011. 25-27 May. Vadul lui Voda-Chisinau, Republic of Moldova, p. 1093-1096.

12. Rusnac V. (2011). Establishing the emission properties of conductible surfaces machined by applying EDI. ModTech-2011. 25-27 May. Vadul lui Voda-Chisinau, Republic of Moldova, p. 1161-1164.

13. Topala P.A., Besliu V.I., Ojegov A.V. (2011). Applications of electrical discharges in impulse using the graphite electrode-tool. Proceedings of the XVII International Scientific Technical Conference Machine-building and Techno-sphere of XXI century. T. 3, Donetsk, 2011, p. 240-245.

14. Topala P. A., Rusnac V. B., Besliu V. I., Ojegov A. V., Pinzaru N. A.. Physical and Chemical Effects of EDI Processing, Journal of Iginering and Technology. Nomber 1, Volume 1, 2010.

15. Sharagov V., Duca G. Increasing physical and chemical properties of annealed hollow glassware as well as of those stored and used. Romanian Journal of Materials. 2013, nr. 43 (1), p. 68-72.

16. Sharagov V., Raifura S., Azarenko O. Lysenko, G. Botezatu, V. Revealing structural changes in industrial colorless glasses, exposed to impulse magnetic field, using section etching by HF solution. Romanian Journal of Materials. 2013, nr. 43 (4), p. 51-55.

17. Olaru I. ş.a. Depunerea pirolitică a peliculelor semiconductoare de ZnO în plasmă obţinută prin descărcare electrică de tensiune înaltă. Fizică şi Tehnică: procese, modele, experimente. În: Revistă ştiinţifică, Universitatea de Stat „Alecu Russo", Bălţi, 2013.

18. Olaru I. ş. a. Depunerea pirolitică a peliculelor semiconductoare de ZnS în plasmă obţinută prin descărcare electrică de tensiune înaltă. Fizică şi Tehnică: procese, modele, experimente. În: Revistă ştiinţifică, Universitatea de Stat „Alecu Russo", Bălţi, 2013, nr. 2.

19. Olaru I. ş.a. Structuri semiconductoare de ZnO obţinute în plasmă de tensiune înaltă asistată de radiaţie laser UV. Fizică şi Tehnică: procese, modele, experimente., Revistă ştiinţifică, Universitatea de Stat „Alecu Russo", Bălţi, 2013, nr.2.

20. www.htpp//usarb.md

21. Contribuţii ştiinţifice ale cadrelor didactice de la Facultatea de Ştiinţe reale: Bibliogr. Selectivă/ alcăt: M. Fotescu, E. Scurtu, A. Naghirneac; ed îngr. de E. Harconiţă. Bibl. şt. a Univ. de Stat „Alecu Russo" din Bălţi. – Bălţi, 2012, 374 p.

Petru Jireghea. *Floarea-soarelui*, u/p maruflată pe carton, 560×720 mm, 2004. Din colecţiile autorului

NANOTEHNOLOGIILE ŞI LUMEA MIRACULOASĂ A METAMATERIALELOR

Membru corespondent al AŞM
Anatolie SIDORENKO
Institutul de Inginerie Electronică și Nanotehnologii „D. Ghiţu" al AŞM

NANOTEHNOLOGY AND WONDERFUL WORLD OF METAMATERIALS

Summary. In Institute of Electronic Engineering and Nanotechnologies of Moldavian Academy of Sciences is developing a novel research direction – technologies of nanostructures and metamaterials preparation and investigation of their unusual properties. Why such materials attract a rising interest all over the world? What is the main reason to take part in this „racing on the atomic scale"? The article highlights the history of discovery and some of main peculiarities of the metamaterials, making them very promising for technical applications.

Keywords: metamaterials, nanotechnologies, photonics.

Rezumat. În Institutul de Inginerie Electronică şi Nanotehnologii „D. Ghiţu" al Academiei de Științe a Moldovei este în curs de dezvoltare o nouă direcţie de cercetare – tehnologii de elaborare a nanostructurilor şi metamaterialelor, precum şi studierea proprietăților lor neobişnuite. De ce interesul pentru astfel de materiale este în creştere în lumea întreagă? Care este motivul principal pentru a lua parte la această „cursă la scară atomică"? Articolul scoate în evidenţă istoria descoperirii şi unele dintre principalele particularităţi ale metamaterialelor care le conferă un viitor promiţător pentru aplicaţii tehnice.

Cuvinte-cheie: metamateriale, nanotehnologii, fotonică.

În Institutul de Inginerie Electronică şi Nanotehnologii „D. Ghiţu" se dezvoltă câteva direcţii ştiinţifice noi şi extrem de promiţătoare:

- elaborarea tehnologiilor de producere a nanostructurilor şi metamaterialelor, precum şi cercetarea proprietăţilor lor neobişnuite;
- nanostructurile stratificate de tipul supraconductor-feromagnet, în care a fost depistată aşa-numita stare triplet supraconductoare, importantă pentru aplicaţii în electronica de frecvenţă înaltă;
- membrane suspendate de GaN nanoperforate și nanoparticule de GaP cu proprietăţi de luminescenţă intensă;
- nanostructuri unidimensionale de ZnO:Cu pentru senzori cu parametri performanţi;
- metamateriale din structuri poroase de InP cu retroreflexia luminii şi radiaţie electromagnetică în diapazonul Teraherz.

Conceptul de „nanostructuri" în ultimul deceniu a devenit o noţiune destul de obişnuită, desemnând obiecte cu dimensiuni caracteristice: câteva unităţi sau zeci de nanometri. Însă noţiunea de „metamateriale" este mai puţin cunoscută şi obiectele cu aşa denumire sunt mai puţin investigate.

Ce prezintă aceste materiale şi de ce creşte interesul faţă de ele în lumea întreagă?

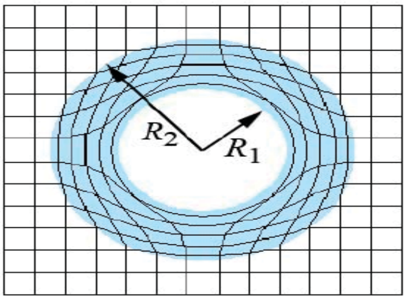
Metamaterialele (din engleză „metamaterial") sunt nişte compozite structurate în mod deosebit, în care elementele de acelaşi tip – nanostructuri sau microstructuri – sunt amplasate periodic la suprafaţă sau în interior. Proprietăţile optice, magnetice, acustice ale unui asemenea mediu se deosebesc esenţial de proprietăţile matricei şi ale componentelor care formează metamaterialul, fiind determinate de o anumită ordonare şi structură a componentelor.

O adevărată revoluţie în ştiinţă au declanşat lucrările care au demonstrat posibilitatea creării metamaterialelor cu proprietăţi pe care nu le posedă materialele obişnuite. Printre cele mai cunoscute sunt metamaterialele cu indicele de refracţie negativ, care manifestă simultan permeabilitate magnetică negativă şi permitivitate dielectrică negativă. În cazul în care periodicitatea amplasării nanoelementelor metamaterialului este comensurabilă sau multiplă lungimii de undă a radiaţiei electromagnetice, asemenea material a fost numit cristal fotonic. În funcţie de numărul de direcţii spaţiale, de-a lungul cărora indicele de refracţie se schimbă periodic, cristalele fotonice pot fi unidimensionale, bidimensionale şi tridimensionale: CF 1D, CF 2D şi CF 3D [1].

În Institutul de Nanotehnologii al Centrului de Cercetare din Karlsruhe (Germania) se efectuează cercetări avansate în vederea creării metamaterialelor, nanostructurilor funcţionale şi nanocompozitelor utilizate în microsisteme, în biologie, medicină, industria aerospaţială, construcţii auto şi navale, precum şi în multe alte domenii [2-5]. Se elaborează compozite pentru asamblarea metamaterialelor radio-absorbante cu permitivitatea dielectrică negativă şi permeabilitatea magnetică negativă.

Importanţa practică a metamaterialelor impresionează mai ales la rezolvarea problemelor de radiolocaţie (de exemplu, tehnologiile „Stells"), atunci când se construiesc ţinte false pentru a masca obiectele reale şi a le ascunde de un eventual observator.

Astfel, un obiect poate lesne deveni invizibil, doar într-o gamă anumită de frecvenţe [6,7]. Într-adevăr, posibilitatea de a dirija indicele de

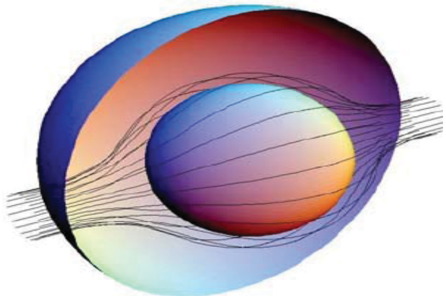

Fig. 1. *Stânga*: reprezentarea schematică a mantei în sistemul de coordonate bidimensional, care asigură invizibilitatea obiectului (manta de invizibilitate). *Dreapta*: traiectoriile razelor, ce ocolesc manta invizibilă, care este proiectată în aşa fel, încât să satisfacă trei cerinţe contradictorii: 1) manta nu va dispersa radiaţia incidentă; 2) nu trebuie să arunce umbre; 3) nu trebuie să permită pătrunderea radiaţiei la obiectul ascuns în interiorul mantei de invizibilitate. Pentru a satisface aceste trei condiţii, structura mantei de invizibilitate, sau metamaterialele utilizate trebuie să asigure o curbură a razelor de lumină incidente, astfel încât acestea să ocolească obiectul ascuns în interiorul mantei invizibile. Eficacitatea unei astfel de acoperiri a fost demonstrată iniţial prin intermediul unor simulări la calculator şi recent s-a dovedit experimental că obiectul într-adevăr dispare de pe ecranul radarului [7].

refracţie al unui metamaterial, aşa încât lumina să ocolească obiectul, îl face „invizibil" (vezi Fig. 1). Pentru a se obţine un astfel de efect, indicele de refracţie al metamaterialului trebuie să fie negativ!

Metamaterialele au fost prezise teoretic în lucrările fizicianului rus Victor Veselago [8]. În anul 1967, el pentru prima dată a arătat că aceste materiale ar trebui să aibă proprietăţi optice neobişnuite, cum ar fi indicele de refracţie negativ şi efectul Doppler invers. Metamaterialele par a fi atât de ciudate că iniţial aplicarea lor practică a fost considerată imposibilă. Cu toate acestea, în ultimul deceniu, metamateriale au fost obţinute în mai multe laboratoare de cercetări ştiinţifice, fapt care a necesitat modificări semnificative în manualele de optică clasică.

Lucrările de pionierat ale profesorului John Pendry, publicate în anul 2000 [9], au servit drept impuls pentru creşterea exponenţială a numărului de publicaţii dedicate metamaterialelor. Iată cum descrie procesul acestei descoperiri profesorul John Pendry în articolul său din revista „Nature", publicat în anul 2003: „Lumina străbate frontiera dintre diferite materiale. La intrarea în multe materiale, lumina este reflectată sub un unghi pozitiv de deviere... Însă acum câţiva ani, Veselago a înaintat ipoteza, cum că unele materiale ar putea produce o „reflexie negativă". În 2001 s-a anunţat că un asemenea proces de refracţie negativă a fost înregistrat într-un material creat în mod artificial... Veselago a constatat că materialele cu indicele de refracţie negativ focalizează lumina ca o lentilă... Hook şi alţii au reuşit să verifice unele dintre particularităţile de focalizare ale acestor materiale. Este un domeniu în care, după cum era de aşteptat, cercetările vor continua" [10].

Profesorul David Smith şi colaboratorii săi au creat un metamaterial cu indicele de refracţie negativ care constă din elemente identice amplasate periodic (vezi Fig. 2). Într-un material obişnuit replica la radiaţia electromagnetică este determinată de atomii sau moleculele din care acesta este compus, iar în cazul metamaterialului, replica la radiaţia electromagnetică este determinată de un număr sporit de unităţi structurale mai voluminoase – „metamolecule" – incluziuni artificiale ale căror dimensiuni sunt mult mai mari decât dimensiunea atomului, dar mai mici decât lungimea undei electromagnetice incidente [11,12].

Experimentele realizate de către cercetătorii nominalizaţi, precum şi altele, efectuate de echipe de cercetători independenţi, au demonstrat justeţea concluziilor teoretice ale fizicianului Veselago. Mai mult decât atât, în prezent sunt multe oferte pentru elaborarea dispozitivelor bazate pe fenomenul de refracţie negativă, o parte dintre care au şi fost deja realizate [6].

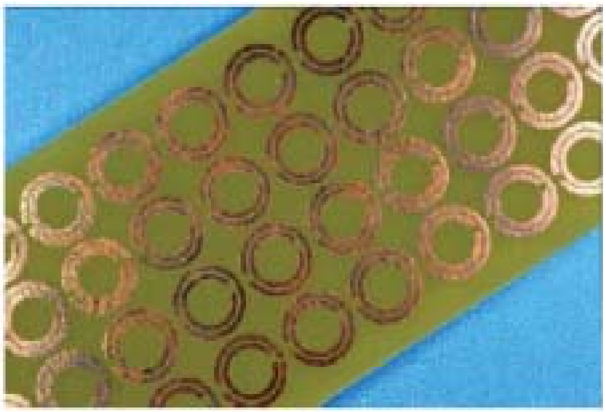

Fig. 2. Metamaterial eficace în gama de radiofrecvenţe a radiaţiei electromagnetice [12] .

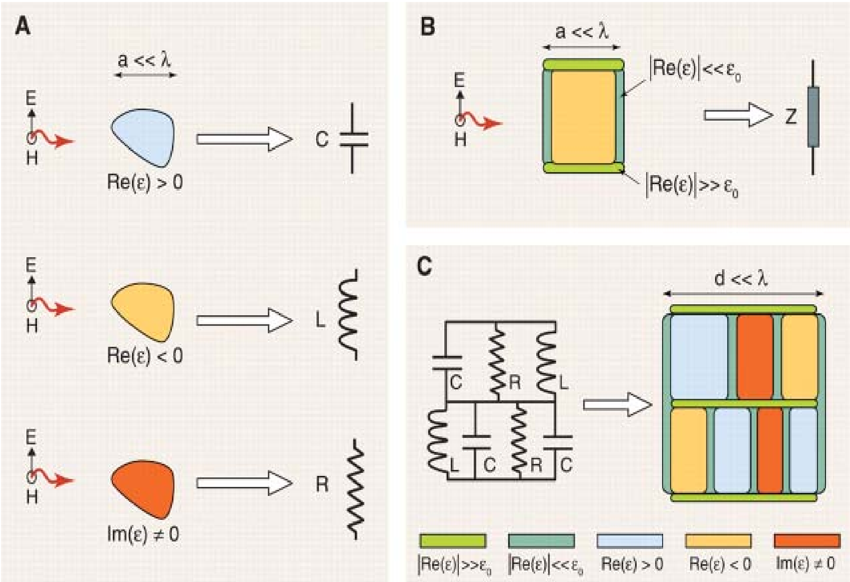

Fig. 3. Nanoparticule (elementele metamaterialului), având dimensiuni mai mici decât lungimea de undă (a <<λ), drept componente concentrate pasive cu frecvenţe optice şi blocuri constituite din astfel de nanoparticule [13].

A apărut posibilitatea înlocuirii elementelor tradiţionale ale circuitelor electronice cu elemente elaborate din metamateriale, care creează posibilitatea de miniaturizare în continuare a acestor sisteme, concomitent cu accelerarea proceselor de prelucrare a informaţiei.

Metamaterialele de acest tip sunt ilustrate în Fig. 3: (A) Nanoparticule cu dimensiuni mai mici decât lungimea de undă. După iluminarea lor cu semnal monocromatic pot acţiona eficient ca elemente concentrate ale circuitului optic în funcţie de permitivitatea dielectrică a materialului din care sunt formate. (B) Modulul optic, constituit din nanoparticule, executat în formă de nanoelement optic izolat. (C) Bloc, compus din mai multe nanomodule optice (B), conectate între ele. În cazul în care un astfel de sistem este excitat de un semnal optic, câmpul electric şi curentul de deplasare în aceste elemente sunt alese şi structurate astfel, încât blocul respectiv într-o anumită gamă de frecvenţe se poate comporta ca şi circuitul electronic, indicat în figura (C) la stânga [13].

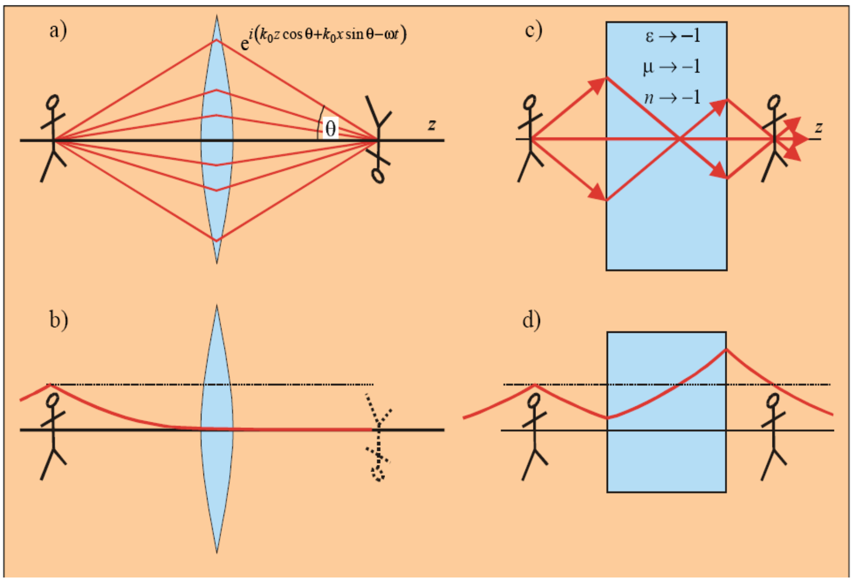

Fig. 4. a) Lentilele obişnuite necesită o apertură mare pentru a obţine o rezoluţie bună, dar chiar şi în acest caz, există limitări în rezoluţie în raport cu lungimea de undă utilizată; b) Atenuarea semnalului de la obiectul de observaţie, care-i mai mic decât lungimea de undă a luminii într-o lentilă obişnuită; c) Lentila Veselago, spre deosebire de lentila optică obişnuită, transferă fără distorsiuni imaginea din spaţiul obiectelor în spaţiu imaginilor; d) Atenuarea semnalului de la obiectul de observaţie, care-i mai mic decât lungimea de undă a luminii, într-o lentilă Veselago.

În acest caz, unul dintre aspectele cheie în crearea nanoschemelor în gama undelor optice constă în combinarea nanoelementelor între ele, care poate fi realizată prin tehnologii de pelicule multistrat [13-16].

În ultimul timp tot mai insistent se vorbeşte despre necesitatea eficientizării ştiinţei, despre importanţa cercetărilor aplicative în raport cu cele fundamentale, despre reducerea cheltuielilor pentru ştiinţă, în general, şi pentru domeniile ei fundamentale, în special, în vederea autorecuperării cercetărilor ştiinţifice pe seama implementării şi aplicării rezultatelor ei în practică, trecerea instituţiilor ştiinţifice la autofinanţare, comercializarea procesului ştiinţific. În special, acest mesaj este promovat de către funcţionarii care nu au o experienţă personală de cercetare ştiinţifică.

Cu toate acestea, cercetătorii implicaţi activ în procesul de cunoaştere subscriu unanim la ideea că fără dezvoltarea cercetării fundamentale şi teoretice nu se poate aştepta la un rezultat aplicativ, deşi noile elaborări, de regulă, au tendinţa să apară cu o oarecare întârziere faţă de cercetarea teoretică. Pe de altă parte, este, de asemenea, absolut clar că niciun rezultat semnificativ în domeniul ştiinţei şi tehnologiei nu poate fi obţinut fără o argumentare preliminară şi o interpretare teoretică ulterioară. În acest articol prezentăm un exemplu spectaculos din trecutul recent, care demonstrează nu numai valoarea euristică a ştiinţei fundamentale, dar şi importanţa acesteia pentru dezvoltarea tehnologiilor avansate noi. O ilustrare pregnantă a acestei teze este prezicerea şi descoperirea metamaterialelor cu indice de refracţie negativ. Argumentarea teoretică a posibilităţii creării unei asemenea clase de materiale, realizată de către Veselago în 1967, şi-a găsit nu doar o confirmare strălucită, ci şi aplicaţii tehnologice importante treizeci de ani mai târziu, în lucrările inginerilor şi oamenilor de ştiinţă americani.

Cel mai bine această situaţie savantul o descrie într-un interviu: „În primul meu articol am arătat că indicele de refracţie, care până atunci întotdeauna a fost considerat pozitiv, poate fi de fapt şi negativ. Aceasta se întâmplă atunci când permeabilitatea electrică şi cea magnetică sunt negative. Predicţia pe care am făcut-o s-a adeverit peste 33 de ani, odată cu elaborarea de către profesorul Smith, a unui material compozit cu indice de refracţie negativ şi cu dovezile prezentate de profesorul Pendry cum că lentila plată, confecţionată dintr-un material cu refracţie negativă, poate avea o rezoluţie mai înaltă. Trebuie de menționat, că semnificaţia acestor rezultate constă nu doar în faptul că se poate obţine un indice de refracţie negativă, dar mai ales în faptul, că în prezent este posibil de a obţine materiale compozite cu valori arbitrare, nu neapărat negative, ale ambelor permeabilităţi” [17].

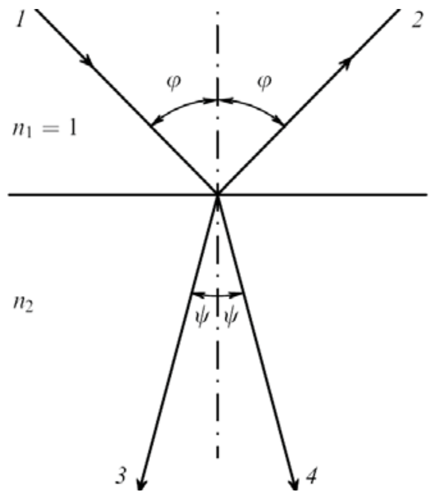

Fig. 5. Trecerea fasciculului prin frontiera a două medii. 1 - fasciculul incident, 2 - fasciculul reflectat, 3 - fasciculul refractat, în cazul în care al doilea mediu este „de stânga”, 4 - fasciculul refractat, în cazul în care al doilea mediu este „de dreapta” [17].

Lentila Veselago este un dispozitiv optic care focalizează într-un punct radiaţia de la o sursă punctiformă, dar nu focalizează într-un punct un fascicul de raze paralele (Fig. 4). În articolul publicat în anul 1967, Veselago sugerează posibilitatea de existenţă a permitivităţii dielectrice negative şi permeabilităţii magnetice negative şi existenţa sau posibilitatea, în principiu, creării unui mediu cu astfel de indicatori. Lumina vizibilă este un caz special al undelor electromagnetice ce oferă oportunităţi de a crea acoperiri care fac obiectele invizibile (dar numai pentru o anumită gamă de frecvenţe ale undelor).

Explicaţia poate fi reprodusă grafic (vezi Fig. 5). Când raza trece hotarul dintre cele două medii, în funcţie de proprietăţile materialului ea poate să se abată în altă direcţie şi, de regulă, se observă raza reflectată şi raza refractată. Cu toate acestea, în anumite condiţii (în cazul substanţelor cu un indice de refracţie negativ) fasciculul reflectat poate să lipsească şi atunci un asemenea obiect va dispărea din câmpul de vedere al radarului. Aceste substanţe au mai fost numite „de stânga”, deoarece au direcţia de propagare a energiei opusă vitezei de fază a undelor electromagnetice, în timp ce în materialele „de dreapta” ele coincid. „Utilizarea substanţelor de stânga, scria Veselago, ar permite, în principiu, crearea sistemelor de refracţie cu

totul neobişnuite” [17]. Drept exemplu el aduce o placă din material „de stânga” (vezi Fig. 4), care se află în vacuum. În cazul în care sursa de radiaţie este situată la o distanţă mică de la suprafaţa plăcii (mai mică decât grosimea ei), aceasta poate focaliza un fascicul de raze de la o sursă punctiformă. Astfel, stratul de material cu permitivitatea dielectică $\varepsilon = -1$ şi permeabilitatea magnetică $\mu = -1$ serveşte drept lentilă, care transferă imaginea unui obiect dintr-un segment al spaţiului în altul. Cu toate că unei asemenea lentile îi lipseşte planul focal, ea creează imaginea reală tridimensională a obiectului. În acest caz, aşa cum se arată în figura 4, se formează două imagini reale ale obiectului: una în interiorul plăcii, iar a doua în partea opusă a plăcii, în raport cu obiectul de observaţie.

În articolul său, publicat în anul 2003, Veselago a scris: „Faptul focalizării unei surse punctiforme de lumină într-un punct, situat în partea opusă a plăcii, nu înseamnă că această placă este o lentilă. O asemenea placă reprezintă un dispozitiv optic perfect, care transferă fără distorsiuni imaginea obiectului din spaţiul obiectelor în spaţiu imaginilor. Dar un astfel de transfer este posibil doar pentru obiectele, care sunt amplasate în apropierea plăcii, la o distanţă nu mai mare decât grosimea ei” [17]. Mediul cu un indice de refracţie negativ încovoaie fasciculul de lumină sub un unghi negativ în raport cu suprafaţa. Lumina emisă de o sursă punctiformă se roteşte în planul obiectului în direcţie opusă, după care iar converge într-un punct. Ieşind din acest mediu, o rază de lumină este focalizată a doua oară în planul imaginii [18].

O particularitate importantă a „lentilei Veselago” constă în capacitatea ei de a transfera imaginea obiectului cu o precizie, care nu este limitată de aşa-numita limită de undă. De exemplu, utilizând un sistem optic obişnuit, este imposibil să se facă distincţie între două obiecte, în cazul în care ele se află la o distanţă mai mică decât lungimea undei electromagnetice, de aceea, în studiul microcosmosului şi crearea de microobiecte, specialiştii trebuie să utilizeze lungimi de undă tot mai mici. În plus, undele cu amplitudini amortizate nu ajung la receptor şi o parte din informaţia de la obiectul de observaţie permanent se pierde. John Pendry a atras atenţia asupra faptului că placa cu valori negative ale permeabilităţii magnetice şi permitivităţii dielectrice poate să amplifice undele amortizate exponenţial. El a sugerat, de asemenea, să se folosească pelicule de argint în acest scop. „Un strat plat începe să lucreze ca un rezonator pentru undele atenuate, în cazul în care nu există pierderi în strat.” Această particularitate a metamaterialului este foarte valoroasă, deoarece poate îmbunătăţi în mod semnificativ rezoluţia fotolitografiei, care constituie una dintre cele mai importante metode de construire a nanosistemelor [18].

În cazul dat, predicţiile teoretice s-au adeverit nu doar prin dovezi experimentale, dar şi printr-o gamă largă de aplicaţii practice. Mai mult decât atât, fără investigaţiile teoretice fundamentale ale profesorului Veselago este greu de spus, dacă ar fi fost posibilă o explicaţie satisfăcătoare a proprietăţilor metamaterialelor noi, obţinute cu ajutorul nanotehnologiilor.

Anume descoperirea lui Veselago şi dezvoltarea nanotehnologiilor dovedeşte rolul semnificativ al cercetărilor fundamentale, fără de care nu există nici nanosistemotehnică, nici nanoproducţie. Cercetările aplicative, dezvoltarea tehnologiilor noi şi chiar producerea în domeniile nano, a devenit imposibilă fără investigaţii fundamentale simultane. Aici, experimentul ştiinţific însuşi se contopeşte cu elaborările inginereşti, iar nanotehnologiile sunt inseparabile de cercetările teoretice şi de experimentul ştiinţific, conferind în mod natural un nivel înalt teoretico-ştiinţific nanotehnologiilor de tipul „nanotehnoştiinţă”.

Bibliografie

1. Sakoda Kazuaki. S. Optical Properties of Photonic Crystals. Berlin: Springer, 2005, 267 p.

2. Soukoulis C.M. and Wegener M. Past achievements and future challenges in the development of three-dimensional photonic metamaterials. Nature Photon. 5, 523 (2011).

3. Soukoulis C.M., Wegener M. Optical Metamaterials – More Bulky and Less Lossy. Science 330, p.1633-1634, 2010.

4. Ledermann A., Wegener M., G. von Freymann. Rhombicuboctahedral Three-Dimensional Photonic Quasicrystals. Advanced Materials, Volume 22, p. 2363-2366, 2010.

5. Thiel M., Rill M.S., G. von Freymann, Wegener M. Three-Dimensional Bi-Chiral Photonic Crystals. Advanced Materials, Volume 21, pp. 4680-4682, 009.

6. Гуляев Ю.В., Лагарьков А.Н., Никитов А. Метаматериалы: фундаментальные исследования и перспективы применения. Вестник РАН, 2008, т. 78, № 5, с. 438-457.

7. Smith D.R. and Pendry J.B. Homogenization of metamaterials by field averaging. În: Journal of Optical Society of America B, Vol. 23, pp. 391-403, 2006.

8. Веселаго В.Г. Электродинамика веществ с одновременно отрицательными значениями ε и μ. Успехи физических наук, т. 92, вып. 3, с. 517-525, 1967.

9. Pendry J.B. Negative refraction makes a perfect lens. Phys. Rev. Lett. 85, p. 3966-3969, 2000.

10. Pendry J.B. Positively negative. Nature, vol. 423, p. 22-23, 2003.

11. Shelby R.A., Smith D.R., Schultz S. Experimental Verification of a Negative Index of Refraction. Science, Vol. 292, p. 77, 2001.

12. Smith D.R., Pendry J.B. and Wiltshire M.C.K. Metamaterials and negative refractive index. Science 305, p.788-792, 2004.

13. Engheta N. Circuits with Light at Nanoscales: Optical Nanocircuits Inspired by Metamaterials. Science, Vol. 317, pp.1698-1702, 2007.

14. Alu A. and Engheta N. Three-Dimensional Nanotransmission Lines at Optical Frequencies: a Recipe for Broadband Negative-Refraction Optical Metamaterials. Physical Review B, Vol. 75, p. 024304 -024324, 2007.

15. Au A., Salandrino A. and Engheta N. Coupling of Optical Lumped Nanocircuit Elements and Effects of Substrates. Optics Express, Vol. 15, Issue 21, p. 13865-13876, 2007.

16. Engheta N., Salandrino A. and A. Alu. Circuit Elements at Optical Frequencies: Nano-Inductors, Nano-Capacitors and Nano-Resistors, Physical Review Letters, Vol. 95, p. 095504-095508, 2005.

17. Веселаго В. Г. Электродинамика материалов с отрицательным коэффициентом преломления, Успехи физических наук, т. 173 № 7, с. 790-794, 2003.

18. Michio Kaku. Physics of the Impossible. New York: Doubleday, 2008, 329 p.

Petru Jireghea. *Luxuranţă*, u/p 600×690 mm, 1985. Din colecţiile UAP RM

CENTRUL DE TEHNOLOGII IONIZANTE – O INVESTIŢIE STRATEGICĂ ÎN SĂNĂTATE ȘI INDUSTRIE

Dr. ***Aliona MEREUŢA***
Centrul de Tehnologii Ionizante al AŞM

Summary. Ionizing radiation technologies have reached worldwide a high degree of development, thus allowing transposing from the research area to applications on an industrial scale. Creation of the Center of Ionizing Technologies in the Republic of Moldova aims to „achieve a multipurpose irradiator for irradiation technology promotion in the Republic of Moldova". The project is considered as a strategic investment to ensure the health and quality of life of the population and it is also considered as a model of a direct involvement of the research into the top economical aspects. In the paper, it is given the comparison of the industrial sterilization methods, highlighting the advantages of treatment by ionization. The activity of the Center of Ionizing Technologies in the Republic of Moldova will be directed to the sterilization of row materials, medical packages, pharmaceuticals, cosmetics, agricultural products, food, objects of cultural heritage, etc. Products sterilized by the ionizing technologies become compatible to European Union conditions allowing the possibility for the economical agents to expand their activity on the European market.

Keywords: ionizing technologies; ionizing radiation; sources of γ, X rays, ^{60}Co, ^{137}Cs[8]; electron sources; ionizing sterilization; sterilization of the pharmaceutical, agricultural and food products.

Rezumat. Tehnologiile ionizante au atins pe plan mondial un grad înalt de dezvoltare, care a permis trecerea de la stadiul de cercetare la aplicaţii de nivel industrial. Crearea Centrului de Tehnologii Ionizante în Republica Moldova are ca scop „utilizarea unui iradiator multiscop pentru promovarea tehnologiilor de iradiere". În lucrare se compară metodele de sterilizare industrială şi se evidenţiază avantajele tehnologiei de tratare prin ionizare a materiilor prime, ambalajelor medicale, farmaceutice, cosmetice, produselor agricole, alimentare, obiectelor patrimoniului cultural etc. Produsele astfel tratate devin compatibile la condiţiile UE oferind posibilitatea agenţilor economici de a se extinde pe pieţele europene.

Cuvinte-cheie*:* tehnologii ionizante; radiaţii ionizante; surse de raze γ, X, ^{60}Co, ^{137}Cs[8]; surse de electroni; sterilizarea prin ionizare; sterilizarea produselor farmaceutice, agricole, alimentare.

Aderarea Republicii Moldova la Protocolul de la Kyoto (Memorandumul de înţelegere între Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul Regatului Danemarcei cu privire la cooperarea în scopul implementării Protocolului Kyoto din cadrul Convenţiei de Bază a Naţiunilor Unite cu privire la Schimbările Climaterice (27 octombrie 2003, Copenhaga, Legea Nr. 29 din 13.02.2003 pentru aderarea Republicii Moldova la Protocolul de la Kyoto la Convenţia-cadru a Organizaţiei Naţiunilor Unite cu privire la schimbarea climei) şi lipsa capacităţilor de sterilizare termică impun necesitatea utilizării tehnologiilor ionizante, care sunt pe larg valorificate în alte ţări.

În anul 2005, Guvernul Republicii Moldova și Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică (AIEA), au convenit asupra fondării Centrului de Tehnologii Ionizante în Republica Moldova (CTI). Prin proiectul MOL/8/004, iniţiat în 2005, s-a efectuat un studiu de fezabilitate privind înfiinţarea Centrului dat. Analiza datelor tehnice şi economice colectate au demonstrat fezabilitatea instituirii în Republica Moldova a unui Centru de Tehnologii Ionizante, care poate genera un venit considerabil şi impulsiona dezvoltarea anumitor ramuri industriale. Proiectul este considerat o investiţie strategică pentru asigurarea sănătăţii populației şi creşterea calităţii vieţii, un model de aplicare concretă a cercetării în aspectele economice de vârf.

Ulterior au derulat proiectele MOL/8/005 „Crearea Centrului de Tehnologii Ionizante" şi MOL/8/006 „Crearea laboratoarelor pentru a controla procesele de iradiere şi testarea probelor înainte şi după iradiere, în conformitate cu ISO recunoscute la nivel internaţional ASTM", menite să asigure cooperarea tehnică şi financiară între Republica Moldova şi Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică. În urma negocierilor, s-a decis ca AIEA să doneze Republicii Moldova tehnologia de iradiere ionizantă – utilajul „Multipurpose Gamma Irradiator 100 kCi dotat cu sursa de Cobalt-60" în valoare de 720 000 euro şi echipamentul necesar pentru laboratoarele de dozimetrie şi microbiologie în cadrul CTI în valoare de 350 000 euro, iar Republica Moldova să asigure construcţia încăperilor necesare, logistica şi infrastructura CTI.

Instalaţia de iradiere în scopuri multiple a fost propusă Republicii Moldova pentru a putea fi folosită în următoarele domenii:

✓ sănătate: sterilizare de materiale medicale şi produse farmaceutice;

✓ agricultură: decontaminare şi sterilizare de seminţe;

✓ industria alimentară: tratarea produselor alimentare;

✓ industria materialelor;
✓ decontaminarea maselor plastice folosite în scopuri alimentare sau medicale;
✓ cultură: tratarea patrimoniului cultural;
✓ știință: iradierea experimentală.

Produsele astfel tratate devin compatibile cu cerinţele Uniunii Europene şi oferă agenţilor economici posibilitatea de a se extinde pe pieţele europene. Alt factor important, care determină perspectiva tratării prin ionizare, este plasarea tratamentului cu fumigant din methyl bromide (utilizat la dezinfectarea fructelor proaspete şi uscate) în categoria materialelor interzise de Protocolul de la Kyoto.

Actualmente nu există niciun iradiator pe scară industrială disponibil în ţară, astfel încât este limitată posibilitatea de fabricare a produselor medicale de unică folosinţă, se limitează posibilitatea asigurării securităţii produselor medicale şi alimentare importate.

Datorită faptului că oxidul de etilenă utilizat pentru sterilizare este cancerigen şi interzis în multe ţări, sterilizarea prin metoda tehnologiilor ionizante va fi soluţia optimă pentru produsele de orice origine, nerezistente la temperaturi ridicate (de exemplu, produse de celuloză, polimere, farmaceutice).

Tratare cu radiaţii în alte ţări

În tratarea industrială cu radiaţii se utilizează trei tipuri principale de surse: surse de raze gamma din ^{60}Co sau ^{137}Cs[8], surse de electroni şi surse de raze X (bremsstrahlung). Razele gamma şi X pot fi folosite pentru tratarea produselor relativ voluminoase şi dense, deoarece se caracterizează prin capacitatea de penetrare mărită. În situaţii, când este necesar de prelucrat grosimi nu prea mari şi cu o viteză sporită a conveierului, se utilizează surse de electroni acceleraţi şi se obţine un cost alt produsului mai mic. La selectarea tipului iradiatorului un rol important are costul lui, costurile necesare pentru deservire, care ajung până la 20 la sută anual de la costul iniţial. Unii parametri ai metodelor în comparare sunt prezentate în tabelul 1.

Procesarea cu radiaţie aduce beneficii enorme industriei, mediului ambiant şi societăţii. În prezent, aproximativ 160 iradiatoare gamma şi 1200 acceleratoare de electroni sunt plasate în industria de procesare pe mapamond. Sterilizarea, polimerizarea, vulcanizarea, conservarea patrimoniului, anticariatelor, operelor de artă, tratarea unor produse alimentare sunt deja tehnologii recunoscute şi bine plasate pe piaţa serviciilor. De obicei, pentru procesele enunţate, cel mai frecvent sunt utilizate două tipuri de iradiatoare: surse gamma şi acceleratoare de electroni. Multe ţări au realizat beneficii imense în exploatarea iradiatoarelor pentru sterilizarea produselor medicinale şi în industria obţinerii polimerilor.

Un alt domeniu promiţător de utilizare a tratamentului prin ionizare este prelungirea păstrării produselor alimentare. În acest scop se exploatează cu succes atât iradiatoare cu surse gamma, cât şi acceleratoare de electroni. Tratarea prin ionizare ca tratament de carantină a fructelor proaspete şi legumelor importate şi ca metodă de asigurare eficientă a calităţii igienice a produselor alimentare de origine animală este acceptată în multe ţări. Tratarea prin iradiere a produselor alimentare poate oferi multiple avantaje în funcție de scop şi doza de tratare (tabelul 2).

În tabelul 3 sunt comparate cele trei metode pe larg utilizate actualmente în industrie.

Un şir de avantaje ale metodei de sterilizare cu radiaţii ionizante sunt redate în tabelul 4.

Academia de Ştiinţe a Moldovei este prima instituţie în Republica Moldova care intenţionează să utilizeze sursa de iradiere de tip ^{60}Co la nivel industrial. Astfel, promovarea acestui proiect atât pe plan economic, cât şi normativ se efectuează conform recomandărilor internaţionale. În primii doi ani de exploatare, instalaţia cu sursa de ^{60}Co cu capacitatea de 100 KCi va avea un scop promoţional, urmând ca după aceasta prin extinderea sursei să între în regim de exploatare industrială, deservind necesităţile specifice la nivel naţional, la un volum preconizat de iradiere a circa 35 000 m^3/an.

Tabelul 1

Compararea parametrilor tipici de procesare cu diverse surse

Parametri	**Raze gamma**	**Raze X**	**Accelerator de electroni**
Puterea sursei	3,5 Mci	25 kW	35 kW
Viteza procesării, t/h	12	10	10
Doza, kGy	4	4	4
Energia sursei, MeV	1,33	5	5-10
Penetrarea, cm	80-100	80-100	8-10
Omogenitatea dozei	Înaltă	Înaltă	Joasă
Valorificarea Dozei Instalate	Joasă	Înaltă	Înaltă

Tabelul 2

Unele avantaje ale tehnologiei de tratare prin ionizare

Doza de iradiere, kGy	Rezultatele obţinute
0,02-0,15	Inhibarea sau prevenirea încolţirii precoce sau nedorite
0,1-1,0	Inhibarea coacerii fructelor la transportare Dezinfestarea de insecte Inactivarea unor paraziţi patogeni pentru populaţie
1,0-10,0	Radurizarea şi radiopasteurizarea (radicidarea)
10,0-30,0	Decontaminarea microbiană a fructelor uscate
25,0-70,0	Sterilizarea radiaţională (radappertizarea)

Centrul de Tehnologii Ionizante se va constitui într-o instituție de excelență, care va furniza servicii industriale, consultanţă, analiză, certificare, cercetare şi şcolarizare. Acesta va fi alcătuit din: incinta de iradiere, depozitul de mărfuri şi trei laboratoare: de dozimetrie, de microbiologie, de analize fizico-chimice. Legătura funcţională între incinta de iradiere şi depozit se va face printr-un conveier. Operaţiunea va fi semiautomată şi controlată digital. Sursa de radiaţie va fi construită sub forma a trei rasteluri metalice (rack-uri) în care vor fi depuse creioane-sursă conţinând materiale radioactive. Produsul de iradiat se va introduce în containere speciale (tote-box) care vor fi plasate pneumatic, în paşi, în jurul sursei radioactive. În fiecare poziţie din jurul sursei, produsul va primi o parte din doza totală. După parcurgerea tuturor poziţiilor, în număr de 52, fiecare container cu produse va primi doza prestabi-

Tabelul 3

Compararea metodelor de sterilizare industrială

Subiectul comparării	Sterilizare cu raze gama	Sterilizare cu oxid de ethilenă (EtO)	Sterilizare termică
Cerinţe pentru forma produsului supus sterilizării	Fără careva restricţii Radiaţia gama penetrează orice parte a produsului	Sterilizarea EtO este activă numai la suprafaţă, dar nu şi în volum cu spaţii închise	Fără spaţii închise în volum
Materialul prelucrat (sterilizat)	Practic orice material	Practic orice material	Practic orice material, exceptând cele termosensibile sau nerezistente la umezeală
Materialul pentru ambalaj	Fără restricţii. Sterilizarea cu raze gama nu induce deformări ale materialului	Materialul trebuie să fie permeabil la EtO. Trebuie luată în considerație modificarea volumului în urma presurizării lui în vid. Zonele de suprafaţă trebuie să fie rezistente la presiune	Materialul sterilizat trebuie să fie permeabil la vapori. Este necesar de luat în considerație modificarea volumului în urma presurizării lui în vid. Zonele de suprafaţă trebuie să fie rezistente la presiune
Parametrii, care urmează să fie controlați în timpul sterilizării	Timpul	Concentraţia gazului EtO. Presiunea, vidul, temperatura, timpul, umiditatea relativă	Vidul, presiunea, temperatura, umiditatea relativă, timpul
Siguranţa procesului	Excelentă	Bună	Bună
Testul microbiologic după sterilizare	Este opţional	Este necesar	Este recomandat
Perioada de păstrare post sterilizatoare în carantină	Nu este necesară. Produsul nu conţine reziduuri	5-14 zile	7-14 zile
Proceduri post sterilizatoare pentru excluderea consecinţelor nedorite	Nu sunt necesare	Aerarea pentru excluderea reziduurilor de EtO, care este cancerigen	Uscarea produsului
Controlul procesului	Da	Poate fi în caz de sterilizare industrială	Este dificil
Preţul comparativ	Excelent	Bun	Bun

lită de iradiere şi prin intermediul aceluiaşi sistem de transport va fi evacuat din incinta de iradiere. În finalul iradierii, sursa este coborâtă la fundul unei piscine de stocare.

În cadrul Centrului de Tehnologii Ionizante, iradierea tehnologică va fi un proces sigur, fără pericol pentru oamenii implicaţi în exploatarea instalaţiei de iradiere sau consumatorii produselor tratate cu radiaţii.

Pe lângă activitatea de iradiere propriu-zisă, utilizatorii vor putea beneficia de serviciile unor laboratoare specializate în analize microbiologice pre- şi post-iradiere, analize chimice şi fizicomecanice ale materialelor iradiate. De asemenea, va fi amenajată o sală de acceptanţă publică dotată cu o minibibliotecă, care va permite desfăşurarea unor acţiuni specifice de informare, destinate utilizatorilor, mass-media şi publicului larg.

Direcţiile prioritare pentru activitatea Centrului de Tehnologii Ionizante din Republica Moldova

Prin înfiinţarea Centrului de Tehnologii Ionizante, Republica Moldova va obţine posibilitatea aplicării la scară industrială a unor tehnologii cu o rază de aplicabilitate extinsă şi o rată de utilizare în creştere:

Sterilizarea furniturilor medicale, farmaceutice şi cosmetice, care presupune siguranţa obiectelor folosite în medicină şi cosmetică tratate prin ionizare şi libere de microorganisme viabile, astfel reducând riscul diverselor infectări grave posibile. Actualmente, aceasta este foarte necesar şi ar rezolva multe probleme ce ţin de sterilizare, totodată ar micşora costurile legate de procesul de sterilizare.

Tratarea prin iradiere a produselor agricole şi alimentare, care ar presupune realizarea următoarelor efecte:

a) insecticid în cazul tratării cerealelor, lemnului, tutunului;

b) fungicid în cazul sterilizării condimentelor, legumelor, fructelor uscate, cacao, cafea etc.

c) bactericid în vederea eliminării bacteriilor patogene (*Salmonella*, *E.coli*) din carne, peşte, fructe de mare etc.

Legumele se tratează şi pentru întârzierea încolţirii (cartofi, ceapă, usturoi etc.), iar fructele proaspete – pentru prelungirea perioadei de comercializare.

Tratarea prin iradiere a obiectelor patrimoniului cultural material, care cuprinde toate operele de artă, exponate vechi etc.

Cercetări ştiinţifice ce pot contribui la dezvoltarea diferitor ramuri în economia Republicii Moldova.

Tratarea prin ionizare a fructelor uscate produse în Republica Moldova

Pe parcursul ultimilor câţiva ani, fructele uscate produse în Republica Moldova au concurat cu succes pe pieţele UE. Apariţia unor producători precum sunt Reforma, Monicol, Promeueu-T, Inmark, VM-Plumcom etc., cu experienţa lor bogată, care au introdus sisteme moderne de administrare a întreprinderilor, de calitate a produselor prelucrate, oferă o bază solidă pentru dezvoltarea în continuare a industriei de producere şi export a fructelor uscate. Următorii 3-4 ani vor fi extrem de importanţi în determinarea dezvoltării pe termen lung a acestui sector.

Tabelul 4

Avantajele sterilizării cu radiaţii ionizante

Particularităţile sterilizării cu radiaţii ionizante	Avantaje tehnologice	Avantaje în calitatea produsului final	Avantaje comerciale
- Efecte biocide - Capacitatea de penetrare a radiaţiei ionizante - Absenţa oricăror reziduuri	- Procesare parametrică - Eliminarea indicatorilor biologici - Procesarea volumelor mai mari în perioade mai scurte de timp - Sterilizarea în ambalaj final - Libertate deplină în alegerea designului produsului - Evitarea măsurilor suplimentare de îndepărtare a reziduurilor - Evitarea eforturilor de tratare şi îndepărtare a deşeurilor	- Siguranţa şi posibilitatea reproducerii rezultatului - Reducerea riscului de contaminare microbiologică post iradiată - Posibilităţi de fabricare a produselor mai noi şi mai bune - Simplificarea procedurii de control	- Încrederea consumatorului în produs - Timp de punere a produsului pe piaţă mai scurt - Sterilizarea se face în drum către distribuţie - Posibilităţi de fabricare a produselor noi mai ieftine - Creşterea suprafeţei de ambalaj ce poate fi inscripţionată - Reducerea costului sterilizării - Păstrarea produselor pentru o perioadă mai îndelungată - Cost scăzut al produsului final

În ultimii trei ani Republica Moldova a produs între 2 000 și 3 500 tone de fructe uscate pe an, în funcție de condiţiile de cultivare a materiei prime. Nivelul exportului atinge de obicei cota de 70% din volumul produs şi depăşeşte considerabil importul de fructe uscate, constituit primordial din culturi ce nu se cultivă local. Altfel spus, țara noastră este un exportator net de fructe uscate în pofida faptului că sectorul nu funcţionează în deplină capacitate.

Principalul obstacol pentru extinderea sectorului de uscare a fructelor îl constituie necorespunderea calităţii produselor cu standardele UE, condiționată de baza slabă de producere a materiei prime. Aceasta se caracterizează prin suprafaţa redusă a livezilor şi îmbătrânirea lor, lipsa unor soiuri adecvate pentru uscare, costurile înalte de cultivare, lipsa sistemelor de irigare, tehnicile şi metodele slab dezvoltate de recoltare şi post-recoltare şi deficitul forţei de muncă – toate acestea sunt problemele pe care fermierii şi întreprinderile de prelucrare vor trebui să le soluționeze în următorii câţiva ani.

Actualmente, piaţa Uniunii Europene absoarbe circa 80 la sută din exportul acestui sector, iar ţările CSI, în special Rusia, Belarus şi Ucraina însumează celelalte 20. Pentru moment, Moldova s-a impus suficient pe piaţa UE şi posedă destulă experienţă în segmentul de preţ mediu pentru a avansa în segmentele preţurilor mai înalte prin creşterea calităţii şi poate chiar prin lansarea în producerea organică.

Prin urmare, crearea Centrului de Tehnologii Ionizante în Republica Moldova îi va stimula pe producătorii de fructe uscate să-şi ralieze produsele la cerințele şi standardele UE prin tratarea produselor menționate cu tehnologii ionizante. Produsele tratate astfel devin mai uşor promovate pe piaţa UE cu un preţ mai înalt decât cel mediu stabilit pe piaţă. Drept rezultat, agentul economic va fi tentat să-şi extindă sfera şi capacitatea de producere atât pe plan naţional, cât şi pe plan internaţional.

Sterilizarea prin ionizare a dopurilor de vin şi devin

În ultimii ani, recolta medie globala de struguri în Republica Moldova este de 300-500 mii tone, fapt ce demonstrează că potențialul de prelucrare este folosit la circa 20-25 la sută. În domeniul îmbutelierii vinurilor activează circa 60 de agenți economici cu peste 110 linii de turnare cu capacitatea totala de peste 31 mil. dal. Modernizarea secțiilor de îmbuteliere a permis ambalarea producției vinicole în sticle noi, folosind dopuri de plută ce corespund cerinţelor mondiale. Aceasta oferă posibilitatea de a efectua exportul vinului moldovenesc în butelii, ceea ce este mult mai avantajos ca exportul vinului în vrac.

Sterilizarea dopurilor de vinuri şi devinuri este conformă cerinţelor UE, iar crearea Centrului de Tehnologii Ionizante va putea rezolva problema dată.

Sterilizarea furniturilor medicale importate de unică folosinţă şi cele multifuncţionale

Sterilizarea instrumentelor chirurgicale prin intermediul Centrului de Tehnologii Ionizante va minimiza cheltuielile suportate de spitalele din Republica Moldova. Reducerea cheltuielilor se poate efectua:

- prin reducerea cheltuielilor de salarizare a personalului care se ocupă anume cu sterilizarea furniturilor medicale;
- reducerea cheltuielilor ce ţine de procurarea soluţiilor în procesul de sterilizare;
- eliberarea încăperilor ce ţin de procesul de sterilizare;
- reducerea cheltuielilor pentru alimentarea aparatelor de sterilizare;

Alte necesităţi în domeniul medicinii sunt:

✓ În stomatologie – sterilizarea implantelor şi altor obiecte necesare pentru sterilizare;

✓ La centrul de transfuzie a sângelui – sterilizarea plasmei de sânge;

✓ La întreprinderea Biruinţa Gips Soroca – sterilizarea pansamentelor sterile etc.

Ulterior, gama de produse de sterilizare se va extinde. Ca un exemplu poate fi cointeresarea agenţilor economici de a produce pansamente sterile. Dat fiind faptul că în Republica Moldova este numai o fabrică care produce pansament nesteril şi luând în consideraţie relaţiile bune cu Belarus, care ar asigura materia primă, este binevenită crearea întreprinderilor specializate în acest domeniu, atât pentru piaţa locală, cât şi pentru piaţa internaţională.

Cu părere de rău, durata implementării proiectului respectiv s-a cam prelungit. Aceasta pentru că autorităţile, mai cu seamă Ministerul Economiei al Republicii Moldova, nu-l susține. Interesele utilizării metodelor chimice în sterilizarea produselor de diferită origine predomină. Proiectul de Hotărâre a Guvernului cu privire la aprobarea Regulamentului privind tratarea cu radiaţii ionizante a produselor de diferită origine, de exemplu, a fost în proces de coordonare cu ministerele şi departamentele de resort timp de doi ani, fiind de câteva ori restituit în urma obiecţiilor formulate în permanenţă de Ministerul Economiei. Conform acestui Regulament, au fost autorizate pentru tratarea prin iradiere doar ierburile aromatice, condimentele şi condimentele vegetale,

fiind substanţial denaturate principiile expuse în directiva UE privind aplicarea tehnologiilor ionizante. Lista produselor şi ingredientelor alimentare care pot fi tratate cu radiaţii ionizante suplimentar celor incluse în anexa nr. 5 la prezentul regulament urmează să fie stabilită de Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare, Comitetul Naţional Codex Alimentarius şi aprobată de Guvern. Astfel, aprobarea acestui Regulament a monopolizat tehnologiile chimice de sterilizare a produselor de diferită origine. Ministerul Economiei a interpretat incorect aplicarea tehnologiilor ionizante în mod obligatoriu. Cert este că toate Ministerele de resort din Republica Moldova au susținut implementarea tehnologiilor ionizante de sterilizare a produselor de diferită origine, înaintând avize pozitive, doar Ministerul Economiei consideră că în rândurile populației mai predomină fobia Cernobâlului, astfel promovând interesele personale ale anumitor businessmani.

Concluzii

În concluzie putem menţiona că derularea acestui proiect este o oportunitate avantajoasă atât pentru agentul economic, care va investi în domeniul respectiv, cât şi pentru economia Republicii Moldova. Un avantaj este că activitatea dată nu presupune o dependenţa de furnizori, ceea ce conferă siguranţă în funcționarea Centrului de Tehnologii Ionizante.

Centrul de Tehnologii Ionizante ar putea stimula agenţii economici în crearea noilor întreprinderi, cum ar fi fabrica de producere a seringilor de unica folosinţă, fabrica de producere a pansamentelor sterile etc., ceea ce până la moment nu era posibil de realizat din cauza lipsei unei atare tehnologii în Republica Moldova.

Bibliografie

1. Directory of gamma processing facilities in member states. IAEA DGPF/CD, Febr. 2004.
2. Sarma K. S. S. Prospects and development of radiation technologies in developing countries.
3. Dosimetry for food irradiation. Technical Reports. Series no. 409, IAEA, Vienna, 2002.
4. Radiation processing for safe, shelf stable and ready to eat food TECDOC 1337, 2003.
5. Radiation Processing. Proc. 10-th Int. Mtg, Anaheim, 1997, Radiat. Phys. Chem, 52, 1998, 409-585.

Petru Jireghea. *Peisaj de primavară*, u/p, 550×740 mm, 1996. Din colecțiile MNAM

REŢEA DE SIGURANŢĂ LA CUTREMURE ÎN BAZINUL MĂRII NEGRE

Dr. hab. ***Vasile ALCAZ*** [1]
Dr. Ing. ***Ștefan Florin BĂLAN*** [2]
Prof. asoc., Dr. ***Petya TRIFONOVA*** [3]
Nalan ÜKER [4]

[1]Institutul de Geologie şi Seismologie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei
[2]Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului, România
[3]Institutul Naţional de Geofizică, Geodezie şi Geografie al Academiei de Științe a Bulgariei
[4]Fundaţia Internaţională pentru Ajutor şi Dezvoltare – Semiluna Albastră din Turcia

BLACK SEA EARTHQUAKE SAFETY NETWORK - ESNET

Summary. The article presents the main findings of the Black See Earthquake Safety Net(work) – ESNET Project, starting with the results of establishment of *Network for long-term communication and cooperation* among the stakeholders in the participating countries in the field, followed by *Country plan for actions* until the *Rules of the action in case of earthquakes* envisaged by the project members. The aim of the paper is to make the project results widely known to the specialists and general public in the participating countries and even further.

Keywords: earthquake, risk, network, emergency, plan of actions.

Rezumat. Articolul reprezintă o trecere în revistă a principalelor realizări ale proiectului „Reţea de Siguranţă la cutremure în bazinul Mării Negre"– ESNET, începând cu instituirea unei *Platforme de comunicare și colaborare de lunga durată* pentru specialiștii din domeniu, urmată de un *Plan de acţiuni*, până la *Proceduri și reguli de acţiune în caz de cutremure*, formulate de participanţii la proiect. Scopul lucrării este de a face cunoscute rezultatele proiectului specialiştilor și publicului larg din ţările participante şi nu numai.

Cuvinte-cheie: cutremur de pământ, risc, rețea, situații excepționale, plan de acțiuni.

Introducere

Unul din cele mai periculoase hazarduri naturale, căruia este supus teritoriul din regiunea Mării Negre, se consideră pericolul seismic. După cum se știe, este mult mai eficient și mai puțin costisitor să investești în prevenirea dezastrelor, decât în lichidarea consecințelor acestora.

În anul 2012, în cadrul Programului Uniunii Europene de colaborare a ţărilor bazinului Mării Negre, a demarat proiectul internaţional **„Reţea de siguranţă la cutremure în bazinul Mării Negre" (Black Sea Earthquake Safety Network - ESNET).** Ţările participante la realizarea proiectului sunt Republica Moldova, România, Bulgaria şi Turcia. Teritoriile lor s-au confruntat în secolul XX cu cutremure puternice, care au avut ca rezultat numeroase victime şi pierderi economice, de aceea, evaluarea, monitorizarea şi minimizarea riscului seismic sunt acţiuni foarte importante pentru fiecare din ţările implicate în proiect.

Activităţile desfăşurate în cadrul proiectului ESNET au avut ca obiectiv evaluarea potenţialului distructiv al cutremurelor specifice zonei Mării Negre, elaborarea unui concept integrat de monitorizare şi intervenţie seismică, creşterea capacităţii de reacţie rapidă a autorităţilor publice centrale şi locale şi a unităţilor de intervenţie pentru situaţii de urgenţă în cazul unor calamităţi. Proiectul a fost adresat nu doar oficialităţilor şi unor celule de criză, ci şi întregii populaţii a zonei pentru a asigura pe viitor răspunsuri adecvate unor situaţii ieşite din comun.

Activităţi derulate şi principalele rezultate

1. Proiectul a început prin instituirea unui parteneriat transfrontalier real între Republica Moldova – Institutul de Geologie şi Seismologie al Academiei de Ştiinţe (IGS AŞM), România – Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului (INFP), Bulgaria – Institutul Naţional de Geofizică, Geodezie şi Geografie al Academiei de Ştiinţe (NIGGG-BAS) și Turcia – Fundaţia Internaţională pentru Ajutor şi Dezvoltare Semiluna Albastră (IBC). A fost identificat în fiecare ţară participantă cadrul existent referitor la monitorizarea, evaluarea hazardului şi riscului seismic, precum şi modul cum se reflectă acest aspect în legislaţia naţională. S-au identificat organizaţiile guvernamentale şi non-guvernamentale implicate în întregul lanţ de intervenţie pre- şi post-seism, precum şi mecanismele ce reglementează acţiunile lor. Aceste acţiuni au făcut obiectul celor patru vizite în fiecare ţară, concretizate în 4 documente individuale intitulate **Evaluare pe ţară (Country Assesment).**

2. Următorul obiectiv important al proiectului a constituit crearea unei platforme de colaborare pe termen lung între părţile interesate din fiecare ţară parteneră ce activează în domeniul cercetării, prevenţiei, monitorizării şi intervenţiei în caz de cutremur. Această acţiune s-a finalizat prin semnarea unui **Acord de creare a reţelei (Network Agreement)** între 25 de părţi interesate (institute de cer-

cetare, autorităţi locale, instituţii guvernamentale şi ONG-uri) din cele patru ţări implicate. Documentul este o dovadă a recunoaşterii faptului, că o abordare regională a managementului hazardului seismic prin schimbul de expertize şi competenţe dă şanse mai mari de a minimiza efectele unui cutremur major asupra regiunii. Documentul reglementează modul de funcţionare a reţelei pe termen lung şi felul în care participanţii la proiect urmează să se implice (furnizarea de informaţii şi documente pentru a fi încărcate pe portalul web, participarea la evenimentele proiectului, sprijin la creionarea unor planuri de acţiune comune în caz de cutremur, participarea şi implicarea în acţiunile de instruire pentru domeniile de prevenţie şi intervenţie în caz de seism etc.). Conferinţa în care s-a discutat acest document a fost organizată pe 13 septembrie 2012 la Varna, cu participarea a 42 de persoane afiliate la 19 instituţii din cele 4 țări.

3. Elaborarea unui concept integrat de monitorizare şi intervenţie seismică s-a concretizat prin redactarea unui **Plan de Aliniere privind monitorizarea şi avertizarea rapidă în cazul producerii unui cutremur în bazinul Mării Negre (Black Sea Seismic Monitoring and Early Warning Alignment Plan).** Documentul se bazează pe analiza punctelor puternice şi slabe, identificate în acțiunile derulate la nivel naţional şi local, a modului de organizare, pregătire şi acţiune în caz de cutremur. Documentul a fost dezbătut într-o sesiune de discuții organizată în septembrie 2012 la Istanbul, la care au participat 29 de persoane afiliate la institute de cercetare, organizații guvernamentale şi autorităţi locale.

4. Au fost redactate **Scrisori oficiale (Official letters),** adresate autorităţilor centrale și locale din zona eligibilă, în care, prin vocea fiecărei instituţii din ţara parteneră consorțiul ESNET a oferit expertiza şi „know-how"-ul în slujba unei mai bune informări şi diseminări asupra aspectelor legate de pericolele asociate producerii unui cutremur major în regiune şi efectelor posibile. În acest mod se poate realiza o conştientizare şi responsabilizare a membrilor comunităţilor din zonă, precum şi o creştere a capacităţii autorităţilor publice centrale şi locale, a unităţilor de intervenţie pentru situaţii de urgenţă în acţiuni comune în caz de dezastre provocate de cutremure de pământ puternice.

5. La 27 Septembrie 2013, la Chișinău a avut loc o Conferință regională, în cadrul căreia a fost deschis oficial un **Web-portal**, ce reprezintă instrumentul principal de informare şi comunicare a specialiştilor în domeniu din regiune, cât şi de diseminare a unor bune practici în domeniul managementului riscului seismic (www.blacksea-esnet.eu). Pe viitor se vor căuta sinergii cu alte rețele sau inițiative similare pentru a evita suprapunerile, dar și pentru noi eventuale colaborări.

6. A fost creat un **Sistem de monitorizare seismică a Mării Negre în timp real,** alcătuit din resursele instituționale ale partenerilor proiectului ESNET (http://esnet.infp.ro/seismicitate/). Modulul specializat al Web-portalului menționat afișează o hartă cu cutremurele localizate în regiunea Mării Negre (și nu numai), folosind rețeaua comună de monitorizare ESNET. Este disponibilă o listă a evenimentelor seismice și, de asemenea, opțiunea „căutare eveniment", aplicând criterii specifice de căutare.

7. A fost pregătit și editat **un manual** (1000 exemplare) ce conţine informaţii cuprinzătoare privind pericolul și riscul seismic în bazinul Mării Negre. Manualul, elaborat inițial în engleză, fusese tradus în limbile naționale ale partenerilor de proiect și va fi difuzat utilizatorilor potențiali.

8. Țările implicate în proiect au propriile lor sisteme de studii, strategii, sisteme de prevenire şi de intervenţie în caz de cutremure, dar pană acum în bazinul Mării Negre nu a existat o abordare integrată. Având în vedere caracterul transfrontalier al rezultatelor activităţii seismice, participanţii la proiect au găsit necesar să adopte o abordare comună privitor la prevenirea, monitorizarea şi intervenţie în caz de cutremure. În acest context, în cadrul proiectului ESNET a fost elaborat **Planul de aliniere** (acţiuni necesare sporirii securităţii seismice în țările participante la proiect). Realizarea acestui program de lucru a fost determinată de necesitatea de a promova o politică regională unică referitoare la pericolele naturale, care ar lua în calcul experienţa dezastrelor recente produse în regiunea Mării Negre, precum şi la nivel mondial. Documentul prevede dezvoltarea de noi relaţii între parteneri la diferite nivele: tehnic, administrativ, academic (de cercetare) şi instituțional. Planul de aliniere are un caracter complex şi constă din două capitole: *Planul Tehnic* şi *Planul Operativ.*

Planul Tehnic include acţiuni ca: distribuirea datelor seismice şi informaţiilor în timp real referitoare la cutremurele produse primordial în regiune, dar și în lume, reevaluarea catalogului de cutremure pentru regiunea Mării Negre, îmbunătăţirea reţelei de monitorizare seismică pentru regiunea Mării Negre, integrarea sistemelor de avertizare timpurie etc.

Planul Operativ prevede acţiuni, cum ar fi: consolidarea capacităților de coordonare ale autorită-

ţilor şi unităţilor de urgenţă în zonele proiectului, îmbunătăţirea comunicării între instituţiile de monitorizare, autorităţi, media, unităţi de urgenţă, cooperarea cu autorităţile locale în scopul perfecţionării ghidurilor şi regulamentelor pentru o mai eficientă aplicare a normelor de construcţii şi a utilizării terenului, elaborarea unui curriculum cu subiecte de instruire referitoare la acțiuni în caz de cutremur, creșterea gradului de conştientizare şi educarea publicului cu privire la cutremure.

De asemenea, Planul de acţiuni la nivel de ţară conține o descriere detaliată a acțiunilor post-seismice (instituţii implicate, planuri de acţiune, resurse, instruirea persoanelor implicate etc.).

9. Un beneficiu important care rezultă din cooperările din cadrul proiectului ESNET este dezvoltarea şi promovarea **Procedurilor şi regulilor de acţiune în caz de cutremur.** Astfel, sunt definite acţiunile şi procedurile cele mai importante, după cum urmează:

- *planificare şi management, conducere, luare de decizii;*
- *aspecte legale şi considerente politice;*
- *evaluarea riscului şi analiza vulnerabilităţilor;*
- *colectarea de informaţii şi identificarea problemelor de comunicare;*
- *aspecte medicale şi suport psihologic;*
- *suport geospaţial (imagini, inclusiv avia, satelit, comunicare, navigare);*
- *căutare şi salvare;*
- *recuperare şi reconstrucţie;*
- *ingineria sănătății publice;*
- *logistică şi ONG-uri și a.*

Pentru fiecare din aceste acțiuni și proceduri în cadrul proiectului au fost făcute descrieri detaliate.

10. A fost elaborată **Curricula unui curs de exerciţii de antrenament** pentru lucrătorii din sistemul Protecţie Civilă şi Situaţii Excepţionale din bazinul Mării Negre.

11. În corespundere cu prevederile Proiectului, în luna februarie 2014, în or. Comrat, Republica Moldova, s-a desfășurat un **Seminar de instruire** pentru specialiştii implicaţi în problematica prevenirii dezastrelor de la Agenția pentru Protecția Civilă și Situații Excepționale, universitățile din sudul Republicii Moldova (peste 40 de specialiști). Scopul seminarului a fost consolidarea capacităţii regionale de prevenire, intervenție și reacţie la cutremurele puternice viitoare.

12. O abordare eficientă a reducerii riscului seismic este avertizarea timpurie la cutremur. Timpul de alertare pe care îl pot asigura aceste sisteme, pentru cutremurele mari, în circumstanţe normale, poate fi de până la câteva zeci de secunde. Pentru or. Chișinău timpul de avertizare constituie 35-40 sec. România, Bulgaria, Turcia şi Republica Moldova au atins niveluri diferite de dezvoltare a sistemelor de avertizare timpurie. În cadrul proiectului ESNET a fost dezvoltat un soft special, care face posibilă instituirea unui **Sistem comun de avertizare timpurie,** aflat în prezent în regim de testare. Acesta are două componente – un portal web care indică ultimul cutremur produs (cu condiţia ca aparatura să fie conectată în mod permanent la internet) și harta pe care este localizat epicentrul cutremurului, indicându-se magnitudinea, intensitatea, adâncimea și coordonatele lui geografice. Avertizarea se face pentru cutremurele cu magnitudine mai mare decât 6 conform scării seismice Richter. Sistemul a fost elaborat în cadrul Institutului Naţional pentru Fizica Pământului din România, dar cu softul ela-

Seminar de instruire a specialiștilor Agenției Protecție Civilă și Situații Excepționale în UTA Găgăuzia. Comrat, februarie 2014

borat în cadrul proiectului ESNET, informația este preluată de ceilalți trei parteneri.

13. Având în vedere importanța majoră a pregătirii cadrelor și educației populației în diminuarea riscului seismic, pe parcursul anului 2013, în paralel cu alte acțiuni, participanții la proiect au pregătit **3 filme educaţionale** dedicate descrierii pericolului seismic din regiune, metodelor de monitorizare și diminuare a consecinţelor grave ce pot fi provocate de cutremurele puternice. Ulterior, filmele vor fi distribuite liber spre demonstrare în rețelele naționale de televiziune, instituții de învățământ etc.

Impactul Proiectului

Proiectul ESNET a generat un impact semnificativ **prin**:

- instituirea unei cooperări regionale reale, contribuind, astfel, la o dezvoltare economică şi socială mai puternică şi mai susţinută a regiunii bazinului Mării Negre;
- identificarea unor lacune ce țin de securitatea seismică și înaintarea de soluții pentru eliminarea acestora, asigurând ca rezultatele pe viitor să fie integrate în fiecare țară parteneră în politici, strategii etc.;
- elaborarea unor instrumente ce vor facilita cooperarea specialiştilor din domeniu în bazinul Mării Negre (reţeaua, uneltele IT, noile competenţe şi abilităţi acumulate de grupuri ţintă etc.);
- fortificarea capacității de intervenție la cutremure;
- diseminarea cunoștințelor (seminare, filme, cărți);
- imagine de ansamblu mai documentată privind hazardul şi riscul seismic în ţările participante;
- posibila extindere a reţelei în alte/toate ţările din bazinul Mării Negre;
- reacţie mai bună la cutremure, atât din partea populaţiei, cat şi a unităţilor de urgenţă, reducând astfel pagubele provocate de acest hazard natural;

Sustenabilitatea Proiectului

Sustenabilitatea este indicele care stabilește în ce măsură proiectul în cauză continue să existe, să funcționeze sau să genereze servicii și după finalizare.

Impactul proiectului ESNET este unul considerabil și de lungă durată **prin**:

- diseminarea cunoștințelor (seminare, filme, cărți);
- imagine de ansamblu mai documentată privind hazardul şi riscul seismic în ţările participante;
- posibila extindere a reţelei în alte/toate ţările din bazinul Mării Negre;
- reacţie mai bună la cutremure, atât din partea unităţilor de urgenţă cât şi a populaţiei, reducând astfel pagubele provocate de acest hazard natural.

Perspective cu privire la activităţile viitoare

Luând în consideraţie rezultatele obţinute şi bazându-ne pe capacităţile de management consolidate în cadrul derulării proiectului ESNET, pare rezonabilă extinderea şi dezvoltarea viitoare a colaborării membrilor participanţi cu scopul **de**:

- a implementa în cel mai eficient mod toate rezultatele proiectului, în toate regiunile seismice ale ţărilor participante;
- a intensifica colaborarea regională multilaterală dintre România, Turcia, Bulgaria, Republica Moldova pentru elaborarea de noi proiecte comune în domeniul cutremurelor;
- a continua dezvoltarea unei baze comune de date pentru Studiile de Hazard şi Risc Seismic Regional;
- a îmbunătăţi cadrul legislativ, care asigură atât proiectarea, cât și construcţii rezistente la seism în regiunea Mării Negre, armonizarea acestuia cu standardele europene;
- a elabora metode pentru monitorizarea, avertizarea şi cuantificarea hazardului şi riscului seismic.

Mulţumiri

Partenerii din cadrul proiectului aduc mulţumiri speciale pentru contribuţia lor la atingerea obiectivelor propuse: Ministerului Dezvoltării Regionale şi Construcţiilor RM; Serviciului Protecţie Civilă şi Situaţii Excepţionale RM; Primăriei Municipiului Chişinău; Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice al României, reprezentat prin Autoritatea Comună de Management; Institutului INCDFP, România; Prefecturii judeţului Constanţa; Inspectoratului pentru Situaţii de Urgenţă Dobrogea; Direcţiei Generale „Serviciul de Siguranţă împotriva Incendiilor şi Protecţia Populaţiei", Bulgaria; Crucii Roşii Bulgare; municipalităţilor Kavarna şi Balchick, Bulgaria; Observatorului Kandilli al Universităţii Boğaziçi; Institutului de Cercetare a Cutremurelor; Centrului Naţional de Monitorizare a Cutremurelor; Direcţiei de Sănătate a Provinciei Istanbul a Ministerului Sănătăţii şi Organizaţiei Naţionale de Salvare Medicală din Turcia; Unităţii de Coordonare a Proiectului Administraţiei Speciale Provinciale a Guvernoratului Istanbul; Centrului de Cercetare şi Aplicare a Educaţiei în caz de Catastrofe al Universităţii Aydın, Turcia.

POTENȚIALUL DE EXPORT ȘI COMPETITIVITATEA AGROALIMENTARĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Drd. ***Cornel COȘER***
Dr., conf. univ. ***Aurelia LITVIN***
UASM

AGRI-FOOD EXPORT POTENTIAL OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ITS MANIFESTATION

Summary. Evolutionary, the Republic of Moldova experienced economic and agriculture processes similar to other states of the former Soviet Union. However, both production base as well as export potential have come forward in a characteristic way to our market size, geographical position and partnerships established over the last 23 years of independence. Agrifoodstuffs, continuing to occupy a significant share in the total Moldovan exports, despite the fact that agriculture's contribution to GDP creation is decreasing, are proving through analytical research what is the strong segment and development perspective of Moldovan foreign economic activity.This paper comes to reveal also the framework that express the opportunities for expanding of export potential, not only by highlighting the aspects of performance, but also by growth reserves of agrifood competitiveness.

Keywords: agrifood export, potential, production, consumption, performance, competitiveness, markets.

Rezumat. Evolutiv, Republica Moldova a resimțit procesele economice și cele din agricultură similar celorlalte state din fosta Uniune Sovietică. Totodată, atât baza de producere, cât și potențialul de export s-au manifestat într-un mod caracteristic dimensiunii noastre de piață, poziției geografice și a parteneriatelor stabilite pe parcursul ultimilor 23 de ani de independență. Produsele agroalimentare, continuând să ocupe o pondere importantă în totalul exporturilor moldovenești, în ciuda faptului că aportul agriculturii la crearea Produsului Intern Brut este în continuă scădere, ne dovedesc prin analitica cercetării care este segmentul forte și perspectiva de dezvoltare a activității economice externe moldovenești. Această lucrare vine să releve și cadrul care exprimă posibilitățile de extindere a potențialului de export, nu doar în urma evidențierii aspectelor de performanță, dar și a rezervelor de creștere a competitivității agroalimentare.

Cuvinte-cheie: export agroalimentar, potențial, producție, consum, performanță, competitivitate, piețe.

Introducere și argumentare

În condiţiile în care potențialul de export al sectorului agroalimentar poate fi evaluat din perspectiva „posibilităților" pierdute, dar și a celor nevalorificate, analiza comerţului exterior elucidează multitudinea factorilor organizatorici, sectoriali şi macroeconomici ce determină comportamentul exportatorilor naționali.

În același timp, având o tradiție importantă de producător agricol, Republica Moldova are avantaje datorită poziției sale în spaţiul post-sovietic şi a regimului preferenţial în cadrul Comunităţii Statelor Independente, păstrând relații economice bune cu Rusia, Ucraina ș.a. Totuși, destul de exigente pe anumite filiere, standardele pieței rusești nu au permis o diversificare clară a exportului agroalimentar, nici ca varietate, nici ca geografie. Aceasta a dus la tergiversarea reformei interne în vederea creării unui sistem lucrativ și pragmatic privind asigurarea calității produselor agroalimentare.

Odată cu accederea Rusiei în Organizația Mondială a Comerţului și, eventual, intensificarea exportului european pe piața acesteia – cum ar fi, de exemplu, creșterea continuă a volumelor producției de mere din Polonia, produsele moldovenești, nesusținute din punct de vedere al infrastructurii competitivității, resimt constrângeri contractuale și generale de piață. Există însă şi o tendință de creștere, deși puțin dinamică, a exporturilor de producţie agroalimentară pe piața Uniunii Europene. În anul 2006 în Republica Moldova fusese implementat Sistemul Generalizat de Preferințe (GSP+), acordat de către UE, iar ulterior și cel al Preferințelor Comerciale Autonome (2008), prin instrumentul de contingente tarifare. Astfel, Republica Moldova ar putea valorifica o poziție geografico-comercială fără precedent.

Material și metodă

Evaluarea potențialului de export agroalimentar are loc din mai multe perspective, printre care, în opinia noastră, cele mai relevante sunt:

- inițierea studiului bazat pe așa indicatori din conturile naționale, precum: exportul, importul, consumul;
- evaluarea potențialului pierdut/nevalorificat și definirea, astfel, a limitelor care pot fi obținute la nivelul valorificărilor precedente;
- cuantificarea comparativă a resurselor primare.

În acest context, urmează abordarea metodologică a manifestării indicatorilor de performanță și, implicit, de competitivitate a exportului agroalimentar, prin reliefarea dinamică, de piață și de structură.

Materialul utilizat este aferent studiilor de spe-

cialitate, rapoartelor de cercetări și analitice publicate de organizațiile internaționale, baze de date specifice tematicii.

Discuții și rezultate

Cadrul național de manifestare a sectorului agroalimentar din Moldova denotă similitudini evidente cu starea altor actori naționali din regiune sau cu trecut istorico-economic comun. Aceste aspecte [7], la nivel de repartizare a populației rurală/agricolă și a terenurilor utilizate, sunt reprezentate în tabelul 1.

Sintetizat, tabelul 1 evidențiază situația Republicii Moldova pe indicatorii analizați, fapt ce ne permite să configurăm poziționarea Moldovei în raport cu țările menționate. Prin urmare, indicatorii cu numărul 1, 2, 3, 4 și 7 clasează republica spre maximele procentuale ale valorilor expuse. Din întregul grup selectat, Moldova ocupă poziția de lider (poziția 7) la doi indicatori: nr.3 – *Suprafața agricolă, % din suprafața țării*, cu o valoare procentuală de 72,64%, și nr. 7 – *Culturi permanente, % din total teren*, cu o valoare procentuală de 9,04%, depășind astfel, la capitolele respective, restul șase state din clasament. Pe un trend descendent, dar tot pe poziție avansată [6], Moldova reflectă valori destul de ridicate la indica-

Tabel 1

Poziționarea în clasament a țărilor conform indicatorilor de resurse umane și funciare utilizate în sectorul agrar

Nr.	Indicator	Țări/Poziție:1-7						
		Minimum						Maximum
1.	Populația rurală, % din populația totală	Ucraina (CSI) = 31,21	Lituania (Uniunea Europeană)= 33,00	Armenia (CSI)= 35,80	România (Uniunea Europeană) = 42,53	Georgia= 47,26	**Republica Moldova (CSI) =53,03**	Tadjikistan (CSI) =73,67
2.	Populația agricolă, % din populația totală	România =8,38	Armenia =9,37	Lituania =9,71	Ucraina =11,46	**Republica Moldova =14,88**	Georgia =15,07	Tadjikistan =27,44
3.	Suprafața agricolă, % din suprafața țării	Tadjikistan =34,05	Georgia =35,42	Lituania= 42,95	Armenia =57,49	România =58,65	Ucraina =68,39	**Republica Moldova =72,64**
4.	Teren arabil, % din total teren	Georgia =5,96	Tadjikistan =6,07	Armenia =15,11	Lituania =34,88	România =39,08	**Republica Moldova =55,10**	Ucraina =56,09
5.	Teren forestier, % din total teren	Tadjikistan =2,93	Armenia =9,05	**Republica Moldova =11,89**	Ucraina =16,80	România =28,72	Lituania =34,59	Georgia =39,43
6.	Pășuni și fânețe, % din total teren	Lituania =9,40	**Republica Moldova =10,71**	Ucraina =13,61	România =19,74	Tadjikistan =27,69	Georgia =27,92	Armenia =43,08
7.	Culturi permanente, % din total teren	Lituania =0,49	Tadjikistan =0,93	Ucraina =1,55	Georgia =1,65	Armenia =1,88	România =1,93	**Republica Moldova =9,04**
	Poziție Republica Moldova pe indicatori	***1-poziția 6***	***2-poziția 5***	***3-poziția 7***	***4- poziția 6***	***5- poziția 3***	***6- poziția 2***	***7 - poziția 7***

Sursa: elaborat de autor în baza datelor http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/browse/Q/*/E

torii nr.1 – *Populația rurală, % din populația totală* (cu 53,03%) și nr. 4 – *Teren arabil, % din total teren* (cu 55,10%), fiind depășită, în primul caz, doar de Tadjikistan, iar în cel de-al doilea de către Ucraina.

Următorii indicatori înregistrează pentru republică, respectiv: la nr. 2 (*Populația agricolă, % din populația totală*) – poziția 5, cu depășire de către Georgia și Tadjikistan; la nr. 5 (*Teren forestier, % din total teren*) – poziția 3, depășind doar Tadjikistanul și Armenia și, la nr. 6 (*Pășuni și fânețe, % din total teren*) – poziția 2, depășind doar Lituania și fiind indicatorul cu valoarea cea mai mică pentru Moldova din toți cei șapte indicatori.

Totodată, putem lesne observa că în cazul a șase indicatori – excepție făcând doar indicatorul nr.7, poziția Republicii Moldova este, în majoritatea cazurilor (indicatorii nr.1, 2, 3, 5, 6), învecinată cu două state din CSI sau fosta Uniune Sovietică, iar la indicatorul nr.4 un stat răspunde acestor criterii – Ucraina. Deloc întâmplător, poziționarea dată relevă potențialul de resurse și scoate în evidență similitudini regionale și structurale vizibile. Așadar, având o pondere semnificativă a populației rurale (dar și agricole), Republica Moldova demonstrează specializarea resurselor care totuși sunt în continuă scădere [2], dar încă reflectă profilul agrar al țării.

Implicarea acestui potențial de resurse presupune rezultate ce oglindesc starea de fapt a producției agroalimentare pe principalele categorii din nomenclator, care pot fi grupate sub două mari aspecte – vegetal și animalier. Acestea, la rândul lor, au ramificații pe cele mai răspândite culturi. Analizate separat, itemii produselor de origine vegetală (pe o perioadă determinată, începând cu anii ’90 până în prezent), precum și cei de origine animală, au evoluții destul de fragmentate [3]. În perioada anilor 1992-2011, cele mai multe componente ale producției vegetale au reflectat evoluții lipsite de un vector bine determinat, atât în plan ascendent, cât și descendent, fapt condiționat de cel puțin trei factori importanți – specificul agriculturii și relația ei strânsă cu fenomenele meteorologice; contraperformanța per sector și lipsa modernizării infrastructurii; contextul macroeconomic și situația precară a industriilor conexe.

Astfel, în ceea ce privește cantitatea, *cerealierele* (grâu, orz, porumb) au cumulat, începând cu anul 1998, cele mai înalte valori dintre toate culturile de origine vegetală, înregistrând, în anul de referință, o recoltă de peste 2,4 mil. tone pe țară, totodată evidențiind în 2008 un maximum al întregii perioade studiate – peste 3,1 mil. tone. Pe de altă parte, *culturile tehnice* esențiale (floarea-soarelui, sfecla pentru zahăr și cartoful) au resimțit începând cu anul 1998 diminuări importante, cea mai înaltă valoare cantitativă a acestor culturi fiind înregistrată în anul 1996 – peste 2,6 mil. tone, iar în anul 2011 – cea mai mică cantitate recoltată, puțin peste 1,3 mil. tone, adică cu o diminuare de circa 50%.

Dacă cerealierele denotă cele mai importante volume de producție, la polul opus se află *legumele*, care începând cu anul 1992 (când a fost recoltată cea mai mare cantitate pe parcursul a două decenii – peste 530 mii tone) au suferit diminuări constante, fără reveniri „spectaculoase” în perioada dată, iar în 2010 aceste culturi au însumat doar ceva mai mult de 130 mii tone, adică de aproape patru ori mai puțin decât în 1992. Tot culturi de valoare înaltă ca și legumele, *fructele* nu au înregistrat diminuări atât de categorice pe parcursul perioadei de referință; mai mult, acestea și-au menținut nivelul producției aproape la egalitate pe parcursul anilor 1992-1996 (în jur de peste 1,2 mil. tone), pentru ca ulterior acest volum să scadă fără a reveni la valoarea respectivă, înregistrând un minimum de doar puțin peste 627 mii tone de fructe.

O altă componentă esențială a producției agricole, produsele de origine animală [4], demonstrează diferențieri semnificative între componentele structurale cele mai importante pentru producție, export teoretic și consumul populației. Astfel, *laptele de vacă integral proaspăt* depășește în perioada anilor 1992-2011 de zeci de ori producția celorlalte produse de origine animalieră, mai ales că acest aspect are un puternic reper casnic, iar gospodăriile populației dețin marea majoritate din șeptelul de vaci – peste 96% în perioada 2006-2011. Totodată, productivitatea este una specific cantitativă, în cazul cărnii, de exemplu, fiind necesară o perioadă de obținere a produsului mai îndelungată, deși șeptelul de porcine îl depășește pe cel de bovine. Cu un astfel de potențial productiv, generat de reducerea permanentă a șeptelului de vaci în marea majoritate a categoriilor de gospodării, crearea și dezvoltarea infrastructurii de producție și export continuă să fie o provocare. În același timp, una din componentele producției care a resimțit evoluțiile cele mai fragmentate este volumul producției *cărnii de găină autohtone* – care de la un volum de peste 38 mii tone obținute în anul 1992, a deviat în anul 2000 până la un minim al perioadei analizate de numai 14,3 mii tone, pentru ca ulterior să revină pe un trend pozitiv, atingând în 2011 o producție apropiată de cea a maximului perioadei – 36,6 mii tone. Acest lucru a fost generat de creșterea producției avicole în întreprinderile avicole în perioada de referință, precum și în gospodăriile țărănești (de fermier).

În acest context, revendicăm un tablou de interrelaționare a consumului principalelor produse [5] cu indicatorii tangenți, pentru a înțelege mai bine rezervele de aprovizionare, potențialul de export și starea curentă a consumului populației. Tabelul 2 reflectă modelul analitico-descriptiv, unde am putea evidenția următoarea relație:

C=P+I, unde:

C – consumul populației, kg pe locuitor (raportarea producției consumate la numărul mediu anual al populației), **P** – producția, kg pe locuitor (raportarea producției totale la numărul mediu anual al populației), **I** – importul producției respective, kg pe locuitor, necesare pentru acoperire consum (în cazul pur teoretic când producția, în contextul izolării altor factori, nu poate asigura consumul integral).

Tabelul 2 reflectă situația producerii și consumului de produse agroalimentare în perioada 2006 -2011 în Republica Moldova, făcând abstracție de nivelul superior de manifestare a acestor procese și focusându-se pe potențialul cantitativ, izolând așa factori ca: penetrarea pieței, capacitatea de negociere, capacitatea de procesare și depozitare, cursul de schimb, competitivitatea exporturilor, calitatea producției. În acest context, predominant fără capacitatea de acoperire a consumului, *legumele* relevă totuși o tendință de diminuare a imposibilității acoperirii consumului prin producție (începând cu anul 2009), totodată înregistrând, în anul 2008, o reală capacitate de a asigura populația țării totalmente din propria producție, lu-

Tabelul 2

Dinamica evoluției producției și a consumului agroalimentar pe cap de locuitor, kg./buc., anii 2006-2011

Tabel sinteză: producție - consum						
Item produs:	Producție, kg/buc. pe cap de locuitor, anii 2006-2011					
	2006	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Legume	132	62	105	86	96	102
Cartofi	105	56	76	73	79	99
Fructe și pomușoare	92	78	104	86	91	106
Carne	27	30	22	25	31	33
Lapte	175	169	152	161	166	157
Ouă, bucăți	213	197	158	180	202	198
Legume	132	76	99	106	110	115
Cartofi	88	59	58	59	57	60
Fructe și pomușoare	39	28	41	35	41	43
Carne	38	36	32	30	36	38
Lapte	177	175	155	169	175	170
Ouă, bucăți	168	177	141	162	185	190

Tabelul 3

Evoluția producției și a consumului agroalimentar pe cap de locuitor, kg./buc., evidențiat prin prisma posibilității de manifestare a importului/exportului teoretic, anii 2006-2011

Raport de diferență (Producție - Consum), kg, buc. / Necesar import (-) / Potențial export (+)							Raport predominant Import (I), Export (E)
Legume	0	-14	+6	-20	-14	-13	**I**
Cartofi	+17	-3	+18	+14	+22	+39	**E**
Fructe și pomușoare	+53	+50	+63	+51	+50	+63	**E**
Carne	-11	-6	-10	-5	-5	-5	**I**
Lapte	-2	-6	-3	-8	-9	-13	**I**
Ouă	+45	+20	+17	+18	+17	+8	**E**

Sursa: elaborat de autor în baza datelor http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2278

ând în calcul consumul din anul respectiv.

Similar, *carnea* a constituit o poziție care, în perioada 2006-2008, înregistra un declin. În ceea ce privește raportul de diferență *Producție-Consum*, situația s-a stabilizat (fără a trece pe +) începând cu anul 2009, când arată o diferențiere de 5 kg pe locuitor, valoare care s-a păstrat pe parcursul anilor 2010 și 2011. În aceeași conjunctură puțin favorabilă se regăsește și *laptele*, care de fapt resimte evoluții cu o clară dinamică negativă pe întreaga perioadă analizată, iar începând cu anul 2008, volumul obținut din diferența producerii și a consumului este continuu înclinat spre trendul de import teoretic, valorile diminuându-se de la -3 kg în 2008, până la -13 kg în 2011, adică mai mult de 4 ori – cea mai gravă situație dintre evoluțiile tuturor itemilor.

Pe un trend pozitiv clar și cu o capacitate cantitativă teoretică de export (precum se și confirmă real) se prezintă *fructele și pomușoarele*, al căror raport de diferențiere numerică le depășește pe restul celelalte. Această tendință este pe parcursul întregii perioade în jurul cifrei de peste +50 kg pe locuitor, iar în anii 2008 și 2011 a depășit chiar +60 kg. Tot cu posibilități cantitative de export, dar și cu dinamică continuu pozitivă în ultimii 3 ani analizați sunt *cartofii*, care doar pe parcursul anului 2007 nu au putut acoperi consumul național din propria producție, în restul anilor arătând indici de cel puțin +14 kg diferență. În același timp, *ouăle* evidențiază valori destul de importante în anii 2006-2008 (cel puțin +20 bucăți pe locuitor), iar ulterior oscilează, deși pozitiv, între +17 și +18 bucăți, în 2011 atestându-se o serioasă diminuare a capacității cantitative teoretice de export, până la doar +8 bucăți, ceea ce este de peste 5 ori mai puțin decât în 2006, mai ales că pe cap de locuitor consumul de ouă a crescut continuu începând cu anul 2008 (de fapt, ca și cel de legume).

Aceste conotații reies din interpretarea realităților din sectorul agrar, fără însă a realiza o raportare la referința istorică, fapt ce permite aprecierea „potențialului pierdut", reliefat din conjunctura istorico-economică respectivă. Cum statisticile estimează că valoarea maximă a producțiilor agricole pe teritoriul național a fost obținută în perioada 1985-1990 [1], putem susține ideea repetării unei astfel de experiențe economico-agrare, în acest sens utilizând referințele date. Pentru a cuantifica efectele unui anumit volum de producție asupra potențialului nevalorificat, apelăm la diagnosticarea comparativă cu perioada prezentă a valorilor înregistrate în maximele istorice din timpul URSS, fie că este perioada anilor 1971-1980 sau

Tabelul 4

Scenariu de estimare a potențialului de export nevalorificat/pierdut

	Cereale	Floarea soarelui	Cartofi	Legume	Fructe și pomușoare	Lapte	Carne	Ouă, mil. buc.
Suprafața ha 1971-1980/1981-1990	723654	185964	47115	82121	234000	X	X	X
Suprafața ha 2011	860800	277000	29200	34400	119000	X	X	X
Diferența suprafață, ha (2-1)	+137146	+91036	-17915	-47721	-115000	X	X	X
Producție, mii tone, 1971-1980/1981-1990	2554,5	318	409,9	1289,3	950,7	1511	530	1129
Producție, mii tone, 2011	2457,1	427	350,8	361,5	378,4	560	159	705
Diferența producție, mii tone (5-4)	-97,4	+109	-59,1	-927,8	-572,3	-951	-371	-424
Procentaj pondere export, % 2011	11,3	51,2	7,12	13,2	91,2	3,2	1,7	1
Valoare cantitativă export, în baza procentaj pondere export (7) și producție mii tone (4)	288,6	162,8	29,1	170,1	867	48,3	9	11,2
Diferențe cantități export, mii tone, 2011, față de 1971-1980 / 1981-1990	-11	+55,8	-4,2	-122,4	-521,9	-30,4	-6,3	-4,2

Sursa: elaborat de autor în baza datelor http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2193&idc=263

1981-1990, aceste valori demonstrând posibilitatea atingerii lor reieșind din capacitățile resurselor, iar utilizarea însuși a ponderii procentuale prezente de export poate fi catalogată ca o constrângere ce limitează valoric referințele utilizate și imprimă proiecției un aspect mai realist. Tabelul 3 exprimă aceste aspecte prin prisma comparativă și reliefarea situației producțiilor.

Astfel, dintre producțiile vegetale, doar *floarea-soarelui*, în condițiile istorice expuse, poate prezenta un potențial valorificat, întrucât atât suprafața cultivată în prezent, cât și volumul cantitativ al producției depășesc valorile perioadei de referință. În rândul celorlalte culturi însă situația este tocmai inversă. Cel mai puțin valorificat potențial, și asta în contextul în care valorile de referință înregistrate nu sunt maxime teoretic posibile, ci recolte care *de facto* au fost valorificate, le observăm la *fructe și pomușoare*, care în prezent au o producție de peste 2,5 ori mai mică decât datele de referință. Aceasta se răsfrânge asupra unor cantități foarte semnificative de producții nevalorificate pentru export, cantitatea ajungând la peste 520 mii tone. Urmează *legumele*, care au înregistrat diminuări însemnate la suprafața cultivată (cu peste 47 mii ha) și la cantitatea de producție recoltată (cu peste 927 mii tone), ocupând astfel locul secund după fructe și pomușoare la potențialul „pierdut" de export – peste 122 mii tone. Pe locul următor se clasează *cerealele.* Deși la ora actuală au o suprafață mai mare decât în perioada de referință (cu peste 137 mii ha), datorită productivității diminuate, diferența de recoltă prin raportare la referință este una negativă, cu valori de peste 97 mii tone, lucru care se reflectă direct în posibilele cantități de export, care raportat s-au diminuat cu 11 mii tone. Perdantă s-a dovedit a fi și cultura de *cartof*, cu producții de aproape 60 mii tone mai mici decât referința și pierderi la export cu puțin peste 4 mii tone.

Referința la produsele de origine animală scoate în evidență diminuări foarte mari la producția de *lapte*, acestea ajungând la peste 950 mii tone și, în final, la peste 30 mii tone de export nevalorificat. Tot importante sunt și scăderile de producții la *carne* și *ouă*, cu 371 mii tone și, respectiv, cu 424 mil. bucăți. Carnea astfel nu valorifică peste 6 mii tone anual la export, iar luând în considerație tendința ușoară, dar în creștere, a ponderii exportului în producția acesteia, nevalorificarea poate fi și mai semnificativă, iar în cazul ouălor este vorba de pierderea unor oportunități echivalente cu peste 4 mil. bucăți anual.

Tabelul 5

Clasament itemi în valoarea exportului agroalimentar spre CSI, poziționarea globală pe produse de top a Republicii Moldova, perioada 2009-2012, mii USD

Export agroalimentar spre CSI pe top, ani, valoare mii USD					Clasament global pentru top 5,
Produs/ Cod HS	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2009/2010 2011/2012**
1. Vin din struguri proaspeți / 2204 (S_1)	**107,659**	**115,460**	**104,854**	**112,642**	**16/17/19/20**
2. Mere, pere și gutui, proaspete / 0808	**44,687**	**50,252**	**57,032**	**40,048**	**21/23/22/25**
3. Legume preparate sau conservate / 2005	20,952	16,479	18,804	14,464	x
4. Distilate, rachiuri, lichioruri, alte băuturi spirtoase / 2208	**20,924**	**31,499**	**34,804**	**49,863**	**45/44/42/39**
5. Zahăr din trestie sau din sfeclă și zaharoză chimic pură, în stare solidă / 1701	19,284	25,233	1,964	3,629	x
6. Ulei și fracțiuni de șofrănel, floarea-soarelui, bumbac / 1512	19,094	10,670	2,340	1,625	x
7. Caise, cireșe, piersici, nectarine, prune și porumbe, proaspete / 0809	**13,560**	**22,676**	**23,440**	**28,898**	**25/25/25/21**
8. Struguri, proaspeți sau uscați / 0806	12,993	12,730	16,535	13,018	x
9. Tutun neprelucrat; deșeuri de tutun / 2401	9,872	13,783	14,187	10,503	x
10. Semințe de floarea-soarelui, sfărâmate sau nu / 1206 **(S_2)**	**8,856**	**10,441**	**30,500**	**19,574**	**14/12/9/12**

Notă: S_1, S_2 arată produse similare pentru exporturile orientate spre CSI și UE care sunt analizate pentru clasamentul top 5

Sursa: elaborat de autor în baza datelor http://www.trademap.org/tradestat/SelectionMenu.aspx

Implicații de performanță și competitivitate

Fiind un aspect complex, potențialul de export agroalimentar se manifestă în mod foarte divers la nivelul partenerilor economici, clasamentele respective (tabelul 4) aducând noi perspective de urmărire a acestui potențial. Prin intermediul unor topuri, putem astfel stabili cele mai competitive produse agroalimentare pe piața CSI și UE, dar și determina clasamentul global al Moldovei pentru fiecare produs, făcând astfel o legătură cu manifestarea potențialului de export [8].

În urma elaborării unui clasament cumulativ pe perioade, putem evidenția clar că din produsele agroalimentare exportate în CSI, în perioada 2009-2012, *vinul din struguri proaspeți* s-a poziționat ca lider, ajungând la valori mai mari de 112 mil. USD în 2012; concomitent, acest produs își scade pozițiile mondiale (Republica Moldova trecând de la locul 16 la 20 mondial doar în 4 ani), în fața unor vinuri mai competitive ca volum, preț și poziționare, cum ar fi cele din Africa de Sud, Chile, Australia ș.a.

Dintre fructe, *merele, perele și gutuii proaspeți* sunt cele mai competitive produse pe piața CSI, cumulând o valoare de export mai mare de 40 mil. USD, iar la nivel global acestea prezintă un trend fluctuant, starea anului 2012 poziționând republica pe locul 25 mondial la exportul acestor produse. Poziția *rachiuri, lichioruri, alte băuturi spirtoase* a arătat practic cea mai bună performanță în dinamica valorică a exportului către CSI, acestea devenind, astfel, unele din cele mai căutate produse pe piața răsăriteană. În 4 ani, exportul valoric al itemului dat s-a majorat mai mult de 2,4 ori, iar pe piața mondială Moldova a urcat 6 poziții în perioada 2009-2012.

În schimb, *zahărul* a suferit o dinamică foarte instabilă, cu diminuări valorice de peste 5,3 ori, iar *uleiul vegetal* pe piața CSI și-a scăzut continuu exportul, cu diminuări de peste 11,7 ori în 2012 față de 2009. Efecte contrare le înregistrăm la *caise, cireșe, piersici, nectarine, prune și porumbi proaspeți*, care au arătat un foarte bun potențial pe piața CSI, valorile anului 2012 (28,8 mil. USD) fiind de 2,1 ori mai mari decât cele ale anului 2009, poziționând Moldova pe locul 21 în lume la exportul acestei producții în anul 2012 (cu trend de creștere). *Strugurii*, ca și *preparatele din legume*, au demonstrat evoluții sinusoidale, într-o scădere spre 2010 și 2012.

Poziția *tutun*, deși a evidențiat o evoluție pozitivă în anii 2009-2011 (de la 9,8 la 14,1 mil. USD valoare de export), în anul 2012 pare că merge spre diminuare pe piața CSI; iar liderul poziționării Moldovei pe piața mondială este itemul *semințe de floarea-soarelui*, clasând republica pe locul 9 dintre toate țările exportatoare ca valoare export, în anul

Tabelul 6

Clasament itemi în valoarea exportului agroalimentar spre UE, poziționarea globală pe produse de top a Republicii Moldova, perioada 2009-2012, mii USD

Export agroalimentar spre UE pe top, ani, valoare mii USD					Clasament global pentru top 5, **2009/2010 2011/2012**
Produs/ Cod HS	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	
1. Nuci / 0802	**35,145**	**46,239**	**55,937**	**70,047**	**21/20/20/18**
2. Semințe de floarea-soarelui, sfărâmate sau nu **(S_2)**	**21,920**	**25,706**	**66,038**	**33,827**	**14/12/9/12**
3. Ulei și fracțiuni de șofrănel, floarea-soarelui, bumbac / 1512	**20,226**	**29,518**	**65,174**	**77,762**	**22/23/23/18**
4. Vin din struguri proaspeți / 2204 **(S_1)**	**19,407**	**18,333**	**20,676**	**20,852**	**16/17/19/20**
5. Grâu și meslin / 1001	18,382	16,692	9,301	5,297	x
6. Sucuri din fructe și legume, nefermentate / 2009	**13,985**	**14,274**	**28,835**	**29,012**	**51/47/42/43**
7. Semințe de rapiță sau rapiță sălbatică, sfărâmate sau nu / 1205	11,675	8,095	27,748	736	x
8. Zahăr din trestie sau din sfeclă și zaharoză chimic pură, în stare solidă / 1701	10,486	5	7,346	25,691	x
9. Orz / 1003	10,169	13,399	14,418	1,473	x
10. Pâine, biscuiți, napolitane, prăjituri și produse de patiserie / 1905	4,928	5,662	9,088	11,178	x

Notă: S_1, S_2 arată produse similare pentru exporturile orientate spre CSI și UE care sunt analizate pentru clasamentul top 5

Sursa: elaborat de autor în baza datelor http://www.trademap.org/tradestat/SelectionMenu.aspx

2011, perioadă în care a înregistrat și cel mai important export spre CSI – de 30,5 mil. USD.

Orientarea fluxurilor spre UE a generat evoluții specifice ale unor grupuri de produse care nu ocupă poziții de top în exportul republicii spre CSI. Este și cazul *nucilor*, care au devenit un lider clar în clasamentul exportului valoric al anilor 2009-2012 spre UE, dublându-și în această perioadă valoarea, de la 35,1 mil. USD în 2009 la 70 mil. USD în 2012. Inclusiv aceste evoluții au determinat ridicarea Moldovei în clasamentul mondial la exportul produselor date, poziționând țara pe locul 18 în anul 2012. Importante valori de export au avut și *semințele de floarea-soarelui*, care au atins un maxim important în 2011, de peste 66 mil. USD valoare de export (devansând acest item la exportul spre CSI de 1,7 ori în 2012), iar *uleiul vegetal* a arătat dinamici foarte bune la exportul către UE, înregistrând valori de peste 3,8 ori mai mari în 2012 (77,7 mil. USD) față de 2009 (20,2), poziționând țara, ca și în cazul nucilor, pe locul 18 mondial în 2012. *Vinul din struguri proaspeți*, lider în gama produselor agroalimentare exportate spre CSI, ocupă o poziție medie în exportul spre UE, cu valori de 5,4 ori mai mici în 2012 față de valorile orientate spre CSI, având totuși o dinamică pozitivă, demonstrând un export de 20,8 mil. USD în 2012. Deși destul de bine poziționat în 2009, *grâul și meslinul* și-au diminuat semnificativ vânzările în străinătate către anul 2012, perioadă în care au înregistrat un export de doar 5,2 mil. USD. În schimb *sucurile de fructe și de legume nefermentate* au adus o importantă contribuție la creșterea exportului agroalimentar spre UE, având valori în creștere (în 2012 – mai mult decât dublu comparativ cu 2009). Aportul acestora pe piața mondială a fost unul foarte important, ridicând Moldova cu 8 poziții în doar 4 ani (mai mult ca oricare alt produs specificat din topul de export agroalimentar spre UE și CSI) și numărându-se, alături de uleiuri, printre cele mai competitive produse agroalimentare naționale, înregistrând o dinamică pozitivă preponderent pe piața UE – exigentă din punctul de vedere al promovării, calității și cerințelor de standarde, al aspectelor sanitare.

Semințele de rapiță, precum și *zahărul* au demonstrat tendințe foarte fragmentate, cu un maxim de 27,7 mil. USD (semințele de rapiță în 2011) și un minim de 5 mii USD (zahărul în 2010, perioada când s-a înregistrat maximul valoric al exportului de zahăr spre CSI – de peste 25,2 mil. USD). Totodată, mai pronunțat este trendul *orzului*, care a avut export cu valori în creștere din 2009 până în 2011, de la 10,1 la 14,4 mil. USD, dar care s-a diminuat mai mult de 10 ori în 1012, ajungând la doar 1,4 mil. USD; iar o categorie cu evident potențial de export este *pâinea, biscuiții, napolitanele, prăjiturile și produsele de patiserie*, care în perioada de referință au evidențiat evoluții constant pozitive, de la un export cu valori de 4,9 mil. USD în 2009 la peste 11,1 mil. USD în 2012.

Totuși, mai este nevoie să arătăm indicele de Avantaj Comparativ Relevat (Revealed Comparative Advantage) al exporturilor Moldovei raportate la relațiile cu CSI și UE [6], astfel scoțând în evidență aspectul de competitivitate al exporturilor agroalimentare ale republicii. Acest important indicator, des utilizat în evaluarea capacităților unei entități de a demonstra avantaj comparativ în raport cu relațiile comerciale ale altor entități economice, are următoarea formulă:

$$\mathbf{RCA\ ij = \frac{\mathit{xij/Xi}}{\mathit{xaj/Xa}}}\ , \qquad 1)$$

În această relație, x_{ij} reprezintă exporturile produsului *j* (sau a grupului de produse) din țara *i*, X_i arată exporturile totale din țara *i*, x_{aj} reprezintă exporturile totale ale produsului *j* din zona de referință *a* (UE, CSI), iar X_a arată exporturile totale ale zonei de referință *a*.

Așa cum un indice > 1 ne arată pozițiile agroalimentare care posedă avantaj comparativ raportat la anumite zone geografice de referință (CSI și UE), cifrele în bold din tabelul 7 indică respectivul avantaj pe produs, perioade și zone. Implicit, detalierea pe categorii demonstrează geografia unde produsele republicii ar putea fi mai competitive, atât prin prisma posibilităților de manifestare, cât și prin cea a specializării, care este arătată de către indicele Balassa (RCA). O serie de produse, cum ar fi „Animalele vii" (poziția 01) au arătat un avantaj comparativ mai mare în raport cu CSI, decât cu UE, iar dinamica indicatorului a fost pozitivă pentru interdependența ambelor zone (*În creștere*). Aceeași tendință se atestă și în cazul poziției 02 (Carne), 07 (Legume), 08 (Fructe), 19 (Preparate și produse din cereale, lapte etc.).

Aceste produse arată, ca și cuantificările statistice, fluxuri mai mari spre CSI, dar și reale posibilități de creștere pe piața UE, prin relevarea unui avantaj în creștere pe această piață. O altă categorie de produse poate fi catalogată drept *Perdantă de Avantaj Comparativ* sau *În declin*, cum este cazul poziției 04 (Lactate, ouă), 05 (Produse de origine animală), 09 (Cafea, ceai, condimente – tendințe de reexport), 18 (Cacao – tendințe de reexport); cauza situației este generată de avantajul raportat doar la CSI și de către dinamica indicelui Balassa în diminuare pentru ambele perioade și ambii parteneri. Un al treilea tip de produse prezintă tendințe fragmentate, arătând indici mai mari pentru CSI, iar dinamici diverse pentru ambele zone – poziția 17 (dinamică de indice pozitivă cu

Tabelul 7

Avantajul Comparativ Relevat pentru exporturile agroalimentare ale Republicii Moldova

Poziții tarifare	Raport RM-UE (indice Balassa)		Raport RM-CSI (indice Balassa)		Remarcă
	Situație an 2008	Situație an 2012	Situație an 2008	Situație an 2012	
01 Animale vii	0,13	**1,80**	**5,25**	**24,28**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
02 Carne	0,10	**1,04**	**1,35**	**5,51**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
03 Pește, crustacee	0,02	0,008	0,07	0,008	Avantaj comparativ nerelevat/ Dinamică negativă cu CSI și UE
04 Lactate, ouă, miere	0,62	0,37	**1,66**	0,91	Avantaj comparativ relevat cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
05 Produse de origine animalieră	0,24	0,17	**2,06**	**1,21**	Avantaj comparativ relevat cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
07 Legume comestibile	0,62	**1,87**	**3,41**	**6,76**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
08 Fructe comestibile, nuci	**11,3**	**18,83**	**39,64**	**51,89**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
09 Cafea, ceai, condimente	0,29	0,003	**1,76**	0,02	Avantaj comparativ relevat cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
10 Cereale	**7,43**	**3,74**	**2,56**	0,87	Avantaj comparativ relevat > cu UE/ Dinamică negativă cu CSI și UE
12 Semințe oleaginoase, fructe oleaginoase	**20,4**	**17,01**	**18,36**	**14,06**	Avantaj comparativ relevat > cu UE/ Dinamică negativă cu CSI și UE
15 Grăsimi animale, vegetale și uleiuri	**9,32**	**8,98**	**8,96**	**4,67**	Avantaj comparativ relevat > cu UE/ Dinamică negativă cu CSI și UE
16 Preparate din carne și pește	0,24	0,02	0,86	0,05	Avantaj comparativ nerelevat/ Dinamică negativă cu CSI și UE
17 Zaharuri	**4,54**	**6,33**	**10,85**	**10,40**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu UE, negativă cu CSI
18 Cacao și preparate din cacao	0,48	0,44	**1,19**	0,97	Avantaj comparativ relevat cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
19 Preparate cerealiere, din lapte	0,79	**1,05**	**4,24**	**5,09**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
20 Preparate din legume, fructe, nuci	**7,52**	**6,15**	**50,41**	**32,15**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
22 Băuturi, băuturi spirtoase, oțet	**11,63**	**8,31**	**55,29**	**44,75**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
24 Tutun	**4,05**	**4,66**	**11,15**	**8,54**	Avantaj comparativ relevat > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu UE, negativă cu CSI

Note: În bold sunt specificate pozițiile de Avantaj Comparativ Relevat cu aria geografică specificată (index > 1)
Sursa: elaborat de autor în baza datelor http://www.trademap.org/tradestat/SelectionMenu.aspx

UE, negativă cu CSI) și 24 (pozitivă cu UE și negativă cu CSI), pe care le putem a numi *În declin* raportat la o piață, în cazul de față doar a CSI, nu și a UE. Alte 3 poziții (10 – Cereale, 12 – Semințe și fructe oleaginoase și 15 – Grăsimi și uleiuri animale și vegetale), deși arată un RCA relevat raportat la UE, dinamica de indice a ambelor produse este una negativă, ca și în cazul pozițiilor 20 – Preparate din legume, fructe, nuci și 22 – Băuturi, spirtoase și oțet (cu deosebire că aici RCA este relevat raportat la CSI), categorii care le putem numi *În pierdere* pe 2 piețe ce atestă avantaj comparativ. În fine, situația cea mai nefavorabilă se prezintă pentru pozițiile 03 și 16 care, pe lângă faptul că nu prezintă niciun avantaj comparativ relevat, înregistrează și o dinamică negativă de indice.

Sinteză:

➢ **În concluzie, ţinem să subliniem** că lipsa consolidării terenurilor și, respectiv, lipsa eficienței pronunțate la nivel de unitate agricolă au avut un impact negativ asupra întregului lanț de producere, fenomen catalizat și de atractivitatea scăzută a sectorului agroalimentar pentru investițiile de peste hotare, potențialul comerţului exterior fiind astfel puternic compromis.

➢ Ca destinații, topul importatorilor producției autohtone este dominat de CSI la produsele neprocesate și vin, iar țările din UE atrag exporturile moldovenești preponderent procesate, deci de o valoare adăugată mai mare, cum ar fi uleiurile vegetale, sucurile din fructe și legume, zahărul, mierea.

➢ Analizând indicatorii de performanță și competitivitate, putem deduce că avantajul comparativ, relevat de către exporturile agroalimentare ale Republicii Moldova, au scos în evidență un potențial de perspectivă atât pe piața CSI, cât și a UE al unor poziții precum: animale vii, carne, legume, fructe, produse de panificație, dar și al unor produse orientate cu dinamică spre UE, cum ar fi zahărul și produsele de tutun.

Ca recomandări, enunțăm acțiunile și politicile aferente actorilor instituționali, implicați tangent sau totalmente în procesele și procedurile de export agroalimentar.

În acest mod, pentru *agenții economici* credem că ar fi oportune următoarele direcții de intervenție, de ordin intern și extern:

➢ stimularea performanței operaționale și financiare interne, consolidarea capacităților de stabilire a partenerilor prin intermediul tehnologiilor informaționale, a bazelor de date de business, a implementării sistemelor de management al calității și a accelerării reformelor ce țin de aspectele sanitar-veterinare și fito-sanitare;

➢ organizarea studiilor de piață și accesarea programelor de stat (de stimulare a creditării și susținere a promovării) în sensul unor acțiuni concertate în direcția poziționării avantajoase și a manifestării cât mai accentuate a unei competitivități în zonele geografice cele mai dinamice, precum și accentuarea mobilității de produs și piață etc.

În cazul *structurilor guvernamentale (ministeriale) și legislative*, demersul acestora, în accepțiunea noastră, ar trebui să implice:

➢ acțiunea de stimulare a activității exportatorilor autohtoni, îmbinată cu catalizarea posibilității accesului pe piață, prin semnarea și stabilirea unor acorduri dintre state, diplomație economică;

➢ sprijin pentru diminuarea, pe cât de posibil, a barierelor non-tarifare și racordarea procedurilor și reglementărilor comercial-vamale la noile standarde și la situația mediului de afaceri autohton;

➢ stimularea asocierii producătorilor agricoli și consolidării capacităților de producție, acordarea de asistenţă şi consultanţă în vederea dezvoltării brandurilor de filieră, perfecționarea cadrului legislativ privind micii producători, respectarea condițiilor de implementare a strategiilor sectoriale (horticultură, sector de lactate ș.a.).

Bibliografie

1. BNS al Republicii Moldova. Anuar Statistic – 2002. [Online] Disponibil: http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2193&idc=263 (9 mai, 2014).
2. BNS al Republicii Moldova. Statbank – Populație, 2013. [Online] Disponibil: http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/Saveshow.asp (8 mai, 2014).
3. BNS al Republicii Moldova. Statistica pe domenii – Agricultura, Cultura plantelor, 2013. [Online] Disponibil: http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2279 (8 mai, 2014).
4. BNS al Republicii Moldova. Statistica pe domenii – Agricultura, Sectorul zootehnic, 2013. [Online] Disponibil: http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2281 (8 mai, 2014).
5. BNS al Republicii Moldova. Statistica pe domenii – Agricultura, Indicatori principali în agricultură, 2013. [Online] Disponibil: http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2278 (9 mai, 2014).
6. ECARES Université Libre de Bruxelles. Balassa index of revealed comparative advantage (RCA), 2013. [Online] Disponibil: http://www.ecares.org/ecare/personal/conconi$/web/RCA.pdf (12 mai, 2014).
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Browse Data – Production, 2013. [Online] Disponibil: http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/browse/Q/*/E (8 mai, 2014).
8. Trade Map-Trade statistics for international business development – 2013. [Online] Disponibil: http://www.trademap.org/tradestat/SelectionMenu.aspx (10 mai, 2014).

BIOECONOMIA – O CREAŢIE ŞTIINŢIFICĂ ROMÂNEASCĂ

Membru corespondent al AŞM
Ion DEDIU
Institutul de Ecologie şi Geografie al AŞM

THE BIOECONOMY – A ROMANIAN SCIENTIFIC CREATION

Summary. The notion of **economy of nature** has a long history and is always present in the ecological and environmental investigations. The term was used for the first time by the outstandery Swedish biologist Carl von Linné (1707-1778) in his dissertation „Specimen academicum de oeconomia naturae…", white was published in Upsala (1749), and was defined as relations amons all bodies [components] of the nature, on which its equilibrium is based on.The same term, without changing its meaning, was used by the founder of geology as a science Ch. Lyell (1830-1833), which was undertaken by his pupil Ch. Darwin (1859). Later on, the notion and the term was utilized by E. Haeckel (1866) as a synonym of ecology. Further, the Romanian scientist Grigore Antipa, one of the founder ' s pupil in the field of ecology, had used, this quite appropiate and useful notion as a methedological basis the ecological research of the Danube Delta and of the Romanian Black Sea litoral, Gr. Antipa (1892, 1910, 1933, 1935), utilizing the biocenotical and bioproductive approach of the natural biosystems created a new science – the **bioeconomy**. Much later (1925), the same term was used (independent of Gr. Antipa) by the Russian biologyst T. I. Baranov. The next two famous Romanian Scientists – the economists N. N. Constantinescu (1976, 1993) and N. Georgescu-Roegen (1971, 1979) have approaced economy from the biological point of view, while Gr. Antipa has developed biology (ecology) from economical point of view. Historically, the paradigmatic line Linné-Lyell → Davwin → Haeckel → Antipa → Constantinescu → Georgescu-Roegen logically rulled towards the global concept (the philosophy) of sustainable development (i. e. of ecodevelapment), officially approved of by the UN Conference „The Environment and Development" (Rio de Janeiro, June 5, 1992).

Keywords: ecology, economy of naturae, bioeconomy, sustainable development.

Studiul genezei şi evoluţiei ecologiei ca ştiinţă (Dediu 2007, 2009, 2010, 2011, 2012), ne demonstrează o contribuţie esenţială a naturaliştilor români la afirmarea acestei discipline. Drept exemplu poate fi menționat aportul celebrului biolog Grigore Antipa (1892, 1895, 1910, 1933, 1935, 1940 etc.), unul dintre primii şi cei mai prolifici ucenici ai fondatorului ecologiei E. Haeckel (1866).

Mai întâi, Gr. Antipa a devansat cel puţin cu jumătate de secol consolidarea conceptului central şi unic (coloana vertebrală) al ecologiei moderne. El a fundamentat abordarea ecosistemică a deltei Dunării şi a litoralului Mării Negre.

În al doilea rând, datorită analizei interconexiunilor dintre componentele vii şi nevii ale deltei Dunării ca un sistem ecologic (noţiunile de *ecosistem*, sau de *biogeocenoză* încă nu apăruseră în literatura ştiinţifică), savantul român a anticipat o altă concepţie axiomatică modernă – cea generală despre *sistem* (sau, cum i se spune astăzi, „teoria generală a sistemelor") a lui Ludvig von Bertalanffy (1950, 1968), dezvoltată apoi de M. Mesarovič (1964, 1970, 1975), D. Meadows (1966) şi a.

În al treilea rând, Gr. Antipa poate fi considerat fondatorul *ecologiei bioproducţioniste*, deoarece dânsul a demonstrat că un sistem biologic acvatic produce o anumită biomasă. Tocmai această concluzie (de altfel evidentă, axiomatică) i-a permis autorului să lanseze ideea şi chiar o noţiune nouă (independent de biologul rus T. I. Baranov, 1925) – cea de *bioeconomie*, idee care, după cum vom vedea mai jos, ulterior a devenit atât de productivă (!).

Aşadar, Gr. Antipa a pus bazele concepţiei ecologo-economice ale unei ştiinţe noi, numite bioeconomia. Făcând un studiu gnoseologic, el ne va demonstra că abordarea bioeconomică de astăzi are rădăcini în opera ştiinţifică a lui Carl von Linné (1707-1778). Apropo, majoritatea contemporanilor noştri cred că principala realizare a lui Linné a fost crearea formulei binominale în sistematica plantelor şi animalelor. Puţini însă ştiu că tezele de doctorat ale celebrului om de ştiinţă suedez au fost consacrate fenomenului enigmatic al *economiei* şi *organizării* naturii.

Ne vom convinge de aceasta, parcurgând ambele lucrări academice ale renumitului savant: *Specimen academicum de oeconomia naturae…* (1749, Upsala) şi *Disertatio academica politia naturae…* (1760, Upsala) (citat după G. Uschmann, 1970, p. 10). Prin termenul *economia naturii* Linné înţelegea relaţiile existente între toate corpurile naturii, datorită cărora se menţine în ea echilibrul durabil, acesta graţie atât înmulţirii şi existenţei, cât şi morţii

fiinţelor vii; moartea unui organism asigură viaţa altui organism. În *Politia naturae…* autorul compară natura cu o comunitate umană ce trăieşte conform unor anumite legi exact prestabilite.

Ambele teze ale lui Linné conţin anumite aspecte ecologice, asupra cărora autorul insista foarte serios. Astăzi noi ne putem permite luxul de a-l critica (chiar învinui) pe Linné pentru abordarea teologică a problemelor ştiinţifice, el fiind convins că mecanismul echilibrului în natură este pus în mişcare de către Creatorul acesteia (adică de Dumnezeu). Însă faptul rămâne fapt: Linné a descoperit şi explicat cum funcţionează „economia naturii”, abordând legile care real asigură echilibrul natural.

Este foarte interesant şi extrem de important faptul că această descoperire, această idee genială a lui C. Linné l-a influenţat enorm pe Ch. Darwin (1859), care preluase noţiunea de economie a naturii de la dascălul său ştiinţific Gh. Lyell (1830-1834) – fondatorul geologiei ca ştiinţă. Acesta din urmă a fost evident influenţat de geniul lui Linné. Putem presupune că anume filosofia linneniană l-a ajutat pe Darwin să înţeleagă că economia naturii se manifestă prin ciclurile răspândirii, conservării şi distrugerii fiinţelor vii, că echilibrul populaţiilor este susţinut de mecanismele naturale privind controlul asupra creşterii efectivelor acestora, în mod iminent incluzând lupta lor pentru existenţă. Astfel, Ch. Darwin a folosit concepţia lui C. Linné pentru a remarca şi explica logic [dar şi cu suficiente dovezi concrete – precizarea n., I. D.] teoria sa despre evoluţia speciilor (Staufer 1960, p.241, citat după Uschmann, 1970, p.11).

În continuare, logica evoluţiei ştiinţei a condus spre apariţia unui domeniu nou de cunoaştere a vieţii fiinţelor vii în mediul lor natural. Este vorba de *ecologie*, fondată în 1866 de germanul Ernst Haeckel (vezi lucrarea acestuia *Generelle Morphologie der Organismen…*, în 2 volume), bazată pe *Originea speciilor…* a lui Ch. Darwin (1859), care poate fi considerată (în afară de caracterul ei fundamental evoluţionist) şi ca prima lucrare monografică total ecologică. Nu în zadar E. Haeckel, fiind profund influenţat de teoria darwiniană, a hotărât să creeze o „nouă biologie” („Generelle Morphologie der Organismen”), cu un subtitlu extrem de sugestiv: „Bazele principale ale ştiinţei despre formele organice, argumentată mecanic pe teoria evoluţiei, reformată de Ch. Darwin”.

Se ştie că E. Haeckel, incluzând ecologia (termen creat de el) în construcţia noii biologii, în calitate de sinonim terminologic al acesteia a utilizat şi sintagma *economia naturii* în sens linnenian. Astfel, concepţia lui C. Linné a pătruns nu numai în subconştientul lui Haeckel, dar şi în gândirea sa ştiinţifică de bază (ca să nu-i zicem avangardistă).

De la Haeckel noţiunea de *economia naturii,* după cum am mai menţionat, a pătruns în gândirea, la fel de fundamentală, a românului Gr. Antipa – ca deschizător de drumuri principale ale ştiinţelor biologice nu numai româneşti, dar şi ale celor europene [dacă nu şi mondiale].

Aşa s-a întâmplat că această concepţie originală a lui Gr. Antipa privind *economia naturii,* rebotezată de el cu numele de *bioeconomie*, a migrat spre economie – o ştiinţă departe (la prima vedere superficială) de ecologie (şi de biologie în general). Este vorba despre doi celebri economişti români – N. N. Constantinescu (1976, 1993) şi Nicolae Georgescu-Roegen (1971, 1979, 1995).

Eminentul economist N. N. Constantinescu, promotor al *principiului ecologic în ştiinţa economică*, recunoscând pionieratul antipian al bioeconomiei, îl consideră pe biologul Gr. Antipa precursor al *economiei protecţiei mediului înconjurător*.

Un alt mare economist, Nicolae Georgescu-Roegen (1971, 1979, 1995), propunându-şi să revoluţioneze ştiinţa economică modernă prin abordarea *termodinamică* (*entropică*) a procesului economic, a adus o contribuţie fundamentală la dezvoltarea bioeconomiei. Mai mult decât atât, acest celebru economist româno-american consideră că „procesul economic apare ca o continuare a evoluţiei biologice, de fapt o extindere transcendentală a evoluţiei date. Această sinteză explică nu numai caracterul pe veci evolutiv al procesului economic, dar şi aspectele politico-sociale, legate de inegalităţi între clase sociale sau între naţiuni”.

În continuare, de la pionieratul bioeconomic românesc, evoluţia scientologică a continuat… Aşa s-a întâmplat că linia paradigmatică Linné – Lyell – Darwin – Antipa – Constantinescu şi Georgescu-Roegen logic a condus la apariţia concepţiei (filosofiei) globale a *dezvoltării durabile* (sustenabile, susţinute), adică a *ecodezvoltării*, aprobată de Conferinţa ONU „Mediul şi Dezvoltarea” de la Rio de Janeiro, Brazilia (5-11 iunie 1992) (Aşevschi, 2012).

Bibliografie

1. Antipa Gr. Studii asupra pescăriilor sistematice în apele României. Bucureşti, 1892, 80 p.

2. Antipa Gr. Regiunea inundabilă a Dunării. Starea ei actuală şi mijloacele de a o pune în valoare. Bucureşti: Inst. de Arte Grafice „Carl Cobl”, 1910.

3. Antipa Gr. Cercetări hidrobiologice în România şi importanţa lor ştiinţifică şi economică. Anal. Acad. Rom., T. 36, Bucureşti, 1912.

4. Antipa Gr. Pescăriile şi regiunea inundabilă a Dunării în cadrul economiei naţionale şi mondiale. Bucureşti, 1933.

5. Antipa Gr. La Biosociologie et la Bioeconomie de la Mer Noire. Bul. Sect. Sci. Acad. Roum., 15, Bucureşti, 1933 pp. 195-207.

6. Aşevschi V. Managementul ecologic şi dezvoltarea durabilă. Chişinău: Edit. Foxtrot, 2012. 270 p.

7. Constantinescu N. N. Economia protecţiei mediului. Bucureşti, 1976. 688 p.

8. Constantinescu N. N. Principiul ecologic în ştiinţa economică. Bucureşti: Edit. Acad. Rom. 1993.

9. Darwin Ch. On the origin of speciens by means of natural selection, or preservation of favored races in the struggle for life. London: John Murray, 185 p.

10. Dediu I. Tratat de ecologie teoretică. Studiu monografic de sinteză. Academia Naţională de Ştiinţe Ecologice din Republica Moldova. Chişinău: Edit. Poenex, 2007. 557 p.

11. Dediu I. Ecologia şi Economia – două ştiinţe complementare. Prolegomenele bioeconomiei, În: Noosfera, Nr. 2, p. 4-12, Chişinău, 2009.

12. Dediu I. Enciclopedie de Ecologie. Chişinău: Edit. Ştiinţa, 2010. 835 p.

13. Dediu I. Contribuţii româneşti la dezvoltarea ecologiei. În: Akademos, nr. 2 (25), pp. 114-124, Chisinău, 2012.

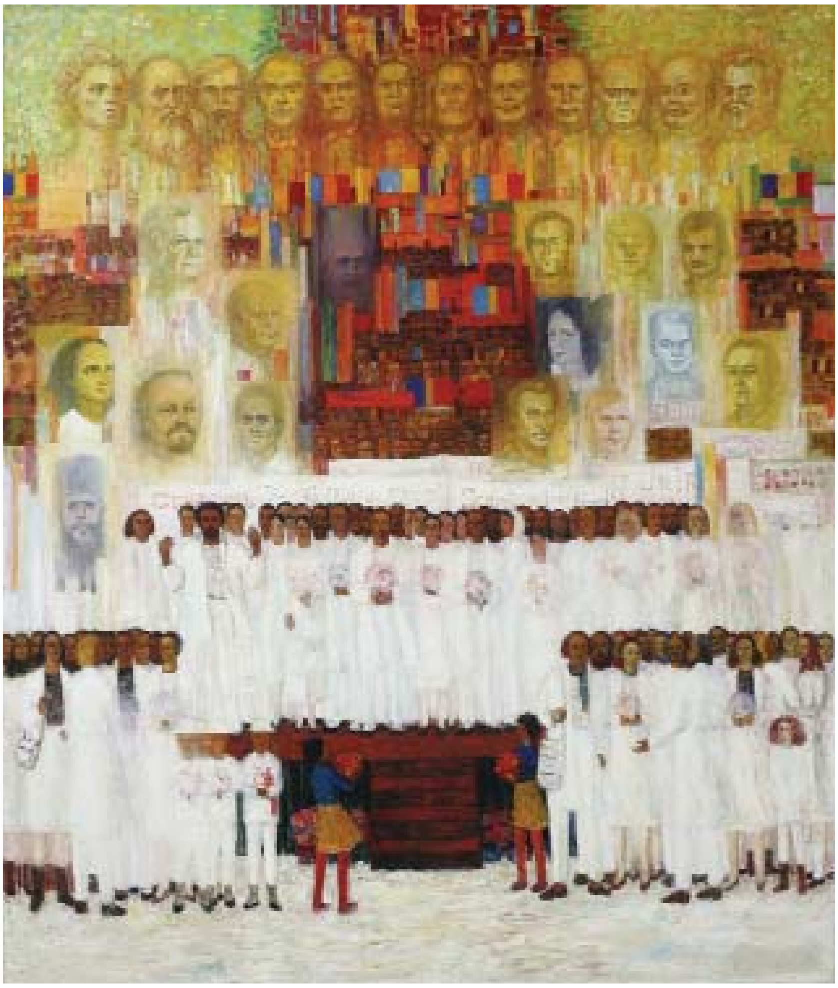
14. Georgescu-Roegen N. The Enthropy Law and the Economics Process. Cambridge, Mass, 1971.

15. Georgescu-Roegen N. Legea Entropiei şi Procesul Economic. Bucureşti: Edit. Politică, 1979. 688 p.

16. Georgescu-Roegen N. De croissance Entropie – Ecologie – Economie. Paris: Edit Sang de la Terre, 1995.

17. Linné C., von, Specimen academicum de economia naturae… Upsaliae, 1749.

18. Lyell Ch. Principles of geology, London, 1830-1834.

Petru Jireghea. *Primăvara pe Aleea Clasicilor*, u/p, 200×170 cm, 1989. Din colecţiile MNAM

IMPACTUL SCHIMBĂRILOR DE CLIMĂ ASUPRA PRODUCTIVITĂŢII UNOR CULTURI AGRICOLE

Dr. hab. **Maria NEDEALCOV**
Institutul de Ecologie şi Geografie al AŞM

THE CLIMATE CHANGE IMPACT ON CROPS YIELD

Summary. According to the latest evaluation report on the climate change, issued under auspice of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC, 2013) „Current climate change already have a significant impact on the natural ecosystems.” In the Republic of Moldova, regardless of the limited area (33300 square kilometers), regional climate change represents one of the major threats to sustainable development and is one of the biggest environmental problems, with negative consequences for the national economy.

Keywords: climate change, impact, agriculture, sustainable development.

Rezumat. Comisia Interguvernamentală pentru Schimbări Climatice, în ultimul său raport de evaluare (IPCC, 2013), relevă că schimbările climatice recente deja au un impact semnificativ asupra ecosistemelor naturale. În Republica Moldova, în ciuda suprafeţei sale limitate (33 300 km^2), schimbarea climei reprezintă una dintre ameninţările majore la adresa dezvoltării durabile şi este una dintre cele mai mari probleme de mediu, cu posibile consecinţe negative asupra economiei naţionale.

Cuvinte-cheie: schimbarea climei, impact, agricultură, dezvoltare durabilă.

Introducere

Agricultura, ramura de bază a economiei naţionale, se confruntă, ca şi în ţările Uniunii Europene, de altfel, cu serioase provocări de mediu, principalele dintre acestea fiind: deficitul şi competiţia pentru resursele de apă, schimbările climatice şi lipsa strategiilor de adaptare către aceste schimbări, la nivel local şi regional. Conform ultimului raport de evaluare al Comisiei Interguvernamentale pentru Schimbări Climatice (IPCC, 2013), încălzirea globală nu va conteni chiar dacă emisiile de gaze cu efect de seră se vor reduce.

Impactul schimbărilor climatice asupra sectorului agricol demonstrează că aceste efecte variază între diferite regiuni la scări diferite. La nivel global, modificările în producţia agricolă periclitează securitatea alimentară a omenirii [1, 2, 3], reprezentând o ameninţare la adresa dezvoltării durabile, aceasta referindu-se şi la teritoriul ţării noastre.

În Republica Moldova, producţia agricolă este constituită în special din cerealiere şi culturi tehnice, iar condiţiile meteorologice rămân a fi printre cele mai importante cauze care afectează agricultura.

Metodica cercetărilor

Formarea recoltei este un proces foarte complicat, determinat în mare măsură de particularităţile biologice ale culturilor şi condiţiile agrometeorologice ale teritoriului. În condiţiile naturale cu regim de umiditate instabil, potrivit rezultatelor obţinute anterior, culturile agricole nu-şi realizează pe deplin potenţialul lor biologic. Devierea condiţiilor meteorologice de la cele optime provoacă micşorarea productivităţii sau chiar pierirea totală a culturilor.

Toate acestea conduc la modificarea productivităţii de la an la an. Suprapunerea productivităţii culturilor cu mersul multianual al regimului termic şi al precipitaţiilor atmosferice scoate în evidenţă influenţa factorilor agrometeorologici asupra formării recoltei. În acest context, este importantă corelarea factorilor climatici cu productivitatea culturilor agricole în vederea evidenţierii rolului acestora în procesul productiv.

La estimarea rolului factorilor meteorologici în formarea procesului productiv, conform metodelor cunoscute în agrometeorologie [3, 4, 5, 6], recolta (Y_i) culturilor agricole este privită ca suma a două componente. Aceasta poate fi exprimată prin următoarea formulă:

$$Y_i = Y_i^{(T)} + D\,Y_i^{(T)},$$

unde $Y_i^{(T)}$ este media dinamică, determinată de ritmul de intensificare a dezvoltării agriculturii şi condiţiile climatice apropiate de cele medii multianuale, iar deviaţia de la ea – D $Y_i^{(T)}$ este explicată de condiţiile meteorologice favorabile sau nefavorabile, exprimată prin anomalii pozitive sau negative în recoltă.

Analiza rezultatelor obţinute

Astfel, s-a considerat că în anii cu anomalii pozitive ale productivităţii factorii agrometeorologici s-au calificat ca favorabili şi invers, anii cu anomalii negative ale productivităţii erau determinaţi de manifestarea în exces sau în neajuns a unora dintre factorii agrometeorologici (ani nefavorabili).

Cauzele anomaliilor neînsemnate ale recoltei de la media dinamică de obicei sunt greu de stabilit şi acestea se consideră ca ar putea fi explicate prin

nerespectarea nivelului de cultivare, influenţa vătămătorilor etc.

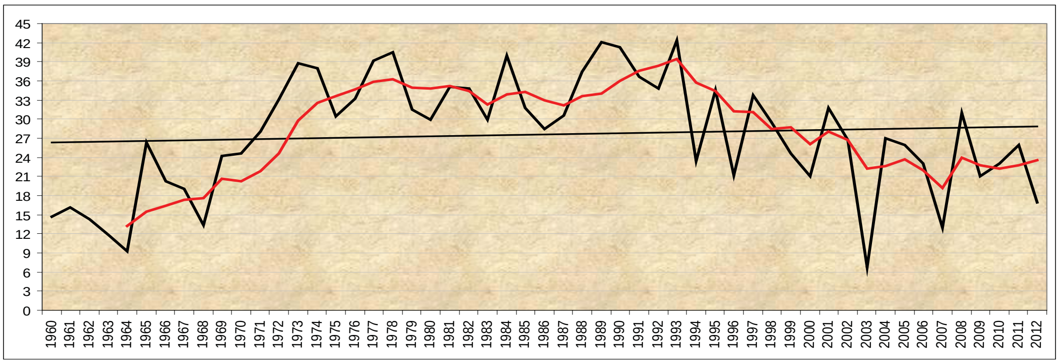
Înlăturarea acestora (convenţional) prin intermediul componentei trendului şi estimarea anomaliilor pozitive şi negative în recolta culturilor cu anii optimi sau extremi din punct de vedere meteorologic au evidenţiat strânsa legătură corelativă dintre factorii de mediu şi procesul productiv al culturilor agricole.

Aşadar, condiţiile agrometeorologice (în special lipsa precipitaţiilor atmosferice un timp îndelungat) de formare a recoltei porumbului şi culturii de floarea-soarelui în anul 2007 şi 2012 au fost nesatisfăcătoare şi aceste culturi au înregistrat cele mai scăzute recolte în perioada anilor 1961-2010 (fig.1). Pentru grâul de toamnă se mai adaugă şi anul 2003, când datorită intrării incorecte în iernare, pe lângă condiţiile secetoase din etapa generativă, această cultură a fost compromisă şi de condiţiile de iernare nefavorabile.

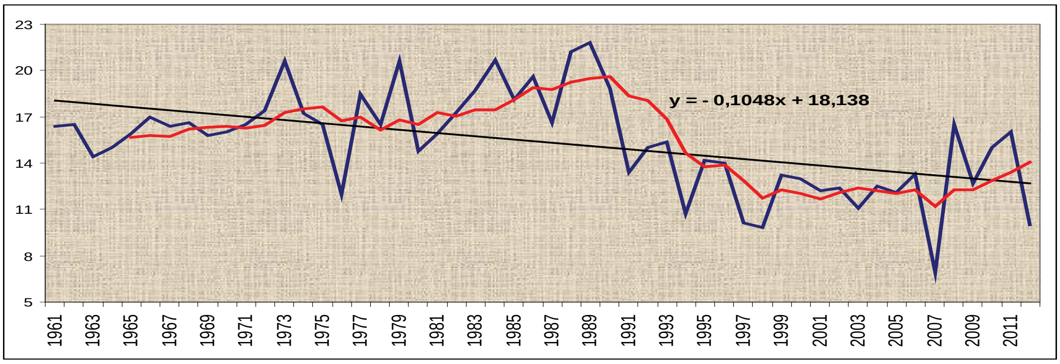
Selectarea anilor cu recolte favorabile şi nefavorabile pentru ultimii 53 de ani, dar şi estimarea condiţiilor agrometeorologice pentru aceşti ani concreţi relevă că pe teritoriul Republicii Moldova, pentru toate culturile supuse studiului, anii 2007 şi 2012 au înregistrat recolte dintre cele mai scăzute, deci şi cele mai esenţiale anomalii negative, determinate doar de influenţa factorilor meteorologici nefavorabili.

În aceste condiţii, impactul schimbărilor climatice este o problemă prioritară şi în aspect global,

a - grâu de toamnă

b - floarea-soarelui

c - porumb

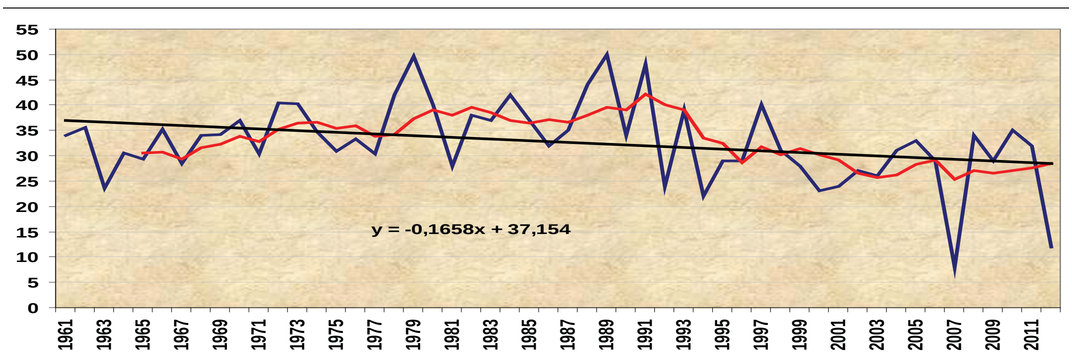

Fig. 1. Tendinţa de modificare a recoltei culturilor agricole supuse studiului

Tabelul 1

Proiectarea schimbării recoltei porumbului (%) pe teritoriul Republicii Moldova

		Intervalul de timp		
	Scenariile propuse	**2020**	**2050**	**2080**
1.	SRES A_1F	-10... -5	-30...-20	-30...-20
2.	SRES A_2B	-10... -5	-30...-20	-30...-20
3.	SRES B_1A	-10... -5	-30...-20	-30...-20
4.	SRES A_2A	-10... -5	-30...-20	-30...-20
5.	SRES A_2C	-10... -5	-30...-20	-30...-20
6.	SRES B_2A	-30...-20	-30...-20	-30...-20
7.	SRES B_2B	-10... -5	-30...-20	-30...-20

Tabelul 2

Proiectarea schimbării recoltei grâului de toamnă (%) pe teritoriul Republicii Moldova

		Intervalul de timp		
	Scenariile propuse	**2020**	**2050**	**2080**
1.	SRES A_1F	-10... -5	-10... -5	-5...-3
2.	SRES A_2B	-10... -5	-10... -5	-5...-3
3.	SRES B_1A	-10... -5	-10... -5	-30...-20
4.	SRES A_2A	-10... -5	-10... -5	-1...+1
5.	SRES A_2C	-5...-3	-10... -5	-5...-3
6.	SRES B_2A	-30...-20	-10... -5	-10... -5
7.	SRES B_2B	-10... -5	-30...-20	-10... -5

iar efectuarea estimărilor cu caracter de pronostic ar putea pregăti omenirea în efectuarea măsurilor de adaptare şi în asigurarea securităţii alimentare a populaţiei.

Cercetările recente, desfăşurate [2] pentru a evalua impactul schimbărilor climatice la nivel global asupra cultivării anumitor grupuri de culturi agricole, demonstrează că acestea au loc mult mai rapid decât se anticipase anterior. Recolta culturilor agricole, potrivit rezultatelor respective, este direct influenţată de multiplele aspecte ale schimbărilor climatice, care rezultă în principal din: creşterea temperaturii medii, variabilitatea semnificativă a regimului pluviometric, creşterea concentraţiilor atmosferice de CO_2, variabilitatea fenomenelor extreme asociate schimbărilor climatice.

Sporirea temperaturilor medii, maxime şi minime sunt pronosticate pentru ţările cu regim instabil de umiditate, din care face parte şi Republica Moldova, fapt confirmat şi de rezultatele cercetărilor obţinute anterior. Se proiectează că în asemenea regiuni, unde disponibilitatea apei este scăzută la o încălzire a climei cu 2°C pentru acest secol [1, 2], unele terenuri agricole vor deveni improprii pentru culturi. Această situaţie va fi cauzată, în mare măsură, de creşterea evapotranspiraţiei, precum şi de diminuarea nivelului de umezeală în sol, ceea ce va conduce la reducerea randamentului culturilor agricole. Este de menţionat faptul că amploarea acestor diminuări, cu părere de rău, este încă necunoscută, dar unii analişti sugerează că ele ar putea fi destul de severe.

Aşadar, schimbările de temperatură şi precipitaţii, asociate cu emisiile permanente de CO_2, vor aduce schimbări în pretabilitatea terenurilor agricole pentru dezvoltarea porumbului. Potrivit Raportului Special al IPCC privind emisiile asociate (SRES, 2000) şi modelele climatice proiectate pentru creşterea temperaturii globale [6], unele simulări ale recoltei porumbului şi ale grâului de toamnă cu referire la teritoriul Republicii Moldova sunt prezentate în tabelele 1 şi 2.

Potrivit acestor estimări, pentru viitorii ani apropiaţi (2020), scăderea cea mai drastică a recoltei porumbului şi a grâului de toamnă se aşteaptă conform scenariului SRES B_2A. Astfel, către anii 2020, recolta porumbului va fi cu aproximativ 25% mai mică decât recolta calculată pentru intervalul de

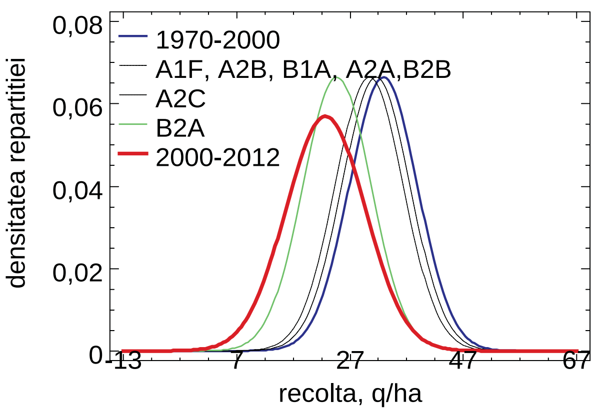

Fig. 2. Pronosticul recoltei grâului de toamnă pe teritoriul Republicii Moldova, conform diverselor scenarii

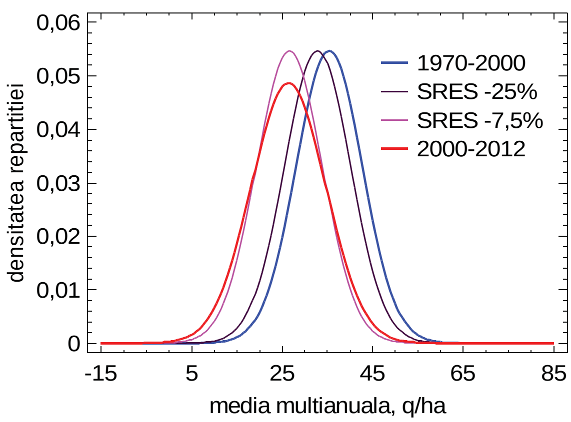

Fig. 3. Pronosticul recoltei porumbului pe teritoriul Republicii Moldova, conform diverselor scenarii

timp 1970-2000 – perioadă luată ca referinţă în calculul acestor proiecţii.

În expresie valorică a recoltei reale, conform majorităţii scenariilor SRES pentru anul 2020 (SRES A_1F, SRES A_2B, SRES B_1A, SRES A_2A, B_2B), recolta grâului de toamnă va scădea cu 2,5 q/ha. Potrivit scenariului mai puţin drastic, pentru acelaşi interval de timp, recolta grâului de toamnă în condiţiile republicii va scădea cu 1,3 q/ha, iar în cadrul scenariului SRES B_2A, către anul 2020, recolta ar putea să scadă cu 8,2 q/ha (fig.2).

Din păcate, recolta grâului de toamnă calculată pentru perioada 2000-2012 deja constituie 22,7 q/ha, adică cu 2 q/ha mai puţin decât recolta calculată prin prisma celui mai drastic scenariu SRES B_2A, care relevă că în anii 2020 în limitele Republicii Moldova recolta ar fi de 24,7 q/ha.

La fel şi recolta porumbului deja constituie 26,4 q/ha, adică cu 0,2 q/ha mai puţin decât recolta calculată în baza celui mai drastic scenariu (SRES B_2A), potrivit căruia recolta porumbului către anii 2020 va constitui 26,6 q/ha (fig.3).

Rezultatele obţinute confirmă încă o dată că modificările climatice devin deja imprevizibile, iar pentru Republica Moldova, unde agricultura este ramura principală a economiei naţionale, acestea devin o adevărată ameninţare la adresa dezvoltării durabile. Pentru a spori capacitatea de adaptare a culturilor agricole la noile condiţii climatice, din punctul nostru de vedere, se impune cunoaşterea în practica agricolă a tendinţelor de schimbare a climei regionale, noile areale favorabile şi de stres în cultivarea anumitor grupuri de culturi agricole.

Bibliografie

1. Quirogaa Sonia y Iglesias Ana. Economнa Agraria y Recursos Naturales. Projections of economic impacts of climate change in agriculture in Europe, Vol. 7, 14 (2007), pp. 65-82.

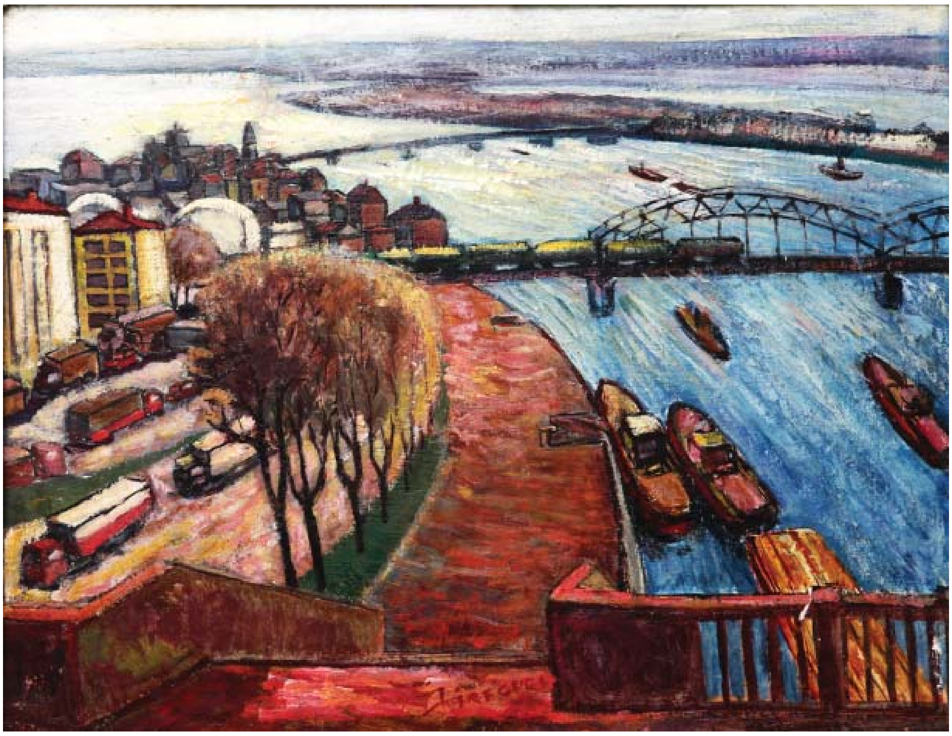
2. M.L. Parrya,* C. Rosenzweigb, A. Iglesiasc, M. Livermored, G. Fischere. Effects of climate change on global food production under SRES emissions and socio-economic scenarios Global Environmental Change, 14 (2004), pp. 53-67.

3. Emmanuel Tachie-Obengi. Edwin Gyasi. Samuel Adiku. Mark Abekoe and G. Ziervogel. Farmers' adaptation measures in scenarios of climate change for maize production in semi-arid zones of Ghana. 2nd International Conference: Climate, Sustainability and Development in Semi-arid Regions. August 16 - 20, 2010, Fortaleza - Ceará, Brazil.

4. Дарадур М.И. Влияние аномальных агрометеорологических условий на продуктивность озимой пшеницы новых сортов и учет их в прогнозах ее урожайности. - Автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. геогр. наук. - М., 1992.

5. Пасов В.М. Климатическая изменчивость урожаев озимой пшеницы, Метеорология и гидрология, 1973, Nr. 2, c. 94-103.

6. Уланова Е.С. Агрометеорологические условия и урожайность озимой пшеницы. - Л., Гидрометеоиздат, 1975, c. 301.

Petru Jireghea. *Râul Daugava*, u/p maruflată pe carton, 550×750 mm, 1982. Din colecţiile MNAM

EVALUAREA PERCEPŢIEI POPULAŢIEI A RISCURILOR LA INUNDAŢII ÎN BAZINUL RÂULUI PRUT

Dr., conf. univ. ***Elena SOCHIRCĂ***
Lector superior ***Lucia CĂPĂŢÎNĂ***
Universitatea de Stat din Tiraspol

ASSESSING PUBLIC PERCEPTION OF FLOOD RISK IN THE PRUT RIVER BASIN

Summary. The perception of flood risk has become an important tool for management plan regarding this issue. In this paper the study is focused on the analysis of the public perception of flood risk from the Prut catchment area, for this purpose 10 villages were selected, which was applied sociological survey. 50 persons from every village were interviewed. The survey was realized during 2012. All villages included in the sociological study were affected by the floods of 2008 and 2010. The questionnaire consists of four chapters as follows: knowledge and attitudes towards the natural disasters from the Republic of Moldova, level of experience and awareness, authority's attitude in actions of disaster warning and damage mitigation produced by floods, socio-demographic data. For processing statistical data the SPSS programme 16.0 version was used. Moreover, the questionnaire results can be used as a support in decision making.

Keywords: floods, Prut basin, public perception, sociological survey

Rezumat. Percepţia riscului la inundaţii a devenit un instrument important pentru planul de management vizând problematica respectivă. Lucrarea dată se axează pe analiza percepţiei publice a riscului la inundaţii din bazinul râului Prut. În acest scop au fost selectate zece localităţi din zonă, unde fusese aplicată o anchetă sociologică privind percepţia populaţiei a riscului la inundaţii. Au fost intervievate câte 50 de persoane din fiecare localitate. Sondajul a fost realizat pe parcursul anului 2012. Toate localităţile incluse în studiul sociologic fuseseră afectate direct de inundaţiile din 2008 şi 2010. Pentru prelucrarea datelor statistice a fost utilizat programul SPSS versiunea 16.0.

Cuvinte-cheie: inundaţii, bazinul râului Prut, percepţia populaţiei, ancheta sociologică.

Introducere

Riscurile naturale reprezintă o parte integrantă a vieţii de zi cu zi, iar eliminarea lor definitivă este imposibilă, singura opţiune fiind cea de a reduce pierderile, deoarece prevenirea dezastrelor este întotdeauna mai ieftină decât recuperarea ulterioară. În această situaţie, se impune analiza calitativă şi cantitativă a stării şi dinamicii actuale a proceselor şi fenomenelor de risc cu impact potenţial negativ asupra mediului, societăţii umane şi economiei. E nevoie de a identifica arealele cu un grad ridicat de vulnerabilitate prin analiza probabilistică a riscurilor naturale luate în consideraţie. Sunt necesare cartări de teren, testări de laborator şi exploatarea tehnicilor moderne de cercetare. Din acest punct de vedere, bazinul râului Prut constituie o zonă cu un grad ridicat de vulnerabilitate faţă de riscurile naturale.

Teritoriul Republicii Moldova este o regiune unde ploile torenţiale, determinate în mare parte de specificul activităţii ciclonale, creează condiţii pentru declanşarea unor riscuri hidrologice, precum inundaţiile catastrofale [1, p.7]. Cu atât mai mult aceste fenomene sunt caracteristice pentru bazinul hidrografic Prut, situat la contactul dintre Munţii Carpaţi în nord-vest, Podişul Moldovei în vest şi Podişul Podolic în est. Râul deseori devine sursă pentru producerea inundaţiilor, amplificate în special prin prezenţa ploilor abundente, în zonă existând şi alte categorii de riscuri. De aceea, această zonă necesită a fi supusă unor cercetări mai amănunţite din punct de vedere al prezenţei riscurilor naturale.

Studiul de percepţie a fenomenelor de risc este o preocupare esenţială şi constantă în domeniul analizei riscului prin faptul că percepţia acestuia reprezintă un indicator esenţial în managementul situaţiilor de criză şi adoptarea anumitor politici şi strategii de reducere a pericolelor. Cu toate că termenul de percepţie a riscului s-a impus încă din anii 1970, sensul său rămâne confuz. Confuzia provine din faptul că un „risc" presupune o probabilitate de producere a unui eveniment şi nu un eveniment în derulare.

Din punct de vedere sociologic, percepţia riscului este procesul prin care oamenii, lipsiţi de posibilitatea prelucrării unor şiruri lungi de date şi a modelărilor matematice spontane, se raportează la evenimente potenţiale în mod „intuitiv", pe baza evaluării relaţiei reuşită-nereuşită şi a posibilelor legături dintre acţiune şi succes. Din cercetările recente [2], noţiunea de risc este percepută de populaţie ca „pericol necunoscut", „nenorocire", „prezenţa pagubelor", „ameninţarea propriei vieţi".

Metodologia evaluării

Văile râurilor, în special ale râurilor mari, care au fost populate din cele mai vechi timpuri, se caracterizează printr-un grad înalt de vulnerabilitate faţă de riscul hidrologic. În scopul analizei percepţiei riscului la inundaţii a fost intervievat un eşantion de 500 de persoane din 10 localităţi situate în bazinul râului Prut: Pociumbăuţi (r. Râşcani), Făleştii Noi (r. Făleşti), Cetireni, Floriţoaia, Negurenii Vechi (r. Ungheni), Lăpuşna, Cărpineni (r. Hânceşti), Cazangic (r. Leova), Goteşti (r. Cantemir), Manta (r. Cahul). Sondajul a fost realizat în cadrul proiectului independent pentru tinerii cercetători „Evaluarea impactului riscurilor naturale asupra mediului, populaţiei şi economiei în bazinul râului Prut".

Colectarea datelor a avut loc pe parcursul anului 2012, iar prelucrarea acestora a fost realizată cu utilizarea programului SPSS 16.0. Toate localităţile incluse în studiul sociologic au fost afectate direct de inundaţiile din 2008 şi 2010.

Pentru evaluarea percepţiei populaţiei faţă de inundaţii a fost aplicată metoda anchetei sociologice. Aceasta este structurată în patru capitole după cum urmează:

1) *Cunoştinţe şi atitudini faţă de calamităţile naturale din Republica Moldova* (Ce tipuri de calamităţi naturale sunt prezente în Republica Moldova? Care din ele v-au afectat cel mai mult? Care din ele vă afectează cel mai mult?);

2) *Nivelul de experienţă, cunoştinţe şi informare* (Aţi fost afectat direct de inundaţii? Ce pagube aţi înregistrat după declanşarea inundaţiilor? Care au fost primele reacţii ale dvs. în momentul producerii inundaţiei? După părerea dvs., care au fost cauzele inundaţiilor? Care credeţi că este ordinea priorităţilor pentru preîntâmpinarea inundaţiilor şi reducerea efectelor lor? Consideraţi că sunteţi suficient de instruit/ă cu privire la modul în care trebuie de acţionat înainte, în timpul şi după producerea unei inundaţii, în vederea diminuării pagubelor?);

3) *Atitudinea autorităţilor în acţiunile de prevenire şi diminuare a pagubelor provocate de inundaţii* (După părerea dvs., statul este pregătit pentru a depăşi anumite situaţii de criză în caz de manifestare a unei calamităţi naturale? Ce măsuri au luat autorităţile pentru diminuarea pagubelor de pe urma inundaţiilor? Care sunt cele mai dese forme de ajutor oferite familiilor care au avut de suferit în urma inundaţiilor? V-aţi muta din zona inundabilă, dacă statul v-ar acorda facilităţi (teren de construcţie, bani)? Aţi fi dispus să participaţi la acţiuni de voluntariat?);

4) *Date socio-demografice.*

Ancheta sociologică s-a derulat în patru etape: de proiectare; de recoltare a informaţiilor; de analiză şi interpretare a datelor; finală (prezentarea rezultatelor sub formă de raport).

Analiza rezultatelor obţinute

După intervievarea populaţiei, s-a purces la realizarea etapei de analiză şi interpretare a datelor colectate. În urma prelucrării anchetelor, 13 din ele au fost declarate invalide, deoarece intervievaţii nu au răspuns la 30% din chestionar şi, prin urmare, acestea nu puteau fi incluse în analiza interpretării rezultatelor.

Din totalul de 500 de persoane chestionate, mai mult de jumătate (54%) au menţionat că fuseseră afectate direct de inundaţii. La întrebarea *Care din calamităţile naturale v-au afectat cel mai mult?* 39% din respondenţi au menţionat seceta. Cum anul în care s-a aplicat ancheta sociologică (2012) fusese unul foarte secetos, respondenţii au menţionat că cel mai mult au fost afectaţi de secetă, deci, de calamitatea naturală care îi afecta pe moment, uitând de inundaţiile din 2010, şi doar 33% dintre cei intervievaţi au menţionat că cel mai mult au fost afectaţi de inundaţii, 12% – de îngheţuri târzii de primăvară/devreme de toamnă, 8% din respondenţi s-au dovedit a fi afectaţi de alunecări de teren. În ce priveşte rolul autorităţilor publice locale/centrale în depăşirea crizei, percepţia este diferită. Conform rezultatelor, 21% din totalul respondenţilor consideră că acţiunile de prevenire din partea statului sunt minime, iar asigurarea cu bunurile materiale necesare nu întotdeauna este una promptă. Cu toate acestea, persoana afectată direct şi cea care nu a fost supusă direct riscului percepe în mod diferit atitudinea autorităţilor.

La întrebarea din compartimentul Nivelul de experienţă, cunoştinţe şi informare *Care au fost primele reacţii ale dvs. în momentul producerii inundaţiei?*, peste o treime (36%) din respondenţi au menţionat că prima reacţie a fost salvarea bunurilor şi a animalelor, 39% – protejarea familiei, 10% – frica, 9% – starea de şoc şi doar 3% s-au gândit să fugă. Concluzia este că cea mai mare parte a populaţiei afectate se gândeşte cum să-şi salveze bunurile şi apropiaţii, neglijând salvarea propriei vieţi.

Aproape jumătate din respondenţi ar fi dispuşi să se mute din zona inundabilă, dacă statul le-ar acorda facilităţi (teren de construcţie, bani etc.). Este îmbucurător faptul că o mare parte din cei intervievaţi sunt pregătiţi să se implice în acţiuni de voluntariat în cazul unei inundaţii (45% din totalul respondenţilor).

Inundaţiile din vara anului 2010 au condiționat autorităţile statului să ofere gratuit populaţiei afectate servicii de consiliere psihosocială, în primul rând copiilor şi persoanelor vizibil afectate, deşi insuficienţa de cadre specializate în domeniu a

determinat acordarea acestor servicii periodic şi nu permanent. Schimbările psihosociale ale populaţiei afectate în urma inundaţiilor din iunie-iulie 2010 nu au fost studiate nemijlocit, dar racordând concluziile specialiştilor în domeniu la informaţiile parvenite din mass-media şi la rapoarte informative, precum raportul ONU „Moldova Floods 2010", se poate conchide că au fost observate aşa reacţii precum frica, spaima, agravarea maladiilor cardiovasculare în rândurile persoanelor afectate.

Diminuarea impactului inundaţiilor asupra mediului, populaţiei şi bunurilor acesteia este posibilă prin crearea unui plan adecvat de gestionare în caz de inundaţii. Planul de management al riscului la inundaţii se elaborează la nivel de bazin hidrografic şi trebuie să includă toate fazele unui ciclu complet. Planul urmează să fie centrat în particular pe următoarele elemente: prevenirea riscului (a prejudiciului cauzat de inundaţii prin adaptarea construcţiilor la această categorie de risc), protecţia (propunerea de măsuri în scopul diminuării impactului), pregătirea (instruirea populaţiei din zonele supuse riscului în ceea ce priveşte comportamentul în caz de inundaţii), răspuns prompt în caz de situaţii de urgenţă şi recuperarea post-dezastru.

Elementul principal al planului sunt hărţile hazardului şi riscului la inundaţii, elaborate în conformitate cu standardele prevăzute de Directiva Uniunii Europene cu privire la Inundaţii, dar şi cu alte acte normative internaţionale. Acestea din urmă, hărţile de hazard şi de risc la inundaţii, servesc drept material factologic pentru crearea unui plan de management eficient al riscului la inundaţii.

După cum demonstrează inundaţiile frecvente din ultimul deceniu în Republica Moldova (2002, 2005, 2008, 2010), lipsa unui plan de management al riscului la inundaţii duce la creşterea pierderilor materiale, precum şi la un grad de expunere mai mare a populaţiei la risc: respectiv 500, 6 500, 4 000 şi 12 000 persoane afectate. Or, un plan de măsuri adecvat ar proteja efectiv populația, ar reduce pagubele economice și nu numai. În cazul inundării unui teren sau depozit ce conţine mari cantităţi de substanţe toxice, de exemplu, inundaţiile au un impact negativ direct şi asupra mediului.

Managementul riscului este un proces ce ţine de implementarea deciziilor cu privire la efectuarea controlului riscului, în baza analizei cost-beneficiu/cost-eficienţă. Iar riscurile pot fi controlate prin intermediul tehnologiilor, procedurilor şi practicilor alternative. În acelaşi timp, managementul riscului implică standardele legale, economice şi tehnologiile disponibile, nefăcând abstracţie de percepţia personală a riscului de către persoanele afectate.

În prezent, la nivel instituţional există o serie de iniţiative legislative precum proiectele de lege cu privire la managementul apelor din Republica Moldova şi cu privire la concepţia privind protecţia împotriva inundaţiilor.

Gestionarea riscului la inundaţii înseamnă aplicarea unor politici, proceduri şi practici având ca obiective identificarea riscurilor, analiza şi evaluarea lor, tratarea, monitorizarea şi reevaluarea riscurilor, elaborarea şi implementarea unor masuri adecvate în vederea reducerii acestora, astfel încât comunităţile umane, toţi cetăţenii să poată trăi, munci şi satisface nevoile şi aspiraţiile într-un mediu fizic şi social durabil. Odată cu aprobarea Legii apelor nr. 272 din 23.12.2011, Republica Moldova şi-a propus să creeze un cadru legal nou în domeniul gestionării riscurilor la inundaţii, armonizat cu legislaţia Uniunii Europene. Conform prevederilor art. 49 al Legii apelor, gestionarea riscului de inundaţii este reglementată printr-un regulament aprobat de Guvern.

Prin urmare, întru executarea prevederilor legale invocate mai sus, Ministerul Mediului a elaborat şi înaintează spre examinare proiectul Hotărârii Guvernului privind aprobarea Regulamentului cu privire la gestionarea riscului la inundaţii în Republica Moldova. Regulamentul în cauză prevede gestionarea riscului la inundaţii în baza de district al bazinului hidrografic, desemnează autoritatea competentă de gestionarea riscului la inundaţii, stabileşte mecanismul de gestionare a riscului la inundaţii cu indicarea domeniului de aplicare a planurilor de gestionare a unor asemenea riscuri, stabileşte procedurile şi mecanismele de urgenţă în caz de inundaţii.

Obiectivele gestionării riscului la inundaţii urmăresc protecţia împotriva inundaţiilor a infrastructurii economice şi garantarea satisfacerii oportunităţilor economice ale generaţiilor viitoare. De asemenea, se urmăreşte menţinerea unui echilibru intre dezvoltarea economico-socială şi obiectivele de mediu.

Concluzii

Bazinul hidrografic Prut este o zonă de risc hidrologic care se manifestă nu doar nemijlocit de-a lungul râului, dar şi a afluenţilor săi. Poziţia geografică (traversează trei forme majore de relief – munte, podiş şi câmpie), dar şi condiţiile meteorologice (ploile torenţiale determinate de specificul activităţii ciclonale) creează condiţii pentru declanşarea calamităţilor. Inundaţiile din 1994 şi 2008, produse pe o arie destul de largă, demonstrează nevoia studierii în continuare a specificului acestui risc, dar totodată şi a teritoriilor expuse cel mai tare pericolului dat. Sunt necesare analize mai profunde şi realizarea reprezentărilor cartografice actuale ale zonelor supuse riscului cu evidenţierea concretă a

obiectelor economice şi a localităţilor (numărul de case, gospodării) expuse pericolului. Sistemele Informaţionale Geografice permit în prezent efectuarea lucrărilor respective, dar insuficienţa de resurse financiare deseori stopează anumite activităţi. Este bine cunoscut faptul că recuperarea post-dezastru poate fi mult mai costisitoare.

În cazul unor calamităţi naturale, în Republica Moldova se pune accentul în special pe pierderile economice, pierderile de vieţi omeneşti, impactul asupra mediului şi mai puţin asupra afectării psihosociale a persoanelor care au fost expuse direct pericolului şi au supravieţuit. Se impune imperios comunicarea cu populaţia şi instruirea ei în privinţa riscurilor naturale şi modului de a acţiona în situaţii de urgenţă, dar şi asigurarea de resurse (materiale, financiare, umane) la nivel local pentru o intervenţie operativă.

După cum arată practica internaţională, crearea unui Sistem Suport Decizii ar fi foarte binevenită, deoarece acesta s-ar constitui într-un plan strategic naţional al tuturor instituţiilor specializate de resort, fapt ce ar permite autorităţilor publice locale să acţioneze prompt.

Bibliografie

1. Boboc N., Constantinov T., Melniciuc O. Utilizarea radarului şi a sistemelor informaţionale terestre în analiza formării inundaţiilor pe râurile mici din Republica Moldova// Lucrările Simpozionului „Sisteme informaţionale geografice”, nr. 10, Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Al.I. Cuza”, Iaşi, 2004, Tom L, s. Geografie, p. 7-15.
2. Armaş Iu. Risc şi vulnerabilitate. Metode de evaluare aplicate în geomorfologie. Editura Universităţii din Bucureşti, 2006.
3. Căpăţînă L. Assesing public perception of flood risk in the Prut river basin // Materialele Conferinței Internaționale de Geografie „Dinamici teritoriale si dezvoltare durabila. Perspective europene”. Timişoara, 2012, 18-19 Mai, p. 7.
4. Capcelea A. Managementul riscului hazardurilor: abordarea integrativă a Băncii Mondiale. În: Mediul Ambiant. 2005, octombrie, Nr. 5 (23), pp. 42-49.
5. ***Directiva 2007/60/CE a Parlamentului European şi a Consiliului Europei din 23 octombrie 2007 privind evaluarea şi gestionarea riscurilor de inundaţii. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2007, noiembrie, pag. 27-34.

Petru Jireghea. *Bătrân*, u/c, 500×500 mm, 1976. Colecţie privată

SPECIFICUL SOLURILOR BAZINULUI DE RECEPŢIE „NEGREA” ŞI IMPACTUL ACESTUIA ASUPRA EROZIUNII

Drd. **Olesea COJOCARU**
Institutul de Pedologie, Agrochimie și Protecție a Solului „Nicolae Dimo”

SPECIFICS OF SOILS RECEPTION BASIN „NEGREA” AND ITS IMPACT ON THE EROSION

Summary. In conditions of Moldova, the complicated geomorphological structure, one of the processes that have caused and causes deterioration in the present intensive soil cover, the default ambient environment is soil erosion. Purpose of the study was to evaluate the morphological composition and chemical characteristics of soils with different degree of erosion from reception basin „Negrea” carried out based on the data of the six principal soil profiles. The data obtained confirmed that catchment erosion territory „Negrea” is the main factor irrecoverable destruction of agricultural soil profile and reduced their production capacity.

Keywords: chemical characteristics, degree of erosion, erosion, geomorphological structure, processes, reception basin, soil profile.

Rezumat. În condiţiile Moldovei, cu o structură geomorfologică complicată, unul din procesele ce au cauzat şi cauzează şi în prezent o deteriorare intensivă a învelişului de sol, implicit şi a mediului ambiant, este eroziunea solului. Scopul studiului a fost de a evalua conţinutul de humus şi însuşirile chimice ale solurilor cu diferit grad de erodare din bazinul de recepţie „Negrea” în baza datelor pentru 6 profile principale de sol. Datele obţinute au confirmat că eroziunea pe teritoriul bazinului de recepţie „Negrea” este factorul principal de distrugere irecuperabilă a profilului solurilor agricole şi de diminuare a capacităţii de producţie a acestora.

Cuvinte-cheie: caracteristicile chimice, grad de erodare, eroziune, structură geomorfologică, procese, bazin de recepţie, profilul solului.

Introducere

Solul este principala resursă naturală a Republicii Moldova, pe care se bazează securitatea ei alimentară, potenţialul economic şi bunăstarea poporului [3]. Problema cea mai gravă a stratului de la suprafaţa terenurilor noastre este eroziunea. În condiţiile Moldovei, combaterea acestui flagel reprezintă o măsură determinantă în procesul de diminuare a degradării solurilor.

Grosimea profilului humifer şi conţinutul acestuia în terenurile amplasate pe pantă constituie indicatorul principal al gradului de eroziune a productivităţii suprafeţei terestre. Humusul, ca rezultat al activităţii microorganismelor, se mineralizează treptat, eliberând azotul, fosforul, sulful şi alte elemente [1], asigurând astfel fertilitatea naturală a solurilor. Cercetările iniţiate de autori şi-au propus ca scop evidenţierea particularităţilor genetice, evaluarea modificărilor negative ale însuşirilor solurilor bazinului de recepţie „Negrea” în urma eroziunii şi aprecierea pretabilităţii acestora la diferită folosinţă agricolă, precum şi recomandarea măsurilor antierozionale necesare.

Conform cercetărilor realizate, s-a constatat că stratul de la suprafaţă al bazinului de recepţie „Neg - rea” exemplifică unitatea indestructibilă a interacţiunii sol-vegetaţie-mediu-om într-o regiune deluroasă. Situat pe câmpia Prutului de Mijloc în limitele moşiei comunei Negrea, raionul Hânceşti, acesta face parte din bazinul de acumulare a râuleţului Lăpuşniţa, afluentul din partea stângă a râului Prut. Obiectul de studiu ocupă partea de nord-est şi de mijloc a teritoriului agricol al satului Negrea Nouă.

Evaluarea profilelor de sol

Problema conservării rezervelor de humus este vitală pentru agricultura Moldovei [1]. Pentru gestionarea corectă a rezervelor de humus în sol este nevoie de evaluarea acestora. De aceea, determinarea conţinutului de humus s-a efectuat în toate probele de sol prelevate. Diversitatea condiţiilor naturale de solificare şi interacţiunea lor cu factorii antropici au condus la formarea pe teritoriul bazinului de recepţie „Negrea” a unui sol cu caracter variabil şi complex. S-a efectuat descrierea morfologică a profilelor şi s-a elaborat harta de soluri obţinută în urma cartării la scara 1:5000, care demonstrează răspândirea spaţială a solurilor cu divers grad de eroziune. Bazinul de recepţie „Negrea” este tipic pentru totalitatea bazinelor de recepţie, formate în urma fragmentării prin eroziune a teraselor înalte ale râului Prut şi afluenţilor din stânga acestuia. Descrierea morfologică detaliată, determinarea indicilor morfometrici şi însuşirilor solurilor bazinului de recepţie „Negrea” s-a realizat în baza datelor obţinute pentru şase profile principale de sol:

- profilul nr. 1 – cernoziom obişnuit neerodat, moderat humifer, cu profil humifer puternic profund, semicarbonatic, luto-argilos, desfundat;
- profilul nr. 3 – cernoziom obişnuit slab erodat,

moderat humifer, cu profil humifer moderat profund, semicarbonatic, luto-argilos, desfundat;

• profilul nr. 6 – cernoziom obişnuit moderat erodat, submoderat humifer, cu profil humifer superficial, luto-argilos, desfundat;

• profilul nr. 4 – cernoziom obişnuit puternic erodat, submoderat humifer, cu profil humifer superficial, luto-argilos, desfundat;

• profilul nr. 15 – cernoziom cumulic izohumic slab colmatat, moderat humifer, cu profil humifer foarte puternic profund, decarbonatat, luto-argilos, desfundat;

• profilul nr. 10 – sol cumulic tipic submoderat humifer, slab carbonatic, lutos, cu cernoziom cumulic izohumic luto-argilos îngropat la adâncime mijlocie şi profil humifer sumar extrem de profund, arabil.

Caracteristica comparativă a parametrilor solurilor cercetate a dat posibilitate de a recomanda măsurile necesare pentru diminuarea impactului negativ al eroziunii.

Constatări

În procesul efectuării studiului pedologic s-a constatat că eroziunea solului influenţează grosimea profilului humifer şi conţinutului de humus în stratul arabil al solurilor, micşorând capacitatea de producţie şi diminuând starea ecologică a acestora. Doar o singură aversă catastrofală, cauzată într-un scurt timp, este în stare să spele de pe versant o cantitate de humus la acumularea căreia natura a avut nevoie de zeci şi sute de ani. Solurile pe pante sunt afectate de procesele de denudaţie şi evoluează printr-o pedogeneză denudaţional-compensativă, în sensul că în perioada relativ lungă în care se produce lent denudaţia, are loc şi o anumită dezvoltare a solului în adâncime, pedogeneza compensând astfel, cel puţin parţial, denudaţia [3]. Excepţie face situaţia în care are loc o eroziune accelerată de origine antropică din cauza unei gospodăriri inadecvate şi cazul în care pierderile masive de sol prin eroziune nu mai pot fi compensate de procesul de pedogeneză. Aceste două cazuri sunt prezente pe teritoriul bazinului de recepţie „Negrea”.

Primul caz. Utilizarea terenurilor sub plantaţii multianuale şi desfundarea a condus la întoarcerea la suprafaţa terestră a orizonturilor subiacente slab humifere ale solurilor iniţial erodate. Totodată, orizonturile humifere de suprafaţă au fost îngropate la adâncimea 30-50 cm, fiind conservate în privinţa posibilităţii de a fi în continuare distruse de eroziune. Formarea microteraselor între rânduri în plantaţiile de vii şi livezi, înierbarea spaţiului între pomi în livezi au condus la diminuarea proceselor de eroziune. Ca rezultat, s-au intensificat procesele de acumulare a substanţei organice în fostele orizonturi subiacente slab humifere, întoarse la suprafaţă prin desfundare.

Al doilea caz. Circa 20 de ani în urmă, pe câmpurile din centrul bazinului de recepţie, viile şi livezile au fost defrişate, iar terenurile incluse la arabil. Sub influenţa acestei acţiuni antropice procesele de eroziune s-au intensificat, pierderile de sol fertil au crescut. Astfel, în urma defrişării recente a plantaţiilor de vii şi livezi bătrâne şi trecerii terenurilor la arabil, există riscul unei intensificări bruşte a proceselor de eroziune pe teritoriul bazinelor de recepţie ale Prutului de Mijloc, utilizate în trecut preponderent sub plantaţii multianuale.

Solurile neerodate sunt răspândite numai pe suprafaţa cvasiorizontală a culmelor (înclinaţia de circa 1^0). Aceste terenuri servesc ca etalon la determinarea gradului de eroziune a solurilor de pe versanţi, prin compararea grosimii sumare a profilului humifer al solurilor erodate cu grosimea profilului humifer al solului – etalon neerodat.

Informaţia privind alcătuirea morfologică şi conţinutul de humus pe orizonturi în cele 6 profile principale de sol este prezentată în continuare:

Profilul nr. 1 – cernoziom obişnuit neerodat, moderat humifer, cu profil humifer puternic profund, se caracterizează cu profil de tipul: **Ahp1 → Ahp2 → Ahb → Bh1 → Bh2k → BCk1→ BCk2.** Grosimea sumară a profilului humifer cu conţinut de humus mai mare de 1% – 92 cm. Particularităţi: existenţa unui orizont postarabil de 20-35 cm foarte puternic compact, care împiedică răspândirea rădăcinilor în adâncime şi diminuează permeabilitatea pentru apă.

Profilul nr. 3 – cernoziom obişnuit slab erodat, moderat humifer, cu profil humifer moderat profund, se caracterizează cu profil de tipul: **Ahp1 → Ahp2 → Ahb → BCk →Ck** cu grosimea sumară a profilului humifer cu conţinut de humus mai mare de 1% – 75 cm. Particularităţi: existenţa unui orizont postarabil de 20-35 cm foarte puternic compact, care împiedică răspândirea rădăcinilor în adâncime şi contribuie la apariţia eroziunii.

Profilul nr. 6 – cernoziom obişnuit moderat erodat, submoderat humifer, cu profil humifer semiprofund, se caracterizează cu profil de tipul: **ABhp1 → ABhb2 → BCk1 → BCk2** cu grosimea sumară a stratului humifer cu conţinut de humus mai mare de 1% – 48 cm.

Profilul nr. 4 – cernoziom obişnuit puternic erodat, submoderat humifer, cu profil humifer superficial, se caracterizează cu profil de tipul: **Bhp1 → Bhb2 → BCk1 → BCk2 → BCk2**. Grosimea

profilului humifer cu conţinut de humus mai mare de 1% – 40 cm.

Profilul nr. 15 – cernoziom cumulic izohumic moderat humifer, cu profil humifer foarte puternic profund, se caracterizează cu profil de tipul: **Ahp1 → Ahp2 →Ahb → Bh1 → Bh2k→ → BCk** cu grosimea sumară a stratului humifer cu conţinut de humus mai mare de 1% – 135 cm.

Profilul nr. 10 – sol cumulic tipic submoderat humifer şi profil humifer sumar extrem de profund, arabil, se caracterizează cu profil de tipul: **I hp → II h → III h → IV h → Ahb → →ABhb → Bhb1 → Bhb2 → BC.** Grosimea sumară a stratului humifer cu conţinut de humus mai mare de 1% – 220 cm.

În toate profilele se observă inversarea orizonturilor genetice iniţiale.

Materialul de sol (pedolitul), spălat de pe versanţi, se acumulează în vâlcele şi formează soluri cumulice. Conţinutul de humus în stratul arabil al cernoziomurilor cumulice izohumice [5] variază în limitele de 3-3,4% şi lent se micşorează în adâncime (fig.1). Cernoziomurile obişnuite cumulice izohumice ocupă suprafeţe mici la poalele versanţilor. S-au format în urma acumulării lente a materialului fin şi humifer de sol (pedolitului), spălat de pe versanţi. Profilul cernoziomurilor obişnuite cumulice izohumice se deosebeşte de cel al cernoziomurilor obişnuite neerodate printr-o grosime mai mare a orizonturilor genetice şi a profilului humifer în întregime şi, deseori, printr-un conţinut mai ridicat de humus. Grosimea medie a profilului humifer al acestor soluri este sub 120 cm, însă uneori atinge 150 cm. Cernoziomurile obişnuite cumulice izohumice, după însuşiri, sunt cele mai fertile soluri pe câmpurile cercetate. Se caracterizează printr-un regim de umiditate mai favorabil şi sunt mai bogate în humus şi elemente nutritive decât solurile erodate.

Solurile cumulice tipice, formate pe sedimente recente de pedolit, sunt submoderat humifere, conţinutul de humus în stratul arabil al acestora variază în limitele de 2,4-2,7%. Sub stratul de pedolit recent sedimentat este îngropat un sol cumulic izohumic de culoare neagră cu conţinut de humus de circa 3,4-3,5% în orizontul Ahb îngropat. Solurile neerodate, slab erodate şi cumulice izohumice după conţinutul de humus se clasifică ca moderat humifere cu tendinţă de trecere în submoderat humifere în urma defrişării plantaţiilor multianuale şi utilizării acestora la arabil, aşa cum pe terenurile arate cu soluri slab erodate se observă o intensificare a proceselor de eroziune şi dehumificare.

Datele privind grosimea profilului humifer al solurilor cercetate şi conţinutul de humus în stratul arabil sunt necesare nu numai pentru evaluarea corectă a productivităţii solurilor erodate, ci şi pentru alegerea măsurilor de protecţie şi refacerea acestora [3].

Reacţia solurilor neerodate, deseori şi a celor slab erodate şi cumulice izohumice, este neutră pentru orizonturile Ah şi Bh1 (pH=6,9-7,2) şi slab alcalină pentru orizonturile Bh2, BC şi C. Solurile moderat, puternic şi foarte puternic erodate, precum şi solurile cumulice tipice se caracterizează printr-o reacţie slab alcalină de la suprafaţă (fig. 2). În limitele bazinului de recepţie reacţia solului nu este factor limitativ pentru culturile de câmp.

Conţinutul de potasiu mobil în stratul arabil al solurilor cercetate variază de la 25-38 mg/100g sol pentru solurile neerodate şi slab erodate şi 17-20 mg/100g sol pentru solurile moderat şi puternic erodate. Solurile cercetate se caracterizează prin conţinut scăzut şi moderat de fosfor mobil (1,0-1,5 mg/100 g şi 1,5-3,0 mg-100 g). Introducerea îngrăşămintelor cu fosfor în solurile bazinului de recepţie este absolut necesară.

În încheiere se poate constata că în urma eroziunii solurile bazinului de recepţie au pierdut de la

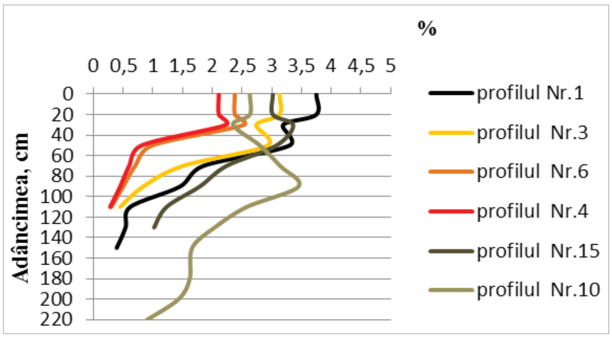

Fig. 1. Conţinutul de humus, % pe profilul cernoziomurilor obişnuite neerodate, cu diferit grad de erodare, şi pe profilul cernoziomurilor cumulice

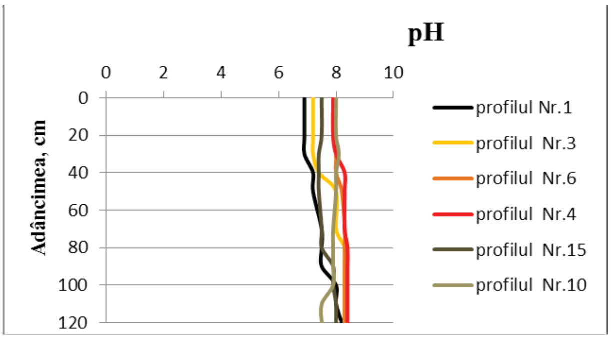

Fig. 2. Valorile pH, pe profilul cernoziomurilor obişnuite neerodate, cu diferit grad de erodare, şi pe profilul cernoziomurilor cumulice

20% până la 60-80% din grosimea profilului humifer, conţinutul de humus în stratul arabil al acestora s-a micşorat de la 3-4% pentru solurile neerodate şi slab erodate până la 1-2% pentru solurile puternic şi foarte puternic erodate.

Concluzii

1. Pentru aplicarea corectă şi raţională a măsurilor de protecţie a solului împotriva eroziunii este necesară cunoaşterea cauzelor acesteia, naturale şi antropice, legităţile de manifestare şi dezvoltare, amploarea teritorială, divizarea pe tipuri şi grade.

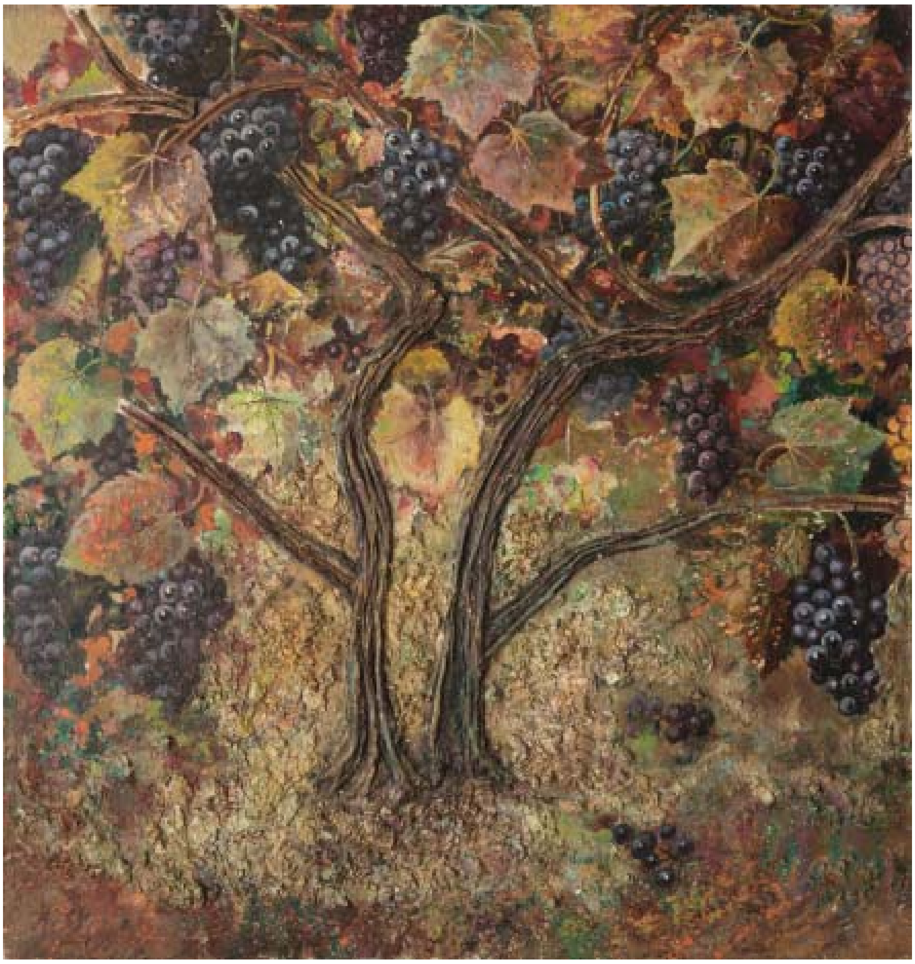
2. Diversitatea condiţiilor de relief, rocă şi de utilizare agricolă condiţionează formarea pe teritoriul bazinului de recepţie „Negrea" a unui strat variabil şi complex de soluri în componenţa căruia predomină cernoziomurile obişnuite cu diferit grad de eroziune (83%).

3. Odată cu majorarea gradului de eroziune a solurilor, s-a redus conţinutul de humus şi substanţe nutritive, capacitatea de producţie a acestora micşorându-se şi fiind în permanentă scădere. Nota medie ponderată de bonitate a terenurilor agricole a bazinului de recepţie în prezent este egală cu 55 de puncte (productivitate mijlocie).

4. În paralel cu defrişarea plantaţiilor multianuale este necesar de amenajat antierozional terenurile utilizate deja la arabil şi de efectuat monitoringul proceselor erozionale pentru a preîntâmpina accelerarea deteriorării învelişului de sol.

Bibliografie

1. Andrieş S., Ţîganoc V., Leah N. et al. Instrucţiuni metodice privind cartarea agrochimică a solurilor Chişinău: Pontos, 2007. 35 p.
2. Cerbari V. Monitoringul calităţii solurilor Republicii Moldova (baza de date, concluzii, prognoze, recomandări). Chişinău: Pontos, 2010. 476 p.
3. Nour D., Balteanschi D. Eroziunea solului – esenţa, consecinţele, minimalizarea şi stabilizarea procesului. Chişinău: Pontos, 2004. 474 p.
4. Florea N. et al. Metodologia elaborării studiilor pedologice. Partea a III-a. Bucureşti, 1987. 226 p.
5. Ţurcanu M., Banaru A. et al. Îndrumări metodice pentru determinarea bilanţului humusului în solurile Moldovei. Chişinău: Agroinformreclama, 1994. 24 p.

Petru Jireghea. *Butuc de poamă*, u/p, 1000×930 mm, 1976. Colecţie privată

AUTOTRATAMENTUL ŞI POSIBILELE PREJUDICII

M. cor. ***Victor GHICAVÎI***
Dr. ***Gheorghe GUŞUILĂ***
Dr., conf. ***Nicolae BACINSCHI***
USMF „Nicolae Testemiţanu"

RISKS OF SELF-TREATMENT

Summary. Following the self-treatment, one doesn't act on the cause of the disease, only on some clinical manifestations and symptoms which, in many pathological states, are often the same. As a rule, the drug is administered without taking in accounting it's contraindications, interactions with other drugs and patient's individual characteristics. 3 types of inquests have been elaborated for: a) doctors, b) pharmacists, c) population. 240 inquests have been completed, 80 for each of the groups mentioned above. Positive attitude manifest 55% of respondents from population; the majority of doctors respondents (87%) and pharmacists respondents (75%) – show negative attitude towards self-treatment. Doctors mention in the inquests that self-treatment may be ineffective, inappropriate, may lead to complications, drug's overdosage and can delay the start of the appropriate treatment. The majority of doctors respondents (80%) show negative attitude towards the possibility of buying a drug without prescription; 40 % of doctors respondents consider that pharmacists release without prescription drugs not included in the OTC list.

Keywords: self-treatment, adverse effects, OTC (over the counter) list.

Rezumat. Prin autotratament, pacientul nu acţionează asupra cauzei bolii, ci doar asupra unor manifestări clinice şi simptome care în multe patologii pot fi aceleaşi. De obicei, medicamentul se administrează fără a lua în consideraţie contraindicaţiile, interacţiunile cu alte medicamente şi particularităţile pacientului. Au fost elaborate 3 tipuri de anchete, pentru: a) medici; b) farmacişti; c) populaţie; completate 240 de anchete, câte 80 pentru fiecare grup menţionat mai sus. Atitudine pozitivă au manifestat 55% din respondenţii din rândurile populaţiei; majoritatea medicilor (87%) şi farmaciştilor (75%) au atitudine negativă. Medicii menţionează că autotratamentul poate fi ineficient, inadecvat, poate determina apariţia complicaţiilor, supradozarea medicamentelor, precum şi întârzierea tratamentului adecvat. Majoritatea medicilor respondenţi (80%) au atitudine negativă faţă de posibilitatea de a procura medicamente fără reţetă; 40% dintre medicii respondenţi consideră că farmaciştii eliberează fără reţetă şi medicamente neincluse în lista OTC.

Cuvinte-cheie: autotratament, reacţii adverse, lista OTC.

Fenomen în creştere

Autotratamentul poate fi definit ca o terapie aplicată fără o indicaţie medicală autorizată. Într-o formă mai complexă, prin autotratament sau automedicaţie se subînţelege utilizarea de sine stătător a unor metode terapeutice, inclusiv administrarea medicamentelor fără ca acestea să fie recomandate de către medic şi în absenţa unui control din partea medicului a eficacităţii şi inofensivităţii tratamentului medicamentos administrat. Deşi adresarea pacientului la medic în aceste cazuri e posibilă, din anumite considerente asistenţa medicală este ignorată.

Autotratamentul nu trebuie confundat cu autoajutor sau cu ajutorul reciproc oferit în situaţii extreme, când consultaţia medicului la acel moment este inaccesibilă, cum ar fi, de exemplu, în traumatisme, hemoragie, arsuri, stări de şoc etc.

Problema autotratamentului a devenit în prezent foarte actuală din cauza răspândirii largi în diferite ţări a acestui fenomen şi pierderilor de vieţi omeneşti în urma complicaţiilor survenite. Potrivit datelor OMS, letalitatea din cauza utilizării iraţionale a medicamentelor ocupă locul cinci şi cedează doar traumelor, maladiilor cardiovasculare, patologiilor oncologice şi pulmonare. Cel mai frecvent decesele survin în urma reacţiilor adverse, intoxicaţiilor şi supradozărilor.

Automedicaţia este o chestiune de sănătate publică. Importanţa unui consult medical şi riscurile automedicaţiei nu sunt conştientizate de o mare parte din populaţie şi de cele mai multe ori, sănătatea devine o prioritate doar atunci când este ameninţată. Academicianul rus M.D. Maşkovskii, apreciind conceptul automedicaţiei şi eliberării medicamentelor fără prescripţie medicală, menţiona că acest concept necesită o analiză profundă din partea specialiştilor din cauza influenţei negative asupra raportului beneficiu/risc și creșterea riscului [7].

Autotratamentul are rădăcini seculare. În trecutul mai îndepărtat el era condiţionat de subdezvoltarea medicinii, imposibilitatea stabilirii diagnosticului corect, lipsa medicamentelor eficiente, inaccesibilitatea pentru majoritatea populaţiei a asistenţei medicale calificate etc. Atunci se recurgea la medicina „populară".

Actualmente, la răspândirea autotratamentului contribuie posibilitatea procurării fără reţetă a medicamentelor (practic orice preparat poate fi cumpărat în farmacie fără mari obstacole), reclama largă a acestora la televiziune, uneori cu insuficientă obiectivitate, difuzarea unor informaţii neverificate în internet despre maladii şi tratamentul lor, inac-

cesibilitatea serviciilor medicale de calitate, lipsa de timp pentru prezentarea la medic şi efectuarea investigaţiilor necesare, credinţa în metodele şi remediile medicinii „populare” ş.a. Cele mai frecvente justificări ale autotratamentului sunt: „poate va trece’’, „nu am timp să merg la medic”, „nu am resurse financiare”, „sunt prea mari rândurile” care, în paralel cu unele proceduri birocratice ale medicinii prin asigurare sau incompetenţa unor medici fac să se recurgă la metode şi medicamente populare mediatizate în presa scrisă și electronică etc.

În cazul autotratamentului, de regulă, nu se acţionează asupra cauzei bolii, ci asupra unor manifestări ale acesteia, care adesea sunt asemănătoare în mai multe maladii. Astfel, nefiind stabilit corect diagnosticul, pacientul nu va beneficia de tratamentul adecvat. Totodată, sub influenţa medicamentelor utilizate de sine stătător se poate modifica tabloul clinic al bolii, se întârzie diagnosticul şi tratamentul corect, fapt ce poate provoca complicaţii severe şi chiar deces. În special este periculos autotratamentul în cazul durerilor în abdomen.

În urma autotratamentului, medicamentele se administrează fără a se ţine cont de particularităţile individuale ale organismului, de starea funcţională a ficatului şi a rinichilor, de maladiile antecedente şi cele concomitente, de vârsta bolnavului, de interacţiunile posibile dintre medicamentele administrate, dintre medicamente şi produsele alimentare şi mulţi alţi factori. În unele situaţii, unul şi acelaşi medicament poate fi de folos, în altele dăunător. Deosebit de precaute trebuie să fie în această privinţă persoanele de vârstă înaintată care suferă de mai multe boli, autotratamentul uneia agravând-o pe alta. De asemenea, pot fi incorecte doza administrată şi regimul de dozare, fiind deseori necesară selectarea individuală a dozei ţinând cont de vârstă, iar uneori şi de ponderea pacientului.

Riscurile medicamentelor OTC

Promovarea autotratamentului parţial se datorează lărgirii spectrului preparatelor OTC (eliberate fără prescripţie medicală) [5]. În mare măsură, numărul acestora creşte pe baza preparatelor combinate şi mai puţin a principiilor active. În SUA, de exemplu, lista OTC include peste 30 000 de denumiri, dar care *de facto* conţin circa 700 de ingredienţi activi. În ţările Europei de Est, inclusiv în Republica Moldova, numărul acestora este mai mic, dar are tendinţa de a creşte.

Medicamentele combinate [5] prezintă riscuri sporite pentru pacient. Preparatele destinate tratamentului infecţiilor virale respiratorii acute, bunăoară, au o pondere considerabilă (câteva sute de denumiri). În majoritatea dintre acestea componenţii activi sunt paracetamolul sau acetaminofenul (analgezic antipiretic), clorfeniramina sau feniramina (antihistaminic decongestant), fenilpropanolamina sau fenilefrina, pseudoefedrina (adrenomimetice sau simpatomimetice decongestante), codeina (antitusiv opioid), acidul ascorbic (vitamina C). Utilizarea de sine stătător a preparatelor de acest gen poate conduce la consecinţe nefavorabile. Astfel, în SUA şi în ţările Uniunii Europene se constată o creştere a incidenţei hepatitelor toxice (inclusiv la copii, cu sute sau mii de decese pe an), cauzate de paracetamol, când doza în 24 de ore depăşeşte 3-4 g, iar în cazul persoanelor cu hepatite preexistente şi care fac abuz de alcool, aceasta se poate întâmpla şi la doze de 2g/24 ore. Autoadministrarea unor atare preparate combinate poate să se soldeze, de asemenea, şi cu slăbirea atenţiei din cauza componentului H_1-antihistaminic, ceea ce are adesea urmări tragice pentru conducătorii auto, persoanele care deservesc utilaje etc.

De menţionat că în majoritatea cazurilor efectul de ameliorare a respiraţiei este de scurtă durată (1-2 ore), îndeosebi în primele 24-48 de ore, timp în care pacienţii fac autotratament fără a consulta nici medicul şi nici farmacistul. Aceasta stimulează folosirea mai frecventă a preparatelor similare sau uneori chiar a câtorva preparate având componentul respectiv, fapt ce se soldează cu creşterea efectului sedativ (somnolenţă, reducerea atenţiei), palpitaţii, tremor, scăderea tensiunii arteriale, dezvoltarea uscăciunii mucoaselor, inclusiv traheo-bronşice, ce poate accentua tusea uscată şi micşora drenajul bronşic creând impresia ineficacităţii preparatului folosit. La ora actuală, se constată creşterea incidenţei intoxicaţiilor cu analgezicele antipiretice (metamizol, paracetamol, acid acetilsalicilic) şi stimulatoarele sistemului nervos central (cafeină, efedrină, pseudoefedrină).

Eliberarea oricărui medicament OTC ar urma să fie însoţită de îndemnul *a nu se face abuz!* În mod special, această atenţionare trebuie să fie accentuată în cazul eliberării produselor OTC conţinând substanţe medicamentoase care la doze mari pot antrena reacţii adverse grave [2]. Astfel, folosirea abuzivă de aspartat de potasiu şi aspartat de magneziu (asparcam, panangină) creşte nivelul potasiului (kaliului) în sânge cu consecinţe fiziopatologice asupra cordului (bradicardie până la bloc atrioventricular). Administrarea preparatelor din grupul antiinflamatoarelor nesteroidiene (acid acetilsalicilic, ibuprofen etc.) poate provoca tulburări gastrointestinale, inclusiv apariţia ulcerului gastric, dereglări de coagulabilitate.

Utilizarea internă de durată sau implantarea subcutanată a anticoncepţionalelor orale hormonale (levonorgestrel) se poate solda cu dereglarea ciclului menstrual, mastalgie, hirsutism, depresie etc. Administrarea preparatelor antitusive cu conţinut de codeină şi dextrometorfan în doze mari poate deprima respiraţia, iar a expectorantelor ce conţin guaifenesină – poate induce paralizia muşchilor striaţi, cu deficit motor şi respirator. Prezenţa pe piaţa farmaceutică a preparatelor monocomponente şi combinate (peste 50 de denumiri) cu paracetamol şi utilizarea acestora în doze duble faţă de cele maxime zilnice de 3 g/zi prezintă un potenţial toxic hepatic, manifestat la doze mari şi tratament prelungit prin intoxicaţie acută cu necroză hepatică acută şi chiar deces.

Unele produse OTC prezintă contraindicaţii şi precauţii speciale ce vizează următoarele categorii de pacienţi: sportivi, gravide şi femei care alăptează, persoane cu patologie concomitentă. Astfel, la sportivi sunt contraindicate vasoconstrictoarele, decongestionantele nazale (preparate sub formă de comprimate, drajeuri, capsule ce conţin fenilefrină (Coldrex, MaxGrip etc.) şi pseudoefedrină (Sudafed, Humex Răceală şi Gripă, Paracetamol Sinus, Rinoalersin etc.) şi excitantele SNC (preparate ce conţin cafeină asociată cu analgezice-antipiretice sau spasmolitice – Quarelin®, Antinevralgic P etc.).

Mai multe medicamente din lista OTC prezintă contraindicaţii sau precauţii pentru gravide şi femeile care alăptează. Astfel, acidul acetilsalicilic este contraindicat din luna a 6-a de graviditate, cu excepţia utilizărilor cardiologice şi obstetricale, datorită tulburărilor de coagulare produse şi efectului de întârziere a travaliului, precum şi la femeile care alăptează, deoarece trece în laptele matern şi poate provoca accidente hemoragice la sugar. Purgativele care se absorb în circulaţia sistemică şi difuzează prin placentă şi în laptele matern (ce conţin antraglicozide) sunt contraindicate la gravide şi femeile care alăptează [4].

Persoanelor cu patologii hepatice le sunt contraindicate analgezicele antipiretice cu paracetamol (Fervex, Coldrex, Panadol Extra, Humex Raceală şi Gripă), la cei cu insuficienţă respiratorie şi astm bronşic – antitusivele şi antigripalele cu dextrometorfan (Rinoalersin Forte etc.), iar la cei cu miastenie şi ulcer gastric şi duodenal – expectorantele cu guaifenesină [3].

Autotratament raţional

În opinia specialiştilor, fără prescripţie medicală pot fi eliberate cel mult 25 la sută din totalul de medicamente. Restul pot fi puse la dispoziţia pacienţilor doar sub un control strict din partea medicului. Conceptul OMS de „autotratament raţional" presupune utilizarea corectă de către pacient a preparatelor eliberate fără prescripţie medicală pentru profilaxia sau tratamentul dereglărilor uşoare de sănătate (cefalee, rinită etc.). Însă în aceste situaţii pacientul trebuie să diferenţieze simptomele respective de cele similare ale unei maladii grave. Anume aceste situaţii deseori sunt cauza agravării stării bolnavilor cu adresarea întârziată la medic. În cazul epidemiilor de gripă s-au constatat cazuri grave cu deces al persoanelor care recurgeau, sub consultul chiar a personalului medical mediu, la perfuzii parenterale (sub pretextul bine cunoscut că perfuziile sunt panacee în orice situaţie).

Iraţionalitatea autotratamentului poate fi determinată şi de nivelul de cultură şi responsabilitatea personală pe care bolnavul şi-o asumă. Situaţia constatată pe perioada epidemiei de gripă sezonieră A(H1N1) – creşterea numărului de persoane internate în stare gravă şi/sau a deceselor – este condiţionată de consecinţele autotratamentului.

Un aspect important al autotratamentului îl constituie controlul inadecvat al eficacităţii preparatelor folosite şi reacţiilor adverse, pe care ar trebui să-l facă medicul. Această lacună poate fi condiţionată şi de absenţa în mai multe ambalaje ale preparatelor a instrucţiunii pentru pacient sau livrarea de către farmacist a unui număr mai mic de comprimate, capsule, pachete neambalate fără instrucţiune.

Trebuie remarcată posibilitatea interacţiunilor medicamentoase dintre preparatele OTC şi cele prescrise de medic în cazul maladiilor cronice. Acestea pot fi responsabile de micşorarea eficacităţii preparatelor utilizate în tratamentul maladiilor cronice (hipertensiunea arterială, angina pectorală, astmul bronşic, boala ulceroasă etc.) sau de apariţia unor reacţii adverse severe responsabile de invaliditate sau chiar deces. De exemplu, fenilefrina şi pseudoefedrina pot reduce efectul preparatelor antihipertensive, creşte pericolul de reacţii adverse ale bronhodilatatoarelor (palpitaţii, aritmii) din grupul adrenomimeticelor [3]. Medicamentele antitusive (chiar şi expectorantele) pot provoca probleme pacienţilor cu astm, afecţiuni cardiace, hipertensiune arterială sau hipertrofie de prostată. Astfel de preparate pot să interacţioneze, de asemenea, cu preparatele sedative, antidepresive şi altele.

Medicamentele care inhibă tusea prin mecanism central sunt în măsură să afecteze şi respiraţia normală. Ele trebuie administrate cu precauţie în cazul pacienţilor vârstnici sau celor cu afecţiuni respiratorii cronice. Antitusivele şi expectorantele nu sunt

indicate copiilor sub 2 ani, decât dacă medicul pediatru le consideră eficiente, iar beneficiile depăşesc riscurile. Antitusivele nu sunt recomandate femeilor însărcinate şi celor care alăptează, pacienţilor cu afecţiuni convulsive, ale aparatului respirator inferior şi deprimare respiratorie importantă, precum şi celor cu aritmii cardiace [1].

Ce rău ar putea produce acidul acetilsalicilic (banala aspirină – medicament extrem de utilizat cu variate scopuri de majoritatea pacienţilor)? Contrar aşteptărilor în ceea ce priveşte inofensivitatea, o singură tabletă de aspirină poate determina declanşarea sindromului Reye (care poate fi letal). Acesta apare mai ales la copii în cazul infecţiilor virale acute, constituind şi unul din motivele pentru care medicamentul respectiv nu se administrează sub vârsta de 8 ani sau chiar 12 ani. La bolnavii cu astm bronşic aspirina poate declanşa accesul de astm bronşic, iar la alergici – de la erupţii cutanate până la edemul Quincke. La pacienţii cu ulcer gastric şi duodenal acest medicament poate cauza hemoragii, consecinţe extrem de severe, care pot fi evitate prin consultarea medicului înainte de autotratament.

Discuţiile aprigi privind automedicaţia şi livrarea medicamentelor fără prescripţie medicală (fără reţetă), desfăşurate în ultimii ani la conferinţe, simpozioane ştiinţifico-practice şi în paginile publicaţiilor medicale şi farmaceutice, probează importanţa şi actualitatea problemei dezbătute. Potrivit definiţiei OMS, automedicaţia responsabilizează pacientul, lărgeşte drepturile lui de a participa în procesul de tratament. Totodată, autotratamentul impune fiecărei persoane o responsabilitate sporită faţă de propria sănătate.

Toate acestea necesită creşterea nivelului culturii generale şi cunoştinţelor respective ale populaţiei, în primul rând prin instruirea ei referitor la modul sănătos de viaţă şi utilizarea corectă a substanţelor medicamentoase. În acest scop se folosesc posibilităţile mass-media, literatura ştiinţifico-populară, lecţii etc.

Datorită organizării corecte a instruirii populaţiei, procesul de automedicaţie poate fi dirijat şi controlat. Cele expuse mai sus permit a caracteriza procesul de automedicaţie drept un complex de măsuri direcţionate pentru a educa la cetăţeni sentimentul responsabilităţii faţă de sănătatea sa, instruirea lor în acest domeniu, fapt ce le-ar permite să realizeze de sine stătător dreptul de planificare şi participare la securitatea sănătăţii sale.

Sondaj de opinie privind autotratamentul

Pentru a elucida atitudinea specialiştilor şi populaţiei faţă de problema automedicaţiei (autotratamentului) şi a determina necesităţile informaţionale ale specialiştilor în domeniul medicamentelor permise fără prescriere medicală (livrate fără reţetă), autorii articolului în cauză au elaborat trei tipuri de anchete pentru: a) medici; b) farmacişti; c) populaţie.

În anchetele pentru populaţie, întrebările au fost formulate într-un stil clar, pe înţelesul tuturor celor care nu dispuneau de o pregătire specială.

Fiecare anchetă avea 5 compartimente, în care fusese inclusă:

1. informaţia despre persoana ce completează ancheta (vârsta, studiile, specialitatea, domiciliul) – date socio-demografice;
2. atitudinea respondentului faţă de autotratament şi lista medicamentelor OTC;
3. sursa de informare despre preparatele livrate fără reţetă (fără prescripţie medicală);
4. părerea despre instrucţiunile de utilizare a medicamentelor (prezente în ambalajul acestora);
5. opinia despre oportunitatea elaborării unui îndreptar farmacologic pentru populaţie.

Au fost completate 240 de anchete, respectiv câte 80 de anchete de către fiecare grup de persoane menţionate mai sus (medici, farmacişti, populaţie).

Analiza anchetelor a elucidat că în atitudinea sa faţă de autotratament respondenţii din grupele intervievate s-au divizat. Atitudine pozitivă faţă de autotratament manifestă 55% din populaţie, 40 % dintre intervievaţi au atitudine negativă faţă de autotratament, unii dintre ei (5%) consideră că autotratamentul trebuie interzis, iar 5% nu au părere definitivă. Din cele 80 persoane intervievate, nespecialişti în domeniu, 44 au studii superioare, 20 – medii incomplete, 16 – medii de specialitate sau superioare incomplete, au vârsta cuprinsă între 23 şi 72 ani şi diferite specialităţi. Majoritatea intervievaţilor au vârsta între 32-40 ani (83%), sunt locuitori ai oraşelor (75%). Concomitent, 60 din cei 80 farmacişti intervievaţi au confirmat o atitudine negativă faţă de autotratament şi faţă de elaborarea unui nomenclator de maladii şi stări patologice în care ar fi fost admis autotratamentul. Cei mai mulţi dintre aceştia au vârsta între 31-40 ani (51%), studii farmaceutice superioare (74%), vechimea de muncă de peste 11 ani (70%), activează în instituţiile farmaceutice (86%) şi locuiesc în oraşe (72%).

Majoritatea absolută a medicilor (70 persoane din cele 80 intervievate) au atitudine negativă faţă de autotratament. Această grupă de respondenţi a fost constituită din persoane care locuiesc în oraşe, cu vârsta între 31-40 ani, vechimea de muncă mai mult de 10-11 ani şi care activează în instituţiile me-

dicale de stat. Cei 9 medici care nu au negat automedicaţia, au acceptat-o numai în anumite situaţii. Aceştia consideră că Ministerul Sănătăţii ar trebui să aprobe lista stărilor patologice în care este posibil tratamentul fără participarea medicului.

Medicii menţionează că printre riscurile posibile ale autotratamentului pot fi:

- autotratament inadecvat, necorespunzător patologiei;
- tratament ineficient;
- întârzierea iniţierii tratamentului corect;
- supradozarea, polipragmazia;
- apariţia diferitelor complicaţii, intoxicaţii cu medicamente;
- dezvoltarea reacţiilor alergice până la şoc anafilactic;
- apariţia infecţiilor rezistente la antibiotice etc.

Un singur medic a presupus că riscurile autotratamentului sunt mici, deoarece pacienţii care practică autotratamentul se consultă în farmacii sau prin telefon cu medicii cunoscuţi. E de menţionat faptul că medicii care s-au pronunţat negativ faţă de autotratament sunt „de profil îngust" – chirurgi, neuropatologi, cardiologi, endocrinologi etc. Ei nu permit tratamentul de sine stătător al afecţiunilor ce se referă la profilul specialităţilor respective. Această categorie de specialişti obţine informaţia despre substanţele medicamentoase în general din instrucţiunile de utilizare, literatura specială şi de la farmacişti.

La întrebarea dacă va creşte incidenţa reacţiilor adverse la medicamente şi a complicaţiilor maladiilor în urma lărgirii practicării autotratamentului, 95% dintre medici şi farmacişti au dat un răspuns afirmativ.

Printre maladiile şi stările patologice mai frecvente, când se practică autotratamentul, intervievaţii din rândul populaţiei au menţionat: infecţiile respiratorii acute, cefaleea, durerile menstruale, durerile radiculare, gastritele, pancreatita, intoxicaţiile. Ca argumente principale în favoarea automedicaţiei în anchete se menţionează: „automedicaţia – una din metodele de tratament al bolilor cronice", „lipsa de timp pentru a vizita medicul" ş. a.

Din cele menţionate mai sus deducem responsabilitatea imensă a lucrătorilor medicali în ce priveşte educaţia unei atitudini lucide a populaţiei faţă de autotratament. Anume ei trebuie să dea populaţiei recomandări referitoare la automedicaţie şi să creeze condiţii pentru supravegherea acestui proces.

Sursele principale de informaţie pentru populaţie în ce priveşte medicamentele s-au dovedit a fi: reclama la televiziune (40% dintre cei intervievaţi din rândul populaţiei), internetul (50% dintre cei intervievaţi), literatura de popularizare medicală şi literatura de reclamă a firmelor farmaceutice (30% dintre cei intervievaţi). Circa 90% dintre farmaciştii intervievaţi au atitudine negativă faţă de publicitatea făcută tuturor medicamentelor la televiziune şi în alte surse mass-media, totodată 50% dintre farmaciştii intervievaţi consideră oportună reclama pentru medicamentele din lista OTC (medicamentele permise, conform ordinului MS, de a fi procurate fără reţetă).

Aproximativ 80% dintre medicii şi 60% dintre farmaciştii intervievaţi au atitudine negativă faţă de posibilitatea procurării fără reţetă a medicamentelor. În acelaşi timp, 40% dintre farmacişti consideră că în anumite situaţii medicamentele pot fi eliberate fără reţetă (pacienţilor cu maladii cronice, pacienţilor care nu dispun de timp pentru a merge la medic sau pentru procurarea medicamentelor din lista OTC).

Referitor la respectarea ordinului MS cu privire la procurarea cu reţetă a medicamentelor din farmacii, 75% dintre medicii intervievaţi consideră că medicii respectă acest ordin şi prescriu medicamentele în reţete. 40% dintre medici consideră că farmaciştii nu respectă ordinul şi eliberează fără reţetă medicamentele în afara listei OTC. 10% din medici consideră că farmaciştii livrează corect medicamentele, restul nu au o părere definită în acest sens.

Majoritatea absolută a farmaciştilor intervievaţi (85%) consideră corectă prescrierea în reţetă a medicamentelor cu denumiri comune internaţionale. Circa 60% din medici consideră că ar fi mai oportună pentru pacient prescrierea medicamentelor sub formă de denumiri comerciale, iar 20% – prescrierea medicamentelor sub denumiri comune internaţionale.

Aproximativ 30% din cei intervievaţi din mijlocul populaţiei sunt de părere că instrucţiunile de utilizare a medicamentelor, prezente în ambalaj, au un conţinut lizibil şi sunt scrise într-un stil clar. Totodată, 60% dintre cei intervievaţi din rândul populaţiei şi 65% din farmacişti consideră conţinutul instrucţiunilor de utilizare a medicamentelor ca fiind voluminos şi nu întotdeauna înţeles de către pacient, traducerea în limba română fiind uneori nereuşită, cu greşeli. Unii pacienţi şi 40% dintre medici consideră că sunt utilizate caractere atât de mărunte, încât instrucţiunea nu poate fi citită nici cu ochelari. Circa 60% din populaţie şi jumătate dintre medici şi farmacişti consideră că instrucţiunea trebuie să fie succintă şi clară.

Jumătate dintre farmaciştii intervievaţi şi 80% din totalul populaţiei intervievate consideră că ar

fi oportună elaborarea unui îndreptar farmacologic despre medicamente pentru populaţie, totodată 50% dintre farmacişti consideră că elaborarea unui astfel de îndreptar popular va duce la răspândirea practicării autotratamentului nejustificat (necontrolat).

Aşadar, rezultatele cercetării confirmă că din partea tuturor grupurilor de intervievaţi se constată un interes faţă de problema autotratamentului. Totodată, până şi în rândurile specialiştilor nu există o tălmăcire unanimă a termenului ,,automedicaţie”.

Cum sondajele relevă atitudini preponderent pozitive ale populaţiei faţă de fenomenul automedicaţiei, este nevoie de a desfăşura o muncă explicativă amplă pentru a demonstra riscurile autotratamentului şi a promova un mod sănătos de viaţă. Mai cu seamă că şi destui farmacişti înclină să favorizeze automedicaţia, în opoziţie cu majoritatea medicilor care dovedesc mai multă precauţie faţă de această înclinaţie a populaţiei.

Prescripţie medicală sau autotratament?

Pornind de la cele relatate, vom constata că pentru rezolvarea problemei automedicaţiei este nevoie de a elabora conceptul autotratamentului, de a determina noţiunea şi lista stărilor patologice în care e posibilă automedicaţia. Se impune reeditarea anuală a listei de substanţe medicamentoase fără prescripţia medicală, lansarea unor publicaţii ştiinţifico-populare periodice, broşuri, foi volante, programe instructive (inclusiv la televiziune) pentru populaţie şi specialişti, sporirea calităţii informaţiei obţinute din fişele şi instrucţiunile pentru utilizarea medicamentelor.

Lipsa de timp, cunoaşterea unor remedii pentru diferite afecţiuni, ignorarea sau minimalizarea importanţei unor simptome sunt motivele care de foarte multe ori împiedică pacientul să ajungă la medic şi îl determină să recurgă la arsenalul de cunoştinţe medicale de care dispune spre a se autotrata sau chiar a împrumuta din experienţa unor rude, vecini, prieteni care au obţinut succese în urma unor atitudini similare. Abia atunci când succesul terapeutic nu se obţine sau când lucrurile se complică, prezenţa la medic apare ca un imperativ.

De ce vizita la medic şi nu autotratament? Printre motivele bine întemeiate figurează: medicul poate stabili cu precizie diagnosticul, recomandând un tratament ţintit. Simptomele care uneori par banale pot ascunde o patologie mult mai complexă. Nu există medicament fără contraindicaţii sau efecte adverse, iar posibilitatea erorii în autotratament, cu consecinţe importante, este semnificativă. Să luăm banala durere de cap (cefalee, în termeni medicali) pe care, de obicei, majoritatea persoanelor o tratează cu un analgezic obişnuit. Însă durerile de cap pot avea cauze diferite, precum: simptomul prodromal din cadrul unei viroze, hipertensiunea sau hipotensiunea arterială, tulburările de vedere, sinuzita, spondiloza cervicală, insuficienţa circulatorie vertebro-bazilară etc.

Medicul este singurul în măsură să elucideze cauza, în urma examenului clinic şi a investigaţiilor suplimentare, ca să ofere apoi tratamentul ţintit. Un diagnostic corect şi stabilit la timp este necesar şi deosebit de important nu numai pentru cazul abordat, depistarea unor boli în stadiul incipient şi instituirea tratamentului ţintit prevenind apariţia complicaţiilor. Pentru fiecare din cauzele expuse mai sus, ansamblul de măsuri terapeutice se bazează pe principii diferite. În cazul hipertensiunii arteriale, scăderea tensiunii prin tratament cu antihipertensive determină şi remiterea cefaleei, corectarea tulburărilor de vedere conform indicaţiei medicului oftalmolog determină şi dispariţia cefaleei în cazul spondilozei cervicale, antiinflamatoarele rezolvă şi problema cefaleei, totodată fiind necesar tratamentul conform indicaţiilor medicului de specialitate.

Automedicaţia, stimulată în primul rând de raţiuni de ordin financiar, devine un fenomen care se amplifică periculos din cauza consecinţelor sale imprevizibile şi irecuperabile. Sunt necesare măsuri drastice, inclusiv juridice, pentru livrarea medicamentelor fără reţetă şi a literaturii medicale persoanelor de rând, pentru practicarea ilegală, pentru reclama incorectă şi insistentă. Autotratamentul cel mai frecvent este susţinut de persoane incompetente, imorale şi iresponsabile, care promovează diferite idei sau tălmăciri neargumentate.

Posibilitatea realizării autodiagnosticului corect şi a autotratamentului eficient este mult mai mică decât la consultarea medicului, ceea ce poate întârzia instituirea tratamentului necesar sau poate duce chiar la o abordare terapeutică greşită. Dacă la aceasta se mai adaugă şi faptul că orice medicament prezintă efecte secundare şi contraindicaţii, este clar că din tot arsenalul terapeutic numai medicul poate stabili tratamentul adecvat, cu beneficii maxime şi un risc minim.

O altă cauză a automedicaţiei este sfatul vecinilor, prietenilor, rudelor care susţin că au obţinut succese prin autotratament şi care recomandă oricui medicamentul respectiv, iar dacă acesta beneficiază şi de o reclamă în mass-media, pacientul este convins cu multă uşurinţă şi autotratamentul este garantat, dar din păcate – ineficient şi posibil cu urmări nedorite şi grave. Nu se ţine cont de faptul că nu există panaceu universal, nici măcar farmacologic,

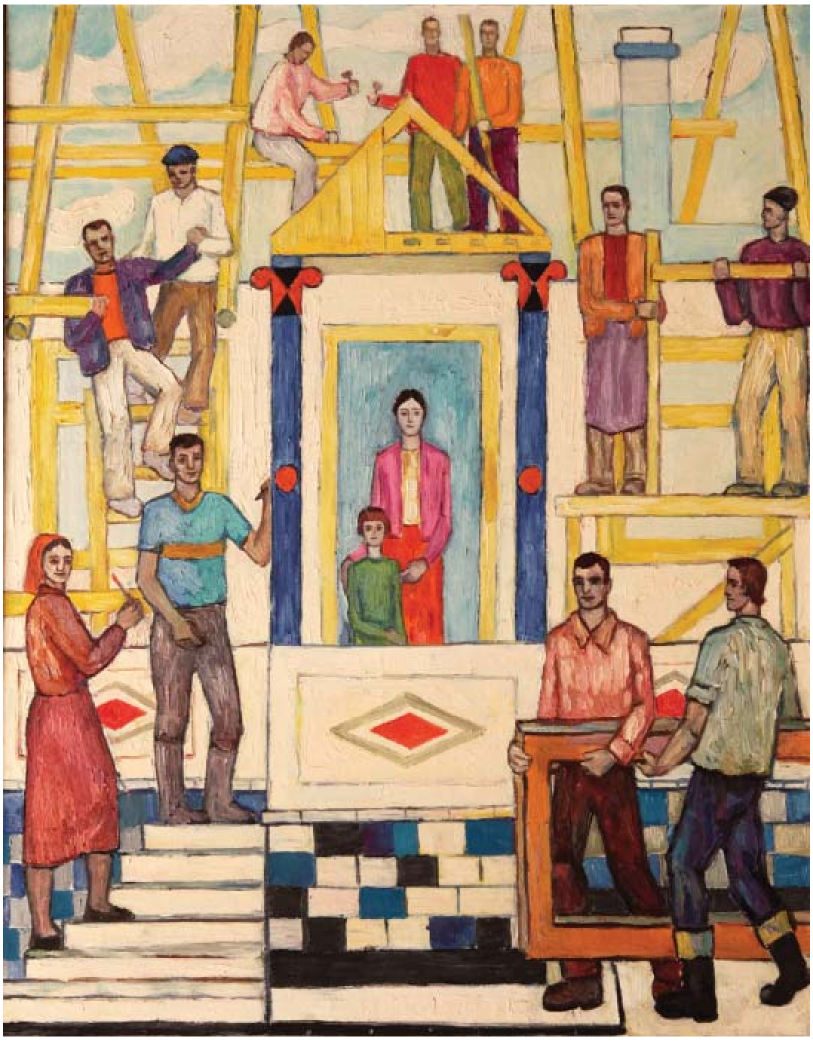
că răspunsul la un medicament diferă de la individ la individ sau că orice medicament prezintă şi efecte secundare, chiar dacă el poate fi eliberat fără prescripţie medicală.

Tendinţa de a promova „autotratamentul raţional” de cele mai multe ori îşi croieşte drum din cauza gradului inadecvat de responsabilitate faţă de sănătatea proprie. Iată de ce specialiştii consideră că autotratamentul trebuie luat sub control strict, fiind necesară o promovare corectă şi adecvată a esenţei autoadministrării medicamentelor.

Există un vechi proverb latin: ***Vivere est cogitare – A trăi înseamnă a gândi***. De aici rezultă că e necesar mai întâi de a gândi bine înainte de a recurge la sfatul din internet sau al unei oarecare persoane. Să ne amintim şi de cuvintele lui Hipocrate ***Non nocere – Nu dăuna***, la care în cazul automedicaţiei s-ar mai putea adăuga ***ţie însuţi*** [7].

Bibliografie

1. Medicamentul: beneficiu sau prejudiciu. Chişinău: Î.S. Firma editorial-poligrafică Tipografia Centrală, 2009, 459 p.
2. Rational drug use: consumer education and information -WHO, 1996, 50 p.
3. Farmacologie clinică. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USMF, 2009. 1067 p.
4. Medicamentele şi utilizarea lor raţională. Chişinău: Î.S. Firma editorial-poligrafică Tipografia Centrală, 2004. 642 p.
5. Lista medicamentelor pasibile spre eliberare din farmacii fără reţetă (Lista OTC) reevaluată şi aprobată în cadrul Comisiei Medicamentului în baza ordinului AM Nr. 21 din 12.05.06 (Proces verbal nr. 12 din 26.12.13) Chişinău, 2013. 90 p.
6. Brooks M. FDA asks docs to limit acetaminophen in prescription meds. Medscape (www.medscape.com/viewarticle/819216).2014
7. Самолечение: не навреди самому себе. Наука и жизнь, №8, 2009.

Petru Jireghea. *Clacă*, u/p 1160×920 mm, 1970. Din colecţiile MNAM

IMPACTUL CONSTITUŢIEI ASUPRA CREAŢIEI ŞTIINŢIFICE ŞI ARTISTICE

Membru corespondent al AŞM
Ion GUCEAC

THE IMPACT OF THE CONSTITUTION ON SCIENTIFIC AND ARTISTIC CREATION

Summary. Unlike the instrumental constitutions from the XVIII-XIX century, the contemporary constitutions regulate the majority of the problems related to the organization of the society, the system of the relations between people. Also, the contemporary constitutions establish the fundamental principles related to the vital aspects of the existence of the society: economical, political, social, spiritual. In conditions of deep economic crisis, some aspects of social life, such as scientific and creation activities remain in shadow. Starting from this state of facts, this scientific approach reflects the impact of the Constitution upon this segment of the spiritual life of the society. As a result of this study is promoted the opinion according to which the further improvement of the legislation in the field of scientific creation and its results should contribute to increasing the efficiency of science, by transforming it into a driving force of the society.

Keywords: education, science, culture, creation, human rights, globalization, the right to take part in the cultural life of the society, access to cultural values, freedom of the scientific and artistic creation.

Rezumat. Spre deosebire de constituţiile instrumentate în sec. XVIII-XIX, constituţiile contemporane reglementează majoritatea problemelor ce vizează organizarea societăţii, sistemul de relaţii dintre oameni. Acestea stabilesc şi principiile fundamentale ce ţin de aspectele vitale ale existenţei societăţii: economic, politic, social, spiritual. În condiţiile unor crize economice profunde, unele aspecte ale vieţii sociale, printre care activitatea ştiinţifică şi de creaţie, rămân în umbră. Pornind de la această stare de fapt, prezentul demers ştiinţific reflectă impactul Constituţiei asupra segmentului respectiv al vieţii spirituale a societăţii. Drept rezultat al acestui studiu, este promovată opinia conform căreia perfecţionarea de mai departe a legislaţiei în domeniul creaţiei ştiinţifice şi rezultatele acesteia trebuie să contribuie la sporirea eficienţei ştiinţei, transformarea ei într-o forţă motrice a societăţii.

Cuvinte-cheie: educaţie, ştiinţă, cultură, creaţie, drepturi ale omului, globalizare, dreptul de a lua parte la viaţa culturală a societăţii, accesul la valorile culturale, libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice.

Revoluţia tehnico-ştiinţifică, materializată astăzi în dezvoltarea rapidă a ştiinţei şi tehnicii, contribuie la sporirea progresului economic şi, în ultimă instanţă, a stării sociale şi spirituale a omului [1]. În acest context, rolul Republicii Moldova în sprijinul ştiinţei, culturii şi implementarea rezultatelor activităţii intelectuale în circuitul economic ar trebui să fie asociat cu funcţia protectoare a statului, fapt ce solicită reorientarea vectorului politicii de creaţie legislativă.

Indubitabil că ştiinţa, cultura şi rezultatele înregistrate de acestea trebuie să fie pilonul economiei moderne şi al societăţii în ansamblu. Însă în atribuțiile statului nu intră să lupte pentru profiturile provenite din activitatea instituţiilor ştiinţifice, care deseori sunt confundate cu organizaţiile de afaceri, sau din tehnologiile inovatoare, ci să fie donatorul și susţinătorul educaţiei, ştiinţei, culturii şi creaţiei.

La etapa actuală, există nevoia unor noi abordări conceptuale care să conţină recomandări şi sugestii ştiinţific argumentate pentru îmbunătăţirea legislaţiei în domeniul nominalizat, unul complex şi dinamic. Este cu atât mai important cu cât valorile tradiționale şi culturale în contextul globalizării trebuie să fie nu numai în condiţii de siguranţă, dar, de asemenea, de extindere, prin dezvoltare şi aprofundare.

Deşi cuprinde, în special, domeniile economic, financiar, comunicaţional, procesul globalizării exercită o influenţă accentuată asupra sferei sociale, inclusiv asupra drepturilor omului [2, p. 352]. Savanţii constată că în condiţiile globalizării, când drepturile individului sunt legate indisolubil de „drepturile întregii omeniri (comunităţii planetare)", „provocările planetare au generat obstacole grave în realizarea majorităţii drepturilor şi libertăţilor fundamentale. În consecinţă, drepturile omului au dobândit valenţa unei probleme globale de sine stătătoare care ocupă un loc deosebit în registrul extins al problemelor globale" [2].

Rămâne însă indiscutabil faptul că, transformând radical condiţiile de viaţă ale comunităţilor naţionale, regionale şi mondiale, iar împreună cu acestea şi ale statelor naţionale, globalizarea provoacă o necesitate insistentă de a introduce unele corective şi în problematica drepturilor omului, inclusiv reformularea unor ipoteze încetăţenite de mai mult timp şi chiar a unor teorii ştiinţifice. Acest proces cuprinde şi ştiinţele juridice, în special cele de ramură, inclusiv privind drepturile omului şi ale cetăţeanului [3].

Raportând drepturile omului la anumite formaţiuni social-economice sau civilizaţii, se constată că fiecare etapă de dezvoltare a proceselor sociale dă naştere unor generaţii proprii de drepturi ale omului, chemate să depăşească instabilitatea situaţiei şi

să redreseze dezvoltarea. Respectiv, la fiecare etapă de dezvoltare a societăţii, odată cu apariţia unei generaţii noi de drepturi şi libertăţi ale omului, apărea şi necesitatea obiectivă şi nevoia naturală de a le studia, a le înţelege, iar mai târziu şi de a le regândi.

În cadrul celei de-a doua generaţii a drepturilor omului accentul de bază se pune nu pe drepturile şi libertăţile civile şi politice, dar pe cele sociale, economice şi culturale. Este vorba, în special, de dreptul la muncă, dreptul la odihnă, la asigurare socială, dreptul la învăţătură, dreptul de a lua parte la viaţa culturală a societăţii, accesul la valorile culturale, libertatea creaţiei ştiinţifice etc.

Ultima este un element indispensabil al vieţii spirituale a societăţii, al tradiţiei democratice, statului de drept și presupune un „ansamblu complicat de drepturi, interese, nevoi sociale, îndatoriri şi restricţii inevitabile" [4, p. 27]. Libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice, în calitatea sa de drept subiectiv, constă din următoarele împuterniciri care reprezintă elemente constitutive ale conţinutului său:

- posibilitatea fiecărui om și cetățean de a se angaja în diverse tipuri de activitate creativă, în conformitate cu interesele și nevoile sale. Persoana poate fi predispusă faţă de un anumit gen de creativitate. În acelaşi timp, gradul de creativitate este direct proporţional aptitudinilor, talentului şi genialităţii. Cu toate acestea, chiar şi în cazul în care acestea lipsesc, legea nu poate priva persoana de dreptul la libertatea de creaţie ştiinţifică şi artistică. Evident, fără un nivel de cultură suficient de dezvoltat, valorile culturale ale civilizaţiei, realizarea libertăţii creaţiei ştiinţifice şi artistice este imposibilă;
- posibilitatea fiecărei persoane de a se angaja în activităţi creative în calitate de profesionist sau amator, această oportunitate fiind determinată de egalitatea în drepturi a celor angajaţi în sfera de creaţie ştiinţifică şi artistică în ce priveşte dreptul de autor şi drepturile conexe, dreptul asupra proprietăţii intelectuale, protecţia secretelor de măiestrie profesională, libertatea dispunerii rezultatelor muncii lor, sprijinul statului;
- dreptul de a solicita unei persoane responsabile crearea condiţiilor necesare pentru realizarea dreptului la libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice;
- dreptul la creanţe, ceea ce înseamnă că persoana angajată în activitatea ştiinţifică şi de creaţie are dreptul de a contesta, în modul prevăzut, acţiunile funcţionarilor, autorităţilor statului şi altor entităţi care încalcă drepturile şi interesele legitime ale sale, precum şi dreptul de a se adresa în instanţă pentru protecţia dreptului încălcat etc.

Principiul respectării libertăţii, necesar pentru cercetările ştiinţifice şi activitatea de creaţie, a fost consacrat, în primul rând, în izvoarele de drept internaţional. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului (art. 27) dispune că orice persoană are dreptul să ia parte în mod liber la viaţa culturală a colectivităţii, să se bucure de arte şi să participe la progresul ştiinţific şi la binefacerile care rezultă din acesta [5, p. 11]. Mai târziu, Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale (art. 15) a recunoscut dreptul fiecăruia de a participa la viaţa culturală, de a beneficia de progresul ştiinţific şi de aplicaţiile sale, inclusiv de protecţia intereselor morale şi materiale decurgând din orice producţie ştiinţifică, literară sau artistică al cărui autor este [6]. Măsurile pe care statele părţi la acest Pact le vor lua pentru a asigura deplina exercitare a dreptului nominalizat trebuie să prevadă menţinerea, dezvoltarea şi propagarea ştiinţei şi culturii. Concomitent, statele părţi se angajează să respecte libertatea indispensabilă cercetării ştiinţifice şi activităţilor creatoare. Statele semnatare ale Cartei de la Paris pentru o noua Europă au subliniat ataşamentul lor la libertatea de creaţie şi la protejarea şi promovarea patrimoniului nostru cultural şi spiritual, în toată bogăţia şi diversitatea sa [7].

Semnificația mondială a libertăţii creaţiei ştiinţifice recunoscută în legislația internațională este reflectată şi în legislația constituțională a diferitelor ţări. Statele contemporane recunosc importanţa vieţii spirituale a societăţii, din care motiv introduc în conţinutul normativ al constituţiilor principiile de bază ale ei. Majoritatea constituţiilor conţin formulări generale despre libertatea gândirii, opiniilor, convingerilor, credinţei. Aproape toate constituţiile adoptate recent stipulează libertatea activităţii ştiinţifice şi de creaţie, libertatea artei, uneori libertatea activităţii intelectuale şi jurnalistice, protecţia proprietăţii intelectuale etc.

În unele constituţii, până şi în conţinutul preambulului sunt incluse dispoziţii privitoare la libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice. De exemplu, compartimentul respectiv al Constituţiei Egiptului [8] menţionează rolul inovaţional, ştiinţific şi cultural al statului egiptean, acesta întruchipându-se în forţa gândirii egiptene, creaţiei şi artei, inclusiv în universităţi, centre ştiinţifice, centre lingvistice şi de cercetare, presă, artă, literatură şi mijloace de informare în masă, în biserica naţională şi Universitatea al-Azhar cu istoria ca pilon de bază al identităţii naţionale, limba arabă şi şaria ca gândire moderată – parte a gândirii iluminate.

O condiţie indispensabilă pentru libertatea

creaţiei ştiinţifice şi artistice este neamestecul statului în procesele de creaţie, motiv pentru care constituţiile declară libertatea acestor activităţi. De exemplu, Constituţia Turciei (art. 27) oferă fiecăruia dreptul de a studia liber şi de a preda ştiinţa şi artele, de a explica, inclusiv a realiza, cercetări în aceste domenii [9]. În Constituţia Bulgariei (art. 54) se stipulează că libertatea creaţiei artistice, ştiinţifice şi tehnice sunt recunoscute şi garantate de stat [10]. Constituţia Letoniei (art. 113) consacră libertatea creaţiei ştiinţifice, a artelor şi de alt gen [11]. În conformitate cu Constituţia sa (art. IX), Republica Ungară respectă şi susţine libertatea vieţii ştiinţifice şi artelor. Mai mult decât atât, conform Constituţiei, numai reprezentanţii comunităţii ştiinţifice vor avea dreptul de a determina valoarea ştiinţifică a cercetărilor [12]. Constituţia Estoniei (art. 38) declară că ştiinţa, arta şi educaţia în aceste domenii sunt libere [13]. La fel, Constituţia Germaniei (art. 5 alin. (3)) [14] şi a Greciei (art. 16) consacră libertatea creaţiei şi ştiinţei [15], iar Constituţia Portugaliei (art. 42) consacră libertatea creaţiei intelectuale, artistice şi ştiinţifice [16]. Arabia Saudită (art. 29 din Constituţie) manifestă grijă faţă de ştiinţă, literatură şi cultură şi încurajează efectuarea cercetărilor ştiinţifice [17]. În conformitate cu Constituţia Armeniei (art. 36), fiecare se bucură de libertatea creaţiei literare, artistice, ştiinţifice şi tehnice, are dreptul să beneficieze de realizările ştiinţifice şi să participe la viaţa culturală a societăţii [18]. În Peru (art. 2 alin. (8)) din Constituţie) e consfinţită libertatea creaţiei intelectuale, artistice, tehnice şi a creaţiei ştiinţifice, inclusiv dreptul la proprietate asupra acestor invenţii şi la orice avantaje legate de ele [19]. În Polonia (art. 73 din Constituţie) cetăţeanului i se asigură libertatea creaţiei ştiinţifice, cercetărilor ştiinţifice, inclusiv dreptul la publicarea produsului realizat [20]. Fiecare are dreptul la libera participare la viaţa culturală a societăţii, creaţia artistică, ştiinţifică şi tehnică şi să beneficieze de rezultatele ei, declară Constituţia Tadjikistanului (art. 40) [21]. Cetăţenii Turkmenistanului (art. 36 din Constituţie) se bucură şi ei de libertatea creaţiei artistice, ştiinţifice şi tehnice. Activitatea de creaţie şi ştiinţifică este liberă conform Constituţiei Cubei (art. 38 lit.j) [22]. Cu părere de rău însă, această prevedere este formală din moment ce statul îşi fundamentează politica sa în domeniul educaţiei şi culturii pe concepţia ştiinţifică marxist-leninistă (art. 38. lit. a). Libertatea tuturor formelor de creaţie este un drept al tuturor cetăţenilor – consacră Constituţia Egiptului (art. 46). La fel şi Finlanda (art. 16 din Constituţie) proclamă libertatea activităţii ştiinţifice şi artistice [23]. Statul recunoaşte libertatea creaţiei ştiinţifice, artistice şi de alt gen în Letonia (art. 113 din Constituţie). Libertatea ştiinţei, artei şi a altor genuri de creaţie, inclusiv drepturile care provin din activitatea ştiinţifică, de creaţie sau alt gen de activitate intelectuală este garantată în Macedonia (art. 47 din Constituţie) [24]. Constituţia Lituaniei (art. 42) declară că ştiinţa, cultura şi cercetarea sunt libere [25]. Libertatea cercetărilor ştiinţifice este garantată de Qatar (art. 47 din Constituţie) [26], Kuwait (art. 36 din Constituţie) [27]. În Brazilia (art. IX din Constituţie) activitatea intelectuală, artistică, ştiinţifică şi comunicaţională este liberă, nu poate fi cenzurată şi nu are nevoie de permisiune [28]. Conform Constituţiei Coreei de Nord (art. 74), cetăţenii dispun de libertatea activităţii ştiinţifice şi artistico-literare [29]. La fel şi în Kârgâzstan (art. 36 din Constituţie) cultura, arta, literatura şi ştiinţa sunt libere [30].

Unele constituţii nu consacră libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice, ci doar garantarea acestor activităţi. Astfel, Constituţia Republicii Moldova (art. 33) garantează libertatea creaţiei artistice şi ştiinţifice [31]. Constituţia Croaţiei (art. 68) garantează libertatea creaţiei ştiinţifice, culturale şi artistice [32]. În Elveţia libertatea învăţământului şi cercetării ştiinţifice este garantată (art. 20 din Constituţie) [33], în Slovenia (art. 59 din Constituţie) este garantată libertatea cercetărilor ştiinţifice şi a creaţiei [34]. Conform Constituţiei Yemenului (art. 27), statul garantează libertatea cercetărilor ştiinţifice şi realizărilor în literatură, artă şi cultură [35]. Aceste realizări însă trebuie să corespundă spiritului şi scopului Constituţiei. Articolul 44 alin. 1 din Constituţia Federaţiei Ruse stipulează că fiecăruia i se garantează libertatea creaţiei literare, artistice, ştiinţifice, tehnice şi de alt gen [36]. Constituţia Albaniei (art. 58) garantează tuturor libertatea creaţiei artistice şi a cercetărilor ştiinţifice, inclusiv venitul obţinut în urma acestor activităţi [37]. Libertatea cercetărilor ştiinţifice este garantată şi de Constituţia Cehiei (art. 15) [38]. În Polonia fiecăruia i se garantează libertatea creaţiei artistice, cercetărilor ştiinţifice, publicarea rezultatelor acestora (art. 73 din Constituţie). Prin dispoziţiile art. 54 din Constituţie, în Ucraina cetăţenilor li se garantează libertatea creaţiei ştiinţifice şi tehnice [39].

În perspectiva creării unor condiţii optime pentru realizarea libertăţii creaţiei ştiinţifice şi artistice, constituţiile obligă statul să întreprindă acţiuni concrete în acest scop. Astfel, Constituţia Afganistanului (art. 47) obligă statul să elaboreze programe eficiente pentru dezvoltarea ştiinţei, culturii, literaturii şi artei [40]. Statul garantează drepturile autorilor, inventatorilor şi exploratorilor, stimulează şi susţine cercetările ştiinţifice în toate domeniile. Potrivit Constituţiei Coreei de Nord,

statul contribuie la creşterea nivelului teoretico-ştiinţific al învăţământului tehnic şi instruirii în domeniul ştiinţelor sociale şi fundamentale (art. 46); instituie principiul *Juche** în activitatea de cercetare ştiinţifică, aplică cele mai recente realizări ale ştiinţei şi tehnicii, explorează cele mai noi ramuri ale ştiinţei şi tehnicii, contribuind astfel la ridicarea ştiinţei şi tehnicii din ţară la standardele mondiale (art. 50); elaborează planul de dezvoltare a ştiinţei şi tehnicii, stabilind disciplina realizării consecutive a acestuia, consolidează colaborarea creativă dintre lucrătorii tehnico-ştiinţifici şi producători, accelerând, astfel, procesul de dezvoltare a ştiinţei şi tehnicii din ţară (art. 51); dezvoltă literatura şi arta originale şi revoluţionare, naţionale după formă şi socialiste după conţinut (art. 52); ajută lucrătorii din sfera creaţiei, oamenii de artă să elaboreze opere măreţe, de înalt artistism, atrage masele largi în activităţile literar-artistice (art. 52). Constituţia Croaţiei stipulează (art. 68) că statul este obligat să contribuie şi să ajute la dezvoltarea ştiinţei, culturii şi artei; să protejeze valorile ştiinţifice, culturale şi artistice în calitatea lor de patrimoniu naţional spiritual. Conform Constituţiei Cubei, statul socialist: asigură progresul ştiinţei, tehnicii şi culturii din ţară (art. 8); stimulează şi asigură cercetările ştiinţifice, în primul rând cele care sunt orientate spre soluţionarea problemelor ce prezintă interes pentru întreaga societate şi bunăstarea poporului (art. 38 lit. j)); orientează, dezvoltă şi stimulează cultura şi ştiinţa sub toate formele de manifestare a acestora (art. 38 alin. 1); favorizează implicarea lucrătorilor în activitatea ştiinţifică şi dezvoltarea ştiinţei (art. 38 lit. z). Pentru asigurarea libertăţii tuturor formelor de creaţie, statul egiptean se obligă: să dezvolte sferele ştiinţei, artei, literaturii, să finanţeze novatorii şi inventatorii, să protejeze inovaţiile şi invenţiile lor şi să le aplice spre binele societăţii (art. 46 din Constituţie); să garanteze libertatea cercetărilor ştiinţifice şi literare; să protejeze autonomia academiilor de ştiinţe şi lingvistice şi a centrelor de cercetare şi să repartizeze între ele un procent suficient din venitul naţional (art. 59 din Constituţie). Conform Constituţiei Chinei, statul dezvoltă ştiinţele sociale şi exacte, popularizează cunoştinţele tehnico-ştiinţifice, stimulează realizările din domeniul activităţii de cercetare ştiinţifică, invenţiile şi descoperirile în domeniul tehnicii (art. 20) [41]. Confederaţia elveţiană încurajează cercetarea ştiinţifică şi inovaţia, gestionând, creând sau restabilind, în acest scop, centre de cercetare (art. 64 din Constituţie). Guvernul Etiopiei (art. 51 din Constituţie) este obligat să stabilească şi să aplice standarde naţionale şi principii de bază ale politicii în domeniul ştiinţei şi tehnologiilor, inclusiv în protecţia şi dezvoltarea patrimoniului cultural şi istoric [42]. Guvernul mai este obligat: să susţină, conform principiului egalităţii, creşterea şi îmbogăţirea culturii şi tradiţiilor care corespund drepturilor fundamentale, demnităţii umane, ideilor şi normelor democratice, inclusiv dispoziţiilor din Constituţie; să acorde suport pentru dezvoltarea artei, ştiinţei şi tehnologiilor în măsura în care permit resursele ţării (art. 91 din Constituţie). Constituţia Greciei pune în sarcina statului îndatorirea de a avea grijă de dezvoltarea şi răspândirea artei şi ştiinţei (art. 16). Guvernul Iranului trebuie să întreprindă toate acţiunile pentru promovarea iniţiativei şi spiritului cercetător în toate sferele ştiinţei, tehnicii, culturii şi islamului prin crearea centrelor de cercetare şi stimularea cercetătorilor (art. 3 alin. 10 din Constituţie) [43]. În Qatar (art. 24 din Constituţie) stimularea ştiinţei, artelor, protecţia patrimoniului cultural şi naţional, contribuirea la efectuarea cercetărilor ştiinţifice este una dintre sarcinile statului. Statul azer (art. 16 din Constituţie) sprijină dezvoltarea culturii, ştiinţei şi artei, asigură protecţia moştenirii istorice, materiale şi spirituale a poporului [44]. Statul portughez (art. 73 din Constituţie) este obligat să contribuie la democratizarea instituţiilor culturale, stimulând şi asigurând accesul tuturor cetăţenilor la realizările culturii şi la creaţie [45]. Cât priveşte creaţia ştiinţifică şi descoperirile, inclusiv inovaţiile tehnologice, acestea sunt stimulate şi susţinute de stat în aşa fel încât să asigure libertatea şi autonomia respectivă, creşterea concurenţei şi interacţiunea dintre instituţiile ştiinţifice şi întreprinderi. Totuşi, una dintre sarcinile primordiale ale statului (art. 81 lit. j) din Constituţie) constă în asigurarea unei politici ştiinţifice şi tehnologice pentru dezvoltarea favorabilă a ţării. Constituţia Vietnamului (art. 37) oferă ştiinţei şi tehnicii un rol primordial în procesul de dezvoltare social-economică [46]. În acest scop, statul elaborează şi implementează politica în domeniul ştiinţei şi tehnicii, dezvoltă ştiinţa şi tehnologiile moderne, are grijă de dezvoltarea echilibrată a tuturor ramurilor ştiinţei în vederea creării bazelor ştiinţifice pentru elaborarea vectorului primordial al politicii şi legislaţiei în scopul renovării tehnologiilor, dezvoltării forţelor de producţie, ridicării calificării în administrare, asigurarea calităţii optime şi ritmu-

---

*Doctrina Juche a fost introdusă în calitate de doctrină de stat a Coreei de Nord şi este bazată pe trei principii: *chaju* – supremaţia ideologiei politice în viaţa zilnică a cetăţenilor; *charip* – construirea unei economii independente fără ajutoare din afara ţării şi fără nicio deschidere spre cei consideraţi străini cauzei poporului corean; *chawi* – apărarea naţiunii fără ajutorul nimănui, cu orice risc şi orice mijloace.

lui de dezvoltare a economiei în vederea asigurării aportului real în apărarea naţională şi securitatea statului. Statul vietnamez finanţează şi stimulează alocarea mijloacelor destinate ştiinţei din diferite surse financiare, oferă condiţii privilegiate ramurilor prioritare ale ştiinţei şi tehnologiei, are grijă de pregătirea şi utilizarea raţională a lucrătorilor tehnico-ştiinţifici, în special ai celor cu un nivel înalt de calificare, asigură condiţii pentru creaţie şi munca plină de abnegaţie a oamenilor de ştiinţă, dezvoltă diverse forme de organizare a activităţii de cercetare ştiinţifică, raportează cercetările ştiinţifice la nivelul de dezvoltare social-economică a ţării, asigură legătura strânsă dintre cercetările ştiinţifice şi sfera de producţie şi antreprenoriat (art. 38 din Constituţie). Un interes deosebit prezintă Constituţia Ungariei, care dispune (art. IX) că statul va proteja libertatea ştiinţifică şi de creaţie a Academiei de Ştiinţe a Ungariei şi a Academiei de Arte, asigurându-le autonomia instituţională şi susţinere din fondurile de stat.

Conform Constituției Turkmenistanului, statul va stimula creaţia ştiinţifică şi artistică şi diseminarea rezultatelor pozitive ale acestora, va contribui la dezvoltarea relaţiilor internaţionale în domeniul ştiinţei, culturii şi educaţiei (art. 10), la dezvoltarea ştiinţei, culturii, artei, creaţiei populare (art. 36) [47]. Constituţia Ucrainei (art. 54) obligă statul să contribuie la dezvoltarea ştiinţei, stabilirea relaţiilor ştiinţifice cu comunitatea internaţională.

Constituţia Kuwaitului (art. 14), obligă statul să contribuie la dezvoltarea ştiinţei, literaturii şi artei, inclusiv să susţină cercetările ştiinţifice. Statul, conform Constituţiei Lituaniei (art. 42), acordă sprijin culturii şi ştiinţei. Republica Macedonia (art. 47 din Constituţie) contribuie, ajută şi protejează dezvoltarea ştiinţei, artei şi culturii, contribuie şi ajută la dezvoltarea ştiinţifică şi tehnologică. Constituţia Maltei (art. 8 din Constituţie) obligă statul să contribuie la dezvoltarea culturii, cercetărilor ştiinţifice şi tehnice [48]. În Spania (art. 44 din Constituţie) statul va încuraja şi proteja accesul la cultură, la care toţi cetăţenii au dreptul şi vor încuraja ştiinţa, cercetarea ştiinţifică şi tehnică în beneficiul interesului general [49]. Constituţia Yemenului (art. 27), obligă statul să asigure mijloacele necesare, susţinerea şi stimularea invenţiilor tehnico-ştiinţifice, operelor artistice şi să protejeze realizările din acest domeniu.

Recomandările UNESCO privind statutul cercetătorilor ştiinţifici, adoptate la 20 noiembrie 1974 (art. 14) [50, p. 21-26], îndeamnă statele să depună eforturi pentru a crea condiţiile în care mediul academic, susţinut de stat, să dispună de responsabilitate şi dreptul: de a activa în spiritul libertăţii intelectuale a cercetătorilor, de a promova şi apăra adevărul ştiinţific în forma înţeleasă de ei; de a contribui la definirea scopurilor şi obiectivelor programelor de cercetare pentru care sunt responsabili şi la stabilirea metodelor aplicate, care ar trebui să corespundă principiilor umanităţii şi standardelor sociale şi de mediu; dreptul la libera exprimare a opiniei privitor la umanitatea, valoarea socială sau ecologică a anumitor proiecte şi în calitate de ultim mijloc să renunţe la activitatea în cadrul proiectelor date, în cazul în care acest lucru este impus de conştiinţa lor; să aducă o contribuţie pozitivă şi constructivă la dezvoltarea ştiinţei, culturii şi educaţiei din propria ţară, precum şi pentru atingerea obiectivelor naţionale, creşterea bunăstării concetăţenilor, sprijinul idealurilor internaţionale şi a scopurilor ONU.

Unele ţări au decis crearea condiţiilor favorabile pentru realizarea libertăţii creaţiei ştiinţifice şi artistice prin responsabilizarea statului pentru starea de lucruri în domeniile vizate. Astfel, Constituţia Emiratelor Arabe Unite (art. 5) dispune că federaţia este responsabilă pentru ştiinţă şi poezie. În acelaşi timp, fiecare emirat trebuie să urmărească activitatea ştiinţifică desfăşurată pe teritoriul său şi să determine sarcinile acesteia [51].

În unele cazuri, constituţiile reglementează statutul autorităţilor chemate să administreze relaţiile ce ţin de creaţia ştiinţifică şi artistică. De exemplu, art. 214 din Constituţia Egiptului este dedicat Consiliului Naţional pentru Educaţie şi Cercetări Ştiinţifice. Conform Constituţiei, această autoritate elaborează strategia naţională educaţională pentru toate formele şi nivelurile, asigură interacţiunea dintre niveluri, susţine cercetările ştiinţifice, elaborează standardele naţionale şi monitorizează respectarea lor.

În doctrina juridică, libertatea creaţiei, de regulă, este inclusă în categoria aşa-numitelor drepturi culturale (uneori în categoria drepturilor civile) sau chiar în categoria drepturilor informaţionale [52]. Libertatea creaţiei, în calitatea sa de drept fundamental, se află într-o relaţie interdependentă cu alte drepturi fundamentale, cum ar fi inviolabilitatea vieţii private, dreptul la muncă, libertatea mijloacelor de informare în masă, dreptul la învăţătură, dreptul la asociere etc. [53, p. 6-10].

Unul dintre drepturile fundamentale care se află în cea mai strânsă legătură cu libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice este libertatea opiniei şi a exprimării, care implică dreptul oricărei persoane de a căuta, a obţine şi a răspândi, fără consideraţii de frontieră, informaţii şi idei prin orice mijloc de exprimare [54, p. 86].

Consacrând libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice, a cărei realizare este imposibilă fără libertatea

de exprimare, Constituţia nu poate obliga individul să gândească într-un fel sau altul (deşi au existat încercări ale regimurilor totalitare). Pornind de la faptul că prescripţii constituţionale privitoare la libertatea creaţiei tradiţional sunt legate de libertatea de opinie, ultima fiind un mijloc de exprimare a ideilor care rezultă din activitatea ştiinţifică sau artistică, **în majoritatea constituţiilor adoptate recent normele privind creaţia sunt delimitate de libertatea de opinie.**

În constituţii, normele referitoare la libertatea exprimării, de obicei, sunt completate cu norme privind interzicerea cenzurii (art. 22, Albania; art. 20, Kazahstan; art. 17, Cehia; art. 21, Coreea de Sud; art. 38, Croaţia; art. 77, Danemarca; art. 100, Letonia; art. 29, Federaţia Rusă; art. 26, Slovacia; art. 20, Spania; art. 30, Tadjikistan; art. 19, Haiti; art. 59, Honduras).

Unele constituţii, interzicând cenzura, se referă nemijlocit la realizările obţinute în cadrul cercetărilor ştiinţifice sau activităţile de creaţie. De exemplu, Constituţia Georgiei (art. 23) interzice amestecul în procesul de creaţie, inclusiv cenzura în domeniul activităţii de creaţie [55]. O astfel de abordare întâlnim şi în Constituţia Braziliei (art. 5 alin. IX, art. 220).

Este cunoscut faptul că drepturile fundamentale sunt drepturi sociale, a căror realizare este posibilă doar prin cooperarea oamenilor, aceasta generând inevitabilitatea anumitor restrângeri ale drepturilor şi libertăţilor fundamentale. Motivele restrângerii drepturilor şi libertăţilor fundamentale sunt reflectate în majoritatea izvoarelor internaţionale în domeniul drepturilor omului [56].

După cum am mai menţionat, **Constituţia Republicii Moldova (art. 33) garantează libertatea creaţiei artistice şi ştiinţifice.** Aceasta nu presupune însă că statul nu poate stabili anumite limite pentru realizarea acestei libertăţi. Drept reper juridic serveşte art. 54 din Constituţie, conform căruia în ţara noastră nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi ale cetăţeanului. Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sunt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei.

În viziunea noastră, libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice poate fi limitată doar de gradul abilităţilor de gândire abstractă, generalizare etc. Libertatea creativităţii şi metodele de cercetare aplicate dispun deja de restricţii de natură obiectivă legate de condiţiile de angajare şi cerinţele stipulate de legislaţia muncii. Deoarece activitatea ştiinţifică are loc în conformitate cu anumite programe, proiecte şi planuri, care reprezintă un anumit gen de sarcini de serviciu, obiectul şi metodele de cercetare în mare măsură sunt determinate de dispoziţiile respective, ţinând cont şi de opiniile comunităţilor ştiinţifice.

Libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice este determinată şi de autodisciplină, deoarece „În ştiinţă persoana învaţă conştient să-şi subordoneze scopurile sale celor generale, fără a pierde identitatea sa, ori realizările personale...” [57, p. 279-280].

Libertatea investigaţiilor ştiinţifice pune pe seama cercetătorului sarcina identificării valorilor. Fundamentarea clară şi formularea explicită sunt doar unele dintre calităţile judecăţilor care în mediul ştiinţific sunt recunoscute drept valori incontestabile. De faptul care sunt valorile preferate de cercetători, pe cât de importante sunt aceste valori în ambientul, a cărui opinie este importantă pentru un anumit savant, depinde nivelul cunoştinţelor dobândite de acesta [58, p. 12-17].

Analiza dispoziţiilor privitor la libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice, consacrate în constituţiile mai multor state, ne face să credem că una din deficienţele procesului de reglementare a relaţiilor ce ţin de realizarea acestui drept fundamental este determinată şi de lipsa unor norme în Constituţia Republicii Moldova care ar consacra principiile de bază ale politicii statului în acest domeniu, ar identifica şi sistematiza dispoziţii care să stabilească condiţii favorabile pentru dezvoltarea spirituală şi culturală a societăţii şi statului, ar fixa alte sarcini concrete ale statului. În viziunea noastră, perfecţionarea de mai departe a legislaţiei în domeniul creaţiei ştiinţifice şi rezultatele acesteia trebuie să contribuie la sporirea eficienţei ştiinţei, transformarea ei într-o forţă motrice a societăţii.

Astăzi, mai mult ca niciodată este nevoie de promovarea unei politici de stat centrată pe cercetare, care ar include evenimente şi acţiuni importante capabile să contribuie la realizarea libertăţii creaţiei ştiinţifice şi artistice.

Din toate cele menţionate mai sus, conchidem următoarele:

- Creaţia ştiinţifică şi artistică poate fi privită ca un proces de creare a unor valori ştiinţifice şi culturale de către om şi care se evidenţiază prin noutatea, unicitatea, originalitatea lor social-istorică;
- Libertatea creaţiei ştiinţifice şi artistice consacrate în art. 33 din Constituţia Republicii Moldova,

este un drept subiectiv constând dintr-o serie de împuterniciri, cum ar fi posibilitatea de acţiune, posibilitatea de a solicita un comportament adecvat din partea unei persoane obligate, dreptul de a pretinde, probabilitatea apariţiei unor relaţii cu privire la utilizarea anumitor beneficii sociale;

• Educaţia este factorul primordial al dezvoltării economice, sociale şi spirituale a societăţii, o precondiţie necesară pentru dezvoltarea fiecărei fiinţe umane, a culturii şi prosperităţii acesteia. În acest context dreptul la învăţătură, consacrat în Constituţia Republicii Moldova, este de mare folos în realizarea dreptului la libertatea creaţiei ştiinţifice, tehnice, literare, artistice şi altor forme de creativitate. Pentru a realiza pe deplin acest drept, este necesar de obţinut o educaţie corespunzătoare;

• Asigurarea libertăţii creaţiei ştiinţifice şi artistice presupune, mai întâi de toate, crearea condiţiilor decente de viaţă şi de activitate creativă omului, garantarea participării lui active în procesele socio-economice şi culturale, inclusiv a unei protecţii sociale adecvate timpului de azi.

Bibliografie

1. Suceavă, ş. a. Tratat de drepturile omului. Bucureşti: Europa Nova, 1995, p. 386.
2. М. Н. Марченко. Государство и право в условиях глобализации. Москва: Проспект, 2009, с. 354.
3. Twining W. Globalization and Legal Theory. Some Local Implications. In: Current Legal Problems, 1996, Vol. 49, Part 2, Oxford, 1996, p. 3.
4. Кудрявцев В.Н. Свобода научного творчества. În: Государство и право, 2005, № 5, p. 27.
5. Declaraţia Universală a Drepturilor omului din 10.12.1948. În: Tratate internaţionale, 1998, vol. 1, p.11.
6. Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale. www.irdo.ro/file.php?fisiere, vizitat la 20.01.14.
7. Carta de la Paris pentru o nouă Europă, www.osce.org/ru/mc/39520, vizitat la 12.09.13.
8. Constituţia Egiptului. www.wikipedia.org/wiki/Egipt, vizitat la 25.01.14.
9. Constituţia Turciei. www.cj.md/public/drept-constitutional/209-constituia-turciei-eng.html, vizitat la 12.01.14.
10. Constituţia Bulgariei. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/08/constitutia-republicii-bulgaria, vizitat la 23.01.14.
11. Constituţia Letoniei. www.forumconstitutional2013.ro/wp-content/uploads/2013/03/Constitutia-Letoniei.pdf, vizitat la 20.01.14.
12. Constituţia Republicii Ungare. www.ru.wikipedia.org/, vizitat la 10.01.14.
13. Constituţia Estoniei. www.en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_Estonia, vizitat la 25.01.14.
14. Constituţia Germaniei. www.ro.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Germaniei, vizitat la 10.01.14.
15. Constituţia Republicii Elene Grecia. www.constitutii.wordpress.com/2013/01/31/constitutia-republicii-elene-grecia, vizitat la 28.12.13.
16. Constituţia Portugaliei. www.cj.md/public/drept-constitutional/204-constituia-portugaliei-eng.html, vizitat la 15.12.13.
17. Constituţia Regatului Arabiei Saudite. www.constitutii.wordpress.com/?s=Regatul+Arabiei+Saudite, vizitat la 25.01.14.
18. Constituţia Republicii Armenia. www.constitutii.wordpress.com/?s=Armenia, vizitat la 15.01.14.
19. Constituţia Republicii Peru. www.constitutii.wordpress.com/?s=Peru, vizitat la 15.01.14.
20. Constituţia Poloneză. www.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_de_la_3_mai_179, vizitat la 15.01.14.
21. Constituţia Republicii Tadjikistan. www.constitutii.wordpress.com/?s=Tadjikistan, vizitat la 15.01.14.
22. Constituţia Cubei, www.ro.wikipedia.org/wiki/Cuba, vizitat la 25.01.14.
23. Constituţia Republicii Finlanda. www. constitutii.wordpress.com/2013/02/02/constitutia-republicii-finlanda, vizitat la 30.01.14.
24. Constituţia Macedoniei. www.constitutii.wordpress.com/?s=Macedonia+&submit=C%C4%83utare, vizitat la 18.01.14.
25. Конституция Литовской Республики. ru.wikipedia.org/wiki/Конституция_Литвы, vizitat la 22.01.14.
26. Constituţia statului Qatar. www.constitutii.wordpress.com/?s=Qatar&submit=C%C4%83utare, vizitat la 21.01.14.
27. Constituţia Statului Kuwait. www.constitutii.wordpress.com/2013/01/27/constitutia-statului-kuweit/, vizitat la 21.01.14.
28. Constituţia Republicii Federative Brazilia. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/08/constitutia-republicii-federative-a-braziliei, vizitat la 23.01.14.
29. Constituţia Republicii Populare Democrate Coreene. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/04/constitutia-republicii-populare-democrate-coreene-2, vizitat la 20.01.14.
30. Constituţia Kârgâzstanului. www.constitutii.wordpress.com/?s=K%C3%A2rg%C3%A2zstan, vizitat la 20.01.14.
31. Constituţia Republicii Moldova. www.lex.justice.md/document_rom.php, vizitat la 20.01.14.
32. Constituţia Republicii Croaţia. www.constitutii.wordpress.com/?s=Croatia+&submit=C%C4%83utare, vizitat la 20.01.14.
33. Constituţia federală a Confederaţiei Elveţiene. www.inmures.ro/wp-content, vizitat la 20.01.14.
34. Constituţia Republicii Slovenia. www.constitutii.wordpress.com/?s=Slovenia+&submit, vizitat la 20.01.14.
35. Constituţia Republicii Yemen. www.constitutii.wordpress.com/?s=Yemen+&submit, vizitat la 20.01.14.
36. Constituţia Federaţiei Ruse. www.ro.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Federa%C8%9Biei_Ruse, vizitat la 20.01.14.

37. Constituţia Republicii Albania. www.constitutii.wordpress.com/?s=Albania&submit=C%C4%83utare, vizitat la 20.01.14.
38. Constituţia Republicii Cehe. www.ro.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Republicii_Cehe, vizitat la 20.01.14.
39. Constituţia Ucrainei. www.constitutii.wordpress.com/?s=Ucrainei, vizitat la 20.01.14.
40. Constituţia Republicii Islamice Afganistan. www.constitutii.wordpress.com/?s=Afganistan, vizitat la 20.01.14.
41. Constituţia Republicii Populare Chineze. www.constitutii.wordpress.com/?s=China, vizitat la 20.01.14.
42. Constituţia Republicii Federale Democrate Etiopia, www.constitutii.wordpress.com/?s=Etiopia, vizitat la 20.01.14.
43. Constituţia Republicii Islamice Iran. www.constitutii.wordpress.com/?s=Republicii+Iran, vizitat la 20.01.14.
44. Constituţia Republicii Azerbaidjan. www.constitutii.wordpress.com/?s=Azerbaidjan, vizitat la 20.01.14.
45. Constituţia Portugaliei. www.cj.md/public/drept-constitutional/204-constituia-portugaliei-eng.html, vizitat la 20.01.14.
46. Constituţia Republicii Socialiste Vietnam. www.constitutii.wordpress.com/?s=Vietnam, vizitat la 20.01.14.
47. Constituţia Turkmenistanului. www.constitutii.wordpress.com/?s=Turkmenistan, vizitat la 20.01.14.
48. Constituţia Republicii Malta. www.constitutii.wordpress.com/?s=Malta, vizitat la 20.01.14.
49. Constituţia Regatului Spaniei. www.constitutii.wordpress.com/?s=Spaniei, vizitat la 20.01.14.
50. Рекомендация о статусе научных работников, Мир науки, 1989, Nr. 4.
51. Constituţia Emiratelor Arabe Unite. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/12/constitutia-emiratelor-arabe-unite, vizitat la 20.01.14.
52. Информационное право: учеб. пособие. Под ред. И.Ш. Килясханова. Москва, 2004.
53. И. Гучак. Конституционные основы научного творчества в Республике Молдова. În: Право и политология. Nr. 17, Chişinău, 2011, p. 6-10.
54. I. Guceac. Dicţionar juridic: Drepturile omului pe înţelesul tuturor. Chişinău: Ştiinţa, 2010, p. 86.
55. Constituţia Georgiei. www.constitutii.wordpress.com/?s=Georgia, vizitat la 20.01.14.
56. I. Guceac. Constituţia la răscruce de milenii. Chişinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 364-365.
57. Наука о науке, Москва, 1966.
58. Ю.А. Шрейдер. Свобода как предпосылка науки. În: Ю.А. Шрейдер. Ценности, которые мы выбираем. Москва: Эдиториал, 1999, p. 12-17.

Petru Jireghea. *Biserica albă*, u/c, 740×530 mm,1992

INTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ: PERCEPȚII ȘI ATITUDINI ALE POPULAȚIEI

Dr., conf. cerc. ***Valeriu MÎNDRU***
Dr., conf. univ. ***Aurelia PERU-BALAN***
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

MOLDOVA'S INTEGRATION IN THE EUROPEAN UNION: PERCEPTIONS AND ATTITUDES OF THE POPULATION

Summary. The article analyzed the evolution of perceptions and attitudes of the population about European integration of Moldova. According to sociological investigations, the support of the European vector by citizens of Moldova did not had in the past decade a consistent trend in ranging from 68% in 2003, 76% – in 2007 and up to 48% in present. Study finds not only divergent expectations in the beliefs of the population, or more precisely, in perception of benefits and costs of European integration but also poor information of citizens about the ,,Europeanization" process. Consequently, the Moldovan society is pretty fragmented and inconsistent in terms of supporting the European vector.

Keywords: European integration, parties political, leadeship, European Union, Customs Union.

Rezumat. În articol este analizată evoluția percepțiilor și atitudinilor populației privind apropierea și integrarea europeană a Republicii Moldova. Potrivit datelor investigațiilor sociologice, susținerea vectorului european de către cetățenii Moldovei nu a avut în ultimii zece ani o tendință constantă, variind de la 68% în anul 2003, 76% – în anul 2007 și până la 48% în prezent. Studiul constată nu numai divergența așteptărilor și convingerilor populației, sau mai exact, a percepției beneficiilor și costurilor legate de integrarea europeană, dar și informarea proastă a cetățenilor asupra procesului de ,,europenizare". Drept consecință, societatea moldovenească este destul de fragmentată, inconsecventă în ceea ce privește susținerea vectorului european.

Cuvinte-cheie: integrare europeană, partide politice, leadership, Uniunea Europeană, Uniunea Vamală.

Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană a fost declarată drept prioritate a politicii interne și externe a statului atât de guvernarea actuală, cât și de cea precedentă. În vederea realizării acestui obiectiv fundamental pentru perspectiva de dezvoltare a Moldovei, au fost semnate mai multe acorduri (Acordul de Parteneriat şi Cooperare – 1994, Planul de Acţiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova – 2005, inițierea în 2012 a negocierilor asupra unei Zone de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător care urmează să fie parte a Acordului de Asociere etc.), ce vizau un şir de măsuri orientate spre apropierea Republicii Moldova de Comunitatea Europeană. O parte din aceste măsuri se regăsesc și astăzi în programul de activitate a Guvernului pentru perioada 2011-2014 „Integrarea Europeană: Libertate, Democraţie, Bunăstare", în care puterea executivă îşi propune să depună eforturi susţinute pentru promovarea reformelor solicitate atât de societate, cât şi de comunitatea internaţională: crearea condiţiilor necesare pentru formarea unei economii funcţionale de piaţă, separarea reală a puterilor în stat şi asigurarea supremaţiei legii, reformarea instituţiilor judecătoreşti, combaterea corupţiei, asigurarea libertăţii mass-media etc. [1, p.3]. Astfel, aspirațiile europene ale Moldovei sunt foarte ambițioase și nu sunt limitate la a rămâne veşnic un ,,vecin" al UE – se menționează în Declaraţia Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova „Perspectivele europene ale Moldovei" [2].

Astăzi, după mai mulți ani de cooperare cu UE în diverse domenii, constatăm că o parte din angajamentele asumate au fost realizate, fie și parțial, altele însă și în prezent poartă un caracter mai mult declarativ. Lipsa unei voinţe politice ferme, lipsa unor strategii coerente de reformare a diferitelor sfere de activitate, inconsecvenţa de care a dat dovadă uneori Executivul au avut, în mod evident, un impact direct asupra procesului de apropiere a Republicii Moldova de Uniunea Europeană, percepțiile și atitudinile populației față de vectorul european variind de la an la an.

Dacă aruncăm o privire retrospectivă asupra aspirațiilor europene ale moldovenilor în ultimul deceniu, constatăm că numărul susținătorilor parcursului european al Moldovei în anul 2013 s-a redus cu 20 la sută față de anul 2003 și cu 28 la sută față de anul 2007, când s-a înregistrat cea mai înaltă cotă a susținătorilor vectorului de integrare europeană a țării – 76% (vezi Tabelul 1). Odată cu diminuarea numărului susținătorilor parcursului european, a sporit, respectiv, numărul persoanelor eurosceptice (de la 6% la 34%), care în cazul unui eventual referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană ar vota contra. Cel puțin acest fapt îl atestă datele Barometrului de Opinie Publică. Realizată, de regulă, de două ori pe an, la comanda Institutului de Politici Publice, cercetarea scoate în evidenţă atitudinile exprimate de populația cu drept de vot faţă de aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Tabelul 1

Dinamica răspunsurilor la întrebarea: „Dacă duminica viitoare ar avea loc un referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, dvs. aţi vota pentru sau contra?”

Opţiunea	Noiembrie 2003	Decembrie 2005	Noiembrie 2007	Noiembrie 2009	Noiembrie 2011	Noiembrie 2013	2013/2003
Vota pentru	68%	64%	76%	63%	47%	48%	-20%
Vota contra	6%	9%	8%	12%	25%	34%	+28%
Nu aş participa	5%	3%	3%	3%	8%	7%	+2%
Nu știu, nu m-am decis	21%	24%-	13%	22%	20%	11%	-10%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, 2003- 2013

Așadar, după cum relevă datele din Tabelul 1, numărul persoanelor care se pronunţă în favoarea vectorului european al Republicii Moldova variază de la 68% din populație în anul 2003, 76% în anul 2007 și 48% în 2013, iar cel al euroscepticilor crește aproape constant și atinge o cotă maximă de până la 1/3 din totalul participanților la sondajul din anul 2013, fapt ce ar trebui să îngrijoreze actuala guvernare, care şi-a propus integrarea europeană a Republicii Moldova drept deziderat fundamental al activităţii sale în materie de politică internă şi externă a statului. Or, constatăm că tocmai în perioada actualei guvernări, care își desfășoară activitatea începând cu anul 2009, se înregistrează o diminuare accentuată (de la 63% în 2009 până la 48% în 2013) a susținătorilor vectorului european al Moldovei. Incontestabil, asupra acestui indicator au influenţat negativ mai mulţi factori, inclusiv situația social-economică din țară, nerezolvarea mai multor probleme ce țin de îmbunătățirea nivelului de trai al populației, tergiversarea și ineficiența reformelor, în speță a celei din justiție etc., precum și declinul economic înregistrat în țările membre ale Uniunii Europene.

Totodată, susținerea socială a cursului de integrare europeană și-a pierdut din consistenţă şi din cauza lipsei unei strategii de comunicare cu publicul larg, de informare a populației privind avantajele, beneficiile pe care le poate obține Republica Moldova odată cu apropierea de spațiul comunitar și, în același timp, sarcinile care trebuie realizate pentru a corespunde standardelor europene. Este nevoie de o comunicare continuă, permanentă cu publicul, care să fie axată nu numai pe beneficii, dar și pe angajamente, responsabilități. Se impune o mai bună cunoaștere a așteptărilor, costurilor şi chiar riscurilor ce pot interveni în procesul de aderare la comunitatea europeană, pentru ca ele să fie discutate, să nu dezamăgească mai apoi cetățenii.

În pofida lipsei unei astfel de strategii de comunicare, a eforturilor insuficiente depuse de actorii de la guvernare, constatăm, totuși, că nivelul de informare a populației despre Uniunea Europeană nu este atât de scăzut. Cele mai recente sondaje de opinie arată că aproximativ 2/3 dintre subiecții investigați se declară foarte bine sau mai curând bine informați atât despre Uniunea Europeană, cât și despre Uniunea Vamală (Rusia – Belarus – Kazahstan), ceilalți, circa 1/3, consideră că sunt insuficient sau deloc informați.

De menționat că vidul informațional, deficitul de comunicare pe marginea acestor subiecte importante a fost suplinit în mare parte de către unele instituții mass-media. Datorită acestui fapt a crescut întrucâtva și nivelul de informare a populației despre UE. Aceasta, desigur, nu înseamnă că este inutilă elaborarea și implementarea unei strategii de comunicare cu publicul larg, care să consolideze susținerea vectorului european.

Actualmente, după cum demonstrează aceleaşi cercetări sociologice, cei mai mulţi moldoveni tratează Uniunea Europeană mai mult ca o oportunitate de angajare în câmpul muncii și de a călători liber în spațiul comunitar. Aceste avantaje sunt invocate preponderent de către tinerii cu vârste cuprinse între 18-29 de ani – 37%, persoanele cu un nivel înalt sau mediu de educație – 34% și de naționalitate moldoveni/români – 35% (vezi Tabelul 2). De menționat, în acest context, că Strategia Europa 2020 a lansat o nouă viziune asupra dezvoltării economiei Europei, care are ca scop principal crearea unor condiții prielnice creşterii economice inteligente, durabile și favorabile incluziunii. Pentru a face posibilă realizarea scopului propus, Uniunea Europeană a stabilit cinci obiective esențiale, printre care și creșterea ratei ocupării forței de muncă a populației cu vârsta cuprinsă între 20 și 64 de ani la cel puțin 75% [3, 5].

Tabelul 2

Distribuția răspunsurilor la întrebarea: „Ce înseamnă pentru dvs. personal Uniunea Europeană?” (în funcție de vârstă, mediu de reședință, educație și naționalitate)

Uniunea Europeană	Libertatea de a lucra oriunde în UE	Înrăutățirea relațiilor cu Rusia	Libertatea de a călători oriunde în UE	Prosperitate economică	Libertatea de a studia oriunde în UE
Total	**33,0%**	**28,3%**	**28,2%**	**26,9%**	**17,2%**
Vârsta					
18-29 ani	37,4%	23,9%	35,0%	27,8%	22,8%
30-44 ani	28,3%	31,9%	29,3%	27,9%	17,7%
45-59 ani	34,0%	28,5%	25,7%	26,8%	16,4%
60 și mai mult	32,4%	28,6%	21,9%	24,6%	11,1
Educație					
Nivel scăzut	29,9%	34,1%	18,4%	25,0%	11,2%
Nivel mediu	33,9%	28,4%	28,1%	24,3%	16,9%
Nivel înalt	33,8%	21,5%	38,8%	36,8%	23,9%
Naționalitate					
Moldovean/Român	35,0%	25,2%	29,7%	30,8%	18,2%
Rus	17,0%	36,5%	21,6%	13,2%	8,2%
Ucr.	28,6%	40,9%	19,0%	12,2%	8,1%
Alta	29,2%	42,4%	26,1%	10,0%	22,8%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, 2013

Pentru ruși, ucraineni și alte etnii (găgăuzi, bulgari etc.) Uniunea Europeană înseamnă, în primul rând, înrăutățirea relațiilor cu Rusia (37-42%) și mai puțin prosperitate economică (10-13%), precum și libertatea de a studia oriunde în Uniunea Europeană, opțiune indicată doar de 8% dintre ruși și ucraineni. Pentru participanții la sondaj, UE mai puțin înseamnă control la granițele exterioare, dificultăți pentru agricultorii moldoveni din cauza necompetitivității cu producția din UE, birocrație, diversitate culturală etc., care au fost indicate doar de 4 - 6% din respondenți. Menționăm că în tabelul 2 sunt expuse doar primele cinci poziții, care au acumulat cele mai multe opțiuni exprimate în avantajul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Rezultatele investigațiilor sociologice relevă, de asemenea, faptul, că o parte semnificativă dintre subiecții investigați optează pentru Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan). Potrivit studiului, pentru 36-39% dintre persoanele cu vârste între 18 și 59 de ani, adică pentru persoanele economic active, și îndeosebi pentru cei cu un nivel scăzut de educație (47%), Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan) înseamnă locuri de muncă. De asemenea, Federația Rusă mai înseamnă și sursă de energie termică. Privite în profil comparativ, Uniunea Europeană și Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan), observăm o schimbare a ierarhiei importanței pentru persoanele investigate (vezi Tabelul 3).

Tabelul 3

„Ce înseamnă pentru dvs. personal Uniunea Europeană/ Uniunea Vamală (Rusia-Belarus - Kazahstan)?”

Uniunea Europeană	Libertatea de a lucra oriunde în UE	Înrăutățirea relațiilor cu Rusia	Libertatea de a călători oriunde în UE	Prosperitate economică	Libertatea de a studia oriunde în UE
%	**33,0%**	**28,3%**	**28,2%**	**26,5%**	**17,2%**
Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan)	Gaze naturale ieftine	Libertatea de a lucra oriunde în Uniunea Vamală	Prosperitate economică	Înrăutățirea relațiilor cu Uniunea Europeană	Pace
%	**38,6%**	**36,5%**	**35,9%**	**21,3%**	**21,6%**

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, 2013

Așadar, după cum denotă datele din Tabelul 3, pentru cei mai mulți dintre respondenți Uniunea Vamală, iar mai exact Federația Rusă, înseamnă gaze naturale ieftine (?), libertatea de a lucra oriunde în Uniunea Vamală, precum și prosperitate economică. În acest context trebuie să menționăm faptul că cei mai mulţi dintre cetăţenii moldoveni (circa 60%) aflați la muncă peste hotare sunt stabiliți temporar în Federația Rusă, iar pentru multe familii, banii trimişi din această țară sunt cea mai importantă sursă de venit.

Investigațiile sociologice arată că fiecare a treia familie din Republica Moldova primește bani de peste hotare, inclusiv din Federația Rusă. Acest fapt este speculat de unii actori politici care vor să-şi consolideze poziţiile electorale, pledând pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Vamală.

În opinia autorilor, nu este de neglijat nici modul în care sondajele de opinie, efectuate de-a lungul anilor, abordează subiectul cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, propunând de fiecare dată subiecților investigați și o alternativă la întrebarea cu referire la viitorul țării (inițial – rămânem în CSI sau ne integrăm în UE), iar mai apoi – ne integrăm în Uniunea Europeană sau aderăm la Uniunea Vamală). Cu părere de rău însă, investigațiile sociologice (nu doar Barometrul de Opinie Publică) nu și-au propus o cunoaștere și o promovare mai bună, mai aprofundată a vectorului european, care a fost declarat în mod oficial prioritatea statului în materie de politică internă și externă.

Ca rezultat, avem „o societate fragmentată atunci când este vorba despre susținerea vectorului european” [4, p.44]. Lipsa unei politici consecvente în vederea consolidării aspirațiilor europene are drept rezultat și un nivel redus de autoidentificare a moldovenilor ca europeni. Doar 22% dintre persoanele chestionate au remarcat că se simt pe deplin (3%) sau mai degrabă (19%) europeni [5], ceea ce este foarte puțin pentru o implicare activă a întregii societăți în procesul de apropiere și integrare europeană a Republicii Moldova.

Abordarea subiectului în cauză pe dimensiunea politologică plasează în prim-plan fenomenul *leadershipului* politic şi impactul acestuia asupra perceperii retoricii cursului politicii externe – pro-european sau pro-răsăritean. Analizele sociologice relevă că performanţele conducătorului determină în mare parte opţiunea pentru vectorul politicii externe. Fără a găsi raţionamentul sociologico-politic, constatăm că în perioada când BOP îl prezenta în topul politicienilor de încredere pe liderul comunist Vladimir Voronin, opţiunea pro-europeană atingea cote maxime. Ceea ce ar presupune că politicile, în special cele sociale, promovate de guvernul comunist, erau sancţionate de respondenţi, care prin răspunsurile lor confirmau ineficienţa şi necesitatea reformelor. Totodată, preşedintele comunist rămânea primul în topul acreditării la capitolul credibilitate. Aici descoperim marea dilemă legată de cultura politică autohtonă şi implicit relevanţa sondajelor de opinie.

Reducerea numărului de respondenţi pro curs european în perioada 2011-2013 coincide cu declanşarea crizei de imagine a liderilor Alianţei pentru Integrare Europeană. Scandalul legat de vânătoarea din Pădurea Domnească s-a soldat cu compromiterea elitei guvernatoare. Amintim că pe data de 23 decembrie 2012, la o vânătoare de mistreţi în Rezervaţia Naturală „Pădurea Domnească”, a fost împuşcat mortal omul de afaceri Sorin Paciu. Autorităţile au încercat să muşamalizeze cazul, întrucât la această vânătoare participaseră înalţi oficiali ai statului, în frunte cu Valeriu Zubco, procurorul general de atunci, Ion Pleşca, preşedintele Curţii de Apel Chişinău, Ion Lupu, şeful Agenţiei Moldsilva. Dezvăluirile au scandalizat opinia publică, cercetarea cazului culminând cu demisia procurorului general şi destrămarea Alianţei pentru Integrare Europeană.

În acelaşi timp, disensiunea şi retoricele publice agresive dintre liderii de opinie PLDM şi PD, pe acelaşi tronson temporal, au determinat şi reticenţa respondenţilor faţă de cursul de integrare europeană promovat de actorii puterii. După acordarea moţiunii de cenzură şi demisia Guvernului condus de Vlad Filat, din 5 martie 2013, a început procesul de *rebranding* al imaginii coaliţiei de guvernământ de la Chişinău. Votul de neîncredere a fost exprimat de 54 de deputaţi, inclusiv 34 din partea Partidului Comuniştilor, 15 – din partea Partidului Democrat, 3 – din partea grupului socialiştilor şi doi deputaţi independenţi. Fracţiunea Partidului Liberal Democrat a votat „contra”, iar fracţiunea Partidului Liberal nu a participat la votare [6].

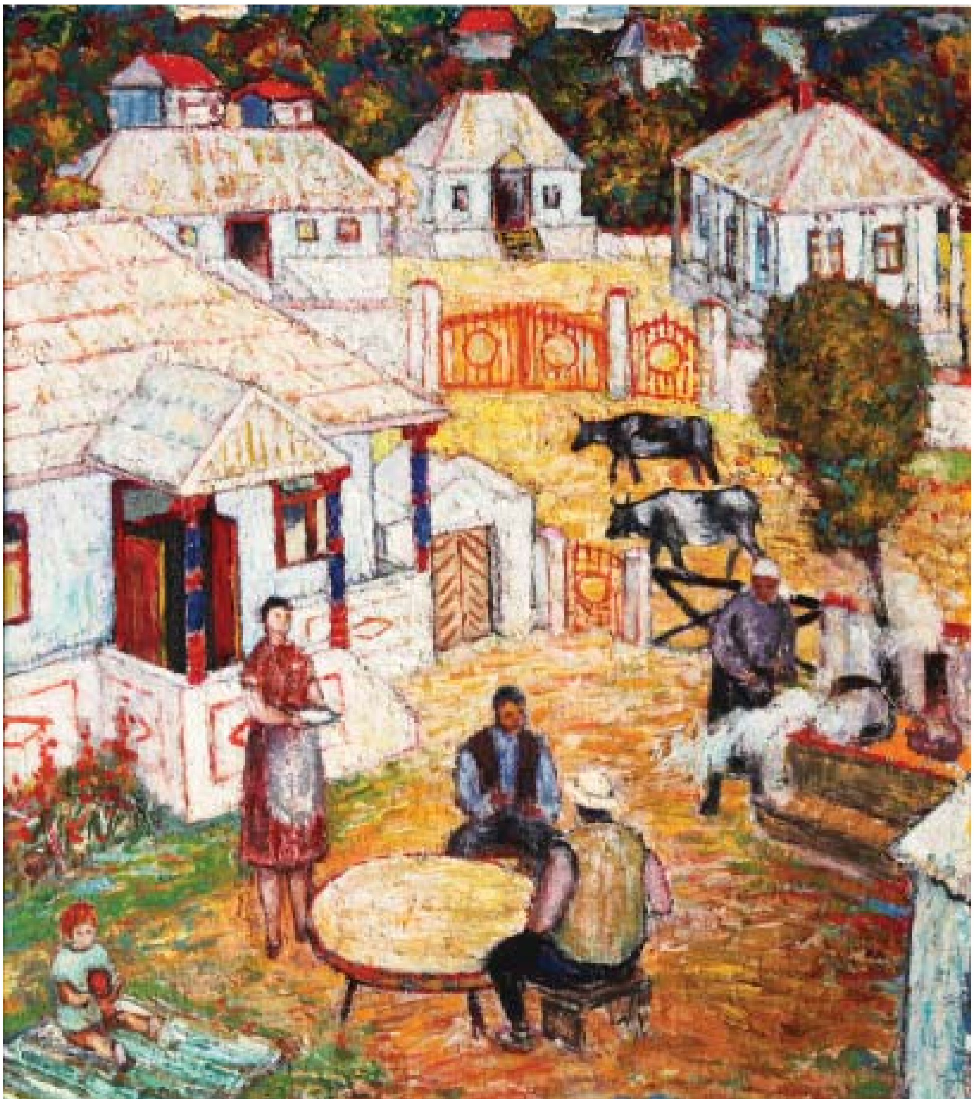
Promovarea în funcţie de premier a diplomatului de carieră, liberal-democratului Iurie Leancă, a creat premise optime pentru revenirea la chipul onest, umanizat, necorupt, neoligarhizat al elitei guvernatoare. Această strategie poate fi lesne remarcată, când locul vechii elite a puterii politice îl preiau diplomaţi de carieră: preşedintele Parlamentului Igor Corman, premierul Iurie Leancă, ministrul de Externe şi Integrare Europeană Natalia Gherman. În opinia noastră, aceste evoluţii de leadership vor determina evoluţii pozitive şi în ce priveşte opţiunea europeană a moldovenilor. Deşi mai există

factori care pot declanşa un impact negativ asupra perceperii valorilor integraţioniste europene. Printre aceştia şi deprecierea leului moldovenesc cu iminenta majorare de preţuri inerentă acestui fenomen, populaţia Republicii Moldova fiind deosebit de vulnerabilă la probleme de ordin social-economic, caracteristice, de altfel, fostelor republicii sovietice.

Un impuls pozitiv asupra opţiunii pro-europene îl va constitui, incontestabil, şi ridicarea, la 28 aprilie 2014, a regimului de vize pentru călătoriile cetăţenilor Republicii Moldova în UE. Discursurile oficialilor europeni se arată optimiste în acest sens.

Bibliografie

1. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democraţie, Bunăstare" 2011-2014. Chișinău, 2011.
2. Declaraţia „Perspectivele europene ale Moldovei", Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, http://www.mfa.gov.md/din-istoria-rm-ue/
3. Strategia Europa 2020, Comisia Europeană, 2011.
4. Raportul Național de Dezvoltare Umană: Aspirațiile Europene şi Dezvoltarea Umană a Republicii Moldova. Chișinău, 2012.
5. IMAS, Barometrul Social-Politic. Chișinău, septembrie 2012.
6. http://www.e-democracy.md/parties/events/joint/demiterea-guvernului-filat/, accesat la 6 martie 2013.
7. IPP, Barometrul de Opinie Publică, 2003-2013.

Petru Jireghea. *Zi de vară*, u/p maruflata pe carton, 860-690 mm,1990. Din colecțiile MNAM

ARHETIPUL ȘI BRANDINGUL POLITIC: PREMISE CULTURALE ÎN PERSUASIUNE

Dr., conf. univ. ***Aurelia PERU-BALAN***
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

THE ARCHETYPE AND POLITICAL BRANDING: CULTURAL BACKGROUND IN PERSUASION

Summary: The political brand became a crucial concept in the science of political communication and the field of political PR.That is why there is a direct link between the national archetypes and the political brand. A simple definition of the political brand states that it is represented by the totality of signs and personality features which mass-media refers to in the political audience towards a person constantly engaged in political activities. In fact, the political image brand is a simple synthesis, an image composed of two-three major features which have the role to position a political personality in the mind of voters once for all. The most common political brands are the heads of states. The present study analyzes the way Mircea Snegur, the president of the Republic of Moldova, became the parent of the nation, how the communist Voronin acquired the image of the rescuer during his office and euro-communist – at the end of his office by promoting an anti-Romanian rhetoric. In Romania, Ceausescu considered himself a national shepherd, Constantinescu – the president of procrastination and Basescu – the playful president.

Keywords: the political brand, political PR, mass-media, Snegur, Ceausescu, Basescu.

Rezumat. Brandul politic a devenit un concept determinant în știința despre comunicarea politică și PR-ul politic. Există o legătură directă între arhetipurile naționale și brandul politic. Brandul politic este o sinteză simplistă, o figură compusă din două-trei trăsături majore care poziționează o personalitate politică în mintea electoratului, odată pentru totdeauna. Cel mai ușor se transformă în branduri politice șefii de stat. Vedem în articolul propus cum primul președintele al Republicii Moldova, M. Snegur, a devenit un părinte al națiunii, un simbol al unității naționale; comunistul V. Voronin pe durata mandatelor sale a avut imaginea de salvator, apoi de euro-comunist, iar spre final de mandat având o retorică românofobă. În România, Ceaușescu se credea un baci național, geniu al Carpaților, președintele Constantinescu a fost un președinte al tergiversării, iar Băsescu este poziționat ca un președintele-jucător.

Cuvinte-cheie: brand politic, PR politic, mass-media, Snegur, Ceaușescu, Băsescu.

Politicul și persuasiunea constituie două concepte convergente în spațiul public. *Politicul* este știința și practica de guvernare a unui stat; sferă de activitate social-istorică ce cuprinde relațiile, orientările și manifestările care apar între partide, între categorii și grupuri sociale, între popoare etc. *Persuasiunea* este o formă de influenţă socială, modalitatea şi puterea de a convinge oamenii să adopte un anumit tip de gândire sau o anumită atitudine, utilizând tehnici de natură raţională sau afectivă. Încă Aristotel, cel mai de seamă dintre teoreticienii Greciei antice, afirma că persuasiunea este alcătuită din două tipuri de argumente – artistice și non-artistice [1].

Ca şi orice formă de comunicare în masă, persuasiunea are instrumentarul său de influenţare a opiniei publice. Un rol dominant în acest sens îi revine mitului politic. Fiecare societate își are propriile mituri, care consolează sau, dimpotrivă, mobilizează. Pentru societatea americană, bunăoară, în comunicarea politică sunt importante miturile unificatoare de conştiinţa colectivă, formând opinia publică, printre care mitul despre „societatea posibilităților echitabile", „posibilitatea succesului", „visul american", „democrație și liber antreprenoriat". Prezenţa miturilor unificatoare poate fi lesne sesizată în discursurile de inaugurare ale preşedinţilor americani.

Cum Barack Obama este considerat drept cel mai desăvârşit orator dintre preşedinţii americani, vom întări afirmaţiile de mai sus cu unele exemple de persuasiune spicuite din discursul său de învingător, construit în conformitate cu logica persuasivă: „În seara asta, acum 200 de ani, după ce fosta colonie a câştigat dreptul de a-şi construi propriul destin, avem datoria să perfecţionăm uniunea noastră pe viitor." [2]. Observăm apelul la *sofismul ad verecundiam*, care semnifică revenirea sau amintirea tradiţiilor, prin prisma evocării trecutului glorios ce a generat ascensiunea. [3, p.225]. „Mergem înainte datorită vouă … Aş vrea să-i mulţumesc fiecărui cetăţean american care a participat la alegeri." [4]. Mulţumirea are un efect direct, accentuând rolul şi importanţa decizională a unui alegător, precum și asumarea responsabilităţii celui ales în faţa alegătorului.

O forţă persuasivă de necontestat constituie tema patriotismului prezentă în discursul de la ceremonia de inaugurare a președintelui american: „Această țară are mai multe avuții decât orice altă națiune, dar asta nu ne face mai bogați. Avem cea mai puternică armată din istorie, dar asta nu este ceea ce ne face mai puternici. Universitățile noastre, cultura noastră sunt invidiate de întreaga lume, dar asta nu este ceea ce face ca lumea să vină la țărmurile noastre. Ce face America să fie excepțională sunt

relațiile care ne țin uniți cu cele mai diferite națiuni din lume… Libertatea pentru care mulți americani au luptat și au murit nu poate exista fără responsabilități și drepturi. Iar printre acestea se numără dragostea, caritatea, datoria și patriotismul. Asta este ceea ce face America să devină măreață.” [5].

Mitul politic are o mare forţă de penetraţie în conștiința maselor. Imaginarul politic intervine permanent pentru a explora trecutul și a legitima prezentul – atât în societățile totalitare, cât și în cele democratice. În lucrarea sa *Mituri și mitologie politică* Raoul Girardet observă că, din inventarul clasic al imaginarului politic, intens utilizat de societățile comuniste, face parte mitul *Vârstei de Aur*, cel al *Revoluției salvatoare* ori al *Complotului malefic* [6, p.16].

Deosebit de influent în perceperea politicii externe este considerat mitul *Imperiul răului*, lansat în perioada războiului rece de către președintele american Ronald Reagan la adresa URSS. În baza acestui mit, URSS a fost atrasă de SUA într-o epuizantă cursă a înarmărilor, de pe urma căreia a avut mult de suferit economia sovietică. Două decenii mai târziu, exemplul lui Reagan fusese urmat de cel de-al 43-lea președinte al Statelor Unite, George Walker Bush Jr, lansând sintagma *Axa răului*, din care făceau parte Iran, Siria și Coreea de Nord.

Una din legendele din literatura americană, care deține o impunătoare forță persuasivă, este *înțelepciunea omului din popor*. Când ne alegem liderii, avem încredere în persoanele modeste. Președinții americani au pus accent pronunțat pe originile lor modeste. Reagan a făcut caz de originea sa umilă în Dixon, Illinois, iar Bill Clinton a ținut să facă cunoscut faptul ca a văzut lumina zilei într-o căsuță simplă din Hope, Arkansas. Mitul este valabil şi pentru alte culturi și sisteme politice.

Simplitatea, virtuțile omenești, cum ar fi iubirea, compasiunea, dar și umorul în discursul public vin să contureze imaginea unui om din popor, de om obișnuit. Tehnologia a fost utilizată și de Obama: „Lăsaţi-mă să o spun public, declară Obama în discursul inaugural, *Michelle, nu te-am iubit niciodată mai mult ca acum!*” [8]. Vom constata *umanizarea imaginii* de politician, prin prezentarea laturii de familist ideal, care chiar după 20 de ani de căsnicie este capabil să facă public o declaraţie de dragoste. Aceeaşi referinţă de familist se direcţionează către fiicele Sasha şi Malia: *„Și eu sunt atât de mândru de voi. Dar trebuie să vă spun că deocamdată un singur câine este probabil suficient.”* Precizăm că pentru umanizarea chipului liderului politic cercul familiei se extinde, cuprinzând și animalele domestice. Aceasta pentru că în spectacolul politic, – este de părere francezul Roger-Gerard Shwartzenberg, – nimic nu este secundar sau lipsit de semnificaţie [7, p.121].

Ideea patriotismului se apropie foarte mult conceptual de mitul american *Posibilitatea succesului.* Protagonistul lui este un tânăr care devine om de succes prin multă muncă, onestitate și încredere în viitor. Mitul se adresează în special emigranților ajunși în SUA. Mitul a îmbrăcat o formă mai generală, care le include și pe femei, alte categorii de emigranți, inclusiv cei sosiți din Europa. El încorporează valorile muncii asidue, sincerității, cinstei, legii și ordinii. Cel care le-a acordat atenția cuvenită acestor atribute ale societății americane a fost Alexis de Tocqueville:

„Toți americanii simt o dorință aprinsă de a urca pe scară socială. Toți caută constant să dobândească proprietăți, putere, reputație.” [8, p.110]. Acest mit și-a găsit reflectare prin tehnica personificării în discursul de victorie al lui Barack Obama: „Credem într-o Americă generoasă, într-o Americă plină de compasiune, într-o Americă tolerantă, deschisă viselor fiicei unui imigrant care studiază în școlile noastre și jură credință drapelului nostru.” [9].

Politicienii recurg frecvent la invocarea miturilor pentru a convinge alegătorii. Printre miturile cu deosebită forță persuasivă, mai cu seamă în timpul campaniilor electorale, este și mitul *Timpul Mare* sau *Vârsta de Aur (Eterna reîntoarcere)*. Autorul lui este filozoful, scriitorul și istoric al religiilor Mircea Eliade. El a stabilit că oamenii resping timpul istoric concret şi râvnesc o „întoarcere periodică în timpul mitic al începuturilor, în *Timpul Mare*. Astfel putem evoca ideea celor două tipuri de timp, când spunem, de pildă: „Ceea ce ne părăseşte periodic, se întoarce periodic”, adică „culegi ceea ce ai semănat” sau „istoria se repetă”. *Vârsta de Aur* sau *vremurile de dinainte* mai simbolizează imaginea unei ordini, a unei armonii sociale, sunt imagini ale unui trecut legendar. Imaginea *vremurilor de dinainte* suportă acel proces de selecţie sau de transmutaţie caracteristic aducerii aminte. Astfel, memoria transformă în legendă nişte vremuri privilegiate. În imaginarul politic, constelaţia *Vârstei de Aur* este considerată cea mai stabilă şi cea mai actuală. *Vârsta de Aur* nu este decât evocarea nostalgică a unei fericiri trecute şi ceea ce este aşteptarea întoarcerii acesteia. Mitul *Vârstei de Aur* a inspirat şi a mobilizat electoratul favorabil stângii comuniste din Republica Moldova în timpul campaniei electorale din 25 februarie 2001. După acest scrutin parlamentar fracțiunea comunistă deținea 71 din cele 101 de mandate în forul legislativ de la Chișinău.

Un alt element vital al „constelaţiei” mitologice, după G. Ballandier, îl constituie *Mitul Unităţii*. Pot-

rivit lui G. Ballandier, acesta, de regulă, exprimat prin apelul la rasă, popor, îşi găseşte aplicarea cea mai spectaculoasă în sărbătoare, fapt ce plasează întreaga naţiune într-o situaţie ceremonială. În contextul teatralizării politice, am putea afirma că *Mitul Unităţii* nu este altceva decât o „fuziune delirantă" a unei societăţi civile [10, p.21].

Mitul Unităţii comportă o semnificaţie deosebită în regimurile totalitare, în cele socialiste, unde prevalează statul şi personalizarea puterii. În asemenea sisteme sărbătorile însoţite de defilări, procesiuni militare sau civile sunt expresii ale dogmei şi forţei guvernanţilor. Ziua de 1 Mai în timpul URSS semnifica mai mult decât o sărbătoare a muncii: ea reuneşte, egalează, asociază pentru moment masele şi liderii săi.

În cazul Republicii Moldova, unul dintre cele mai fascinante spaţii simbolice ale teatrului politic al unităţii este, fără îndoială, Piaţa Marii Adunări Naţionale din centrul Chişinăului. Aceasta îi conferă un anumit sens – cel de oraş al puterii, apoi cel de inimă a statului moldovenesc.

Mitul Unităţii este prezent și în discursul președintelui Obama: „Suntem o familie americană şi ne vor ridica sau cădea împreună ca o naţiune şi ca un singur popor" [11].

Mitingul Pro Europa din 3 noiembrie 2013, organizat de partidele Coaliției de guvernare în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău, la care au participat peste 100 de mii de cetățeni, reprezintă, de asemenea, un model de revocare a *mitului Unităţii* poporului și clasei guvernatoare cu efecte persuasive.

În opinia lui Murray Edelman, atunci când este vorba de putere, miturile nu sunt simple ficţiuni, ci credinţe larg acceptate [12, p.101]. Ceea ce are relevanţă în cazul mitului politic este că el mizează întotdeauna pe afecte şi doar rareori pe aspectele cognitiv-raţionale. Funcţia dominantă a mitului politic este una de liniştire, de detensionare a conduitelor angoase, panicate şi confuzionate de stimuli sociali contradictorii.

Mitul politic însă este lipsit de esenţă fără de tradiţie şi cultură politică. Interdependenţa dintre cultura politică, mentalul maselor şi procesul electoral dă naştere unui alt fenomen al poziţionării actorului politic – *brandul* politic. Definiţiile brandului sunt multiple. Iată cum defineşte, bunăoară, acest concept socio-politic şi cultural jurnalistul român, ex-consilierul preşedintelui Traian Băsescu, Claudiu Saftoiu, în monografia sa *Jurnalismul politic – manipularea politicienilor prin mass-media, manipularea mass-media de către politicieni*: Brandul de imagine politică este reprezentat de totalitatea semnelor şi caracterelor de personalitate pe care mass-media le include în audienţa politică, relativ la o persoană care desfăşoară activităţi politice constante. În fapt, *brandul* de imagine politică este o sinteză simplistă – o caricatură, o figură compusă din două-trei trăsături majore, care poziţionează o personalitate politică în mintea electoratului, odată pentru totdeauna [13]. De cum s-a produs acest fapt, personalităţile politice puternic poziţionate în conştiinţa audienţei politice dintr-o ţară foarte greu îşi mai pot schimba percepţia pe care o au în electorat.

Fenomenul brandingului politic românesc este reflectat deosebit de relevant în volumul *Cartea preşedinţilor* de Vladimir Tismăneanu şi Cristian Pătrăşconiu. În lucrarea evocată brandul se asociază cu o doctrină care însumează 2-3 opțiuni, proiecte politice. De exemplu, doctrina Constantinescu [14, p.196]. Constantinescu a fost un *președinte al tergiversării* [15, p.142], decomunizarea fiind atunci o urgență istorică. Ce l-a împiedicat pe Constantinescu să creeze o comisie care să studieze crimele comunismului? ...Ceea ce a subestimat Corneliu Coposu, și nu doar el, ține de slăbiciunile umane ale personajului: o vanitate hipertrofiată, orgoliu nemăsurat, o fixație față de propria imagine pe care o numim îndeobște narcisism [16, p.144]. Legitimitatea lui Emil Constantinescu s-a născut din relația sa cu Corneliu Coposu. Deși se considera egal cu Walesa și cu Havel, n-a fost implicat, precum aceștia, în acțiunile disidente din anii comunismului. Constantinescu este deficitar la capitolul carismă [17, p.229].

În opinia autorilor, există asemănări ale președinților României cu alți președinți reali de stat din lumea largă: Iliescu cu Andropov, Constantinescu cu Gorbaciov, Băsescu cu Elțin [18, p.221].

Ceaușescu se credea uns de Istorie, avea o încredere oarbă în destinul său grandios, de *salvator* al neamului și de *baci național* [19, p.227]. Iliescu are un magnetism al său, pe care știe să-l utilizeze.

Traian Băsescu are un ego pronunțat. A riscat enorm când și-a asumat condamnarea dictaturii comunismului. S-a identificat cu acel demers în ziua de 18 decembrie 2006. Ceea ce îl face pe Băsescu uman și interesant este natura de *plebeu mereu răzvrătit,* curajul de a spune lucrurilor incomode. Băsescu știe să inducă încredere, să transmită o imagine de vigoare, de forță.

Ceaușescu s-a format în universul dogmatic bolșevic, dar a mers treptat în direcția unui naționalism primordialist, a cultivat mitologia tracodacică, a încercat să prezinte PCR drept continuatorul voievozilor medievali și chiar al unor Burebista și Decebal. Ceaușescu se visa *reîncarnarea lui Mi-*

hai Viteazul. Dar a rămas un comunist convins, a murit cântând „Internaționala". Doctrina sa a fost *stalinismul național*.

Traian Băsescu este un spirit pragmatic, care a înțeles că modernizarea reală a României înseamnă adoptarea valorilor pluraliste și despărțirea de trecutul totalitar, fascist și comunist. Doctrina sa este legată de proiectul său politic: stat de drept, respect pentru Constituție, combaterea corupției, euro-atlantismul autentic, nu mimat, lupta cu moștenirile leniniste [21, p.225].

Conform altei interpretări, brandul reprezintă o sumă de valori pe care le are un anumit produs. În cazul nostru, un lider politic. De exemplu, Che Guevara este un brand [22, p.9]? Incontestabil, imaginea acestui lider politic a trecut de la stadiul de produs la cel de marcă. Che Guevara făcea revoluții, de unde s-a desprins şi ideea de rebeliune, de opoziţie, de atitudine antisistem. Această valoare s-a distilat în timp şi l-a transformat în brand. Fiecare brand se poziţionează pe piaţă, atribuindu-i o calitate anume *produsului.* Chiar şi comunismul poate deveni un brand. Astfel, Lenin este asociat ideii de utopie politică, el reprezentând comunismul idealist. Stalin este simbolul represiunii, iar Gorbaciov întruchipează utopia comunismului reformist.

Comunismul românesc a dat un singur brand – brandul Ceauşescu: pentru străini – *Ceauşescu-dictatorul*, pentru români – *geniul Carpaților, Marele fiu al ţării, Erou între eroi*. În Occident a reuşit să-şi impună imaginea unui lider socialist independent de URSS. De aceea lozinca din perioada lui Gheorghiu-Dej: „Stalin şi poporul rus fericirea ne-a adus!" după 1965 a fost înlocuită prin alta: „Ceauşescu şi poporul, patria şi tricolorul!" [23, p.9].

Pentru mentalul electoratului moldovean epoca comunistă a dat naştere brandului politic Ivan Bodiul, de unde şi sintagma *epoca bodiulistă*. Şi unul, şi altul au lăsat frumoase „amprente arhitecturale" ca o amintire a Epocii de Aur: Ceauşescu a lăsat românilor metroul şi Casa Poporului, Bodiul – faimoasa Sală cu Orgă, Teatrul de Operă şi Balet, tronsonul de drum ce uneşte Botanica de sus cu centrul Chişinăului etc.

Imaginea liderului politic, după cum susţine cercetătorul rus V. Pîzin, este ecoul social al trăirilor lăuntrice ale individului. Imaginea reprezintă, de fapt, o proiecţie în politic a alegătorului însuşi. Omul politic devine oglinda alegătorului său, în care cel din urmă încearcă să descopere ceea ce este ascuns în adâncurile sufletului său (teoria echilibrului perceptiv). Astfel, brandul liderului politic poate fi tratat ca un model de *proiecţie a arhetipului* [24].

Brandul politic pune în prim-plan individualizarea şi nu utilitatea actorului politic. În contextul complexităţii spaţiului şi ofertelor politice în campania electorală, alegătorul trebuie să-şi identifice şi să-şi aleagă cu uşurinţă favoritul personal. Elaborarea celor mai puternice branduri naționale se fundamentează pe arhetipurile culturii naționale. În cultura rusă, de exemplu, pot fi identificate 12 tipuri de arhetipuri*: arhetipul Durak* (Prostănacul) – se asociază cu simplitatea; arhetipul *Bogatâri* (Bogatâr) – se asociază cu eroismul; *Ivan-Ţarevici* simbolizează devotament, putere; *Vasilisa Prekrasnaia* (Vasilisa cea Frumoasă) – transformare şi iubire; *Zolotaia Râbka* (Peştişorul de Aur) – magie; *Baba Iaga* (Baba Cloanţa); *Koşcei Besmertnâi* (Koşcei Nemuritorul) – revoltă etc. [25, p.72]

Pentru comparație, vom constata că în spațiul politic moldovenesc nu se observă o intercalație relevantă dintre basmele și legendele populare și brandingul politic. Așadar, în spectacolul politic moldovenesc nu sunt antrenați nici Feți Frumoși, nici Ilene Cosânzene.

Sociologul rus Dmitrii Olişanski propune o amplă tipologie de arhetipuri [26, p.169]:

Ţarul – liderul cu o putere energizantă deosebită. Este imaginea lui Eţlin, „*ţarul Boris*", politicianul nr.1 din Rusia, care preia puterea de la ideologul şi indecisul M. Gorbaciov. Actualmente, ţarul roşu de la Kremlin – Vladimir Putin.

Sobarul – acest rol Olişanski i l-a rezervat fostului primar al Moscovei, Iurie Lujkov. S-a aflat la guvernarea Moscovei timp de 15 ani, după destrămarea URSS-ului. Noţiunea de „sobar" se mai asociază cu cea de *kupeţ* / negustor. Energia sa expansivă se proliferează nu pe verticală, ci pe orizontală, fiind interesat de cucerirea unor „noi teritorii". Magistrul orașului, sau *gradonacialnikul* nicidecum nu poate fi un *ţar.*

Partorgul – este arhetipul lui Ziuganov, care în 1996 a devenit o umbră a lui B. Elţin. Este omul nepregătit să ia puterea în mâinile sale. Se consideră că în alegerile din 1996 Zuiganov se temea mai mult de eventuala sa victorie, decât Elţin de eșecul său. Anume acesta a fost motivul principal al temperării acțiunilor electorale ale candidatului comunist dintre primul tur de scrutin şi cel de-al doilea. Elţin suferea din cauza unor probleme de sănătate, iar Ziuganov, pur şi simplu, s-a retras pentru puţin timp, conştient, se prea poate, de faptul, că nu erau timpuri favorabile pentru comuniști.

Pontatorul – persoana care mizează (pontează) la jocurile de cărţi. De regulă, aceştia „se aprind" repede în public, dar după culise apar cu totul în altă

ipostază – epuizaţi, obosiţi (imaginea liberalului rus Vladimir Jirinovski).

Preotul răspopit – este modelul lui Mihail Gorbaciov, primul şi ultimul preşedinte al URSS. A „abdicat" de la putere, ca mai apoi să-şi argumenteze greşelile comise. „El a distrus puterea, – scrie Olişanski, – şi tot restul vieţii este nevoit să se justifice asemeni unui preot-răspopit care a început să ţină prelegeri despre comunismul ştiinţific."

Naşterea şi menținerea unui brand presupune respectarea unor reguli. În cazul în care ar fi să transcriem legile imuabile ale brandului, după All şi Laura Ries, am obţine următorul conţinut: Dacă se vrea construirea unui brand puternic în mintea electoratului, acesta trebuie restrâns. *(Legea expansiunii*). Esența brandului trebuie redusă la o singură idee sau atribut. După ce un brand intră în posesia unui cuvânt, este greu pentru oponenți să-l mai fure (Mitterand – forța liniștită, Mercedes-Benz – prestigiu). Este nevoie de găsit un cuvânt codificat pentru prestigiu (*Legea cuvântului*) [27].

Imaginarul politic moldovenesc

Este important, în opinia noastră, să estimăm că nu toţi actorii politici devin branduri politice. Făcând analiza portretistică a unui actor politic ne von convinge că este foarte dificil să identifici două-trei elemente care ar caracteriza şi ar reda o sinteză a prestaţiei politice a acestuia. Unicii actanţi ai scenei politice care acoperă cerinţele pentru un branding politic sunt şefii de stat. Un brand al politicii autohtone poate fi considerat primul preşedinte al Republicii Moldova Mircea Snegur. Făcând referinţă la legile imuabile ale persuasiunii, e clar că pentru un brand este importantă prezenţa calificativului *primul*. Mircea Snegur a fost primul preşedinte al Republicii Moldova după declararea Independenţei şi Suveranităţii statului la 27 august 1991. Numele lui Snegur se asociază cu Tricolorul și Suveranitatea. Graţie stilului de guvernare şi a temperamentului prezidențial, primul preşedinte[1] şi-a adjudecat pe bună dreptate numele de *părinte al națiunii*. [28, p.123] La 15 ianuarie 1992, în incinta Parlamentului, primul președinte al Republicii Moldova jura pe cărțile sfinte credință poporului Moldovei. După declararea independentei, Republica Moldova a fost primul stat din cadrul CSI care a devenit membru al ONU. Președintele Mircea Snegur a fost cel care a semnat Protocolul de Aderare în ziua de 2 martie 1992. Iar acasă, în aceeași zi, la Dubăsari, gardienii și cazacii atacă direcția de poliție [29, p.96].

Conflictul de la Nistru din primăvara anului 1992 i-a adus un grav prejudiciu de imagine președintelui de atunci. Consecinţele conflictului armat, criza economică prin care trecea Republica Moldova au creat premise favorabile pentru accederea la putere a concurentului său electoral, Petru Lucinschi. Unul din punctele forte ale brandului Snegur a fost abandonarea Partidului Democrat Agrar din Moldova, considerat un partid al oamenilor întâmplători în politică, retrograd,[2] precum și inițiativa sa cu privire la modificarea art. 13 din Constituția Republicii Moldova cu privire la limba de stat. La 27 aprilie 1995, de la tribuna parlamentară, Snegur avea să declare că denumirea corectă a limbii noastre este limba română.[3] După abandonarea PDAM Snegur vine în fruntea altui partid, care îl va lansa în alegerile prezidențiale din 1996 – Partidul Renașterii și Concilierii.

Cel de-al doilea preşedinte al Republicii Moldova, Petru Lucinschi, a rămas în istoria formării sistemului politic moldovenesc ca un președinte-jucător. În 1996, în ajunul scrutinului prezidențial a fost creată Mișcarea pentru o Moldovă Democratică și Prosperă, lider Dumitru Diacov. Această formațiune l-a promovat mai apoi pe Petru Lucinschi în competiția prezidențială, din care a ieșit învingător. A urmat formarea coaliției de guvernare Alianța pentru Democrație și Reforme (1998), iar apoi destrămarea acesteia (1999) după acordarea moțiunii de neîncredere cabinetului Sturza prin votul oferit de către membrii fracțiunii PPCD din legislativ, componentă a ADR, și cel al fracțiunii PCRM. Și după ieșirea sa din politică numele acestuia este asociat cu apariția unor formațiuni politice, lansarea unor mesaje politice. Astfel, PLDM este considerată de unii analiști creatură a lui Petru Lucinschi. Amintim, că feciorul președintelui este membru al PLDM, președinte al Comisiei parlamentare pentru

[1] Legea cu privire la alegerile preşedintelui RM a fost aprobată la 18 septembrie 1991.

[2] La 4 august 1990, M. Snegur își anunță retragerea din rândurile PCM. La 27 iunie 1995 își anunță demisia din PDAM. În Declarație se spune: „Unii membri ai Executivului PDAM tot mai des pun la îndoială justețea cursului reformelor economice, inițiate la începutul anului 1992, și a intenției de integrare a țării noastre în economia occidentală, făcându-se deseori aluzii la imposibilitatea existenței și dezvoltării țării în condițiile independenței în afara cadrului ex-URSS". În: Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Chișinău: 2000, p.143..

[3] Abia la 5 decembrie 2013, Curtea Constituțională a declarat denumirea corectă a limbii de stat limba română. Astfel, sintagma „limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine", din articolul 13 al Constituției Republicii Moldova, urmează să fie înlocuită cu expresia „limba română", conform textului „Declarației de Independență", considerat primar.

cultură, știință, educație, mass-media. Dacă în cazul lui Mircea Snegur se poate de spus că anturajul a creat președintele, atunci în cazul lui Petru Lucinschi – președintele a fost cel care a creat anturajul.

Voronin – *Salvatorul* şi Vladimir Voronin – *euro-comunistul.* Este brandul dual de imagine al preşedintelui moldovean, perceput de electoratul moldovenesc. După ce în 2001 Voronin vine la guvernare, în fruntea PCRM, ca un salvator al națiunii, cu opțiunea integrării în spațiul economic de răsărit, în 2002-2003 staff-ul comunistului Voronin elaborează şi promovează strategia vectorului integrării europene. Retorica politică anti-rusească, respingerea Memorandumului Kozak, întâlnirea cu cel mai puternic preşedinte al planetei, în Cabinetul Oval, preşedintele Bush Jr, în perioada primului mandat, i-au permis să-şi adjudece brandul de *euro-comunist*. Au contribuit la această nominalizare și întâlnirea cu președintele României Băsescu în ajunul alegerilor parlamentare din 2005. S-a mizat pe tehnica transferului de imagine. După evenimentele din 6-7 aprilie 2009, imaginea președintelui a primit o lovitură de grație. Din *euro-comunistul* Voronin, liderul PCRM a revenit la imaginea de *partorg*. Voronin şi-a creat imaginea de *protector al moldovenismului* şi al statalităţii moldoveneşti cu o retorică sarcastico-agresivă la adresa comisarilor europeni și, în special, a președintelui României, Traian Băsescu [30].

Mihai Ghimpu, preşedinte interimar al Republicii Moldova (11.09. 2009-28 .12.2010), preşedintele PL, reprezintă cu certitudine un brand de imagine politică. Se asociază cu sintagmele: românism-unionism, nonconformism, sarcasm, umor. Este politicianul direct şi tranşant. Utilizează un limbaj colocvial, populist. De numele lui sunt legate următoarele evenimente şi decizii simbolice: desecretizarea arhivelor KGB, critica dură la adresa Kremlinului, inclusiv decretul (neconstituţional) despre declararea zilei de 28 iunie drept zi de ocupaţie sovietică, denumirea corectă a limbii române[4] [33].

Unul dintre cei mai longevivi actori ai spectacolului politic moldovenesc este considerat creştin-democratul Iurie Roşca.

Între anii 1988–2005, liderul PPCD devenise un brand al opoziției din ţară. Roşca avea imaginea *haiducului* politicii moldoveneşti: proteste, pichetări, discursuri bătăioase la adresa puterii. De regulă, haiducul este un personaj politic mai brut, mai firesc, care se afirmă pe scena politică nu prin calităţi instituționale sau elevate, ci printr-un mod direct de a acţiona cu mijloace specifice asupra oamenilor simpli, adică într-un stil lipsit de echivoc, fiind astfel pe placul cetățeanului obişnuit. Haiducul nu acționează în numele principiilor abstracte, ci în numele situațiilor, în numele oamenilor simpli şi asemeni oamenilor simpli. Cazul lui Roşca este însă unul specific. Haiducul nu va fi niciodată un aristocrat prin comportamentul său, or, Roşca nu este după natura sa un haiduc – având un comportament aristocratic, când o cer circumstanţele. Acesta este rolul pe care l-a interpretat ireproșabil.

Presa autohtonă l-a mai catalogat pe liderul creştin-democrat ca urmare a contribuției sale la spargerea a două alianţe politice – Convenţia Democrată în alegerile prezidențiale din 1996 și Alianța pentru Democraţie şi Reforme în post electorala 1998, drept *spărgătorul de alianțe* [35].

După alegerile parlamentare din 2005, liderul PPCD îşi „autocenzurează" considerabil imaginea. *Haiducul* de adineauri s-a transformat într-un oportunist al politicii moldoveneşti. Oportunism pe care l-a manifestat în ziua de 4 aprilie 2005, când fracţiunea PPCD împreună cu deputaţii PD şi social-liberali votează de comun cu fracţiunea majoritară comunistă pentru cel de-al doilea mandat al preşedintelui comunist Vladimir Voronin. Votul creştin-democraţilor din legislativ întru susținerea președintelui comunist la perpetuarea legitimității în cel de-al doilea man-

[4] Din data de 11 septembrie 2009, președintele Parlamentului Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, asigură interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova. Interimatul funcției a intervenit ca urmare a demisiei președintelui Vladimir Voronin anunțată în dimineața zilei de 11 septembrie 2009 la postul public de televiziune. Cererea de demisie a fost transmisă secretariatului Parlamentului, iar prin votul majorității deputaților a fost declarată vacantă funcția de președinte al Republicii Moldova. Prin urmare, în corespundere cu articolul 91 al Constituției Republicii Moldova, care prevede că „interimatul funcției se asigură de președintele Parlamentului", Mihai Ghimpu devine președinte interimar al Republicii Moldova până la alegerea de către Parlament a noului președinte. Mihai Ghimpu, în calitate de președinte al Parlamentului și președinte interimar al Republicii Moldova, a declarat că prevederile Constituției ar trebui să se adapteze prevederilor Declarației de Independență a ţării, care menționează că „limba oficială în Republica Moldova este limba română". În luna iunie 2010, Mihai Ghimpu, în calitate de președinte interimar al Republicii Moldova, a aprobat un decret prezidenţial prin care se condamna ocupația sovietică din 28 iunie 1940, organizându-se totodată o zi a comemorării victimelor ocupației sovietice în Basarabia. Decretul prevede, de asemenea, faptul că armata rusă, succesoare a armatei sovietice, trebuie să se retragă imediat de pe teritoriul Republicii Moldova. Decretul a stârnit multe comentarii contradictorii, inclusiv în rândul membrilor AIE, însa a fost catalogat de majoritatea analiștilor politici drept un act de curaj fără precedent pentru un conducător al Republicii Moldova. pe http://ro.wikipedia.org/wiki/Mihai_Ghimpu

dat prezidenţial a lăsat consternat electoratul fidel al PPCD-ului, care este unul anticomunist.

În noiembrie 1999, după acordarea votului de neîncredere Cabinetului Sturza, peste nouă luni de la inaugurare, presa autohtonă a relansat cu referință la cooperarea parlamentară dintre comuniști și creștin-democrați istorica sintagmă politică „monstruoasa coaliţie".

Păpușarul este cel mai recent brand de imagine politică în spectacolul politic moldovenesc. Apare în contextul disensiunilor dintre liderii celor două formaţiuni politice, PLDM şi PD, respectiv, Vlad Filat și Vlad Plahotniuc, cel din urmă supranumit de către primul *păpușarul* [36]. Ambii politicieni acced în politică din domeniul businessului, ambii cu momente controversate și intransparente în CV de om de afaceri.

Chiar dacă V. Plahotniuc reușește de fiecare dată să respingă acuzațiile aduse, catalogându-le ca pe o manipulare a opiniei publice, imaginea de păpușar îi este una inerentă, indetașabilă. Ea a devenit un brand de imagine politică național.

Concluzii. Finalizarea procesului de construcţie a imaginii politice, consolidarea acesteia până la obținerea efectului de brand politic este indisolubil legată de utilizarea instrumentarului persuasiv. Un instrument prioritar al persuasiunii îl constituie mitizarea politica, care urmărește să vitalizeze în mod artificial, fals rolul puterii, rolul unui actor politic, fie prin compararea acestora cu modele eroice din trecut, fie prin inducerea speranței într-un viitor iluzoriu care ar putea fi rezultatul acțiunilor puterii sau respectivului actant din spectacolul politic. Puterea mitizată este investită nemeritat cu calități deosebite, în contradicție flagrantă cu interesele ei prozaice, mărunte. Manipularea prin mitizarea politică încearcă să convingă cu privire la eficiența și moralitatea puterii.

Un factor decisiv al dimensiunii persuasive în procesul de relaționare îl constituie brandingul politic. În studiul de faţă am elucidat premisele şi circumstanţele în care un personaj politic se transformă treptat în brand politic. Sunt argumente în favoarea afirmaţiei că imaginea politică constituie un produs politic destinat psihologiei maselor. Aceasta însă este vulnerabilă doar la „tablouri" clare, adică la un cod informațional, cristalizat într-un chip bine identificat şi poziţionat în mentalul maselor.

Aceste codificări mitologice relevă trăsăturile de caracter, stilul comportamentului lor politic. Totodată, utilizarea unor astfel de interpretări simbolico-mitologice facilitează considerabil perceperea de către publicul electoral a actorului politic, făcându-i imaginea mai accesibilă.

Psihologia maselor înclină să simplifice lumea înconjurătoare. Trăind într-un secol al vitezei şi al hegemoniei informaţionale, *brandul* de imagine politică are sarcina de a cristaliza şi a transmite operativ o informaţie completă despre protagonistul său. În aceste circumstanţe alegătorul va reacţiona la un context mitologic şi nu la unul real. Fapt pe care trebuie să nu-l neglijeze consilierii de PR în campaniile de comunicare electorală sau politică.

Bibliografie

1. Larson, Charles. Persuasiune. Receptare şi responsabilitate. Iaşi: Editura Polirom, 2003.
2. Discursul de victorie al lui Barack Obama pe http://unimedia.info/stiri/video--text-discursul-de-victorie-al-lui-barack-obama-54066.html, accesat la 7 noiembrie 2012
3. Larson, Charles. Persuasiune. Receptare şi responsabilitate. Iaşi: Editura Polirom, 2003.
4. Discursul de victorie al lui Barack Obama pe http://unimedia.info/stiri/video--text-discursul-de-victorie-al-lui-barack-obama-54066.html, accesat la 07.10.12.
5. Ibidem.
6. Girardet R. Mituri și mitologii politice. Institutul European, Iasi, 1997.
7. Shwartzenberg R. G. Statul-spectacol. București: Ed. Scripta, 1995.
8. de Tocqeuville, Alexis. Despre democrație în America. București: Ed. Humanitas, 2008.
9. Discursul de victorie al lui Barack Obama pe http://unimedia.info/stiri/video--text-discursul-de-victorie-al-lui-barack-obama-54066.html, accesat la 07.10.12.
10. Ballandier Georges. Scena puterii. Oradea: AION, 2000.
11. Discursul de victorie al lui Barack Obama pe http://unimedia.info/stiri/video--text-discursul-de-victorie-al-lui-barack-obama-54066.html, accesat la 07.10.12.
12. Edelman Muray. Politica și utilizarea simbolurilor. Iași: Ed. Polirom, 1999.
13. Saftoiu C. Jurnalismul politic – manipularea politicienilor prin mass-media, manipularea mass-media de către politicieni pe http.//www . markmedia. Ro
14. Tismăneanu V., Pătrăşconiu C. Cartea preşedinţilor, Convorbiri, corespondențe, portrete. București: Ed. Humanitas, 2013.
15. Ibidem.
16. Ibidem.
17. Ibidem.
18. Ibidem.
19. Ibidem.
20. Ibidem.
21. Comunismul de consum, Nr.142, 13-19 octombrie, 2006.
22. Ibidem.
23. Apud. Кошелюк М. Технологии политических выборов. 2 -е изд., Питер, 2004.
24. Иудин А.А., Иудин А.И., Чернышов А.В. Архетипы в современной рекламе: возможности и перспективы. Н. Новгород: Изд-во НИСОЦ, 2010.

25. Apud. Кошелюк М. Технологии политических выборов. 2-е изд., Питер, 2004.

26. Al Ries, Laura Ries. Cele 22 de legi imuabile ale brandului – cum să transformi un produs sau un serviciu într-un brand de clasă mondială. Bucureşti: Ed. Colecţie Curier MK, 2003.

27. Cernencu M., Rusnac Gh., Galben A., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale, V. I.

28. Vartic Andrei. Snegur. Chişinău: Ed. Basarabia, 1996.

29. Peru A. Crearea brandului de imagine politică. Moldoscopie, Probleme de analiză politică, Partea 4 (XXXIV), 2006.

30. http://ro.wikipedia.org/wiki/Mihai_Ghimpu

31. Peru A. Crearea brandului de imagine politică. Moldoscopie, Probleme de analiză politică, Partea 4 (XXXIV), 2006.

32. PLDM iese din Alianţa pentru Integrare Europeană (Discursul lui V. Filat din 13 februarie 2013), pe http://www.publika.md/pldm-iese-din-alianta-pentru-integrare-europeana--filat--vrem-un-nou-acord-aie_1257241.html

Petru Jireghea. *Clopotniţa*, u/p, 1 070×800 mm, 1977.
Din colecţiile MNAM

PROBLEMATICA ANTROPOLOGICĂ ÎN CONTEXT BIOETIC ȘI POLITIC

Dr. ***Serghei SPRINCEAN***
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

THE ANTHROPOLOGIC PROBLEMATICS IN BIOETHCIAL AND POLITICAL CONTEXT

Summary: In the paper is analyzed the problematics of intellectual, spiritual and biological enhancement of human being, and its importance for sustainable development of human civilization for overcoming contemporary global multidimensional crisis. Science and philosophy were substantially involved in the process of qualitative enhancement of society, as well as of human individual's life and condition, during entire history, from ancient epoch to the present age. Sustainability of human civilization ever, and especially in controversial contemporary times of fulminant technological progress, depends directly on human integrity, potential and power in relationship with surrounding nature. In this context, the human enhancement, enriched with bioethical and political experience and tools, can provide a set of efficient paths to solve and overcome contemporary global multidimensional crisis. Bioethical, historical and political approaches are applied in this research.

Keywords: human being, bioethics, global crisis, human enhancement, eugenics, sociobiology, demography, sociogenetics.

Rezumat: În lucrare este analizată problematica îmbunătățirii intelectuale, spirituale și biologice a omului, importanța sa pentru dezvoltarea durabilă a civilizației umane în perspectiva depășirii crizei globale multiaspectuale contemporane. Pe parcursul istoriei, din antichitate până în zilele noastre, știința și filosofia au fost substanțial implicate în procesul de perfecționare calitativă a societății, precum și a vieții și condiției umane la nivel individual. Sustenabilitatea civilizației depinde direct de integritatea, potențialul și forța umană în relația sa cu natura înconjurătoare la toate etapele evoluției sale, dar mai ales în epoca contemporană, caracterizată printr-un progres tehnologic fulminant. În acest context, perfecționarea ființei umane, îmbogățită cu experiența și instrumentarul bioetic și politic, poate identifica căi viabile și eficiente de soluționare și depășire a crizei globale contemporane. Abordări bioetice, istorice și politologice sunt aplicate în cercetarea de față.

Cuvinte-cheie: ființă umană, bioetică, criză globală, perfecționare umană, eugenie, sociobiologie, demografie, sociogenetică.

Ştiința şi filosofia din toate timpurile şi-au adus contribuția substanțială şi şi-au manifestat interesul nestăvilit pentru îmbunătățirea calitativă a vieții societății și individului. Din acest punct de vedere, la studiul asupra omului şi a comunităţii umane, asupra raporturilor dintre aceste două elemente fundamentale ale vieții pe Terra au contribuit personalități marcante ale științei și filosofiei, precum Aristotel, cu operele sale *De animalibus historia* și *Politica*, în care a dezvoltat ideea cu privire la „zoon politikon", Friedrich Nietzsche, o altă somitate din domeniul filosofiei, care a contribuit decisiv la elaborarea conceptului antroposofic de „supraom" în opera sa *Așa grăit-a Zarathustra*, alături de zeci de filosofi și savanți iluștri.

Problema îmbunătățirii calității omului, a creşterii artificiale, prin tehnici, proceduri şi inginerii biomedicale, a capacităților lui naturale există din timpuri ancestrale. „Fabricarea" omului din elemente componente primare, din organe prelevate de la alți indivizi umani, alte specii de mamifere ori cultivate artificial pentru a-i conferi abilități și forțe specifice cât mai aproape de un anumit ideal al individului uman, fie în sfera estetică, fie în cea intelectuală, a comunicării paranormale sau în domeniul exercitării puterii politice asupra întregii omeniri prin potențialul suprauman provenit dintr-o viziune strategică de a adopta și implementa decizii politice cu un impact macro-social extraordinar, a preocupat în egală măsură de-a lungul timpului şi oamenii de ştiinţă, şi oamenii de artă. Astfel, un apogeu al gândirii artistice și științifice centrate pe identificarea posibilităților și căilor probabile de creare a supraomului a fost atins în secolul al XIX-lea, la începutul epocii contemporane, în perioadă când progresul științific şi elaborările excepţionale ale oamenilor de știință din astfel de domenii precum biologia, chimia, fizica au determinat un salt tehnologic nemaivăzut până atunci [1, p. 30].

Tot în acest segment de timp încep să apară și teorii filosofice, deducții științifice, dar și opere artistice, precum romanul *Frankenstein* (1818), axat pe mitul Golemului, care au panicat opinia publică. Ele atenţionau societatea asupra urmărilor imprevizibile și dezastruoase la scară mondială ale cercetărilor și experimentelor implicând subiecți umani, scăpate de sub control. Romanul *Frankenstein* al scriitoarei britanice Mary Shelley a fost mai târziu ecranizat și reprodus de nenumărate ori, producând de fapt un efect invers decât cel scontat de către autori și public. Cartea adesea a incitat comunitățile științifice și clasa politică să reacționeze nu prin moralizarea şi raționalizarea investigaţiilor ştiinţifice, impunerea

unui control strict asupra viitoarelor proiecte, ci prin proliferarea pericolelor tehno- și antropogene, prin sporirea numărului și nivelului de risc al cercetărilor în domeniul biofizicii, fizicii nucleare, biomedicinei și antropologiei, generând în consecință, pe plan global, o concurență total ilogică și irațională pe termen lung, de natură tehnologică. Această tendinţă s-a resimţit mai cu seamă în sfera elaborării noilor tipuri de armament de distrugere în masă, pe dimensiunea resurselor naturale în genere, dar mai ales pe cea a resurselor energetice, culminând cu cele două războaie mondiale din secolul XX soldate cu victime și suferințe umane nemaiîntâlnite în istoria umanității din toate timpurile [2, p. 76].

De fapt, ideile cu privire la crearea pe cale artificială, prin intervenția omului de știință, a unui individ perfect care să răspundă rigorilor timpului său, ideal adaptat la ritmurile sporite ale vieții în perioada industrializării totale, susținute și prin numeroase teorii biologiste prin care se exacerba nejustificat importanța elementului biologic din natura umană pentru progresul omenirii și civilizației, precum teoria darwinismului social, igiena biologică, teoria selecției și sterilizării eugenice și mai ales rasismul, a continuat la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX, să constituie un subiect prioritar pentru oamenii de știință în cercetările lor din domeniile biomedicale cele mai avansate la acea vreme, precum genetica umană, tehnicile de diagnosticare, ginecologice și chirurgicale noi, metodele de inseminare umană artificială (intravaginală, intracervicală sau intrauterină), dar și pentru politicieni în discursurile acestora și prin strategiile adoptate la nivel local și național, racordate la recomandările oamenilor de știință [3, p. 83].

Un caz aparte, spre exemplu, îl constituie Charles Davenport, profesor de biologie la Harvard, care, fiind unul dintre liderii mișcării eugeniste din SUA, a fost implicat direct în sterilizarea a peste 60 mii de persoane, în mare parte de culoare sau cu diverse handicapuri, în cadrul activității Biroului statistic de eugenie din SUA – „Eugenics Record Office", înființat în anul 1910 și finanțat direct până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial de către Mary Harriman (văduva baronului de căi ferate E.H. Harriman), de către familia Rockefeller prin intermediul Institutului Carnegie. El a instituit în 1898 Laboratorul de igienă genetică „Cold Spring Harbor", iar în 1904 și un program eugenic similar pe lângă Carnegie Institute of Washington, elaborând principiile și pilonii fundamentali ai politicii eugenice de îmbunătățire a speciei umane, aplicată în SUA. Astfel, către anul 1927, în peste 25 de state au fost adoptate legi eugenice speciale cu privire la sterilizarea forțată a persoanelor de culoare și eutanasia celor cu handicap în baza deciziilor curții, politici ce au influențat în sens direct abordările teoretice și strategiile demografice promovate pe continentul european începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea [4, p. 118].

La începutul secolului XX, atare abordări de origine darwinistă, eugenice și rasiale au devenit ideologii de stat și doctrine socio-politice dominante până la mijlocul secolului XX, mai ales pe fondalul dezvoltării rapide a unor regimuri autoritare și totalitare, precum cel sovietic în URSS, cel nazist în Germania hitleristă și cel fascist în Italia. În contextul evoluției cultului personalității liderilor totalitari – V. Lenin, A. Hitler, I. Stalin, B. Mussolini, aceștia au fost declarați de către comunitatea științifică a timpului său, aservită intereselor politice ale momentului, drept supraoameni sau *homo sapiens futuris* – prototipuri ale oamenilor viitorului, atribuindu-li-se calități intelectuale și psihoneurologice supraomenești. Este bine știut faptul că Adolf Hitler recunoștea în opera sa *Mein Kampf* (1924) drept sursă principală de inspirație pentru politica sa de exterminare a reprezentanților raselor „inferioare", precum evreii și țiganii, care a constituit baza ideologică a celui de-al III-a Reich, ca fiind teoriile înaintate de către celebrii eugeniști și rasiști americani, precum Thomas Hunt Morgan, Madison Grant etc.

Și în URSS au fost demarate cercetări sociogenetice importante referitoare la implementarea politicii bolșevice pentru îmbunătățirea eredității, ai căror promotori au fost fondatorii unor instituții specializate: Yuri Filipchenko (la Petrograd) și Nikolai Koltsov (la Moscova). În așa fel, cel din urmă a fondat, în anul 1918, Institutul de Biologie Experimentală (ajutat de Alexandr Serebrovsky, Solomon Levit etc.), unde se efectuau încrucișarea omului cu maimuța, sterilizarea forțată experimentală, investigații asupra creierului uman etc., fiind o instituție interdisciplinară la interferența dintre genetică, antropologie experimentală, biomedicină, demografie, igienă rasială sau eugenie, axat preponderent pe elaborarea și transpunerea în practică a celui mai amplu program eugenic din țara sovietelor de inseminare umană artificială. Acesta viza posibilitățile cele mai eficiente de transmitere oamenilor din generațiile viitoare, considerați simple instrumente umane fără drept de replică în edificarea viitorului om de tip sovietic, a intelectului superior al cărui purtător era considerat V. Lenin, precum și un număr extrem de redus de revoluționari – camarazi de arme ai liderului bolșevic, capacitățile mentale ale căruia erau estimate ca fiind egale cu ale cel puțin

100 de persoane de nivel intelectual mediu, ipoteză infirmată oficial de savanții sovietici nu mai devreme de sfârșitul anilor '60 ai secolului XX.

În perioada imediat premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial, ca și în anii conflagrației globale, au fost implementate numeroase proiecte eugenice de „igienizare rasială". Prin acestea au fost comise crime odioase de transpunere în practică a celor mai inumane experimente biomedicale și antropologice asupra omului cu scopul acumulării de cunoștințe și posibilități practice de intervenție în natura umană pentru a o modifica după bunul plac al elitelor socio-politice [5, p. 235].

În urma discreditării și dezumanizării teoriilor de formare artificială a unor oameni superiori, implementate de naziști în lagărele de concentrare, eugenia de asemenea pierde din popularitate. Ca rezultat, vor apărea „noi" teorii ce vor prelua în mare parte ideile premergătorilor și fondatorilor teoriilor eugeniste din secolul XIX, pentru a organiza și a controla creșterea demografică pe plan global, dar și în anumite regiuni ale lumii, a eficientiza sectorul sanitar și sistemul de protecție a sănătății publice.

Astfel, în a doua jumătate a secolului XX, în SUA și Europa de Vest sunt puse în circulaţie teoria planificării familiale în locul igienei rasiale și sterilizării sau teoria biologiei sociale în locul darwinismului social. Apar concepte și termeni precum „transumanismul", „controlul asupra creșterii numărului populației", supraviețuirea omenirii, conservarea populațională, environmentalismul etc. În procesul de aplicare a acestora erau antrenaţi sute de specialiști naziști: medici și antropologi care au servit sistemul dat până la sfârșitul anilor '70 – începutul anilor '80 ai secolului XX în vederea elaborării sistemelor bio-militare ca de exemplu a armelor biologice sau climatologice etc., precum dr. Josef Mengele, supranumit „îngerul morții" sau prof. Otmar Freiherr von Verschuer, directorul „Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre, und Eugenik", bine cunoscuți prin experimentele oribile pe care le-au efectuat pe oamenii încarcerați în acest scop și care au inițiat și condus odioasele „selecții" ale evreilor deportați din toată Europa în lagărul nazist de concentrare de la Auschwitz-Birkenau.

Eugeniștii concepeau elaborarea omului nou, a unei societăți formate din indivizi umani superiori celor care populează planeta Pământ, numai în condiţiile unei dictaturi a științei de natură „soft", în calitate de sistem socio-politic de organizare a colectivităților umane bazat pe puterea rațiunii și logică, adevăr științific și calcul, pronostic și planificare, sub patronajul nemijlocit al unei oligarhii elitiste, al cărei scop primordial nu este doar menținerea acestei poziții dominante față de restul umanității, ci regenerarea și dezvoltarea permanentă a speciei umane pentru a mări șansele omului de a supraviețui și a dăinui pe Terra [6, p. 16].

În acest context, teoriile eugeniste au constituit un catalizator important pentru numeroase discuții contradictorii în perioada respectivă în spațiul vest-european și nord-american, generând astfel de opere, precum romanul *1984* (1948) aparținând lui George Orwell sau utopia *Brave New World* (Minunata lume nouă, 1931) scrisă de Aldous Huxley, lucrare realizată în mare parte sub influența fratelui său – biologul Julian Huxley (fondatorul transumanismului).

Ideile fraților Huxley au stat la baza formării binecunoscutei mișcări sociale și intelectuale „Potențialul Uman", continuatoarea mișcării „New Age". Aceasta din urmă își propunea asocierea și coagularea unei mase critice suficiente de oameni aparținând elitelor naționale, precum și realizarea transformării acestor indivizi umani în ființe superioare și evoluate, capabile să genereze o transformare benefică radicală la nivel global și să-și asume răspunderea socio-politică pentru o astfel de metamorfoză a societății umane.

Acest sistem dictatorial în baza principiilor și legităților științifice se pronostica să se producă dacă nu la scară globală, ceea ce era mai dificil din cauza diversităţii culturilor, modelelor socio-politice eterogene și nivelului diferit de dezvoltare și progres civilizațional, intelectual și științifico-tehnologic, cel puţin la scară regională sau locală sub impactul și ca rezultat al promovării eficiente a unor astfel de abordări, inclusiv prin mecanisme democratice, participative și pe larg acceptate de către populația în prealabil informată, pregătită și educată corespunzător, pentru a conferi o mai mare legitimitate și sustenabilitate unui astfel de regim dictatorial al științei asupra sociumului.

În ultimele decenii se face remarcată, în condiţiile extinderii problematicii bioetice și creșterii importanței macro-sociale a aspectelor biomedicale ale progresului tehnologic și științific, conexiunea dintre teoria eugenică și doctrina neoliberală. Acest fapt dă naștere unei noi tendințe contemporane – eugenia liberală, care exercită o influență semnificativă atât asupra oamenilor de știință, a clasei politice și factorilor decizionali, cât și asupra opiniei publice largi.

La etapa actuală de promovare și sporire a importanței eugeniei și eugeniștilor, ținând cont de principiile și normele bioetice contemporane și pre-

zența acestora din urmă în funcțiile sociale și politice cheie, în cadrul proceselor decizionale și manageriale, inclusiv la cel mai înalt nivel mondial, teoreticienii și practicienii eugeniști liberali se confruntă, mai cu seamă, cu problema accepțiunii de către masele largi ale populației a dezideratelor și idealurilor tradiționale eugeniste, modificate și actualizate sub impactul priorităților omenirii de la începutul secolului XXI, precum criza mondială pluridimensională, degradarea ecologică a stării planetei ca rezultat al impactului nociv al factorilor antropogeni, pericolul tot mai mare al unei catastrofe de natură atomică de proporții care pot depăși limitele planetare, dar și sub influența idealurilor și valorilor liberale concentrate în jurul libertăților și drepturilor persoanei ca entitate centrală și măsură a valabilității și confirmării aplicabilității practice a construcțiilor teoretice de modernizare a societății contemporane și de organizare cât mai rațională și cât mai conformă necesităților și intereselor umane pe termen lung, a biosferei ca un habitat natural al omenirii în univers.

În această situație, se recurge la un șir de metode și căi de persuasiune a opiniei publice, a comunității științifice în întregimea ei, a politicienilor din opoziție etc., incluzând remedii și posibilități de influență asupra voinței și facultăților intelectuale personale și de grup de natură farmacologică, socio-psihologică, comunicațional-informativă etc., în vederea realizării dezideratelor eugeniste amintite, care ar presupune o înrăutățire a situației individuale, o degradare simțitoare a nivelului de viață a fiecăruia dar cu scopul atingerii unui ideal suprem precum supraviețuirea speciei umane prin păstrarea șanselor generațiilor viitoare de oameni la un mediu sănătos de viață, accesul acestora la resursele naturale epuizabile în viitor [7, p. 56].

În perioada postbelică, numeroase cercetări biomedicale și experimente au fost întreprinse cu scopul îmbunătățirii speciei umane în sensul global, dar și creșterii capacităților individuale ale persoanei. De cele mai multe ori, asemenea experimente erau însoțite de încălcări flagrante ale normelor moralității generale, ale principiilor eticii profesionale medicale sau a omului de știință, de asemenea sunt multe cazuri de încălcare a legislației naționale și convențiilor internaționale, adoptate după constatarea unor tratamente și atitudini degradante față de persoana implicată în cercetarea biomedicală.

Cel mai grav însă rămâne faptul că majoritatea experimentelor biomedicale ce au ca scop găsirea unor remedii medicale sau farmacologice noi, sporirea capacităților umane individuale sau implementarea unor proiecte eugenice și de optimizare a planificării demografice în contextul sistemului de sănătate publică sunt secretizate de guvernele naționale, mai ales de regimurile ce nu se conformează normelor democratice și de transparentizare a actului guvernării.

Astfel, în SUA, unul dintre statele cu cel mai mare număr de cercetări biomedicale și cel mai mare grad de protecție a subiecților cercetărilor, cu un grad superior de transparență socio-politică, potrivit unor statistici oficiale date publicității de către Congresul SUA, în perioada dintre 1910 și 2000 s-au produs peste 20 mii de cercetări biomedicale experimentale, secretizate la momentul efectuării acestora. Dintre acestea, cele mai cunoscute și mai inumane, care au avut un impact major asupra ajustării sistemului juridic și bioetic mondial și național din SUA, a fost experimentul Tuskegee, care s-a implementat pe parcursul a 40 de ani, în perioada dintre 1932 și 1972, constând în infectarea a peste 400 bărbați de culoare cu sifilis, fără a fi izolați corespunzător și fără a li se acorda o asistență medicală minimă, pentru a putea fi observați în mediul lor de viață în vederea acumulării informației cu caracter științific despre evoluția acestei maladii. În urma experimentului au decedat câteva sute de persoane nevinovate și neinformate dintre bărbații infectați, soțiile, copiii și alte rude ale acestora, iar efectele experimentului se resimt și în prezent. Abia în 1997, președintele Bill Clinton și-a cerut public scuze pentru ceea ce s-a întâmplat la Tuskegee.

Un alt caz cutremurător din istoria SUA l-a constituit experimentul armelor biologice în metroul din New York în anul 1968, efectuat sub patronajul Pentagonului, în care au fost implicate spitale civile care constatau efectele agenților biologici nocivi asupra organismului uman. Peste un milion de oameni fuseseră afectați atunci.

Celebrul filosof și laureat al premiului Nobel, Bertrand Russell, în lucrarea sa *The Impact of Science on Society* (1952), remarca probabilitatea inevitabilă a diferențierii intelectuale, ocupaționale, economice dar și biologice a elitelor conducătoare de restul populației, care poate ajunge chiar să devină aproape o separare dintre specii diferite [8, p. 49]. Totodată, metodele farmacologice și medicale, precum și dieta specială, administrate din fragedă copilărie, pot fi niște metode eficiente de inducere a unei obediențe și ascultări a celor mulți și guvernați față de guvernanții superiori până și din punct de vedere biomedical, ceea ce constituie un aspect de o importanță organică pentru buna funcționare a sistemului dictaturii științei și tehnologiei într-o societate eficientă și rațională [8, p. 62].

Cu toate acestea, prin prisma valorilor şi principiilor bioetice aplicate la fenomenul politic, ca şi a celor mai importante acte internaţionale, precum Codul de la Nürnberg (1947) sau Declaraţia Universală a Drepturilor Omului (1948), prin prisma convenţiilor regionale adoptate mai cu seamă de Consiliul Europei, cum ar fi Convenţia pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale (1950), Convenţia Europeană pentru protecţia drepturilor omului şi a demnităţii fiinţei umane faţă de aplicaţiile biologiei şi medicinei, Convenţia privind drepturile omului şi biomedicina (1997) etc., preocuparea primordială a comunităţii mondiale trebuie să fie respectarea drepturilor omului şi formarea unor condiţii de bunăstare accesibile pentru toţi. Toate acestea urmează să concorde cu principiile bioetice ale echităţii şi justiţiei, descurajând eficient încercările elitiste de limitare a accesului democratic al persoanelor la puterea politică şi funcţiile decizionale în societate, precum şi relaţiile şi tendinţele ce vin să monopolizeze exercitarea atribuţiilor de administrare publică şi gestionarea afacerilor sociale.

Petru Jireghea. *Portretul Dorinei*, tempera pe pânză suprapusă pe carton, 700×500 mm, 1983. Din colecţiile MNAM

Pe parcursul ultimelor decenii, sub impactul presiunii organizaţiilor internaţionale de a promova principiile bioetice şi a le aplica în practica curentă în statele asociate, se atestă un progres vizibil al respectării drepturilor omului şi a supremaţiei principiilor bioetice asupra celor de interes politic şi economic imediat. Acest proces de transparentizare şi umanizare a politicului în domenii de cercetare experimentală, dar şi în vasta practică de guvernare, poartă denumirea de bioetizare. Fenomenul ia amploare odată cu conştientizarea de către societate şi guvernanţi a plenitudinii pericolelor ce le comportă criza globală contemporană.

Bibliografie

1. Ţîrdea T. N. Segmente ale problemei omului în filosofie, ştiinţă şi bioetică. În: Bioetica, Filosofia, Economia şi Medicina în strategia de supravieţuire a omului: probleme de interacţiune şi interconexiune / Materialele Conferinţei a VIII-a Ştiinţifice Internaţionale, 23-24 aprilie 2003, Chişinău. Red. şt. T.N. Ţîrdea, Chişinău: CEP Medicina, 2003, pp. 29-32.
2. Спринчан С. Л. Роль биоэтических стратегий в преодолении кризисного этапа в развитии социума. În: Сахаровские Чтения 2010 года: Экологические проблемы XXI века. Материалы 10-й международной научной конференции, 20-21 мая 2010 года. I часть, под ред. С. П. Кундаса, С. Б. Мельнова, С.С. Позняка. Минск, МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2010, стр. 76-77.
3. Astărăstoae V., Stoica O. Genetică versus Bioetică. Iaşi: Polirom, 2002, 256 p.
4. Sprincean S. Aspecte politice şi bioetice ale problematicii biosecurităţii. În: Revista de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice [Chişinău], Nr. 3, 2010, pp. 112-122.
5. Roşca L. Supravieţuirea, moralitatea şi potenţialul personalităţii umane: analiză teoretico-metodologică. Monografie. Chişinău: CE UASM, 2007, 329 p.
6. Спринчан С. Социо-политические аспекты Биоэтики в процессе эволюции стратегии выживания Человека. În: Человек в пространстве болезни: гуманитарные методы исследования медицины. Сборник научных статей. Под ред. Е. А. Адрияновой, Саратов: Изд. центр Наука, 2009, стр. 13-19.
7. Sprincean S. Concepts of justice in social, political and bioethical contexts. În: Сахаровские чтения 2012 года: экологические проблемы XXI века: материалы 12-й междунар. науч. конф., 17-18 мая 2012 г., г. Минск, Республика Беларусь, под ред. С. П. Кундаса. Минск, МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2012, стр. 56-57.
8. Russell B. The Impact of Science on Society, 4-th edition. New York: AMS Press. 1968, 118 p.

CU PRIVIRE LA DIMENSIUNEA DEMOGRAFICĂ A ŞTIINŢEI ISTORICE

Dr. hab., cerc. şt. coord.
Nicolae ENCIU
Institutul de Istorie al AŞM

Motto: *„Obiectul permanent al ştiinţei demografiei este omul, expresiune a factorilor endogeni (ereditari şi constituţionali) şi a factorilor exogeni, adică de ambianţă socială, economică şi culturală. Politica populaţiei sau politica demografică însumează toate măsurile practice, prin care se poate ajunge la sporirea cantitativă şi la ameliorarea calitativă a unei colectivităţi.”*
George Banu
Tratat de medicină socială (1944)

WITH REGARD TO THE DEMOGRAPHIC DIMENSION OF HISTORICAL SCIENCE

Summary. Based on a broad historiographic and statistical basis, this study contains a thorough analysis of both the demographic situation of Moldova since 1991 and an over view of the avatars of demographic research in Eastern Moldova at various historical stages: Tsarist Period, Interwar Period, Soviet Period and the Period of Independence.The carried out analysis shows that the organization of a Center for Demographic Studies with in the Institute of History of the ASM would effectively contribute to the settlement of the population problem in Moldova.

Keywords: historical demography, modern demography, history of population, demographic research, demographic crisis, population problem, Center for Demographic Studies.

Rezumat. Întemeiat pe o largă bază statistică şi istoriografică, prezentul studiu conţine o amplă analiză atât a situaţiei demografice a Republicii Moldova după 1991, cât şi o privire de ansamblu asupra avatarurilor cercetării demografice în Moldova de Est la diferite etape istorice – perioada ţaristă, perioada interbelică, perioada sovietică şi perioada independenţei. În urma analizei efectuate, se constată că organizarea unui Centru de Studii Demografice în cadrul Institutului de Istorie al AŞM ar contribui efectiv la soluţionarea problemei populaţiei în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: demografie istorică, demografie contemporană, istoria populaţiei, cercetări demografice, criză demografică, problema populaţiei, Centrul de Studii Demografice.

Preliminarii

Il n'est force et richesses que d'hommes (Nu există forţă şi bogăţii mai importante decât omul), – această maximă rostită cândva de către filozoful şi scriitorul politic francez Jean Bodin (1529-1596), a devenit celebră graţie formei concise şi, totodată, pregnante în care a fost definit elementul cel mai important al existenţei.

Potrivit unor estimări ale demografilor din perioada dintre cele două războaie mondiale, capitalul uman al oricărei ţări constituie circa 75% din bogăţiile ei, toate celelalte valori materiale şi resurse naturale nedepăşind 25% din avuţia naţională [1]. Un alt mare adevăr afirmat cu vigoare în aceeaşi perioadă istorică constă în faptul că „statul există pentru populaţie şi prin populaţie”, că „populaţia este atât scopul, cât şi mijlocul existenţei unui stat”, iar „creşterea sau scăderea populaţiei este creşterea sau scăderea statului însuşi” şi viceversa: „buna stare sau reaua stare a populaţiei este buna stare sau reaua stare a statului” [2].

Deja în perioada postbelică, în faţa creşterii complexităţii fenomenelor şi proceselor demografice, precum şi a consecinţelor social-economice pe care le pot genera, după ample cercetări şi dezbateri controversate ale specialiştilor în domeniu, comunitatea mondială a ajuns la concluzia că „scopul esenţial al dezvoltării sociale, economice şi culturale – din care fac parte integrantă obiectivele şi politicile demografice – este de a îmbunătăţi nivelul de trai şi calitatea vieţii fiecăruia în parte. Populaţia este bunul cel mai de preţ existent în lume” [3]. În Planul Mondial de acţiune în domeniul populaţiei (Bucureşti, 19-30 august 1974), s-au făcut o serie de recomandări, printre care şi aceea ca fiecare stat, în virtutea suveranităţii sale, să-şi formuleze *expressis verbis* o politică demografică. Deşi inovaţiile pe care le-a adus Conferinţa Internaţională asupra Populaţiei şi Dezvoltării (Cairo, 5-13 septembrie 1994) se referă nu numai la problema populaţiei, la priorităţile şi acţiunile în domeniul dat, ci şi la terminologia acesteia, principalul document al Conferinţei – Programul de Acţiune – adoptat prin consens, accentuează aceeaşi necesitate a formulării şi aplicării unei politici demografice eficiente de către toate ţările-membre ale ONU.

Concomitent şi chiar anterior conştientizării la nivel politic a importanţei populaţiei pentru funcţionarea eficientă a unui stat, postulatul respectiv a fost argumentat la nivel teoretico-ştiinţific, pornindu-se de la considerentul că „nu există nicio ştiinţă în care

orizontul să nu trebuiască schimbat mai des, decât ştiinţa istoriei” (Nicolae Iorga).

Astfel, pe măsura înlocuirii istoriei evenimenţiale cu cercetarea ansamblului experienţei umane, în efortul creator de a pătrunde în straturile adânci ale realităţii istorice, pentru a surprinde regularităţi, tendinţe, procese, legături între unele şi altele din elementele realităţii, s-a simţit tot mai acut nevoia unor cercetări de caracter multi- şi interdisciplinar. Chiar în primii ani postbelici istoricii au realizat, graţie lucrărilor unor demografi notorii, în ce măsură studiul demografiei era susceptibil de a clarifica analizele referitoare la trecutul recent sau mai îndepărtat. S-a ajuns pe această cale la recunoaşterea generală a importanţei demografiei în explicarea fenomenului istoric general.

Actualmente, a devenit de domeniul evidenţei adevărul că fenomenele diverse şi complexe, ce stau la baza vieţii sociale, economice, morale etc., nu pot fi cunoscute din punct de vedere ştiinţific fără concursul demografiei şi statisticii – singurele capabile de a exprima prin intermediul realităţilor numerice înrâurirea diferiţilor factori sociali, economici, morali etc. asupra complicatei activităţi umane în variatele şi variabilele ei aspecte. În paralel cu ştiinţa istorică, demografia şi statistica studiază aceleaşi fenomene sociale. Istoria însă îşi propune să le explice din punct de vedere dinamic, în timp ce demografia cercetează colectivităţile umane sub raportul schimbărilor produse în structura populaţiei prin natalitate, mortalitate, nupţialitate, emigrări, imigrări etc., utilizând datele furnizate de statistică. În aşa mod, înţeleasă şi folosită cu judiciozitate, demografia are calitatea indiscutabilă de a lărgi cunoaşterea istoriei; la rândul ei, fără istorie, demografia rămâne de neînţeles.

O încercare de diagnoză a situaţiei demografice a Republicii Moldova după 1991

Proclamându-şi la 27 august 1991 independenţa de stat, iar la 2 martie 1992 devenind membru cu drepturi depline al Organizaţiei Naţiunilor Unite şi al agenţiilor sale specializate, Republica Moldova a obţinut nu doar posibilitatea de a beneficia de drepturile şi avantajele oferite de apartenenţa la acest prestigios for mondial, ci şi-a asumat, în mod implicit, o serie de angajamente şi responsabilităţi, printre care şi aceea a asigurării cetăţenilor săi a unui standard decent de viaţă, a elaborării şi promovării unui sistem coerent şi eficient de măsuri cu scopul de a influenţa variabilele demografice în sensul pe care statul îl consideră dezirabil, pe termen scurt dar mai ales pe termen mediu şi lung, în conformitate cu interesele societăţii, cu respectarea drepturilor fundamentale ale individului şi ale cuplului.

Aşa cum scopul esenţial al dezvoltării sociale şi economice constă în ameliorarea nivelului de trai şi a calităţii vieţii fiecărui cetăţean în parte, lipsa unei strategii eficiente privind „creşterea economică susţinută” (fr. *croissance* économique *soutenue*) produce inevitabil repercusiuni negative asupra principalelor variabile demografice, învederând o gravitate fără precedent a situaţiei demografice prezente a Republicii Moldova.

Dincolo de faptul că procesele şi fenomenele demografice ce au caracterizat populaţia RSS Moldoveneşti în componenţa Uniunii Sovietice s-au derulat în condiţii istorice total diferite de cele de după proclamarea independenţei, datele tabelului 1 ilustrează o creştere numerică incontestabilă a populaţiei RSSM în perioada 1959-1989. Astfel, de la 2 884 477 de locuitori atestaţi în cadrul primului recensământ postbelic din 15 ianuarie 1959, populaţia RSS Moldoveneşti a ajuns la 3 568 873 de locuitori la recensământul din 15-22 ianuarie 1970, depăşind cifra de 4 milioane (4 335 360 de locuitori) la ultimul recensământ sovietic din 12-19 ianuarie 1989, pentru a ajunge în anul proclamării suveranităţii Republicii Moldova la numărul maxim de 4 366,3 mii de locuitori. Chiar dacă stimularea creşterii numerice a populaţiei a urmărit inclusiv un nedisimulat interes politico-propagandistic, la fel de indiscutabil este şi faptul că, începând mai ales cu Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 23 noiembrie 1955, care a legalizat avorturile interzise încă din 27 iunie 1936, printr-o hotărâre comună a Comitetului Executiv Central şi Sovietului Comisarilor Poporului al URSS, în Uniunea Sovietică a fost promovată o constantă politică pronatalistă.

Cât priveşte evoluţia numerică a populaţiei Republicii Moldova de la proclamarea independenţei de stat şi până în prezent, analiza procesului în cauză are de surmontat, în primul rând, dificultatea inexistenţei unei evidenţe statistice a populaţiei la scară naţională, situaţie caracteristică statelor dependente şi slab dezvoltate, lipsite de posibilitatea gestionării cu forţe proprii a proceselor social-economice, politice şi culturale prin menţinerea acestora în stare de fragmentare teritorială.

Tabelul 1

Dinamica populaţiei Republicii Moldova (1959-2012) [4]

Anii	**Populaţia totală (mii loc.)**	**Anii**	**Populaţia totală (mii loc.)**
1959 (rec.)	2 884 477	2000	3 644,1
1970 (rec.)	3 568 873	2001	3 635,1
1979 (rec.)	3 947 386	2002	3 627,8
1989 (rec.)	4 335 360	2003	3 618,3
1990	4 366,3	2004 (rec.) *	3 383 332,0
1991	4 359,1	2005	3 600,4
1992	4 357,0	2006	3 589,9
1993	4 346,0	2007	3 581,1
1994	4 350,0	2008	3 572,7
1995	4 346,0	2009	3 567,5
1996	4 331,9	2010	3 563,7
1997	4 320,0	2011	3 560,4
1998	3 651,0	2012	3 559,5
1999	3 650,0	2013	3 559,5

* Fără populaţia raioanelor din partea stângă a Nistrului şi municipiul Bender

Este de notat că cifra de 4 366,3 mii de locuitori la finele anului 1990, constituind numărul maxim atins de populaţia RSSM în perioada postbelică, reprezintă totalitatea populaţiei Republicii Moldova de pe ambele maluri ale Nistrului, în hotarele în care a fost proclamată suveranitatea (23 iunie 1990) şi independenţa Republicii Moldova (27 august 1991), aşa cum acestea au fost recunoscute în anul admiterii în Organizaţia Naţiunilor Unite (2 martie 1992). Cu toate că separatiştii transnistreni au proclamat la 2 septembrie 1990 la Tiraspol „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană”, autorităţile Republicii Moldova au continuat să publice datele privind dinamica populaţiei „în ansamblu pe ţară”, aşa cum precizau de obicei anuarele statistice editate de Biroul Naţional de Statistică, până în momentul în care recensământul din toamna anului 2004 a demonstrat imposibilitatea aplicării în continuare a metodologiei utilizate până în acel an.

Dincolo de iregularităţile constatate, rezultatele recensământului din 5-12 octombrie 2004 au confirmat, o dată în plus, avertismentele demografilor, sociologilor, specialiştilor în domeniu privind declinul demografic şi îmbătrânirea populaţiei Republicii Moldova, procese accentuate mai ales în ultimii 15-20 de ani.

În primul rând, se constată o reducere dramatică a numărului total al populaţiei, fapt ce denotă „reaua stare a statului” şi „scăderea statului însuşi”. Conform datelor recensământului din 2004, pe teritoriul dintre Prut şi Nistru au fost atestaţi 3 383 332 de locuitori cu domiciliu stabil, făcându-se abstracţie de faptul dacă aceştia, la momentul desfăşurării recensământului, erau prezenţi sau temporar absenţi, plecaţi peste hotare. Pe de altă parte, conform recensământului separatist, numărul locuitorilor din regiunea secesionistă ar fi fost de 555 347 de persoane. În aşa mod, populaţia totală a Republicii Moldova la recensământul din 2004 ar fi fost de 3 938 679 de persoane, sau în scădere cu 396 681 faţă de 1989 (4 335 360 de locuitori).

Diferenţa dintre numărul total al populaţiei în 1989 şi cel din 2004 (de 396 681 de persoane) a fost considerată ca fiind populaţia necuprinsă de recensământ şi cea plecată peste hotare, opiniile specialiştilor în acest domeniu variind enorm, afirmându-se chiar că „numărul celor plecaţi depinde de cel care numără”. Astfel, conform datelor Departamentului Migraţiune, în perioada realizării recensământului din 2004, peste hotarele Republicii Moldova se aflau circa 600 000 de cetăţeni sau 36% din populaţia economic activă, „majoritatea absolută a căror au emigrat ilegal”. Cel puţin 240 000 de cetăţeni ai Republicii Moldova lucrau fie „la negru”, fie legal în Federaţia Rusă, 40 000 – în Cehia, 30 000 – în Portugalia, 20 000-50 000 în Turcia şi câte circa 20 000 – în Spania, Franţa şi Israel. Un studiu realizat în acea perioadă cu sprijinul Fundaţiei Soros arăta că fiecare a treia familie din Republica Moldova avea câte un membru muncind peste hotare, care transfera anual acasă în medie câte 3 mii dolari americani.

Un atare flux de valută străină contribuie esenţial la menţinerea mai mult sau mai puţin stabilă a cursului monedei naţionale a Republicii Moldova. Specialiştii avertizează însă constant asupra pericolelor pe care-l comportă acest fenomen demografic pe termen mediu şi lung. În opinia autorilor unui recent studiu privind populaţia Republicii Moldova, atât timp cât între Republica Moldova şi ţările Uniunii Europene va exista un accentuat decalaj economic, se vor menţine inclusiv actualele tendinţe migraţioniste, practicile imigraţioniste dure la care se recurge în prezent nu vor face decât să schimbe migraţia legală în una ilegală. Totodată, atât emigraţia, cât şi imigraţia produc modificări profunde în situaţia demografică a Republicii Moldova, prin reducerea potenţialului economic, demografic şi social al societăţii pe termen mediu şi lung. O consecinţă dureroasă a emigraţiei sunt şi pierderile demografice de populaţie economic activă, diminuarea genofondului demografic, dezintegrarea multor familii prin divorţ formal sau neformal, atunci când unul dintre soţi emigrează pe termen lung.

Conform unor estimări aparţinând Institutului Demografic de la Viena, populaţia Republicii Moldova scade, în medie, cu câte 8 000 de persoane anual, ceea ce constituie echivalentul aproximativ a şase sate cu un număr mediu de 1 300 de locuitori fiecare. În eventualitatea în care nu se va reuşi stoparea acestei tendinţe, populaţia Republicii Moldova riscă să piardă în următorii 10-15 ani, potrivit prognozelor, circa 1/3 din numărul total, iar către anul 2050, se va reduce cu aproximativ un milion de locuitori, aşa cum arată aceleaşi estimări ale Institutului Demografic din Viena [5].

Reducerea numărului populaţiei Republicii Moldova este influenţată nu numai de emigrarea masivă a populaţiei apte de muncă. Precum pe bună dreptate consideră demograful şi sociologul american Norman B. Ryder, „nu este normă de comportament mai importantă pentru supravieţuirea societăţii decât o fertilitate adecvată" [6]. Considerat dintr-o atare perspectivă, în paralel cu fenomenul emigrării în masă a populaţiei, o cauză la fel de importantă a declinului demografic o constituie fertilitatea scăzută, provocată de implicarea tot mai largă şi mai activă a femeilor în câmpul muncii, dar şi de lipsa unei infrastructuri moderne de îngrijire a copiilor. Urmare a acestei situaţii, o femeie naşte în prezent 1,2 copii – rată categoric insuficientă asigurării unui excedent natural pozitiv.

Dacă în anii '90 se înregistrau câte 90 mii de naşteri anual, atunci până în 2012 numărul acestora s-a redus cu circa 60% din total, fixându-se la doar 39 000 de naşteri în ultimul an. În plus, conform datelor relevate în cadrul Conferinţei ştiinţifico-practice „Satul moldovenesc din perspectiva socio-demografică", organizată de Centrul de Cercetări Demografice cu prilejul Zilei Mondiale a Populaţiei din 11 iulie 2013, peste 70% din femeile gravide au o patologie, iar fiecare al 3-lea copil se naşte bolnav. Precum afirmă acad. Gheorghe Paladi, „cu adevărat alarmant este faptul că 50% din sarcini se pierd din cauza avorturilor, mortalităţii materne şi infantile, astfel încât într-un an în care se înregistrează 40 mii de sarcini, 26 mii se pierd" [7].

Pe de altă parte, Republica Moldova deţine una dintre cele mai înalte ponderi ale populaţiei rurale – de 58%, pondere de 2 ori mai mare în raport cu Europa şi Asia Centrală şi de 5 ori mai mare decât în Uniunea Europeană. Respectiv, în zonele rurale ale Republicii Moldova, toţi indicatorii îngrijorători prezintă cote alarmante, solicitând elaborarea de urgenţă a unor politici prenatale eficiente de susţinere a gravidelor şi a nou-născuţilor, de deservire a mamelor şi de educare a tinerilor.

În plus, se atestă o rată înaltă a mortalităţii, în special în mijlocul persoanelor apte de muncă, ca urmare a condiţiilor precare de trai, stres, acces redus la servicii calitative de sănătate, precum şi din cauza accidentelor de muncă şi de circulaţie rutieră.

Respectiva conjunctură demografică – natalitatea scăzută şi mortalitatea în creştere – determină un alt fenomen demografic nefast – spectrul îmbătrânirii populaţiei. Aplicat unei comunităţi umane, conceptul de îmbătrânire demografică a populaţiei desemnează un proces demografic, constând în creşterea proporţiei populaţiei vârstnice şi în scăderea proporţiei populaţiei tinere. Formularea conceptelor de bază şi a instrumentelor de măsurare şi analiză a îmbătrânirii demografice a populaţiei, precum şi a consecinţelor sale social-economice, se datorează experţilor ONU ca şi contribuţiei unor demografi ca Alfred Sauvy, Jean Bourgeois-Pichat, P. André ş.a. Este de menţionat că, potrivit metodologiei ONU, valoarea indicatorului 12,0 şi mai mult se consideră drept „îmbătrânire demografică a populaţiei". În Republica Moldova, procesul de îmbătrânire a populaţiei este mai avansat în mediul rural, unde persoanele în vârstă de peste 60 de ani reprezintă 14,9 % din totalul populaţiei rurale, faţă de 12,0 % în mediul urban.

Tabelul 2

Mişcarea naturală a populaţiei Republicii Moldova, 1975-2012 (medii întrunite) [8]

Anii	Născuţi-vii		Decedaţi		Sporul natural	
	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%
1975	79 169	20,6	35 635	9,3	43 534	11,3
1980	79 580	19,8	40 472	10,1	39 108	9,7
1985	90 453	21,5	46 075	10,9	44 378	10,6
1990	77 085	17,7	42 427	9,7	34 658	8,0
1995	56 411	13,0	52 969	12,2	3 442	0,8
1996	51 865	12,0	49 748	11,5	2 117	0,5
1997	45 583	12,5	42 957	11,8	2 626	0,7
1998	41 332	11,3	39 922	10,9	1 410	0,4
1999	38 501	10,6	41 315	11,3	- 2 814	-0,7
2000	36 939	10,2	41 224	11,3	- 4 285	-1,1
2001	36 448	10,0	40 075	11,0	- 3 627	-1,0
2002	36 705	9,9	41 852	11,6	- 6 147	-1,7
2003	36 471	10,1	43 079	11,9	- 6 608	-1,8
2004	38 272	10,6	41 668	11,6	- 3 396	-1,0
2005	37 695	10,5	44 689	12,4	- 6 994	-1,9
2006	37 587	10,5	43 137	12,0	- 5 550	-1,5
2007	37 973	10,6	43 050	12,0	- 5 077	-1,4
2008	39 018	10,9	41 948	11,8	- 2 930	-0,9
2009	40 803	11,4	42 139	11,8	- 1 336	-0,4
2010	40 474	11,4	43 631	12,3	- 3 157	-0,9
2011	39 175	11,0	39 220	11,0	- 45	-
2012	39 433	11,1	39 558	11,0	- 120	-

Procesul îmbătrânirii demografice este caracteristic nu doar populaţiei Republicii Moldova, ci şi tuturor populaţiilor din ţările dezvoltate. Cu menţiunea obligatorie că, în timp ce în ţările dezvoltate îmbătrânirea demografică a populaţiei se produce sub influenţa scăderii fertilităţii, mortalităţii şi, deci, creşterii duratei medii de viaţă (fenomenul aşa-zisei îmbătrâniri prin „vârful piramidei"), în Republica Moldova acelaşi fenomen este cauzat, mai cu seamă, de emigrarea masivă a populaţiei tinere şi scăderea fertilităţii populaţiei.

Aşadar, începând cu anul 1990, Republica Moldova se confruntă cu o criză demografică fără precedent, caracterizată în primul rând prin reducerea drastică a numărului populaţiei totale, care are efecte imprevizibile pe plan economic, social, politic şi cultural, manifestată. Dacă în anii '50 ai secolului al XX-lea creşterea nestăvilită a populaţiei în diferite regiuni geografice a întreţinut viziunea apocaliptică a suprapopulării Terrei, vehiculându-se idei şi expresii ca „bomba populaţiei", „explozia demografică", cu soluţii de reducere a natalităţii prin iniţierea unor programe naţionale de „planificare a familiei", de „control al naşterilor", de „limitare a naşterilor", ajungându-se inclusiv la măsuri de sterilizare, astăzi, foarte multe ţări se confruntă cu un proces invers de stagnare sau chiar de involuţie a populaţiei, Republica Moldova ilustrând pregnant această tendinţă. Succinta trecere în revistă a situaţiei demografice din Republica Moldova după 1990 reclamă cu necesitate elaborarea, în regim de urgenţă, a unei politici demografice a cărei ţinte prioritare să constituie natalitatea, fertilitatea, morbiditatea, mortalitatea şi migraţia populaţiei, având ca obiectiv rezultativ dinamica populaţiei.

Din nefericire, pericolul depopulării Republicii Moldova continuă a fi conştientizat preponderent sau chiar exclusiv de specialiştii în domeniu şi într-o măsură mult mai redusă de societatea civilă şi, mai ales, de societatea politică, preocuparea de căpetenie a căreia ar trebui să fie corelarea permanentă a factorului social-economic cu cel demografic, ca soluţie la actuala criză globală. Se constată, pe bună dreptate, că „polarizarea şi radicalizarea

opţiunilor politice ale electoratului a scos practic din discursul şi dezbaterea publică, dar şi din atenţia muritorului de rând, subiectele care într-o societate normală sunt prioritare: familia, copiii, locul de muncă, afacerile familiale, şcoala, comunitatea, relaţiile interpersonale, preţuri, ecologie, siguranţa persoanei, relaţiile şi activităţile culturale şi spirituale ş.a." [9].

Cât priveşte dezinteresul pregnant al actualei guvernări faţă de problemele populaţiei, acesta a fost cel mai bine explicat de oficialul european Dirk Schuebel, constând în faptul că „politicienilor de aici le lipseşte o viziune despre viitorul acestei ţări, altfel spus, ei nu atrag suficientă atenţie viitorului acestei ţări" [10].

Cum o politică demografică care ar urmări în mod expres contracararea tendinţelor demografice amintite – scăderea numărului populaţiei, scăderea fertilităţii, nivelul ridicat al mortalităţii, accelerarea îmbătrânirii demografice a populaţiei, emigraţia etc. – presupune cu necesitate alocaţii financiare considerabile, soluţionarea sau, cel puţin, atenuarea respectivelor probleme demografice ar putea fi posibilă într-un cadru mai larg al „dezvoltării durabile" (fr. *developpement durable*) sau al „creşterii economice susţinute" (fr. *croissance économique soutenue*). Din nefericire, Republica Moldova nu excelează nici în acest domeniu, deoarece, precum susţine acelaşi oficial european, „Moldova mai are foarte multe de făcut la capitolul *reforme*" [11], – dovadă clară a faptului că, în cele peste două decenii de existenţă independentă a Republicii Moldova, reformele economice au fost efectuate preponderent „pentru consum extern", fără să fi reuşit soluţionarea problemei fundamentale a tranziţiei economice – crearea unei puternice clase de mijloc în calitate de principal element stabilizator al societăţii democratice şi cu importante funcţii novatoare.

Avatarurile cercetării demografice în Moldova de Est

O eventuală încercare de identificare a locului, rolului şi perspectivelor demografiei istorice şi contemporane în cadrul disciplinelor academice din Republica Moldova, precum şi în calitatea acesteia de obiect de studiu în sistemul învăţământului universitar, presupune cu necesitate urmărirea parcursului istoric al acestei ştiinţe în Moldova de Est, de la primele încercări de tratare ştiinţifică a problemei populaţiei şi până în prezent.

În linii mari, pot fi evidenţiate patru perioade istorice majore.

1. Perioada ţaristă (1897-1917)

Sub aspect cronologic, apariţia interesului faţă de problematica populaţiei Basarabiei s-a datorat efectuării în Rusia ţaristă a primului recensământ general al populaţiei din 28 ianuarie 1897 şi publicării, în anii 1902-1905, a rezultatelor acestuia, inclusiv pe gubernii [12]. Aşa cum în Rusia, în acea perioadă, lua o amploare tot mai mare o viguroasă mişcare intelectuală în favoarea studierii, sub toate aspectele – inclusiv din punct de vedere statistic şi demografic – a societăţii ruse, a fost firesc ca acea mişcare să-şi găsească adepţi şi entuziaşti inclusiv în Basarabia.

Astfel, în 1913 apar *Materialele pentru geografia şi statistica Basarabiei* ale lui N.K. Moghileanski, directorul Secţiei statistice a Zemstvei guberniale, conţinând date ale recensământului general al populaţiei din 1897, completate cu investigaţii proprii. Potrivit autorului, „în pofida posesiei de circa un veac a acestui ţinut de către ruşi, cercetarea influenţei lor asupra asimilării altor naţionalităţi a fost ignorată cu desăvârşire, nu s-a întreprins nimic nici în privinţa evidenţierii direcţiei dezvoltării culturale a moldovenilor, limba cărora este atât de străină dialectelor slave, a necesităţilor lor spirituale. Mai mult decât atât, modul de viaţă al moldovenilor basarabeni rămâne şi astăzi aproape necunoscut: noi nu dispunem de studii referitoare la tradiţiile şi obiceiurile lor. La fel de necunoscută este şi activitatea de producţie a populaţiei" [13]. Animat de aceeaşi necesitate de studiere statistică a Basarabiei, N.K. Moghileanski va publica, în 1918, rezultatele parţiale ale recensământului agricol din 1916, cu date privind populaţia rurală, semănăturile şi inventarul agricol [14].

O valoroasă contribuţie la elaborarea uneia din primele hărţi etnografice a Basarabiei aparţine lui V.N. Butovici. Importanţa lucrării sale constă în faptul că autorul a elaborat-o în baza propriilor investigaţii statistice din 1907, coroborate cu datele recensământului din 1897 [15]. În paralel cu alte aspecte semnificative prezente în lucrarea menţionată, autorul a mai cercetat: numărul populaţiei fiecărui sat, repartizat pe naţionalităţi şi religii; limba dominantă în localităţile cu populaţie mixtă; răspândirea limbii ruse şi a celei ucrainene în satele cu populaţie mixtă etc.

În cadrul aceleiaşi perioade au fost publicate şi importantele lucrări ale acad. L.S. Berg [16]. Cu toate că autorul a descris structura şi evoluţia populaţiei Basarabiei doar până la 1915, lucrările sale conţin micromonografii extrem de valoroase privind minorităţile naţionale mai importante din

Basarabia, precum şi observaţii pertinente asupra populaţiei titulare a acesteia.

2. Perioada interbelică (1918-1940, 1941-1944)

Perioada cea mai fertilă în studii demografice şi statistice, precum şi cea mai importantă din punct de vedere teoretic şi metodologic rămâne, până în prezent, cea a anilor 1918-1940 şi 1941-1944. În acest segment de timp Basarabia, revenită în spaţiul de cultură şi civilizaţie din care fusese smulsă abuziv la 1812, a evoluat din punct de vedere social-politic, demografic, economic şi cultural în componenţa statului naţional unitar român. A fost, de asemenea, perioada în care a fost realizat primul recensământ general al populaţiei din 29 decembrie 1930, organizat pe baze ştiinţifice moderne, cu rezultate înalt apreciate pe plan european şi internaţional.

Astfel, pentru prima şi singura dată, recensământul din 1930 a fost efectuat la scara întregii Românii, cuprinzând simultan populaţia din toate provinciile istorice româneşti [17]. Recensământul din 1930 s-a dovedit a fi o acţiune statistică oficială complexă pentru populaţie. În cursul acestei operaţii de amploare s-au înregistrat următoarele caracteristici: numele, situaţia în familie, domiciliul, sexul, vârsta, locul naşterii, numărul de copii în viaţă şi numărul de copii care au murit (pentru femeile măritate, văduve sau divorţate), cetăţenia, ştiinţa de carte, profesia [18]. Pentru prima dată în istoria statisticii demografice româneşti au fost înregistrate trei caracteristici extrem de importante ale populaţiei şi anume: neamul (naţionalitatea), religia şi limba maternă. Toate acele date au fost publicate pe sate, plase, oraşe, judeţe şi provincii. De asemenea, pentru prima dată rezultatele înregistrării au fost prelucrate cu echipamente mecanografice (maşini de perforat, maşini de sortat Hollerith şi maşini de tabulat), procurate cu ajutorul Fundaţiei Rockefeller şi trecute, ulterior, la Institutul Central de Statistică [19].

În cadrul aceleiaşi perioade, ca rezultat al discuţiilor purtate între Ministerul Sănătăţii din România şi Fundaţia Rockefeller, care se ocupa de problema combaterii mortalităţii populaţiei, a fost creat Oficiul Demografic. Acesta din urmă, începând cu 1931 şi până la finele perioadei interbelice, a publicat anual cele mai diverse şi variate informaţii privind mişcarea populaţiei pe provincii istorice (revistele „Buletinul demografic al României" şi „Mişcarea populaţiei României"). Referindu-se la calitatea informaţiei cu privire la mişcarea populaţiei, dr. Sabin Manuilă menţiona că numitele reviste „arată lună de lună punctele vulnerabile ale stării noastre demografice. (...) Nicăieri nu se publică mai detaliat decât la noi datele privitoare la mortalitatea generală, la mortalitatea infantilă şi la mortinatalitate. Şi scopul acestor publicaţii este exclusiv cu rost sanitar" [20]. În aşa mod, efectuarea recensământului general al populaţiei României, precum şi organizarea Oficiului Demografic, au devenit pentru România interbelică „cei doi pilaştri pe care se reazemă întreaga noastră cunoaştere privitoare la capitalul uman al ţării" [21].

Pe parcursul anilor '30 au continuat, de asemenea, să apară cu regularitate Anuarul statistic al României însoţit de Breviarul statistic al României, cu date ce aveau la bază rezultatele recensământului populaţiei din 1930, precum şi Buletinul statistic al României (apărea lunar din 1914), care a publicat diverse studii cu caracter statistic, tabele rezumative statistice din diverse domenii de activitate etc. În aşa mod, procedând la o analiză critică a surselor de documentare în domeniul demografic, dr. Sabin Manuilă avea să remarce la finele perioadei interbelice cu justificat temei că, la compartimentul în cauză, „avem astăzi informaţii foarte detaliate şi exacte, neegalate de niciun alt domeniu de cunoaştere, în care se operează cu metoda statistică" [22].

Graţie progreselor generale ale demografiei şi statisticii interbelice româneşti, s-a putut constata şi în Basarabia un început promiţător de studiere a realităţilor statistice şi proceselor demografice la diferite etape istorice. Importante studii în acest sens au publicat Petre Cazacu şi Pavel Gore, Ion G. Pelivan, George Murgoci, L.T. Boga, Ion Nistor, T. Vicol, N. Smadu, Ştefan Ciobanu ş.a.

3. Perioada sovietică (1940-1941, 1944-1991)

Anul 1940 a marcat o ruptură brutală şi radicală cu întreg trecutul istoric al spaţiului dintre Prut şi Nistru, încercându-se inclusiv edificarea unei noi ştiinţe demografice pe un teren absolut viran, curăţat de orice „rămăşiţe burgheze şi româneşti" şi întemeiată pe o inexistentă şi inventată „învăţătură marxist-leninistă despre populaţie". Aşa cum majoritatea absolută a demografilor, sociologilor şi statisticienilor din perioada interbelică a fost catalogată drept „naţionalistă" şi „burgheză", „noua" ştiinţă demografică din RSS Moldovenească a fost, practic, văduvită de orice moştenire teoretică, ceea ce a permis unor demografi să susţină, fără temei, cum că „începutul elaborării cu adevărat ştiinţifice a problemelor dezvoltării demografice şi etnice a populaţiei Moldovei a fost pus abia în anii Puterii Sovietice" [23].

Urmare a proscrierii majorităţii autorilor din perioada interbelică, demografia sovietică moldo-

venească a fost reprezentată, mai ales în anii stalinismului (1940-1941, 1944-1953), de demografi „împrumutaţi" din capitala imperiului sovietic, iar literatura produsă de aceştia a fost aproape exclusiv de limba rusă. Astfel se prezintă primele descrieri demografice ale populaţiei RSSM, elaborate de autori precum V.V. Pokşişevski [24], A.L. Odud [25], T.K. Zaharova [26], H.N. Stavrakov [27] ş.a., – toate fiind categoric inferioare elaborărilor interbelice de demografie.

Un început timid de redresare a situaţiei deplorabile în care se afla nu numai „demografia sovietică moldovenească", ci şi statistica şi demografia pe ansamblul întregii Uniuni Sovietice, se atestă în anii „slăvitului deceniu" (1953-1964), când este realizat şi primul recensământ unional postbelic al populaţiei URSS [28]. Prea curând însă locul „voluntarismului şi subiectivismului" lui Nikita S. Hruşciov a fost luat de „stabilitatea conducerii colective" a lui Leonid I. Brejnev (1964-1982), care a readus ştiinţa demografică la umilitorul statut de servitoare a ideologiei oficiale a partidului comunist [29]. Chiar dacă în perioada brejnevistă în URSS au fost efectuate trei recensăminte unionale ale populaţiei (1970, 1979 şi 1989), acestea nu au reuşit să egaleze prin calitate nici recensământul interbelic din 1930 şi nici măcar recensământul din 1959.

Este adevărat că, inclusiv în cadrul respectivei perioade, în pofida presiunilor ideologiei de clasă dominante şi a cenzurii drastice exercitate de partidul comunist, o parte din istoricii de profesie, precum şi unii geografi şi economişti, au reuşit o abordare echilibrată şi obiectivistă a anumitor procese demografice din Moldova de Est la anumite etape istorice ale evoluţiei acesteia. În linii mari, cu cât perioadele istorice tratate s-au aflat la o distanţă mai îndepărtată de „Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie", cu atât s-a reuşit o interpretare mai obiectivă a respectivelor procese demografice. Din acest punct de vedere, mai avantajaţi au fost istoricii medievişti, care s-au aplecat mai ales asupra tendinţelor creşterii demografice în Moldova medievală, precum şi au utilizat pe larg materialele recensămintelor populaţiei din Principate din anii 1772-1773, 1774 şi 1803 [30].

Până şi procesele demografice din anii 1812-1917 – colonizarea Basarabiei, natalitatea, mortalitatea şi creşterea demografică a populaţiei pe cale naturală şi mecanică – au putut fi tratate cu suficientă competenţă şi relativă obiectivitate [31], pornindu-se de la teza extrem de îndrăzneaţă a istoricilor Ia.S. Grosul şi I.G. Budac, potrivit căreia „ţarismul a lipsit Basarabia de posibilitatea dezvoltării economice şi politice independente" [32].

Cât priveşte procesele demografice din cadrul RSS Moldoveneşti, studierea acestora a fost, practic, în întregime dominată şi controlată de partidul comunist prin multiplele sale instrumente aflate la dispoziţie, reuşindu-se doar anumite rezultate parţiale şi relative în cadrul fostei Secţii de Geografie şi Institutului de Economie ale AŞM [33]. Spre deosebire de colegii lor economişti şi geografi, istoricii proceselor demografice din cadrul perioadei sovietice au fost preocupaţi aproape exclusiv de „argumentarea demografică" a premiselor „revoluţiei socialiste" în Basarabia, urmărind procesul de urbanizare şi de creştere numerică a „clasei muncitoare", – prin prisma spuselor lui V.I. Lenin cum că „oraşul conduce inevitabil satul după sine, iar satul merge inevitabil după oraş" [34], – precum şi de critica concepţiilor „burgheze şi naţionaliste" privind identitatea etnică şi lingvistică a populaţiei dintre Prut şi Nistru [35]. Marele paradox şi, totodată, ironia istoriei constă în faptul că inconsistenţa ştiinţifică a preocupărilor de acest gen a fost recunoscută de înşişi criticii acelor teorii [36].

La o privire de ansamblu şi exceptând scurtele perioade de relativă relaxare politico-ideologică din 1956 şi 1965, demografia istorică din fosta RSSM a fost privată, practic, pe parcursul întregii perioade de sovietice, de libertatea inerentă evoluţiei oricărei discipline socio-umane. Urmând o cale sinuoasă şi extrem de dificilă, evoluând în condiţiile unei duble cenzuri interne şi externe [37], lipsindu-i accesul la sursele primare de documentare, precum şi indispensabila cooperare pe plan european şi internaţional, „demografia sovietică moldovenească" nu a fost mai mult decât o parte integrantă a „frontului ideologic de confruntare între sistemul capitalist şi cel socialist" [38].

4. Perioada independenţei (1991-prezent)

Perestroika gorbaciovistă iniţiată la mijlocul anilor '80 ai secolului al XX-lea a avut meritul incontestabil de a fi atras atenţia opiniei publice inclusiv asupra importanţei problemei populaţiei, în întreaga ei complexitate. În cadrul acelei perioade extrem de agitate, au fost puse în discuţie, pentru prima dată de la 1940, aspectele esenţiale ale destinului populaţiei dintre Prut şi Nistru, în special, cele legate de migraţia populaţiei, de modificările structurii etnice a populaţiei Basarabiei în perioada postbelică, de politica industrializării şi urbanizării forţate, de situaţia familiei, de starea ecologică din republică etc. Manifestarea pregnantă a neglijării, până la acea etapă, a importanţei studiilor de demografie istorică şi contemporană a fost „descoperirea" utilizării inadecvate, în chiar lucrările

statistice editate de Departamentul de Stat pentru Statistică, a unor noţiuni şi termeni consacraţi din domeniul demografiei.

În culegerea de date statistice privind totalurile recensământului populaţiei din 1989, puteau fi atestate, bunăoară, noţiuni precum „populaţie evidentă" şi „populaţie existentă", în timp ce în cercetările demografice se utilizează noţiunea consacrată de „populaţie prezentă" sau „populaţie de facto" (rus. «наличное население» sau «фактическое население»). În aceeaşi culegere, noţiunea de „populaţie permanentă" era utilizată în locul celei de „populaţie stabilă" (rezidentă, legală, de jure; rus. «постоянное население», «юридическое население»). De asemenea, noţiunea de „populaţie în ansamblu" era utilizată pentru desemnarea populaţiei totale; noţiunile la fel de consacrate de „populaţie urbană" şi „populaţie rurală" erau înlocuite cu altele, mai rar utilizate şi chiar vetuste precum „populaţia orăşenească" şi „populaţia sătească" [39].

Indiscutabil, confuziile în utilizarea unor noţiuni şi termeni consacraţi în ştiinţa demografică ilustrau pregnant „nivelul de dezvoltare" atins de demografia moldovenească în anii puterii sovietice.

Din nefericire, critica severă la care a fost supusă demografia sovietică moldovenească la finele anilor '80 şi începutul anilor '90 ai secolului trecut, nu a condus, aşa cum era logic şi firesc de aşteptat, la apariţia unor studii aprofundate de demografie istorică şi contemporană, în care problemele populaţiei Moldovei de Est să fi fost tratate în întreaga lor complexitate. Dacă au fost înregistrate anumite progrese şi rezultate pozitive în cercetarea unor aspecte şi procese demografice, acest lucru se datorează aproape în exclusivitate eforturilor individuale ale unor istorici pasionaţi de magia ştiinţei demografice, precum şi de exemplul personal al unor demografi notorii, cum au fost dr. Sabin Manuilă, acad. Vladimir Trebici, acad. Ştefan Ştefănescu, sau istorici precum prof. univ. dr. Dumitru Şandru. Studii importante în acest sens au fost publicate de istoricii: membrul corespondent al AŞM, prof. univ., dr. hab. Demir Dragnev [40]; dr. hab. Ion Chirtoagă [41]; dr., conf. univ. Valentin Constantinov [42]; cercetătorul Tudor Ciobanu [43]; dr. conf. univ. Constantin Ungureanu [44]; dr., conf. Dinu Poştarencu [45] ş.a.

În pofida unor realizări individuale şi parţiale ale istoricilor în domeniul cercetării demografice, inclusiv prin participarea acestora la prestigioase conferinţe şi simpozioane internaţionale de demografie, în prezent, progresul demografiei ca ştiinţă şi obiect de studiu academic poate fi asigurat doar prin efortul conjugat al cercetătorilor şi instituţionalizarea preocupărilor acestora. Altfel spus, prin crearea, în cadrul Institutului de Istorie al AŞM, a unui Centru specializat de demografie istorică şi contemporană, având ca obiect de studiu prioritar populaţia Moldovei de Est de-a lungul epocii medievale, moderne şi celei contemporane.

***Centrul de Studii Demografice* ca soluţie a problemei populaţiei în Republica Moldova**

Odată constituit şi recunoscut în calitate de unitate de cercetare academică, Centrul de Studii Demografice urmează să efectueze o serie de activităţi indispensabile şi extrem de importante.

I. Cu referire la aria preocupărilor, numeroşi istorici şi demografi [46] sunt de acord să facă următoarea distincţie în cadrul cercetărilor demografice: *paleodemografia*, *demografia istorică*, *demografia contemporană* şi *istoria populaţiei*. Aşa cum *paleodemografia* se ocupă de studiul populaţiilor din trecut, pentru care nu există surse scrise, preocupările Centrului de Studii Demografice se vor axa preponderent sau chiar exclusiv pe problemele de demografie istorică, demografie contemporană şi de istorie a populaţiei.

Astfel, pornind de la definiţia curentă, potrivit căreia *demografia istorică* constituie studiul populaţiilor, pentru care nu dispunem de date statistice în forma lor modernă (statistici privind mişcarea naturală şi migratorie a populaţiei, recensăminte moderne) [47], o direcţie importantă a Centrului de Studii Demografice o va constitui investigarea evoluţiei populaţiei din Principatul Moldovei începând cu primele recensăminte ale populaţiei din 1772-1773, 1774 şi 1803 şi până la primul recensământ al populaţiei Imperiului ţarist din 28 ianuarie 1897. În cadrul respectivei perioade istorice, anul 1812 constituie, indiscutabil, piatra de hotar între două etape distincte.

Începând cu 28 ianuarie 1897 – data realizării primului recensământ general al populaţiei Basarabiei pe baze moderne – putem vorbi de inaugurarea *demografiei contemporane*, demografie care acoperă perioada aşa-zisă statistică, altfel spus, demografia pe baza recensămintelor populaţiei şi actelor de stare civilă (căsătorii, naşteri şi decese), la care se adaugă migraţiile. În Moldova de Est, demografia contemporană cuprinde patru etape majore: demografia Basarabiei ţariste (1897-1917), demografia Basarabiei româneşti şi a RASS Moldoveneşti (1918-1940, 1941-1944), demografia Moldovei sovietice (1940-1941, 1944-1991) şi demografia Republicii Moldova (1991-prezent).

În fine, nu însă şi în ultimul rând, o preocupare la fel de importantă a Centrului de Studii Demografice

urmează să devină *istoria populaţiei*, cu exemplul clasic oferit în 1923 de profesorul René Gonnard de la Facultatea de Drept a Universităţii din Lyon [48]. Conform opiniei specialiştilor, pentru istoria populaţiei ca subdomeniu al demografiei, esenţial este conceptul de „populaţie – dezvoltare socială şi economică", relaţie înţeleasă în dublu sens: a) populaţia ca factor al schimbărilor sociale, politice, economice, culturale, psihologice şi b) societatea, economia ca factori care influenţează evoluţia populaţiei, respectiv, fenomenele demografice (natalitatea, mortalitatea, nupţialitatea, migraţiile), structurile demo-sociale şi economice ale populaţiei, repartiţia populaţiei în teritoriu etc. Datorită acestui raport ambivalent, în cadrul istoriei populaţiei se elaborează: *istoria demografică a populaţiei* (tributară demografiei pentru metodologie şi demografiei istorice pentru date reconstituite privind numărul populaţiei, naşteri, căsătorii şi decese); *istoria socială a populaţiei* (colaborarea dintre istorie, sociologie şi ştiinţele politice); *istoria economică a populaţiei* (istorie şi economie politică); *istoria mentalităţilor populaţiei* (istorie şi psihologie socială) etc.

II. Încă în 1933, cunoscutul publicist şi bibliograf Alexandru David şi-a propus să alcătuiască o Bibliografie a Basarabiei, „în care să fie înregistrate cronologic toate studiile ce s-au scris despre Basarabia", constatând şi enorma dificultate a unei atare întreprinderi, deoarece „cele ce s-au scris despre Basarabia, sunt împrăştiate prin diferite publicaţiuni române şi străine, aşa încât cercetătorului problemelor basarabene i-ar trebui o viaţă întreagă numai ca să facă cunoştinţă cu bibliografia chestiunii" [49]. Parafrazând spusele lui Al. David, pentru cunoaşterea demografică a Moldovei de Est este de o stringentă necesitate elaborarea unei biobibliografii demografice complete a acesteia.

III. „Înainte de toate, precizează-ţi termenii", – astfel recomandă un precept retoric, aplicabil în integralitatea sa realităţilor din Republica Moldova. În vederea evitării utilizării inadecvate sau incorecte a noţiunilor de bază ale demografiei istorice şi celei contemporane, se impune elaborarea unui dicţionar de demografie, iar în perspectivă a unui manual şi unei enciclopedii, după modelul dicţionarului demografic multilingv editat sub auspiciile Uniunii Internaţionale pentru Studiul Ştiinţific al Populaţiei [50]. În procesul elaborării unui / unei astfel de dicţionar / manual / enciclopedii, vor putea servi inclusiv dicţionarele şi manualele elaborate în cadrul şcolii franceze de demografie, cu bogate tradiţii în domeniu [51], dar şi, în egală măsură, dicţionarul sovietic din 1985 [52].

IV. Concomitent cu inventarierea studiilor de demografie efectuate până în prezent, cu evaluarea perioadelor şi domeniilor reprezentate, se cere, de asemenea, inventarierea tuturor surselor statistice şi extrastatistice privind populaţia Moldovei de Est şi a fenomenelor demografice (catagrafii, catastife, recensăminte, actele de stare civilă, registre parohiale etc.). Se va ajunge, în atare mod, la întocmirea unei baze generale de date statistice şi demografice, ca punct de pornire spre elaborarea unei istorii demografice a populaţiei din Moldova de Est.

V. De o importanţă esenţială este şi elaborarea unui plan de perspectivă de cercetări demografice, care să ţină seama de necesităţile urgente de acoperire a unor grave *pete albe* şi *găuri negre* ale istoriei demografice a acestui spaţiu. Bunăoară, până în prezent nu se cunosc, nici măcar la modul general, evoluţiile demografice din RSS Moldovenească în perioada dintre iunie 1940 şi ianuarie 1959, ştiindu-se doar că în momentul ocupaţiei sovietice, populaţia Basarabiei era de 3 191 016 locuitori, în timp ce primul recensământ postbelic sovietic din 15 ianuarie 1959 a constatat o populaţie totală a RSS Moldoveneşti de doar 2 884 477 de locuitori. Aşadar, timp de două decenii, populaţia RSSM nu numai că a stagnat din punct de vedere numeric, ci şi a suportat o drastică involuţie. Se ştie doar că anii de secetă şi de foamete au redus populaţia RSSM cu circa 250 000 – 300 000 de locuitori. Cât priveşte principalele fenomene şi procese demografice din cadrul perioadei respective, acestea îşi mai aşteaptă încă cercetătorii entuziaşti.

VI. Structura organizatorică a preconizatului Centru de Studii Demografice ar putea consta din trei subdiviziuni (*demografie istorică*, *demografie contemporană* şi *istorie a populaţiei*), iar colaboratorii acestuia vor fi recrutaţi preponderent din rândul cercetătorilor Institutului de Istorie al AŞM cu preocupări în domeniul demografiei. Pentru realizarea unor proiecte de amploare, vor putea fi cooptaţi specialişti din alte instituţii academice şi universitare: Sectorul de Demografie al Institutului de Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice al AŞM (dr. hab. Olga Gagauz), Secţia Statistică Socială a Institutului Naţional de Cercetări Economice al AŞM (dr. Galina Savelieva), Şcoala de Management în Sănătate Publică din cadrul Universităţii de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu" (dr. hab., prof. univ. Oleg Lozan), iar cooperarea cu Centrul de Demografie „Vladimir Trebici" al Academiei Române (prof. univ., dr. Vasile Gheţău) şi cu Centrul de Studii asupra Populaţiei al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca (prof. univ., dr. Ioan

Bolovan) este vitală pentru statornicirea şi consolidarea Centrului de Studii Demografice din cadrul Institutului de Istorie al AŞM.

VII. Dincolo de utilitatea ştiinţifică incontestabilă a funcţionării unui Centru de Studii Demografice în cadrul Institutului de Istorie al AŞM, acesta urmează să-şi probeze necesitatea sa practică şi aplicativă, contribuind efectiv la înţelegerea corectă, de către forurile de decizie politică, a situaţiei demografice din Republica Moldova, a importanţei elaborării şi implementării unei politici demografice de natură să-i asigure evoluţia social-economică, politică şi culturală în actuala conjunctură externă extrem de complicată, astfel încât celebrul dicton al lui Jean Bodin – *Il n'est force et richesses que d'hommes*, – să devină motto-ul zilnic al oricărei guvernări, indiferent de culoarea politică şi/sau orientarea geopolitică.

Bibliografie

1. Arhivele Naţionale. Bucureşti, fond Dr. Sabin Manuilă, XII.257/1938, fila 1.
2. Dedulescu P. Noţiuni de statistică generală şi demografică. Cu o prefaţă de Dr. I. Teodorescu. Oradea Mare: Tipografia şi librăria românească, 1923. p.115-116.
3. Trebici V. Demografia. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979. p. 5.
4. «Десять лет переходного периода». Региональный мониторинговый доклад. № 8. Флоренция (Исследовательский центр ЮНИСЕФ Инноченти), Florence: Tipografia Giuntina, Italy, 2001, p. 126; Raportul naţional al dezvoltării umane „Republica Moldova 2003: Guvernare responsabilă pentru dezvoltare umană", PNUD Republica Moldova, Chişinău, 2003, p. 95; Moldova în cifre. Breviar statistic 2012. Colegiul de redacţie: Lucia Spoială (preş.), Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova, Chişinău, 2012, p. 8.
5. „Flux", nr. 36 (721), 2 octombrie 2009.
6. Cf. Trebici V., Demografia. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979. p. 226.
7. www.timpul.md/articol/in-200-de-ani-riscam-sa-disparem-ca-popor-45699.html
8. Anuarul statistic al Republicii Moldova (2008), Biroul Naţional de Statistică, Chişinău, 2008, p. 48, 50; Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2011 / Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova, Chişinău, 2011, p. 44, 46.
9. Praporşcic S. Moldovenii şi sănătatea mintală. „Flux", nr. 37 (722), 9 octombrie 2009.
10. Schuebel D.: „Dacă politicienii nu dau un exemplu bun, cum poţi să te aştepţi de la oamenii obişnuiţi să facă altceva!?", www.eco.md/index.php?option=com_content&view=article&id=6359
11. Ibidem.
12. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Под ред. Н.А. Тройницкого. III. Бессарабская губерния. Москва: Издание ЦСК МВД, 1905. 254 с.
13. Могилянский Н.К. Материалы для географии и статистики Бессарабии. Кишинев: Типография Бессарабского губернского правления, 1913. с. 81.
14. Могилянский Н.К. Из итогов сельскохозяйственной переписи 1916 г. Кишинев: Типография т/д «К. Шехтер и С-ья», 1918.
15. Бутович В. Н. Материалы для этнографической карты Бессарабской губернии. Киев: Скоропечатная Х.Ю. Бурштейна, 1916.
16. Берг Л.С. Бессарабия. Страна-люди-хозяйство. Москва: Б.и., 1918; Берг Л.С. Население Бессарабии. Этнографический состав и численность (С 10-верстной этнографической картой). Петроград: Государственная Академическая Типография, 1923.
17. Enciu N. Recensământul populaţiei din 29 decembrie 1930. În: Destin românesc, 2004, An. XI, nr. 3-4 (43-44), pp. 98-115.
18. Arhivele Naţionale. Bucureşti, fond Dr. Sabin Manuilă, XII/36/1930, fila 10.
19. Trebici V. Dr. Sabin Manuilă, organizatorul statisticii ştiinţifice în România. În: Sabin Manuilă, Istorie şi demografie. Studii privind societatea românească între secolele XVI-XX. Coord.: Sorina Bolovan, Ioan Bolovan, Centrul de Studii Transilvane, Fundaţia Culturală Română. Cluj-Napoca, 1995, p. 18.
20. Buletinul statistic al României. An. XXXVII, nr. 1-4, 1938, p. 28.
21. Arhivele Naţionale. Bucureşti, fond Dr. Sabin Manuilă, X/167/1940, fila 10.
22. Ibidem, fila 11.
23. Зеленчук В.С. Население Молдавии (Демографические процессы и этнический состав). Кишинев: Штиинца, 1973, с. 4.
24. Покшишевский В.В. Население // Молдавская ССР. Москва-Ленинград: Изд-во АН СССР, 1947, с. 55-67.
25. Одуд А.Л. Молдавская ССР. Москва: Государственное издательство географической литературы, 1955. 224 с.
26. Захарова Т.К. Молдавская ССР. Краткие сведения о природе, населении и хозяйстве. Москва: Государственное издательство географической литературы, 1959. 72 с.
27. Ставраков Х.Н. Молдавская ССР. Москва: Изд-во ВПШ и АОН при ЦК КПСС, 1960. 40 с.
28. Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Молдавская ССР / ЦСУ при Совете Министров СССР. Москва: Госстатиздат, 1962. 104 с.
29. Денисенко М.Б. Особенности изучения демографических процессов в СССР // Народонаселение. Современное состояние научного знания. Под ред. Д.И. Валентея, А.С. Первушина. Москва: Изд-во МГУ, 1991, с. 134-150.
30. Котенко И.А., Мохов Н.А., Советов П.В. О тенденции роста народонаселения Молдавии в эпоху феодализма // Ученые записки Института исто-

рии, языка и литературы МФ АН СССР. 1957. Т. 6, с. 49-66; Дмитриев П. Г. Народонаселение Молдавии. Кишинев, 1973; Полевой Л.Л. Очерки исторической географии Молдавии XIII-XV вв. Кишинев, 1979; Бырня П.П. Сельские поселения Молдавии XV-XVII вв. Кишинев, 1969 ş.a.

31. Кабузан В.М. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII – первая половина XIX в.). Под ред. В.С. Зеленчука. Кишинев: Штиинца, 1974. 158 с.; Зеленчук В.С. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в. (Этнические и социально-демографические процессы). Кишинев: Штиинца, 1979. 287 с.

32. Гросул Я.С., Будак И.Г. Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861). Кишинев, 1967, с. 35.

33. Загородная Е.М. Демографические процессы в Молдавской ССР / Институт экономики АН МССР. Кишинев: Штиинца, 1971. 40 с.; Чембровский В.В., Загородная Е.М. Молдавская Советская Социалистическая Республика // Население союзных республик. Сб. статей. Ред. кол.: Т.В. Рябушкин (отв. ред.) и др. Москва: Статистика, 1977, с. 190-206; Население и трудовые ресурсы Молдавской ССР. Под ред. акад. АН МССР Н.П. Фролова / Институт экономики АН МССР. Кишинев: Штиинца, 1979. 256 с.; Загородная Е.М. Урбанизация Молдавской ССР (региональные особенности, экономические проблемы). Кишинев: Штиинца, 1980. 132 с.; Бакурский С.В. Социально-экономические проблемы демографического развития Молдавской ССР / Институт экономики АН МССР. Кишинев: Штиинца, 1984. 88 с.

34. Кустрябова С.Ф. Динамика численности населения городов Бессарабии в годы боярско-румынской оккупации (1918-1940 гг.) // Известия АН МССР, Серия обществ. наук, 1970, № 3, с. 84-92; Жуков В.И. Города Бессарабии (1861-1900). Кишинев: Штиинца, 1975; Кустрябова С.Ф., Положение трудящихся и демографические процессы в городах Бессарабии (1918-1940), Кишинев: Штиинца, 1977, 247 с.; Бабилунга Н.В., Национальный состав городского населения Бессарабии в эпоху империализма // Известия АН МССР, Серия обществ. наук, 1979, № 3, с. 24-33; Бабилунга Н.В. Динамика городского населения Бессарабии в эпоху империализма (1897-1914 гг.) // Известия АН МССР, Серия обществ. наук, 1981, № 2, с. 53-61; Кустрябова С.В. Города Бессарабии. 1918-1940 (Социально-экономический аспект и народонаселение). Отв. ред. акад. АН МССР А.М. Лазарев. Кишинев: Штиинца, 1986. 256 с.

35. Зеленчук В.С., Зайдман С.Е. Истина и вымыслы об этническом развитии населения Молдавии // Факты и домыслы. Против фальсификации национальных отношений в Советском Союзе. Кишинев: Штиинца, 1973, с. 201-210.

36. Zelenciuc V. Populaţia dintre Prut şi Nistru. Probleme de identitate etnică. În: Revista de etnografie şi folclor (Bucureşti), Tom 38, nr. 1-2, 1993, p. 41-55.

37. Денисенко М.Б. Особенности изучения демографических процессов в СССР // Народонаселение. Современное состояние научного знания. Под ред. Д.И. Валентея, А.С. Первушина. Москва: Изд-во МГУ, 1991, с. 134-150.

38. Коростелев Г.М., Краев В.С. Буржуазные концепции народонаселения: Критический анализ. În: Финансы и статистика. Москва, 1981, с. 3.

39. Тоталуриле реченсэмынтулуй унионал ал популацией дин РСС Молдова дин анул 1989. Кулежере де дате статистиче. Волумул I. Кишинэу: Комитетул де Стат пентру статистикэ ал РСС Молдова, 1990. 213 п.

40. Civilizaţia medievală şi modernă în Moldova. Studii. In honorem Demir Dragnev. Chişinău: Civitas, 2006. 464 p.

41. Chirtoagă I., Populaţia din sud-estul interfluviului Nistru-Prut sub dominaţia otomană (1484-1595). In: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 4, 1992, p. 12-21; Idem, Contribuţii la opera ştiinţifică a lui Pavel Dmitriev (Dimitriu). În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3, 1996, p. 21-37; Chirtoagă I., Chirtoagă V. O nouă sursă pentru studierea evoluţiei procesului demografic în sudul Basarabiei. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3-4, 1998, pp. 96-99.

42. Constantinov V. Faţă în faţă cu străinul. Imaginea celuilalt. Ţările Române la începutul secolului al XVII-lea. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 2, 2007, p. 43-62; Idem, Opţiuni politice, sociale şi culturale în Ţara Moldovei la începutul secolului al XVII-lea. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 1, 2010, p. 20-36; Idem, Ţara Moldovei în timpul domniei lui Constantin Cantemir. Documente interne (1685-1693). În: Akademos, nr. 4, 2010, p. 157-159; Idem, Relaţiile social-economice, politice şi culturale dintre Moldova, Ţara Românească şi Transilvania la mijlocul secolului al XVI-lea. În: Destin românesc, an. VII, nr. 1, 2012, pp. 20-29; Idem, Metodologia investigaţiilor demografice pentru începutul Evului Mediu românesc. Seminar ştiinţific internaţional: Demografie şi patrimoniu cultural: paradigme istorico-identitare. Chişinău, 18 octombrie 2012 ş.a.

43. Ciobanu T. Impactul pandemiei de holeră din anii '30 ai secolului al XIX-lea asupra Basarabiei. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 1, 2005, pp. 35-45; Idem, Consideraţiuni asupra căsătoriilor mixte în spaţiul carpato-nistrean la începutul secolului al XIX-lea. În: Corneliu Pădurean (coord.). Confesiune şi căsătorie în spaţiul românesc. Sec. XVII-XXI. Studii de demografie istorică. Arad: Editura Universităţii „Aurel Vlaicu", 2006, pp. 29-41; Idem, Situaţia demografică a ţinutului Orhei-Lăpuşna la începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea. În: In honorem Demir Dragnev. Civilizaţia medievală şi modernă în Moldova. Studii. Chişinău: Civitas, 2006. pp. 139-150; Idem, Contribuţii la evoluţia structurii demografice în ţinutul Orhei Lăpuşna la sfârşitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea (în baza recensămintelor din anii 1772-1773, 1774 şi 1803). În: Anuarul Institutului de Cercetări interetnice. Vol. VII, Chişinău, 2006, pp. 74-78; Ciobanu T., Cechina T. Documente cu privire la aşe-

zarea sârbilor în Basarabia în prima treime a secolului al XIX-lea. În: In honorem Gheorghe Gonţa. Ţara Moldovei în contextul civilizaţiei europene. Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 139-150 ş.a.

44. Ungureanu C., Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774-1918. Aspecte etnodemografice şi confesionale. Chişinău: Civitas, 2003. 304 p.; Idem, Populaţia Transnistriei (1926-1989). În: Destin românesc (Chişinău-Bucureşti), An. X, nr. 3-4, 2003, pp. 114-142; Idem, Populaţia RASS Moldoveneşti (1924-1940). În: Caiete de Istorie. An. IV, nr. 1 (12). Chişinău, 2004, pp. 6-12; Idem, Populaţia din sudul Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În: Caiete de Istorie (Chişinău), nr. 3 (15), 2006, p. 16-23; Idem, Populaţia raioanelor de est ale Republicii Moldova în 1989 şi 2004 (evoluţie numerică). În: Destin românesc, Serie nouă, An. VII (XIX), nr. 1, 2012, p. 114-136; Idem, Populaţia raioanelor de est ale Republicii Moldova în 1989 şi 2004 (evoluţie etnică). În: Destin românesc, Serie nouă, An. VII (XIX), nr. 3, 2012, pp. 131-144 ş.a.

45. Poştarencu D. Numărul populaţiei Basarabiei la 1812. În: Destin românesc, nr. 2, 2006, pp. 25-37; Idem, Dinamica populaţiei Basarabiei în perioada ţaristă, în Anuarul Institutului de Istorie, Stat şi Drept. Materialele sesiunii ştiinţifice anuale, 16 decembrie 2011. Coord.: dr. conf. univ. Gh. Cojocaru. Chișinău: Elan Poligraf, 2012, pp. 116-135; Idem, Populaţia urbană a Basarabiei în perioada 1850-1918 (Teză de doctor în istorie, 2012) ş.a.

46. Trebici V. Demografie şi istorie: spre o nouă sinteză?. În: Revista de Istorie (Bucureşti), Tom 37, nr. 5, mai 1984, pp. 417-421.

47. Pressat R. Dictionnaire de démographie, Presses Universitaires de France. Paris, 1979, pp. 41-42.

48. Gonnard R. Histoire des doctrines de la population. Nouvelle Librairie Nationale, Paris, 1923, 352 p.

49. David Al. Bibliografia lucrărilor privitoare la Basarabia apărute de la 1918 încoace. Chişinău: Tipografia Eparhială Cartea Românească, 1933 (Cuvânt înainte).

50. Dictionnaire démographique multilingue, préparé par la Commission du dictionnaire démographique de l'Union internationale pour l'étude scientifique de la population. Volume français. New York, 1958, 105 p.

51. Pressat R. L'analyse démographique: méthodes, résultats, applications. Préface d'Alfred Sauvy, P.U.F., Paris, 1961, 402 p.; Henry L. Manuel de démographie historique. 2-e édition. Librairie Droz, Genève-Paris, 1970, 146 p.; Sauvy A., Brown E., Lefebvre A. Eléments de démographie, P.U.F., Paris, 1976, 391 p.; Pressat R. Dictionnaire de démographie. P.U.F., Paris, 1979, 295 p. ş.a.

52. Демографический энциклопедический словарь. Гл. ред. Д.И. Валентей. Москва: Советская энциклопедия, 1985. 608 с.

Petru Jireghea. *Mitropolie*, u/p, 975×800 mm, 1999. Din colecţiile Complexului Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău, România

BASARABIA ÎN VIAŢA ŞI OPERA LUI V. A. URECHIA

Dr. hab. ***Victor MORARU***
Secția Științe Sociale și Economice a AŞM
Dr. ***Zanfir ILIE***
Biblioteca Județeană „V. A. Urechia"
Galați, România

BESSARABIA IN THE LIFE AND WORK OF V. A. URECHIA.

Summary. The article describes the features of the public activity and journalistic work of Vasile Alexandrescu Urechia, who played an important role in ascention of the romanian national conscience from the second part of XIX century. His activities sustained the idea of Principalities' Union, the principle of romanian patriotism. Believed the parent of „românism", Urechia emphasizes the national feeling of Romanian people, that refers to the Romanian etnogenesis, Latin downward, Romanian territorial continuity and permanence. In this context, the writer and political man offers a special attention to bassarabian issues. The article reveals some aspects of Urechia's approach to the bassarabean thematic, especially the culture and literrature life. Furthemore, there are analyzed his parlamentary speaches covering the issues on Bassarabia.

Keywords: V. A. Urechia, Romanian Principalities, Bassarabia, history of romanian media, patriotical journalism, bessarabian issue on the media.

Rezumat: În articol sunt abordate aspecte ale activității publice și jurnalistice a lui Vasile Alexandrescu Urechia, istoric și scriitor român, unul dintre cei mai entuziaşti şi activi animatori ai vieţii politice, culturale și științifice din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Tocmai lui V. A. Urechia, alături de alți înaintași ai epocii, îi revine meritul de a promova conştiinţa naţională românească. Activitățile sale politice, culturale, publicistice au susținut Unirea Principatelor Române, au contribuit la consolidarea principiilor patriotismului românesc. În contextul dezbaterilor despre etnogeneza românilor, substratul latin al moștenirii cultural-lingvistice autohtone, continuitatea și permanența românească teritorială, a fost firesc interesul lui V. A. Urechia pentru Basarabia. În articol sunt examinate unele aspecte ale relațiilor sale cu Basarabia, în special, cele de ordin cultural și politic, sunt evidențiate axele principale ale scrierilor sale publicistice cu subiecte basarabene, este scos în relief mesajul discursurilor parlamentare ale lui V. A. Urechia în calitate de deputat de Ismail.

Cuvinte-cheie: V. A. Urechia, Principatele Române, Basarabia, istoria presei româneşti, publicistica patriotică, tema Basarabiei în media.

Există, în istoria fiecărui popor, personalităţi al căror loc în Panteonul culturii naționale nu poate fi contestat. Este și cazul lui Vasile Alexandrescu Urechia (1834-1901), un om de cultură total, integrând calitățile de scriitor, publicist, cercetător, profesor universitar şi politician. Istoric și scriitor prin preocupările de bază, Urechia rămâne, totodată, unul dintre cei mai entuziaşti animatori ai vieţii culturale şi ştiinţifice a epocii în care a activat. Numele lui este asociat cu iniţierea şi fondarea a numeroase societăţi şi instituţii de rang major, cum ar fi Ateneul Român sau Academia Română, precum şi cu îndrumarea şi organizarea sistemului de învățământ.

Interesul civic și elanul patriotic au fost determinante în acţiunile acestui înflăcărat partizan al propăşirii prin cultură. Urechia a activat în perioada marilor transformări care au cuprins societatea românească la mijlocul secolului al XIX-lea. În aceste circumstanțe, era firesc ca problematica basarabeană să-şi găsească de asemenea loc în viața și opera cărturarului.

Premisele interesului, manifestat de V. A. Urechia pentru Basarabia, rezidă, mai întâi de toate, în acțiunile sale de promovare a conştiinţei naţionale. Problemele romanităţii şi continuităţii daco-romane a locuitorilor din spaţiul carpato-danubiano-pontic au reprezentat axa centrală a activităților desfăşurate de Urechia în vederea argumentării originii latine a poporului şi limbii române. Academicianul însuşi pornea de la ideea primordialității limbii, esențială în ipostazele ei, „de la primul dulce cuvânt de mamă ce, copilaşi, buzele noastre învăţară a rosti sub dezmierdarea şi alintările acelei mame, până la teribilul şi finalul cuvânt moarte, până la infinitul, misteriosul, sublimul nume al lui Dumnezeu" [1].

Ideea latinităţii naţiunii române s-a impregnat în conştiinţa lui Urechia încă din adolescență, când viitorul unionist, aflat la studii la Academia Mihăileană din Iaşi, îi urmărea „cu mirare, dar şi cu simpatie pe intelectualii adunaţi la Hotelul Petersburg" [2, p. 21], în timpul Revoluţiei de la 1848. Forța de atracție a spiritului latin l-a marcat într-atâta, încât exegeții au continuat mereu să-l considere „pionier neînfricoşat, timp de peste 50 de ani, al acestei latinităţi, în micul regat de la gurile Dunării", alăturându-l marilor bărbaţi ai neamului de atunci, drept „cel mai inimos naţionalist al generaţiei trecute, animator înflăcărat al maselor. Şi a început-o ... împreună cu admirabila falangă de patrioţi, Alecsandri, Negruzzi, Kogălniceanu, C.A. Rosetti şi Brătianu" [3].

De altfel, primele noţiuni despre latinitatea românilor, sugerate și de lucrarea lui Dimitrie Cantemir *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor* (editată la Iaşi în 1835), consolidate ulterior prin studierea operei notoriului istoric Gheorghe Şincai

Hronica românilor şi a mai multor neamuri, vor sta la baza mesajului unionist, promovat de Urechia din anul 1855. În perioada studenției (1855-1858), V. A. Urechia a fost preocupat de cercetări subordonate constituirii bazei documentare în slujba ideii de latinitate, românitate şi continuitate etnică.

Congresul de la Paris din martie 1856 a reunit, în cadrul negocierilor, Franţa, Anglia, Turcia şi Rusia. Prin mişcarea unionistă din ţară şi prin activitatea emigraţiei din afara hotarelor, s-a impus atenţiei diplomaţiei europene şi viitorul regim al Principatelor Române. La Paris, Vasile Alexandrescu „făcea parte din „comisiunea" sau „biroul" de propagandă al intereselor române, în calitate de secretar, alături de C. A. Rosetti şi Romallo" [4]. În memoriile sale, Urechia nota că rezultatul congresului, datorită influenţelor austriece, a fost retrocedarea unei părţi din Basarabia anexată de Rusia la 1812. Despre Basarabia, de care îl va lega o bogată şi dedicată activitate patriotică, V.A. Urechia va susţine înflăcărate conferinţe şi va scrie articole critice vizând realitățile plaiului, de-a lungul întregii sale vieţi.

În calitate de director al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunei Publice din Moldova, V.A. Urechia s-a preocupat de situația învăţământului din Basarabia, ale cărei şcoli se aflau într-o stare deplorabilă, ca urmare a domniei lui Ştefan Vogoride, care, născut în Bulgaria, avea tendinţa de a institui bulgara ca limbă de predare în Basarabia. Kogălniceanu însuşi a contribuit la revigorarea şcolilor, numind ca revizor şcolar un profesor din Galaţi, Ioan Pavlov, şi împuternicindu-l pe Urechia să organizeze instituţii de învăţământ în satele provinciei istorice. Referitor la şcolile din Moldova în acea perioadă, se găsesc referinţe în documentata sa lucrare, *Istoria Şcoalelor*: „Nici vorbă nu mai poate fi de *şcoale* domneşti în Principate în zilele grele cât ţinu războiul şi până după pacea de la *Şistov* din 4 August 1791" [5, p. 64].

În aceste împrejurări, susţinând cu articole în presa vremii noile realităţi sociale şi culturale, Urechia publica la „Românul", editat de C. A. Rosetti, şi se implica în viaţa politică alături de Kogălniceanu, chiar dacă cei doi corifei puteau avea păreri diferite referitor la anumite probleme. În toate prevala însă preocuparea pentru interesele ţării, pentru binele public. În privinţa patriotismului său, chiar şi unii adversari permanenţi au recunoscut eforturile pe care le-a făcut Urechia pentru ţară şi pentru românii din afara hotarelor naţionale.

Prin lupta sa pentru cauza naţională Urechia a atras simpatia multor scriitori şi oameni politici din lumea latină. Editarea *Albumului macedoromân*, în 1880, este una dintre mărturiile rezonanţei pe care au avut-o ideile marelui patriot în sufletele confraţilor săi. Urechia a inclus în acest album dovezi ale sprijinului pentru unirea românilor, provenind de la cei mai cunoscuţi scriitori europeni şi români, ilustrate prin fragmente literare care, după cum consemna cărturarul în primele pagini, „afirmă dreptul fiecărei naţiuni la limba şi la altarele sale şi protestul contra acelei diplomaţii care crede a face operă politică durabilă, impunând unui popor limba altuia şi dărâmând altarele naţiunilor, fie şi în puterea unor tratate semnate de toată Europa!" [6, p. 7].

Rămân astăzi dovezi de patriotism militant articolele sale pentru susţinerea fraţilor aflaţi în suferinţă, atrăgând atenţia opiniei publice din ţară şi din străinătate asupra problemelor Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei etc.

Din 1 noiembrie până în 30 decembrie 1858, Urechia a condus „Zimbrul şi Vulturul", ziar care continua „Zimbrul" apărut la Iaşi, în 1850. Interzisă în câteva rânduri, publicaţia apărea în 1858 cu un editorial semnat de Iancu Codrescu şi Vasile Alexandrescu (care pe atunci nu îşi luase pseudonimul Urechia). De la 2 ianuarie 1859 ziarul s-a contopit cu „Steaua Dunării". Periodicul, considerat drept „ziar al unirii", releva importanţa unei literaturi naţionale izvorâte din istoria şi cultura neamului, o literatură care îşi propunea să trezească sentimentul mândriei naţionale. Năzuinţele autorilor publicaţiei aveau să se împlinească prin Unirea Principatelor în 1859.

Pierderea „frumoasei Basarabii", cum o numea V.A. Urechia, a constituit întotdeauna pentru istoric un prilej de comentarii amare. „Sfâşierea Moldovei" a fost tratată şi în a sa *Istorie a românilor*, atribuind concetăţenilor săi o conştiinţă naţională mult mai dezvoltată faţă de cea a boierilor moldoveni care la 1812 considerau acest sacrificiu teritorial „un mijloc de ameliorare a soartei ţării, doritoare de a scăpa de domnirea turcească" [7, p. 3].

În publicistica lui Urechia, abordarea subiectelor basarabene ţinea, de multe ori, de aspecte ale culturii. Astfel, unul dintre poeţii apreciaţi favorabil de Urechia a fost „cavalerul Stamati", la care se face referire într-un articol apărut în „Atheneul român" [8, pp. 78-80]. Stăruind asupra demonstrării pasionate a continuităţii poeziei române, scriitorul evocă, în acest context, personalitatea regretatului Stamati: „Lebăda română şi-a zis cântecul de moarte în Basarabia... O! Acolo, tăcerea, oroarea sepulcrului s-a întins... De abia se mai aude respirând peptul fraţilor noştri!... Poesia a murit!". Este importantă constatarea din finalul aserţiunii: „Poesia nu poate muri!... Nu va muri, pe cât timp D-zeu va lăsa ca Românul să fie, pe cât timp de la Tisa la Marea Neagră, ecoul carpaţian va repercuta un suspin, o cântare în ... limba care să trăiască, Limba românească...".

Constantin Stamati, unul dintre cei mai cunoscuţi scriitori basarabeni, considerat un „purtător de cuvânt al Basarabiei” [9, p. 187] în acea perioadă în care Basarabia nu avea ziare sau reviste româneşti, era un fruntaş al culturii române de peste Prut. Revista „Ateneul Român” a publicat în 1866, preluat după „Foiletonul Zimbrului” din 1855, o poezie a sa, *Dorinţă sau videnie*, cu o notă elogioasă semnată de V. A. Urechia, în care acesta îl alătura poetului şi omului politic Costache Conachi [10, pp. 175-180].

În rândurile dedicate poeziei lui Stamati, Urechia evidenţiază versurile sale patriotice, în care „harpa lui cântă dorul inimei sale, a unei inime române”. În contextul politic al timpurilor, Urechia îi aprecia versurile inspirate de chemarea redeşteptării naţionale şi străbătută de simţăminte nobile. Antiteza prezentă în această poezie, între situaţia de la acea vreme şi evenimentele glorioase de altădată, marcate de luptă pentru ţară şi lege, situează, în viziunea exegetului, poezia sa printre „versurile care întrec, mi se pare, tot ce s-a scris mai bine la noi”. Numindu-l „augur scump şi iubit al Basarabiei”, Urechia îi aprecia cutezanţa de a profeţi ziua întoarcerii „provinciei sale la sînul mamei patrii”, chiar dacă, sau mai ales dacă, o făcea „sub ameninţarea cnutului şi a Siberiei fără întoarcere”.

În partea finală a studiului, V. A. Urechia profita de contextul pe care i-l ofereau versurile recenzate pentru a-şi exprima speranţa în renaşterea Basarabiei: „Poet al Basarabiei, Cavalerul Stamati a fost cea din urmă ramură rămasă acolo din arborele înflorit al poesiei române dinainte de 1830. Cu moartea lui, lebăda română şi-a zis vai! Pare-se, ultima sa cântare pe mormântul românismului din Basarabia!... O! Dar Lazăr reînvie... şi Basarabia va reveni!”.

Alături de Urechia, C. Stamati a fost apreciat şi de B. P. Hasdeu, care a publicat un studiu despre scriitor în ziarul „Columna lui Traian” din 1870, precum și de Nicolae Iorga, care în studiul său *Continuitatea Spiritului românesc în Basarabia*, îl califica drept „cel dintâi și mare scriitor basarabean” [11]. Admiraţia pentru scriitorul basarabean era o dovadă, implicit, a ataşamentului lui V. A. Urechia pentru Basarabia, Stamati fiind cel care a întreţinut viu în inima românilor tărâmul Basarabiei, şi prin articolele pe care le publica în reviste precum „Albina Românească”, a lui Gheorghe Asachi şi „Dacia Literară”, editată de Mihail Kogălniceanu la Iaşi, sau în „Almanach pentru Români” (1863).

V. A. Urechia a făcut referire de-a lungul timpului şi la alţi scriitori basarabeni, mai mult sau mai puţin cunoscuţi în epocă. Astfel, în studiul *Despre fabule...*, apărut în serial în revista „Familia” [12], Urechia îl menţiona pe fabulistul Ioan Sârbu (remarcat şi de critica contemporană [13, p. 60]), în lucrările căruia descoperea reflectarea Basarabiei înstrăinate: „Bassarabia, îngenunchiată în durere şi înstreinare se cerca şi ea în fabulă: Affectus propri-os in fabella transtulit, cercă şi ea a-şi suspina în fabule păsurile sale, cântecul de moarte al Lebedei. Poetul Sârbu, un suflet în care colcăie sânge român, imprimă fabulele sale la Chişinău în 1853. Ele sunt lacrimile apăsatului, deşi în privirea literară sunt pre în urma literelor române de la data imprimării lor”.

De menționat că și lucrările lui V. A. Urechia erau cunoscute în Basarabia. *Carte de bun traiu* [14, pp. 1-2], de exemplu, apărută iniţial în periodicul *Vieaţa*, a fost inclusă de învăţătorul basarabean Constantin Popescu în volumul *Carte moldovenească*, editat la Chişinău. Scrisă în grafie slavonă, antologia, dedicată, după cum se arată în prefaţă, „moldovanului basarabean,” era considerată o „carte de lectură foarte potrivită pentru nevoile sufleteşti ale basarabenilor” [15, p. 112], contribuind la cultivarea limbii româneşti în Basarabia. Selecţia realizată de alcătuitor lua în considerare mentalitatea populaţiei, care în acea perioadă nu citea cărţi ruseşti şi nu avea la dispoziţie carte românească, fie ea şi în grafie slavonă.

Legătura de suflet a lui V. A. Urechia cu Basarabia s-a consolidat în perioada în care acesta a reprezentat Ismailul, în calitate de deputat. În această poziţie el a ajuns cu sprijinul lui Mihail Kogălniceanu, care i-a propus personal candidatura şi l-a promovat în campania electorală. Mărturie stau şi scrisorile acestuia către Urechia, în care afirmă răspicat: „Fii sigur că la Ismail mă voi pune în patru spre a-ţi apăra candidatura” [16, pp. 1-2]. Ales deputat în Cameră, Urechia s-a considerat din acel moment un reprezentant al Basarabiei în tot ceea ce a ţinut de apărarea şi susţinerea drepturilor ei, fapt demonstrat şi în discursurile sale în Parlamentul României. Unul dintre aceste discursuri, susţinut în şedinţa din 26 ianuarie 1878, este relevant în acest sens, textul interpelării fiind ulterior tipărit sub forma unei publicaţii aparte [17]. În această interpelare V.A. Urechia condamnă condiţiile propuse de Rusia pentru acordarea armistiţiului, ignorarea dorinţelor guvernului român în aceste tratative şi modalitatea prin care ştirea cu privire la cererea Rusiei, de cedare a Basarabiei, a fost aflată, din paginile ziarelor europene: „Cum? Când oştenii noştri mor vitejeşte pentru a realisa independenţa ţării, noi, oştirea legilor ei, vom da subscrierea noastră pe un act prin care se vor deslipi de la mama patrie o provincie a ei? Nu vom da-o cu voia noastră, căci suntem răspunzători pentru ea nu numai urmaşilor noştri, dar şi întregii Europe, care, recunoscând că Turcia nu avea dreptul să o înstrăineze, ne-a înapoiat-o după

resbelul Crimeei. Nu vom da-o de bună voie căci ar fi act de sinucidere: Basarabia, gurile Dunării, sunt titluri de nobleţe care ne-au deschis şi ne vor deschide pe viitor încă uşile ambasadorilor şi a diplomaţiei Europene, şi care ne pot aduce de la Europa dorita neutralitate. N-o putem da de bună voie, pentru că nimeni nu poate cere de la representanţii *Ţării Române ca prin recunoaşterea* retrocesiunei Basarabiei române, ca nedrept făcută prin tratatul de la Paris, să legitimeze cesiuni anterioare, nefăcute de ea. Nu putem da Basarabia pe compensaţiuni teritoriale!".

V. A. Urechia încheia acest discurs emoţionant cu un apel către confraţii săi de pe băncile Parlamentului: „Şi, domnilor deputaţi, nu dumneavoastră veţi fi aceia care să acoperiţi cu văl funebru scaunele reprezentanţilor din Basarabia în acest Parlament. Nu, după aceste bănci cuvântul reprezentanţilor Basarabiei va mai răsuna încă. Sau dacă va înceta, ei bine, să ştie Europa că nu va fi departe atunci şi pentru dânsa ziua încetării dreptăţii şi a libertăţii".

Urmărind să atragă atenţia asupra pericolului apărut în ceea ce privea integritatea teritorială a României, V.A. Urechia alătura argumentelor istorice pe cele sentimentale şi morale, pledând în fond pentru o cauză deja pierdută, dar dorind să accentueze faptul că ceea ce se întâmpla nu se făcea cu voia românilor. Într-un alt discurs susţinut în Parlamentul României, în aceeaşi calitate de deputat al Colegiului de Ismail, câteva luni mai târziu, V. A. Urechia accentua şi mai puternic nedreptatea celor întâmplate, subliniind dezamăgirea produsă de „consimţirea de către Europa întreagă" a acestui act care „a erigiat în axiomă: că forţa primează dreptul" [18]. În patetismul specific discursului său se regăsesc aceleaşi întrebări şi supărări ale omului de rând, dar şi responsabilitatea celui care, în calitate de reprezentant al „nenorocitei fiice a Moldovei", simţea nevoia să sublinieze că „rumperea Basarabiei de la sânul mamei patriei nu a fost şi nu va fi cu voia ei" şi să protesteze „contra aserţiunilor diplomaţilor că pământul Basarabiei nu a fost pământ al Românilor". Protestul nu se oprea doar la simple declaraţii, ci era argumentat de fapte şi note istorice, printre care erau evidenţiate cele ale călătorilor străini. Istoricul şi, în acelaşi timp, parlamentarul Urechia a ţinut să accentueze public poziţia sa cu privire la adevărul ce stătea în spatele acestei încălcări teritoriale şi neputinţa în faţa nepăsării marilor puteri europene.

Discursurile parlamentare reprezintă doar unele dintre actele memorabile pe care le-a întreprins în susţinerea cauzei Basarabiei, un apel la istorie şi o dovadă de patriotism: „Speră, fiică nenorocită a Daciei traiane... Pe cât timp vom fi Români, Basarabia nu poate să fie uitată!" [19, p. 16].

În cuvântul rostit la dispariţia profesorului şi istoricului V. A. Urechia, Gr. Tocilescu a calificat astfel firul călăuzitor al vieţii cărturarului: „Naţionalismul a fost firul conducător ce a urmat Urechia în toată viaţa lui literară şi ştiinţifică, ca şi în cea politică, totdeauna în fruntea oricărei mişcări naţionale, oricărei ocaziuni de protestare; îl vedem ridicându-se împotriva prigonirii fraţilor de dincolo, reducerii şcolilor rurale din ţară, împotriva luării Basarabiei... Ori de câte ori ţipătul Românilor se auzea jalnic tânguindu-se de peste nouă ţări şi nouă mări pe unde vitrega soartă voia să-i alunge, de atâtea ori se ridica puternic şi deşteptător ca o trâmbiţă de Arhanghel, glasul de îmbărbătare al lui Urechia" [20].

Privind figura lui V. A. Urechia în contextul galeriei personalităţilor basarabene ale epocii, poate fi realizată o analogie între el şi un alt publicist de frunte, Constantin Stere [21]. Asemenea lui V. A. Urechia, C. Stere era o personalitate cu multiple ipostaze: om politic, profesor universitar, scriitor dedicat cauzei patriei sale. Ambii au fost spirite enciclopedice, firi neobosite, cu preocupări în domenii diverse. Criticaţi de contemporanii săi pentru faptul că se risipesc în prea multe direcţii, atât V. A. Urechia cât şi C. Stere au fost apreciaţi postum. Pe lângă alte ocupaţii, ambii s-au manifestat şi în domeniul presei, sursă de răspândire a ideilor vremii, fiind fondatori de publicaţii şi autori de texte jurnalistice. Astfel, activitatea „Basarabiei", animată de C. Stere, poate fi pusă în balanţă cu propaganda intensă pentru cauza unionistă desfăşurată de V. A. Urechia prin intermediul ziarului „Opiniunea", ce apărea sub conducerea sa la Paris. Experienţele politice obţinute prin intermediul activităţii publicistice au fost utile ambilor ulterior, în numeroasele acţiuni consacrate idealului naţional.

Preocupările politice şi literare ale lui V. A. Urechia nu reprezentau pentru acesta două segmente divizate ale personalităţii sale complexe, dovadă fiind raportarea şi interconectarea pe care o vedea între aceste laturi ale vieţii sale. Un exemplu în acest sens este una dintre conferinţele sale susţinute la Ateneul Român, în care a făcut referire la rolul poeziei în politică, „în concertul redeşteptării naţionale" [22, p. 160]. Ampla sa activitate publicistică cu caracter politic îşi găseşte cu siguranţă explicaţia şi în afirmaţia pe care o făcea în contextul acestei conferinţe: „românii sunt şi ei un popor politic", extinzând mai departe acest caracter asupra poeziei române, care nu a pierdut niciun prilej de a-şi exprima sentimentele naţionale în versuri.

Trecând în revistă legătura intrinsecă între poezie şi politică, Urechia pornea pe firul istoriei românilor, de la poezia populară la vremurile contempo-

rane acesteia. Nu uita să accentueze în contextul dat mesajul patriotic al poeţilor de la 1844, pentru că „poesia, vedeţi, fu marea şcoală politică a Românilor, pot zice a Românismului... Căci acordele ei de redeşteptare străbătură departe la fraţi, prin străji şi oştiri, bariere de tunuri şi de puşti, cu care violenţa şi soarta a despărţit Basarabia, Bucovina, Transilvania şi Macedonia, de România... în Basarabia, poesia *cântă cu sfânta semeţie* a inimei ce simte şi palpită cu generozitate sub agitarea iubirei de patrie, acolo, cavalerul Stamate cântă patria Română, pre Moldova cea bătrână...” [23, p. 185].

Supuse interpretării azi, faptele și publicațiile la care ne-am referit continuă să-și păstreze valoarea, mai ales, prin mesajul pe care l-au transmis generațiilor trecute, dar și celor prezente, prin spiritul lor patriotic militant, constituindu-se drept adevărate exemple de slujire a cauzei nobile.

Referințe bibliografice

1. Urechia V. A. Memoriu despre starea învăţăturii publice în Moldova la 1859. În: V. A. Urechia. Opere complete. Seria D. Vol. 1 (1858+1867), Didactica. Bucureşti: Imprimeria Statului, 1883, pp. 89-102.
2. Goia V. V. A. Urechia: Studiu monografic. Bucureşti: Minerva, 1979.
3. Rosetti R. Eri... Ediția a 3-a. Bucureşti: Universul, 1943.
4. Goia V. Op. cit.
5. Urechia V.A. Istoria Școalelor de la 1800-1864, Tom. 1. Bucureşti: Imprimeria Statului, 1892.
6. Album macedo-român, Bucuresci, Stabilimentul în artele grafice Socecu, Sander & Teclu, 1880.
7. Urechia V.A. Istoria românilor, Tom. 10, partea A. Iaşi: Tipo Moldova, 2010.
8. Urechia V.A. Poesia a murit: Introducţiunea la festivitatea poetică rostită de D-lu V. A. Urechiă. În: Atheneul român, 1866, an. 1, nr. 4-5, sept.-oct., p. 78-80.
9. Haneş Petre V. Scriitorii basarabeni. Bucureşti: Editura Casei Şcoalelor, 1936.
10. Urechia V.A. Comentariile d-lui Urechiă asupra poetului Stamati. În: Atheneul român, 1866, an. 1, nr. 6-7, nov.-dec. 1, pp. 175-180.
11. Iorga N. Continuitatea Spiritului românesc în Basarabia. Iași: Tipografia ziarului „Neamul Românesc”, 1918.
12. Urechia V. A. Despre fabule in genere şi în specialu despre Cichindealu. În: Familia, 1869, nr. 46-50.
13. Cimpoi M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. Galați: Porto Franco, 1997.
14. Urechia V.A. Carte de bun traiu. În: Vieaţa, 1894, an. 1, nr. 31, 26 iunie.
15. Ciobanu Ș. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. Chișinău: Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1992.
16. Scrisoarea lui M. Kogălniceanu către V.A. Urechia, Galaţi, 1876 mai 12, 4 f, manuscris din colecţiile speciale ale Bibliotecii „V.A. Urechia”, Galaţi.
17. Urechia V. A. Cestiunea Bessarabiei. Bucuresci, Tipografia C. P. Conduratu & I. S. Rădulescu, 1878.
18. Urechia V. A. Basarabia: Cuvântarea ţinută la Parlamentul Român în ziua de 27 Septembre 1878. Bucuresci, Tipografia C. P. Conduratu, 1878.
19. Ibidem.
20. Tocilescu Gr. Cuvînt rostit în biserica Sf. Gheorghe Nou, cu ocaziunea înmormîntării ilustrului V.A. Urechia. În: Analele Academiei Române, Seria 2, tom. 24 (1901-1902).
21. Corbu H. Constantin Stere și timpul său. Chișinău: Cartea Moldovei, 2005.
22. Urechia V.A. Poesia în facia politicei: conferinţă publică ţinută la Ateneul Român în 1867. În: Opere complete, Conferinţe şi discursuri, Seria B, Tom I, Bucureşti, 1878.
23. Ibidem.

Petru Jireghea. *Chişinău. Reşedinţa Buciumul*, u/p, 850×1 220 mm, 2008. Din colecţiile autorului

STUDIU COMPARATIV AL SINONIMELOR FRAZEOLOGICE ADVERBIALE

Lector univ. ***Ana BIRTALAN***
Universitatea „Spiru Haret”, Bucureşti
Dr. hab. ***Gheorghe COLȚUN***
Universitatea de Stat din Moldova

COMPARATIVE ANALYSIS OF ADVERBIAL PHRASEOLOGICAL SYNONYMS

Summary. This article deals with an in-depth contrastive analysis of phraseological adverbials in Romanian and English, following the lexical, semantical and pragmatic levels and describing accordingly the most frequently uesd phraseological adverbials. We will focus on the first five most frequently used Romanian phraseological adverbials, we will determine their English counterparts and make the three fold contrastive survey: lexical, semantic and pragmatic. Our aim is to outline the resemblences but especially the differences between the two languages. Contexts will be provided to illustrate the pragmatic force some phraseologisms have at the discourse level.

Keywords: adverbial phraseological synonym, contrastive analysis, meanins, pragmatic meaning, structural model, thematic classification.

Rezumat. Articolul prezintă o analiză detaliată a frazeologismelor adverbiale din limbile română şi engleză, descriind la nivel lexical, semantic şi pragmatic frazeologismele adverbiale mai frecvent folosite. Vom urmări cele mai uzitate 5 frazeologisme adverbiale din limba română, le vom determina echivalenţii în limba engleză şi le vom analiza contrastiv la cele trei niveluri ale limbii. Scopul nostru este acela de a sublinia asemănările, dar, mai ales, deosebirile dintre cele două limbi. De asemenea, vom integra frazeologismele în contexte literare pentru a ilustra forţa lor pragmatică la nivel de discurs.

Cuvinte-cheie: sinonim frazeologic adverbial, analiză contrastivă, sens, sens pragmatic, model structural, clasificare tematică.

Acest articol îşi propune o analiză contrastiv-tipologică a sinonimelor frazeologice din limbile română şi engleză.

Metoda contrastiv-comparativă de cercetare a unor limbi reprezintă un fel de „via regia” a lingvisticii moderne, pornindu-se de la premisa că pentru a ajunge la generalizări teoretice, limbile existente trebuie comparate între ele.

Atât adverbele, cât şi frazeologismele adverbiale fuseseră doar parţial studiate [6, p. 59-65], [13, p. 81-160], [14, p. 35-38]. În România adverbele limbii engleze au fost clasificate de A. Bădescu [5, p. 469-501], I. Crăiniceanu [8, p. 135-159] etc. În aceste două lucrări însă nu au fost studiate frazeologismele adverbiale. De altfel, frazeologismele din limba engleză nu au fost cercetate în plan contrastiv-comparativ cu cele din limba română, în afara unor abordări generale de către C. Avădanei [2, p. 89-118].

În ceea ce priveşte analiza sinonimelor frazeologice din aceste limbi, nu există, în general, niciun studiu. Cercetarea contrastiv-tipologică a sinonimelor frazeologice adverbiale din română şi engleză reprezintă o primă investigare a acestei probleme. În continuare, se propune clasificarea tematică a sinonimelor frazeologice adverbiale româneşti şi englezeşti. În acelaşi timp, se va face şi o tipologizare structurală în funcţie de elementele componente ale frazeologismelor în cadrul fiecărui grup tematic. De asemenea, vor fi evidenţiate trăsăturile semantice şi valorile pragmatice, pe care le imprimă la nivel de discurs, fapt ilustrat în contexte.

Ţinând cont de circumstanţele în care se realizează diverse acţiuni, sinonimele frazeologice adverbiale din limba română au fost clasificate în 43 de grupuri tematice, dintre care vom analiza 5 serii mai frecvent folosite. S-a urmărit replica limbii engleze, marcând asemănările şi deosebirile din punctul de vedere al componenţilor lexicali.

1. Acţiuni efectuate anevoie: 1) *cu mare caznă, 2) cu chiu cu vai*; 1) *with great trouble, 2) by dint of great efforts.*

În conformitate cu structura componenţilor lexicali, perechea sinonimică are componenţi lexicali diferiţi: 1. „prepoziţie + adjectiv + substantiv” şi 2. „prepoziţie + interjecţie + prepoziţie + interjecţie”.

În limba engleză putem observa că primul sinonim frazeologic are aceiaşi componenţi lexicali, „prepoziţie + adjectiv + substantiv”. Structura celui de-al doilea frazeologism este diferită, constând în „prepoziţie + substantiv + prepoziţie + adjectiv + substantiv”. Din punct de vedere semantic, denotaţiile sunt folosite în ambele limbi, îmbinarea unor cuvinte, ce exprimă clar ideea de *„greu”,* este cea care dă forţă frazeologismelor, mărind efectul pragmatic şi convingând receptorul. Lucru rar întâlnit, cel de-al doilea frazeologism românesc este format din două interjecţii onomatopeice, emise, probabil, de referent în timpul unei acţiuni anevoioase, istovitoare. Inserat în discurs,

transmite într-un mod unic şi extrem de grăitor mesajul, invocând efectul sonor şi deci folosind metonimia ca procedeu stilistic, dar şi ca marcator discursiv de nuanţare a forţei ilocuţionare, precum în exemplul: „Când începu să se mai liniştească, băgă de seamă că lumânarea arsese de jumătate. *Cu chiu cu vai,* cercă să se ridice s-o sufle, dar simţi o durere adâncă în toate încheieturile.” [1, p. 29]. Limba engleză, mai săracă din punct de vedere stilistic, nu oferă un echivalent pe măsură, folosind explicaţia ajutată de epitete de accentuare. „Ruth was exhausted anf only *by dint of great efforts* did not lose her temper” [12, p. 122].

2. Acţiuni efectuate minuţios, cu de-amănuntul: 1) *de-a fir-a-păr (*sau *din fir în păr), 2) din cap până în picioare, 3) din creştet până în talpă (*sau *din creştet până în tălpi), 4) din fir în aţă*; *1) in high detail, 2) from head to foot, 3) from head to toe, 4) the long and the short of it.*

În limba română seria sinonimică frazeologică adverbială este alcătuită din frazeologisme, care au componenţi lexicali asemănători: (2, 3, 4) „prepoziţie + substantiv + prepoziţie + substantiv”. Diferă doar structura primului frazeologism (1) „prepoziţie + prepoziţie + substantiv + prepoziţie + substantiv”. Din punct de vedere semantic, două dintre frazeologisme urmăresc aceeaşi raportare la referent şi se aseamănă structural: „prepoziţie + substantiv+ prepoziţie + substantiv” (*from head to toe, from head to foot*). Celelalte două frazeologisme au structuri diferite: „prepoziţie + adjectiv + substantiv” (*in high detail*), respectiv „articol hotărât + adjectiv substantivizat + articol hotărât + adjectiv substantival + prepoziţie + pronume neutru” (the long and the short of it). Noţiunea de complexitate, de minuţiozitate a realizării unei acţiuni îşi găseşte o exprimare lingvistică pornind de la concret în ambele limbi, dezvăluind în mintea receptorului o imagine palpabilă, capabilă să facă trecerea spre abstract, dar păstrându-şi atributele iniţiale (de exemplu, *distanţa mare de la creştet/head la talpă/toe).* „Căpitanul de port, ras proaspăt, îmbrăcat în alb *din cap până în picioare,* şterse uşor cu batista praful de pe scaun.” [4, p. 326]; „A car drove up in front of the bear flag. Doc went to the window and looked out. No one he knew but he saw Mack go into a Gorcery. He was surprised to see him there, all dreesed up, *from head to toe.”* [15, p. 37].

3. Bunăvoinţa cu care se realizează o acţiune: 1) *cu amândouă mâinile, 2) cu braţele deschise, 3) din toată inima;1) with both hands, 2) whole heartedly, 3) with open arms.*

Două din frazeologismele adverbiale româneşti, ce intră în seria sinonimică respectivă, au componenţi lexicali asemănători: „prepoziţie + numeral + substantiv” (1 şi 3), iar frazeologismul al doilea are componenţi lexicali diferiţi: „prepoziţie + substantiv + participiu adjectivizat”. În limba engleză, întreaga serie sinonimică frazeologică păstrează gradul de referenţialitate, cu excepţia ultimului frazeologism, ce metaforizează alt referent (*mâna* şi nu *inima*). Structural, la fel, două dintre frazeologismele acestei serii sinonimice au o componenţă asemănătoare: „prepoziţie+numeral+substantiv” *(with both arms*), „prepoziţie + adjectiv + substantiv” (*with open arms)*. Cel de-al treilea frazeologism are o componenţă diferită: „adjectiv + adverb” (*whole heartedly).* Asemănările se pot extinde şi la nivel semantic şi pragmatic. Discursul în care locutorul preferă să le folosească în locul sinonimelor lexicale capătă culoare şi expresivitate cu ajutorul metonimiei (se prezintă efectul fizic generat de resortul bunăvoinţei: *cu braţele deschise/ with open arms)*, dar şi forţă persuasivă, fixând ideea în mintea receptorului (efectul perlocuţionar). „Mai bine haidem la culcare că ne aşteaptă omul împăratului cu masa întinsă, făcliile aprinse şi *cu braţele deschise.*” [10, p. 181-182].

4. Circumstanţe ce ţin de cantităţi inexistente: 1) *cât păr de broască, 2) câţi iepuri în (la) biserică, 3) câţi peri în palmă* (sau *în podul palmei*); 1) *not a bit, 2) not a jot, 3) not a straw.*

Toate frazeologismele, ce constituie această serie sinonimică adverbială, au componenţi lexicali asemănători: „adverb + substantiv + prepoziţie + substantiv”. Excepţie face varianta sinonimică a ultimului frazeologism adverbial, care e alcătuit din: „prepoziţie + substantiv (în acuzativ) + substantiv (în genitiv)”. În limba engleză cele trei frazeologisme sunt absolut identice structural, „negaţie + articol nehotărât + substantiv”, folosind de fiecare dată negaţia şi un substantiv ce denotă obiecte mici, neînsemnate (*fir de pai, punct, bucăţică*). Există o diferenţă de intensitate semantică cu nuanţe stilistice diferite, în sensul că in limba română, mai bogată din acest punct de vedere, se creează noţiunea de *nimic, gol, nicio cantitate* prin alăturarea unor nonsensuri semantice, cu referenţialitate zero: nu există iepuri în biserică, broasca nu are păr, în palmă nu creşte păr. Astfel, se naşte o implicatură cu o mare forţă perlocuţionară (existând evident un context socio-cultural comun) pentru a deduce sensul frazeologismelor româneşti, având un efect persuasiv şi

expresiv la nivel de discurs. În limba engleză însă, denotaţia + negaţia sunt suficiente în redarea sensului de *„nimic, cantitate zero”*: „Pierduse orice nădejde şi se gândea că acum avea bani în buzunar *cât păr de broască*, dar nu dispera.” [1, p. 163]; „They were half-way down their first cup of tea when they heard the sluther of pitboots, but they didn't give a damn, *not a straw*.” [11, p. 54]

5. Circumstanţe ce se referă la cantităţi mari de obiecte (sau **fiinţe**): 1) *ca frunza de brădet, 2) ca nisipul de pe vad, 3) ca puii de potârniche, 4) ca stelele cerului, 5) cât frunza codrului, 6) cât* (sau *ca*) *nisipul mării, 7) cât păr în cap* (sau *în barbă*), 8) *câtă frunză de (şi) câtă iarbă* (sau *ca frunza şi iarba*), 9) *câtă papură în baltă, 10) câtă spuză şi pulbere, 11) câte în lună şi în soare* (sau *în stele*), 12) *fără număr şi fără seamăn*; *1) as thick as beans, 2) like sand on the sea shore, 3) as thick as hops, 4) like the stars in the sky, 5) their name is Legion, 6) as numeorus as the sands on the sea shore, 7) as numerous as hair on the head, 8) as thick as blackberies, 9) as thick as peas, 10) like mus and dust, 11) out of count and beyond belief, 12) as plentiful as blackberries.*

Din cele 13 frazeologisme ce alcătuiesc seria sinonimică adverbială de mai sus, trei au componenţi lexicali asemănători: „adverb + substantiv + prepoziţie + substantiv”: *ca frunza de brădet, ca nisipul de pe vad, ca puii de potârniche*; „adverb + substantiv (acuzativ) + substantiv (genitiv)”: *cât frunza codrului, cât nisipul mării*; „adverb + substantiv (acuzativ) + prepoziţie + substantiv”: *cât păr în cap* (sau *în barbă*), *câtă papură în baltă*.

Trei frazeologisme au componenţi lexicali asemănători: „adverb + substantiv + (conjunctiv) + adverb + substantiv”: *câtă frunză (şi) câtă iarbă*; „adverb + substantiv + conjuncţie + substantiv”: *câtă spuză şi pulbere*; „adverb + prepoziţie + substantiv + conjuncţie + prepoziţie + substantiv”: *câte în lună şi în soare* (sau *în stele*).

Celelalte frazelogisme au componenţi lexicali diferiţi: „adverb + substantiv (acuzativ) + substantiv (genitiv)”: *ca stelele cerului*; „prepoziţie + substantiv + conjuncţie + prepoziţie + substantiv”: *fără număr şi fără seamăn*; „substantiv + substantiv”: *prăpădenia pământului*.

În limba engleză, cele mai multe dintre frazeologismele cu acest sens se formează după schema „adverb + substantiv + prepoziţie (articol hotărât/ nehotărât + substantiv” (*like the stars in the sky, like sand on the sea shore, like the trees in the woods, like mud and dust)* sau după modelul structural „adverb la grad comparativ de egalitate + adjectiv + adverb comparativ + substantiv” (*as plentiful as blackberiies, as thick as hops, as thick as beans).* Există unele excepţii, care au o componenţă propoziţională: „adjectiv posesiv + substantiv + predicat + nume predicativ” (*their name is legion)*; „locuţiune prepoziţională + substantiv + conjuncţie + prepoziţie + substantiv” (*out of count and beyond belief).* La nivel semantic, ambele limbi sunt bogate în exprimarea cantităţilor enorme ce îşi găsesc uşor referenţi în realitatea concretă (*cerul cu stele, codrul cu copacii/ frunzele, marea cu firele de nisip*), folosite metaforic sau metonimic în frazeologismele de mai sus. Atunci, când un vorbitor preferă unul dintre aceste frazeologisme adverbului simplu la superlativ absolut *„foarte mult”*, o face pentru a-şi accentua ideea, a-i da forţă ilocuţionară şi efect perlocuţionar, pentru a-şi îmbogăţi stilistic discursul, pentru a atrage atenţia adresantului. Să observăm următoarele exemple: „Au început a curge furnicile [......] câte pulbere şi spuză, *câtă frunză şi iarbă*.” [10, p. 213]; „Lui Hrisant Hrisocelu îi fu lene să-şi privească ceasornicul englezesc de la brâu pe care neapărat trebuia să i-l dăruiască lui Iusufache, care se va făli cu el prin cafenelele de la Curtea Arsă, spuind *câte în lună şi în stele* despre stăpânul său.” [3, p. 18]; „Not Many people study in the library, and I soon knew by sight those who were frequently there, always engrossed in their reading, among books *as numeorus as the sands on the sea shore*”. [12, p. 162]; „You know you never make the most of your opportunities, even if *if their name is legion*.” [15, p. 79]. Astfel, putem să ne dăm seama atât de forţa stilistică, cât şi de puterea de convingere, pe care alegerea frazeologismului în locul unui simplu adverb o are în discurs. Pe de altă parte, deşi sinonime, cele două frazeologisme şi-ar pierde din sens şi frumuseţe, dacă s-ar substitui.

Aşadar, dacă la nivelul componenţilor lexicali există diferenţe de structură, la nivelul mijloacelor lingvistice şi al referenţilor extralingvistici ai acestora se poate observa o armonie conceptuală, care surprinde, dat fiind faptul că nu ne putem baza pe o etimologie comună de cele mai multe ori. Este interesant de observat cum se folosesc de acelaşi cod lingvistic în dorinţa de a accentua mesajul prin frazeologisme. Astfel, mesajul este trimis de la emiţător către un destinatar pe coordonatele impuse de acelaşi cod lingvistic.

În ambele limbi folosirea frazeologismelor adverbiale în locul adverbelor propriu-zise se datorează dorinţei de accentuare, de scoatere în evidenţă sau de stilizare a mesajului, oferindu-i un grad înalt de expresivitate şi forţă atât ilocuţionară, cât şi implicativă.

Referințe bibliografice

1. Agârbiceanu I. Arhanghelii. Bucureşti: Editura Biblioteca pentru toţi, 1962. 261 p.
2. Avădanei A. Construcţii idiomatice în limbile română şi engleză. Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2000. 317 p.
3. Barbu E. Săptămâna nebunilor. Bucureşti: Editura Biblioteca pentru toţi, 1980. 243 p.
4. Bart J. Europolis. London: Pan Books LTD, 1978. 413 p.
5. Bădescu A. Gramatica limbii engleze, Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1985. 729 p.
6. Colţun Gh. Frazeologismele adverbiale: semnificaţii şi valori (I). În: Limba Română. Chişinău, 1996, nr. 2, p. 59-65.
7. Cotelinic F. Asupra caracterizării gramaticale a frazeologismelor adverbiale. În: Limba şi literatura moldovenească, 1967, nr. 2, p. 40-47.
8. Crăiniceanu I. Elements of English Morphology. Bucureşti: Editura Fundaţiei România de Mâine, 2007. 200 p.
9. Creangă I. Povestea lui Harap Alb. Bucureşti: Editura Albatros, 1983. 54 p.
10. Creangă I. Opere, vol. I. Chişinău: Literatura artistică, 1989. 376 p.
11. Dreisder Th. An American Tragedy. London: Cox and Wyman Ltd, 1968. 352 p.
12. Maugham S. The Moon and Sixpence. London: Penguin Books Ltd, 1987. 229 p.
13. Nica D. Teoria părţilor de vorbire/aplicaţii la adverb. Iaşi: Junimea, 1988, pp. 81-160.
14. V. Soloviov. Clasificarea frazeologismelor adverbiale. În: Anale ştiinţifice ale Institutului de limbă şi literatură al Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe. Chişinău, vol. 9, 1959, pp. 35-38.
15. Steinbeck J. Sweet Thursday. London: Pan books Ltd, 1969. 205 p.

Petru Jireghea. *Biserica albă. Iași*, u/p maruflată pe carton, 740×530 mm, 1992.
Din colecţiile MNAM

UN ROMAN INCITANT: „NOAPTEA SFÂNTULUI ANDREI” DE ION VICOL

Dr. hab. **Ion CIOCANU**
Institutul de Filologie al AŞM

AN EXCITING NOVEL «ST. ANDREW'S NIGHT» BY ION VICOL

Summary. The author of the study thoroughly examines the narrative method through which Ion Vicol retraces the Apostle Andrei's involvement in the cruel wars between Dacians and Romans and their Christianization. The main focus of the novelist certainly refers to the brave messenger sent by Jesus Christ, who stoically endures the endless deprivation, hardship, indignities from those who would not accept the new faith, but who however carries out his mission. Other memorable characters of the novel are Dacian King Decebal, the roman Emperor Trajan, the generals and soldiers from both armies, including the women participating in the action evoked by the writer. The narration tends to represent a whole epic, whose achievement has called for serious research in archives, churches, monasteries, and the use of legends and popular beliefs about the life and work of the Apostle Andrei, who became himself a legend in the memory of the Romanian people.

Keywords: Apostle, Dacian, novel, war, Christianization, legend, narration.

Rezumat: Autorul studiului analizează amănunţit şi convingător modalitatea narativă prin care Ion Vicol reconstituie implicarea Sfântului Apostol Andrei în desfăşurarea cruntelor războaie dintre daci şi romani şi în creştinarea acestora. În centrul atenţiei romancierului se află, bineînţeles, bravul trimis al lui Iisus Hristos, care îndură cu stoicism nenumărate lipsuri, greutăţi, înjosiri din partea celor ce nu împărtăşeau credinţa nouă, dar până la urmă îndeplineşte misiunea. Alte personaje memorabile ale romanului sunt regele dac Decebal, împăratul roman Traian, generali şi ostaşi din ambele armate, inclusiv femei participante la acţiunile evocate de scriitor. Naraţiunea tinde să reprezinte o întreagă epopee, a cărei realizare a necesitat cercetări serioase în arhive, biserici, mănăstiri, folosirea legendelor şi credinţelor populare despre viaţa şi activitatea Sfântului Apostol Andrei, devenit el însuşi o legendă în memoria poporului român.

Cuvinte-cheie: Apostol, dac, roman, război, creştinare, legendă, naraţiune.

Apărut în 2006 în editura chişinăuiană „Orfeu”, romanul *Noaptea Sfântului Andrei* de Ion Vicol a fost mediatizat foarte sumar şi neconcludent. În orice caz, în Republica Moldova el nu s-a învrednicit de cel puţin o cronică a vreunui cercetător literar serios. Desigur, nu lăsăm fără atenţie postfaţa-prezentare elogioasă semnată de regretatul profesor bucureştean Ion Rotaru. Totuşi, cartea n-a fost analizată amănunţit şi concret de exegeţi prestigioşi care să-i fi dat o apreciere bine argumentată, găsindu-i locul meritat în ierarhia imaginară a romanelor post totalitare.

În ceea ce ne priveşte, credem că Ion Vicol şi-a asumat o sarcină pe potriva unei întregi echipe de specialişti în domeniile religiei şi istoriei şi ne asociem opiniei că el a realizat-o, aflându-se „pe terenul „revelaţiei” divine, care i-ar fi fost insuflată de duhovnicul său, arhiereul gălăţean, pe „mit”, pe „legendă”, pe „sfânta tradiţie” (Ion Rotaru, *Ion Vicol şi resuscitarea ortodoxismului românesc*. În cartea: Ion Vicol, „Noaptea Sfântului Andrei”, Chişinău, 2006, p. III).

Mai desluşit despre contribuţia Preasfinţitului Casian, episcopul Galaţiului şi al Dunării de Jos, la proiectul, apoi şi la scrierea epopeii de care autorul acesteia nu se simţea vrednic s-o închipuie, vorbeşte însuşi Ion Vicol în prefaţa romanului. Aici sunt evocate „nenumărate frământări” şi „cercetări îndelungate în bibliotecile bisericilor şi mănăstirilor”, în urma cărora autorul aflase că „Mântuitorul îl trimise pe Andrei în Dacia cu misiunea de a lua în mâinile sale hăţurile războiului dintre daci şi romani şi a pune temelia celui dintâi popor creştin, născut din dacii cei mai drepţi şi mai viteji din lume şi din romanii ajunşi la cea mai înaltă civilizaţie de pe Terra, care să trăiască după Legea Nouă, de unde Evanghelia lui Iisus să se răspândească pe tot pământul”. Mai aflase Ion Vicol că „Andrei, ca sol al lui Hristos, avea două prerogative deosebite, în cuvânt şi în faptă, că orice slovă rostită şi orice lucru înfăptuit de el aveau aceeaşi putere ca şi cele rostite şi făptuite de Iisus. Mai ştiam că, precum Tatăl Ceresc îi dăduse Fiului, trimis pe pământ, întreaga Sa putere, tot aşa Fiul le dăduse Ucenicilor Săi, trimişi să propovăduiască Mântuirea oamenilor şi Împărăţia Cerurilor, toată puterea Sa…” (*Ibidem*, p. IV).

În prefaţa intitulată *Scaunul de spovadă,* Ion Vicol înşiră şi alte fapte, întâmplări reale şi imaginare, intuite, a căror asimilare e în măsură să ne permită o înţelegere plauzibilă a romanului său. Mai aflând că pe baza acestui roman scriitorul Ion Vicol şi compozitorul Teodor Zgureanu au realizat un oratoriu, am decis să începem o analiză literară a acestei lucrări

temerare. *Literară*, subliniem, deci luând în discuţie preponderent modul de a nara şi de a descrie, preconizat de autor.

Zicem „a nara şi a descrie" în intenţia de a aborda o temă filologic-ştiinţifică în sensul că romanul nu face abatere de la regula generală a epicii de calitate, întemeiată pe scriitura concretă, plastică, alimentând iluzia că acţiunea romanescă se derulează, ca aievea, în faţa cititorului, angajându-l într-un fel şi pe acesta, ca şi cum obligându-l să simtă, să vadă, să înţeleagă şi să trăiască sentimentele şi gândurile personajelor, să adere ori, dimpotrivă, să se împotrivească acestora. Nu e vorba că romanul n-ar admite în principiu discursul publicistic al autorului, însă chiar şi abaterile lirice ori publicistice ale romancierului e normal să fie bine „sudate" pe o intuiţie sigură a desfăşurării faptelor şi evenimentelor supuse evocării artistice, totul fiind imaginat de narator ca şi cum s-ar întâmpla sub ochii cititorului, mai savant spus – pe o analiză sociopsihologică serioasă, generatoare de impresie vie, „palpabilă". E bine să vedem personajele ca pe nişte convorbitori ai noştri, prieteni ori duşmani, cu care ne înţelegem de minune ori cu care avem disensiuni de tot felul şi ni-i câştigăm ca duşmani (în sens spiritual, bineînţeles). Şi ne simţim obligaţi să începem prin a răspunde la întrebarea: cum apare, cum persistă în atenţia noastră, cum rămâne şi după încheierea lecturii romanului *Noaptea Sfântului Andrei* primul personaj cu care ne întâlnim în paginile lui, regele Daciei, Decebal?

Întrebarea se umple de sens în contextul adevărului că autorul evocă fapte consumate demult şi parcă ar fi îndreptăţit să nareze oarecum liber nişte istorii întinse, dezordonate etc. Arta literară presupune o înfăţişare concretă, „palpabilă" a acţiunilor personajelor ca şi cum acestea s-ar desfăşura în faţa cititorului de azi, în toate amănuntele lor de origine. Prin urmare, să-l vedem pe viteazul, neînfricatul Decebal.

Pe un timp cumplit („Trecuseră abia câteva ore de când răbufnise vijelia şi toate drumurile erau troienite, încât bieţii călători întârziaţi, care nu vedeau nici în cer, nici în pământ, auzind mugetul înfiorător al munţilor, îşi pierduseră orice speranţă de a mai ajunge la adăpost"), „Decebal, viteazul rege al dacilor…, făcu drum lung, inspectând cetăţile din partea de asfinţit a ţării, asistă la exerciţiile de luptă ale garnizoanelor şi se interesă de pregătirea fizică şi morală a recruţilor din acea toamnă" şi „fusese într-atât de mulţumit de tinerii săi oşteni, încât nu se despărţi de ei până târziu, luând şi el parte la întrecerile de călărie, la aruncarea suliţei, la tragerea cu arcul…" şi, „vrăjit de şuieratul sălbatic al viforniţei, … adormi mai liniştit ca oricând". Însă noaptea târziu fu trezit de sosirea lui Pater, omul său de taină în capitala lumii, Roma, cu ştirea intuită demult, dar pe care nu dorise s-o audă niciodată: „– Mărite Rege, Roma nu ne mai este vasală… Traian şi-a anunţat cu câteva zile în urmă Senatul că a rupt Tratatul de pace încheiat de către Domiţian cu noi, că nu ne mai plăteşte tribut, că nu ne mai dă arme, maşini de război şi meşteri pentru cetăţi. Şi s-a lăudat că a isprăvit pregătirile pentru războiul cu Dacia…". Decebal se văzu nevoit să se întrebe cine fusese mai norocos în acea zi: „Pater, care ajunsese în capitala dacilor, fără ca viscolul să-l prefacă într-o stană de gheaţă, ori el, care aflase despre războiul pe care i-l declarase Roma şi se putea pregăti din timp pentru a-şi apăra ţara, fără să fie atacat prin surprindere?"

Informaţia culeasă din diverse izvoare de prin bibliotecile bisericilor şi mănăstirilor, dublată – evident – de o intuiţie binevenită a lucrurilor, îi permite scriitorului să le prezinte în mod plastic şi credibil. Bazându-ne pe impresia creată de lectura întregului roman, adăugăm aici că majoritatea episoadelor, dialogurilor, monologurilor produc asupra noastră aceeaşi influenţă a unui text bine redactat şi convingător. De altfel, ne propunem să demonstrăm acest adevăr, în consens cu intenţia noastră magistrală de a cerceta relaţia dintre investigaţia sociopsihologică şi reflecţia discursivă în operele analizate. Ion Vicol are darul de a prezenta oamenii şi faptele acestora în mod concret, prin tablouri şi situaţii vii, incitante şi grăitoare prin ele însele, ci nu prin discurs pur verbal, publicistic, retoric. Ne face plăcere să începem dezvăluirea critico-literară a unui atare adevăr prin referinţe nemijlocite la portretul fizic şi moral al lui Decebal: „De statură mijlocie, lat în spate, bine înfipt pe picioare, regele Daciei părea o statuie de granit, cioplită în stâncă, pe care vestea războiului declarat de Roma nu-l înfricoşă, acceptând cu semeţie destinul pe care i-l hărăziseră zeii" şi „chiar dacă vestea războiului abia îi sosise, mintea îi era într-o luptă aprigă cu duşmanul: chipul voinic şi osos, fruntea lată, arcuită, nasul lung ca de uliu, gura mare cu buzele pline, ochii adânci ce-i scăpărau scântei, întreaga făptură îi era pregătită de a-şi ridica neamul la luptă, de a înfrânge duşmanul, de a-şi apăra libertatea".

Comparaţia lui Decebal cu „vulturii de pe crestele munţilor, când descoperă duşmanul în apropierea cuibului", apare în faţa noastră ca foarte potrivită în contextul adresării lui către duşmanul nevăzut: „– Nu, Traiane, cu noi n-o să-ţi meargă! Noi ştim să luptăm, n-ai să ne supui niciodată!" Decebal era sigur că „micul lui popor dac, dârz şi viteaz, cum nu mai era altul în lume, avea să le taie romanilor pofta de a-i mai supune… Chezăşie le era întreaga istorie,

faptele măreţe ale strămoşilor care în atâtea rânduri îi făcuseră pe romani una cu pământul: Burebista, Deceneu, Comosicus, Scorylo, Duras-Diurpaneu!”.

Decebal se considera dator să înmulţească faptele de vitejie ale înaintaşilor „cu atât mai mult cu cât, la naştere, ursitoarele îi prevestiseră că nu va ajunge un rege clientar ca vecinii săi laşi şi fricoşi, ci un rege temerar, neînfricat, care va învinge Roma, înfrângând toţi împăraţii şi ajungând stăpânul lumii”.

De la un episod la altul al naraţiunii ne simţim antrenaţi de nădejde într-o atmosferă totalmente eroică, specifică epocii în care se desfăşoară acţiunea romanului, de exemplu – într-o confruntare a dacilor de sub conducerea lui Decebal (după Diurpaneu) cu romanii lui Domiţian. Acesta din urmă „se credea atât de puternic încât privea la daci ca la nişte copii” şi le propuse (dacilor) „să se astâmpere şi îi aminti despre tratatul de pace dintre ei”. Or, Decebal „la începutul iernii trecu cu oştile peste Danubius, atacă legiunile din Moezia şi le nimici. Apoi îşi continuă drumul până în capitala provinciei, Naissus, încercui pe timp de noapte garnizoana de aici, făcând mii de victime, şi ucise pe guvernatorul Oppius Sabinus. Iar după ce-i încărcă comorile, se întoarse acasă, fiind întâmpinat cu urale de întreaga ţară”.

Deosebit de inspirată ni s-a părut o acţiune a lui Decebal (pe care ulterior am citit-o într-o operă despre Ştefan cel Mare) concludentă sub aspectul agerimii minţii sale: „El le porunci ostaşilor să reteze copacii din pădurea de alături, apoi îi trimise să dezbrace de cojoace camarazii căzuţi în luptă şi să îmbrace cu ele trunchiurile tăiate, punându-le alături şi câte o suliţă. Iar a doua zi, când răsări soarele, le porunci acestora să sune din trâmbiţe şi să bată tobele cât mai tare. Auzind zgomotul din tabăra inamică, Cornelius Fuscus ieşi din cort şi, când văzu în depărtare mulţimea de suliţe ce străluceau la soare, crezu că o oaste numeroasă sosise în ajutorul dacilor şi, temându-se de înfrângere, porunci legiunilor sale să se retragă. Decebal atât aşteptase şi se avântă pe urmele lui ca o furtună. În cursa pe care i-o întinsese, generalul Cornelius Fuscus îşi găsi moartea împreună cu oastea sa, iar Decebal puse mâna pe stindardele, maşinile de război şi mii de captivi, începându-şi domnia cu o biruinţă răsunătoare.”

Ion Vicol prezintă succint şi, totodată, destul de atrăgător celelalte personaje din tabăra dacilor. De exemplu, Diegis, fratele lui Decebal, „era un bărbat înalt şi voinic, cu ochii mari şi blânzi, cu chipul înţelept de proroc. Şchiopăta puţin de piciorul drept şi se sprijinea într-un baston uşor, cu măciucă de aur. Deşi avea corpul atletic, bine dezvoltat, însă din cauza beteşugului de la picior nu putuse face carieră militară şi fusese dat de mic la învăţătură, studiind în şcoli înalte şi ajungând un diplomat iscusit, de care Decebal nu se despărţea o clipă când avea de încheiat tratate şi alianţe cu vecinii”.

Succint şi impresionant este portretul surorii lui Decebal, prinţesa Sarmis, „încă o copilă, care studiase în capitala lumii artele şi poezia… Era înaltă, suplă, cu părul bogat, de culoarea spicelor, ce-i cădea pe spate, cu ochii albaştri ca seninul cerului şi cu un zâmbet de zeiţă”.

Încălcăm în chip conştient ordinea în care e ordonat textul romanului, ca să informăm cititorii despre oponenţii dacilor, romanii, de asemenea străbuni ai neamului nostru, nelipsiţi – nici ei – de virtuţi militare şi nu numai militare. Iată-l pe Traian apărut în faţa cetăţii, „înalt, bine făcut, voinic, un adevărat Hercule, cu ochii vioi, scăpărători”; despre el soldaţii „auziseră legende, părea turnat pe armăsarul său alb”. El „începu pregătirile pentru campania împotriva Daciei încă de pe când se afla în fruntea oştilor de pe Rin şi fusese proclamat succesor al împăratului Nerva. Atunci, aflând că fusese ales stăpân al imperiului, el nu alergă la Roma pentru a sărbători urcarea pe tron, ci, cunoscând starea economică dezastruoasă a imperiului, adresă Senatului două scrisori: în prima el ruga să-i acorde defunctului Nerva apoteoza şi calitatea de Divinus şi trecerea lui în rândurile zeilor, iar în cea de a doua ruga Senatul să-şi asume administrarea Romei până la întoarcerea sa în Capitolium.

Gândindu-se la viitorul imperiului, el plecă însoţit de o echipă numeroasă de ingineri şi constructori spre fluviul Danubius, la frontiera de răsărit a ţării, unde începea regatul dacilor, cu care se aflau în conflict şi unde în curând îşi chemă şi augusta sa familie – soţia Pompeia Plotina şi fiica Drosida.

La Danubius, Traian se reţinuse aproape un an, timp în care studiase amănunţit posibilităţile începerii unei campanii militare împotriva dacilor, întărind malul drept al fluviului prin construcţii de castre, şanţuri, valuri de pământ, turnuri de pază şi schiţând viitoarele acţiuni de luptă împotriva barbarilor.

Şi abia când fusese sigur că Roma nu mai era ameninţată de niciun pericol în această parte a lumii, se întoarse la Roma, intrând în ea pe jos în entuziasmul şi aclamaţiile maselor care ieşiseră să-şi întâmpine suveranul”.

Împăratul Traian apare în faţa noastră şi ca un orator priceput… N-o să cităm aici exemple concrete, pentru că e timpul să purcedem la dezvăluirea modalităţii prin care-l prezintă Ion Vicol pe protagonistul numărul unu al scrierii sale – Sfântul Andrei.

După ce se întorseseră în patrie Decebal şi ai

săi, „tot la începutul acelei primăveri, la Tomis mai ancoră o corabie, mică şi neobservată, sub pavilion peloponez, cu care sosiră doar câţiva călători săraci şi neînsemnaţi. Ultimul dintre pelerinii coborâţi de pe ea fusese un preot bătrân, înalt şi uscat, cu chipul osos, pletele dalbe şi barba până în piept, purtând o mantie uşoară de culoare albastră şi un toiag lung şi noduros, cu cruce în capăt, asemenea lui Moise…"

În drum spre cetatea din apropiere ar fi trebuit să se asigure să nu fie jefuit de hoţi, dar pe el, „om paşnic şi crezător în bine, care nu se certase cu nimeni în viaţă, apropierea nopţii nu-l sperie. Şi îşi continuă încet şi liniştit drumul, cu atât mai mult cu cât nu avea asupra sa nici bani, nici desagi cu merinde, căci Învăţătorul, înainte de a-şi trimite ucenicii în lume, le zise:

– Să nu luaţi cu voi nimic la drum: nici traistă, nici pâine, nici bani, nici două haine. În orice casă veţi intra, mai întâi să ziceţi: „Pace casei acesteia" şi în aceeaşi casă să rămâneţi mâncând şi bând, căci vrednic este lucrătorul de plata sa".

Chiar în prima cetate în care se oprise, Halmiris, din Sciţia Minor, se împrieteni cu pescarii şi le vorbi despre naşterea lui Iisus, Fiul lui Dumnezeu, despre minunile pe care le săvârşise cât fusese în lume; oamenii îl ascultară cu luare aminte, punându-i o mulţime de întrebări, căci voiau să afle cât mai multe despre Noul Legământ pe care Mântuitorul îl adusese pe pământ. Drept urmare „auzind despre peregrinul care le vorbea oamenilor despre Fiul lui Dumnezeu, care ar fi murit, apoi ar fi înviat, şi despre Zamolxe, zeul neamului lor, dregătorii cetăţii se temură ca acesta să nu tulbure liniştea urbei şi, după ce îl prinseră şi îl snopiră în bătăi, îl izgoniră".

Or, „călătorul nu se sperie de caznele la care fusese supus şi nu-şi părăsi învăţăceii. El îşi găsi adăpost în cetăţile vecine: Histria, Dionisopolis, Gallatis, în care predică cu o patimă şi mai mare Evanghelia lui Iisus".

Bineînţeles, „preoţii idoleşti, credincioşi lui Zamolxe, care îl urau de moarte pe Dumnezeul cel adevărat, – după ce-l schingiuiră cu harapnicele, îl goniră în cele patru vânturi".

Apoi „nici în Olbia, nici în Tyras, nici în celelalte cetăţi unde se pripăşi nu putuse zăbovi mai multe zile. Fusese însă de ajuns ca sământa aruncată să prindă rădăcini, căci Duhul Sfânt care îl însoţea făcea ca vorbele să-i fie crezute, faptele să-i fie primite, iar minunile înfăptuite să-l primească pe Mântuitor în suflet". Şi, în genere, „de când ajunse pe aceste plaiuri, îşi urmă întru totul Învăţătorul, suferind cu răbdare lipsuri, batjocuri, torturi, prigoane. Căci Mântuitorul, cât trăise printre ei, îi preîntâmpinase:

– De vă va urî pe voi lumea, gândiţi-vă că mai întâi M-a urî pe mine; dacă M-a prigonit pe mine, şi pe voi vă va prigoni. Dacă au păzit cuvântul Meu, şi pe al vostru îl vor păzi".

Şi iată că la intrarea într-o cetate bătrânul simţi că „o putere nebănuită îi umplu inima". În mahalaua pescarilor oamenii simpli îl primiră cu inima deschisă şi-i ascultară vorba despre naşterea şi puterea lui Zisul Hristos. Dar Marele Preot al cetăţii şi o mulţime de preoţi ai lui Zamolxe, auzind despre sosirea Ucenicului lui Iisus, despre lecuirea infirmilor din cetate şi despre învăţătura pe care o predica acesta, veniră să-l aresteze şi să-l arunce în temniţă. Pescarul Natapor şi alţi oameni simpli au pus la cale ocrotirea Apostolului Andrei; fiica acelui pescar îl conduse pe Ucenicul Mântuitorului la o peşteră din afara cetăţii, unde Sfântul Andrei le cerea oamenilor să se spovedească de greşelile făcute, îi dezlega de păcate, apoi „se apropia cu ei de izvor şi le cerea să se spele de satană de trei ori, şi ei, tot de trei ori, îi răspundeau că s-au lepădat de ea. După ce îl părăseau pe omul cel vechi, al păcatului, le spăla chipul cu apă şi le punea mâinile pe cap, chemând asupra lor Duhul Sfânt, zicându-le: „Câţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat".

Aici e cazul să pomenim că în Ajun Apostolul Andrei îl tămăduise pe paraliticul Inocentus şi „curând vestea despre creştinarea oamenilor, despre primirea credinţei lui Iisus Hristos, despre minunile pe care le săvârşea Ucenicul Domnului se răspândi până în cele mai îndepărtate cătune. Şi mulţimea oamenilor nu se mai termina din faţa peşterii lui".

Dar ziceam mai devreme că nu peste tot Apostolul Andrei era ascultat şi înţeles. De exemplu, la Histria. Marele Preot local, „mâniat că lumea, în loc să meargă la templu şi să asculte predicile preoţilor lui Zamolxe, asculta basmele unui vagabond despre un Dumnezeu străin, le porunci străjerilor să-l dea pe Apostol jos de pe scenă şi să-l bată până îşi va pierde minţile, apoi să-l scoată din cetate şi să-l arunce în prăpastia din marginea ei. Însă „ciungii şi ologii, pe care Apostolul îi tămăduise, săriră în apărarea lui, strigând mâniaţi:

– Nu-i adevărat, acest om nu-i un proroc mincinos, ci-i unul adevărat. Căci Hristos, despre care ne-a vorbit, ne-a întors mâinile şi picioarele!...

Hotărârea târgoveţilor de a-l apăra de torturile Marelui Preot îi umplu Apostolului inima de dragoste…"

O întreagă suită de cazuri asemănătoare, unul mai pitoresc decât altul, formează substanţa romanului *Noaptea Sfântului Andrei*. Se remarcă îndeosebi activitatea lui pe fronturile războiului dintre daci şi

romani. O particularitate a scrisului lui Ion Vicol în textul despre confruntarea armatelor romană şi dacă rezidă în fructificarea împuternicirii Apostolului Andrei de a-şi supune fiarele. Şi iată-l pe Sfântul Apostol în tabăra Doamnelor Miloase şi aflând că prinţesa Sarmis „nu se prezentase la ordin". Pe loc hotărî să facă tot ce putea ca „în orele ce mai rămăseseră până la începutul bătăliei să ajungă în cetatea de scaun, s-o pună (pe Sarmis. – I.C.) pe picioare şi să se întoarcă cu ea în tabără". Însuşi Duhul Sfânt, „vrând ca prinţesei să nu i se întâmple nimic rău până va ajunge Andrei la căpătâiul ei, prefăcându-se în porumbel, o luă înainte ca s-o aibă în paza Lui".

Apostolul Andrei, la rândul său, „părăsi tabăra, se afundă în codru, urcă pe un buştean prăvălit şi scoase un urlet năprasnic. Şi deodată o numeroasă haită de lupi i se ploconi la picioare, iar el, mângâindu-i cu privirea, le zice:

– V-am chemat, căci am o mare nevoie de voi. Mâine în zori, cele două oşti vor porni una împotriva celeilalte, dar până atunci trebuie să ajung la Sarmizecetusa, unde zace bolnavă prinţesa Sarmis, şi să mă întorc cu ea în tabără.

Fiarele, mândre că-şi puteau sluji stăpânul, nu-şi dădură rând să-l ajute. Iar Apostolul, încălecând pe cel mai mare şi mai voinic dintre ei, o luă ca vântul la drum.

Stăpânul vulturilor, văzându-l pe lupul care-l ducea în spate pe Apostol ca pe o pană, îl întrebă încotro goneau atât de grăbiţi. Acesta îi răspunse că se grăbesc s-o salveze de la moarte pe gingaşa prinţesă Sarmis. Şi regele păsărilor, care o admirase nu o dată pe Crăiasa Lumii când trecuse prin aceste locuri, se prinse să le arate cel mai scurt drum până la cetatea ei".

De altfel, şi Sarmis, încă bolnavă, „când îşi aruncă privirile spre fereastră, văzu pe pervaz un porumbel alb, învăluit în raze aurii, care o privea cu dragoste. Şi fecioara, înviorată de lumina emanată de penele lui, se ridică din pat şi se apropie de geam. Iar după ce se aşeză pe scaun, îi zice păsării care-i venise în vizită:

– Cine eşti, surioară? Nu cumva ai venit din partea fratelui meu, care-i pe câmpul de luptă?

Pasărea, care o ascultă cu luare aminte, îi răspunse cu o dulceaţă negrăită în glas:

– Vin de la Tapae, dar nu din partea lui Decebal, ci din partea stăpânului meu…

– Şi ce veşti îmi trimite stăpânul tău? – se interesă tânăra plină de curiozitate.

Pasărea îi vorbi din nou:

– Că războiul nu poate începe fără tine. Stăpânul, care ştie de suferinţa ta, a pornit la drum şi-ţi vine în ajutor. Iar ca să nu ţi se întâmple ceva rău până va ajunge aici, mi-a dat să-ţi aduc acest crucifix, care să te apere de toate necazurile, îi zise şi-i întinse o cruciuliţă de aur, mică şi strălucitoare, care o orbi. Iar prinţesa, luând nepreţuitul dar, îl duse la gură, sărutându-l cu evlavie. După o clipă de reculegere, Sarmis, care se simţea tot mai atrasă de acest sol al binelui, îl întrebă din nou:

– Surioară, cum îl cheamă pe Stăpân şi de pe ce tărâmuri este?

– Vei afla în curând…

– Şi când va ajunge Stăpânul tău la mine?

– În curând, poate chiar peste câteva clipe, o bucură ea, fâlfâind din aripi şi topindu-se în albastrul cerului…"

Ion Vicol întrebuinţează în naraţiunea sa şi amănunte pitoreşti unice prin rostul şi puterea de evocare a psihologiei şi inteligenţei personajelor, de exemplu – obiceiul femeilor dace de a se culca, nopţile, cu ostaşi romani în scopul de a-i… omorî: „… Apariţia femeilor dace printre ostaşii romani nu mai putea fi stăvilită şi cotropitorii nu mai aveau puteri să li se împotrivească. Ele apăreau când într-o legiune, când în alta, mai ales noaptea, în rochii albe, cu cingătoare de aur la brâu, pline de farmec şi de dulceaţă, încât ostaşii, pierzându-şi capul, uitau de pericolul care îi pândea şi le chemau în aşternuturile lor. Iar în zori, după ce adormeau în braţele lor, ele îi ucideau şi se făceau nevăzute".

În centrul atenţiei autorului se află mereu armatele dacă şi romană, în frunte cu regele Decebal şi împăratul Traian, şi – ca o prezenţă permanentă – Sfântul Apostol Andrei, când printre daci, când printre romani, creştinându-i şi propovăduind necesitatea împăcării dacilor şi romanilor, a unirii lor sub stindardul frăţiei creştine şi al imperativului formării primului din lume popor creştin. Dintre celelalte personaje se evidenţiază generali şi alţi militari, ca Burus, Terenţius, Tiberius ş. a., preoţi Mezina ş. a., rude ale înalţilor prelaţi Sarmis, Drosida etc.

Ion Vicol a reuşit să ţese o pânză epică vastă, pe fundalul căreia personajele acţionează liber, fiecare conform psihologiei şi mentalităţii sale şi interesului neamului din care descinde. Ceea ce nu înseamnă că în naraţiunea sa nu se întâmplă şi lucruri totalmente neprevăzute. De exemplu, după ce legiunile romane se îndepărtaseră de câmpul de luptă, Doamnele miloase împânzeau fosta arenă de luptă, culegând răniţii, îngrijindu-i, scoţându-i în afara pericolului. Un caz absolut extraordinar, peste măsură de complicat, i s-a întâmplat prinţesei Sarmis. Dacii pierduseră mulţi ostaşi, inima tinerei era sfâşiată de durere. Într-un astfel de moment, ea „ajunse pe vârful cos-

tişei pe care romanii doborâţi la pământ de copacii prăvăliţi fuseseră părăsiţi de generalul Tiberius". O aştepta o muncă grea, încordată, cu care, de altfel, era obişnuită. „Deodată, se opri în faţa unui rănit înalt şi voinic. Iar când se aplecă să vadă cine-i, ochii i se lărgiră de groază. Era Burus – verişorul său! – care respira încă, şi ea, fără să piardă timpul, încercă să-l ridice, ca să-l târâie la marginea pădurii".

Ne putem lesne imagina încordarea sufletească a tinerei nimerită într-o astfel de situaţie. Burus săvârşise în dimineaţa acelei zile o greşeală enormă: în loc să momească oastea romană în Valea Îngustă, unde pe inamici îi aşteptau copacii retezaţi gata să cadă peste ei şi să-i strivească, el, Burus, îşi scoase oastea în câmp deschis, unde cu efectivul militar de care dispunea n-avea nicio şansă să-i învingă. Oricum, cât mai era viu, Burus merita neapărat să fie bandajat, scos din pădure, adăpostit, ceea ce, de altfel, Sarmis era gata să facă. Dar… „în aceeaşi clipă auzi în spatele ei gemetele înăbuşite ale altui rănit, care îi cerea ajutor. Când prinţesa îşi lăsă verişorul şi se întoarse spre acel rănit, încremeni de mirare. La picioarele ei îl văzu, zbătându-se între viaţă şi moarte, pe Terenţius, comandantul legiunilor romane. Şi domniţa, fără să se poată stăpâni, duse mâna la brâu, îşi scoase jungherul, ridicând arma aducătoare de moarte. Gândul de a-l răzbuna pe Burus, pe toţi dacii căzuţi în luptă, o orbi. Deodată însă mâna i se desfăcu şi jungherul îi căzu jos. Şi, aplecându-se asupra romanului, îi şterse sudorile de pe frunte. Ea, care până atunci nu privise niciodată în ochii unui flăcău, care nu simţise niciodată fiorul dragostei, când văzu cât de frumos era romanul, rămase vrăjită în faţa lui, fără să se mai poată mişca de lângă el".

Urmează, fireşte, unele explicaţii autoriceşti scurte, sumare, obligatorii şi binevenite: „Pe acest falnic general roman îl întâlnise prima dată la Roma, la un bal dat de Traian, la care fusese împreună cu prietena sa Drosida. Apoi îl mai întâlnise, stând faţă în faţă, în timpul semnării Tratatului de pace dintre daci şi romani. Ultima dată se întâlni cu Terenţius chiar în cortul lui, când fusese răpită de Laberius Maximus din cetatea Sângidava şi de unde se întoarse acasă datorită Apostolului Andrei. Şi acum, iată-l rănit, zbătându-se în spasmele morţii la picioarele ei.

Când, în sfârşit, tulburarea ce o cuprinsese la vederea lui îi trecu, Sarmis, uitând de verişorul său, din a cărui cauză pierduseră bătălia, îl ridică pe Terenţius în spate şi, fără s-o vadă cineva, începu să-l târâie spre pădurea de alături, pentru a-l ascunde de mânia suratelor sale şi a-i tămădui rănile.

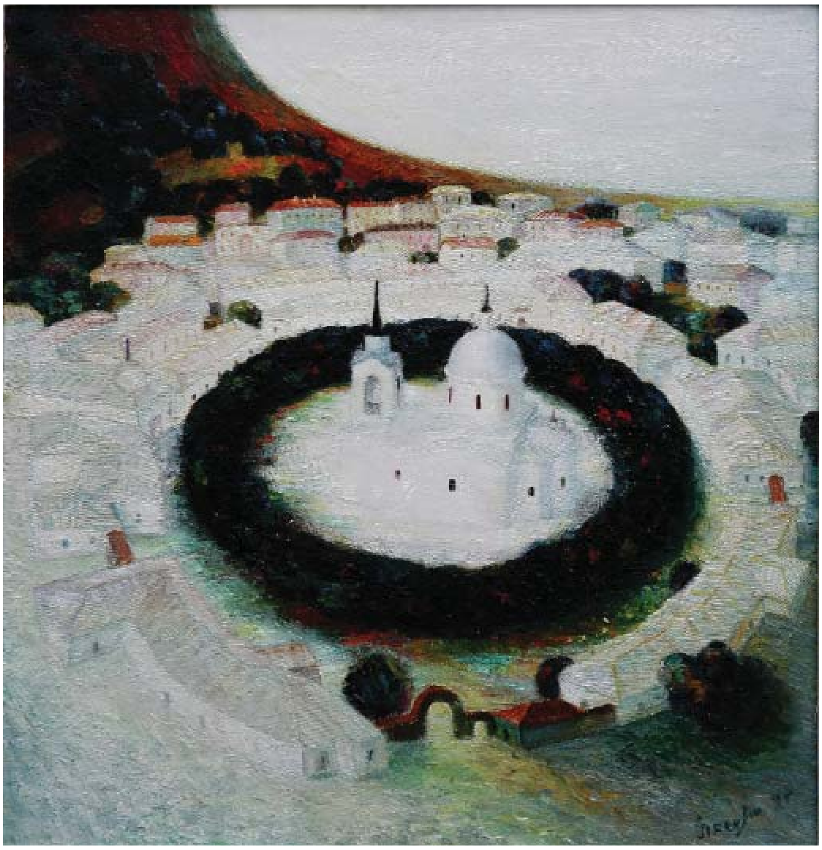
Părăsirea câmpului de luptă, abandonarea ostaşilor răniţi, tăinuirea generalului roman o făcuseră să se cutremure. Doamnele Miloase, dacă ar fi aflat că dorea să salveze viaţa unui duşman, ar fi făcut-o una cu pământul, iar numele ei ar fi rămas pe vecie de ruşine în istoria neamului.

Sarmis, cu cât se apropia mai mult de pădure, cu rănitul în spate, cu atât puterile o părăseau mai mult. Deodată, simţi că o apucă ameţelile, că începe să-i vâjâie capul. Iar când văzu că nu poate merge mai departe, îl lăsă pe Terenţius şi se aşeză pe un bolovan să-şi tragă sufletul. Dar, când vru să-l ridice din nou, ca să plece cu el mai departe, simţi că nu mai are puteri şi căută cu privirea de jur-împrejur, sperând să vadă pe cineva, pe care să-l cheme în ajutor. Însă, cât cuprindeai cu ochii, nu văzu decât femeile dace, care alergau de la un rănit la altul, cu părul despletit, umplând întreaga vale cu bocetele lor".

E adevărat că atari coliziuni profund psihologice sunt rare în romanul *Noaptea Sfântului Andrei*. Totuşi, romanul e de un tragism autentic, care ne ţine încordaţi pe tot parcursul textului. E tragismul vieţii dacilor şi romanilor, două seminţii demne şi iubitoare de libertate, gata oricând să-şi apere cu preţul vieţii teritoriile, bogăţiile, independenţa. În acest context istoric alegerea de către Mântuitorul nostru Iisus Hristos anume a dacilor şi romanilor drept popoare a căror unire şi bună înţelegere avea să constituie primul popor creştin şi suferinţele groaznice pe care le-a îndurat alesul Său, Sfântul Apostol Andrei, pe parcursul întregii lui activităţi întru uşurarea chinurilor şi împuţinarea jertfelor ambelor popoare beligerante până la creştinarea acestora şi formarea poporului nostru creştin pe baza dacilor şi romanilor de demult, sunt lucruri care nu pot să nu ne umple inimile de o profundă recunoştinţă faţă de Providenţa însăşi, faţă de Destin şi – cum altfel? – faţă de Sfântul Apostol Andrei. Or, această recunoştinţă demult se cerea materializată într-o operă literară pe potriva semnificaţiei şi importanţei formării primului popor creştin din lume, care s-a dovedit să fim chiar noi, mai exact – strămoşii noştri daco-romanii. Acum avem romanul demult aşteptat – *Noaptea Sfântului Andrei* de Ion Vicol –, pe care am cutezat să-l prezentăm aici spre cunoştinţa tuturor celor interesaţi şi doritori de a-l discuta. E un roman cu nenumărate ramificaţii, tinzând spre o epopee; el ne duce cu gândul, cu intuiţia, cu toată fiinţa în epoca războaielor dintre romanii lui Traian şi dacii conduşi de regele Decebal la sfârşitul secolului I şi începutul secolului II şi, concomitent, în timpul creştinării dacilor şi romanilor de către Sfântul Apostol Andrei, întâiul chemat al Mântuitorului Iisus Hristos, şi discipolii săi.

Atât vechimea faptelor şi evenimentelor supuse investigaţiei, cât şi străduinţa scriitorului de a realiza o naraţiune vie, concretă, impresionantă l-au determinat să se sprijine din plin pe tradiţia orală despre viaţa Sfântului Andrei, dictată, conform spuselor Preasfinţitului arhiereu Casian de la Galaţi, de însuşi Sfântul Duh călugărului Epifanie, pe legende şi alte surse orale a căror origine s-a pierdut demult, pe obiceiuri, superstiţii şi credinţe, unele actuale până în prezent, ca ungerea mânerelor şi ţâţânilor uşilor, ferestrelor şi porţilor cu usturoi, de ziua Sfântului Andrei, în ultima noapte de noiembrie, ca remediu împotriva duhurilor rele. Se adaugă, bineînţeles, imaginaţia bogată a autorului, puterea acestuia de a-şi fi închipuit o largă reţea de fapte, întâmplări şi evenimente care constituie, în totalitatea lor, pânza epică a întregii naraţiuni. Pe acest fundal impresionant, bătrânul Apostol Andrei şi ucenicii săi botează daci şi romani, propovăduind Evanghelia lui Iisus Hristos, religia iubirii, bunei înţelegeri între oameni. Emblematică e scena în care Sfântul Apostol Andrei blagosloveşte dragostea curată dintre Sarmis, sora regelui dac Decebal, şi generalul roman Terenţius, mâna dreaptă a împăratului Traian, cărora le spune sincer: „Nu sunt iscoada nici a dacilor, nici a romanilor. Eu sunt ucenicul Domnului Iisus Hristos. Şi am fost trimis în aceste ţinuturi să propovăduiesc Evanghelia iubirii. De aceea bat drumurile când la unii, când la alţii şi le spun Cuvântul Domnului: „Iubiţi-vă vrăjmaşii, faceţi-le bine celor ce vă urăsc!” Căci Domnul a poruncit ca niciunul dintre cele două popoare încăierate în luptă să nu învingă, ci amândouă să se contopească şi din ele să se nască un popor nou, cel dintâi popor creştin din lume, care să trăiască după Evanghelia lui Iisus”.

Sfântul Apostol Andrei apare în romanul lui Ion Vicol în ipostaza unui personaj mitic, îmblânzitor al fiarelor, pe care le pune în serviciul mântuirii oamenilor, în serviciul cauzei de creştinare a strămoşilor neamului românesc. În totalitatea acţiunilor sale, acest personaj are dimensiuni şi forţe de ordinul miraculosului, el reuşind să obţină întâlniri cu înseşi căpeteniile de vârf ale romanilor şi dacilor Traian şi, respectiv, Decebal, îndură cu stoicism chinurile groaznice, ucide un balaur fioros, salvează oşteni şi oameni paşnici, scapă viu din temniţă şi iese de la fundul unei prăpastii în care fusese aruncat, toate acestea prezentate concret şi convingător. Îmbinare organică de real şi fantastic, Sfântul Andrei e o figură legendară impresionantă de părinte spiritual, de ctitor al neamului nostru, format în urma războiului dintre daci şi romani, ca poruncă a lui Iisus Hristos.

Petru Jireghea. *Mănăstirea Hârjauca,* u/p, 750×700 mm, 1995. Din colecţiile MNAM

MARKETINGUL ŞI MUZEELE REPUBLICII MOLDOVA

Dr. hab. ***Elena PLOŞNIŢA***
Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei

MARKETING AND MUSEUMS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary. The author examines the role and place of a museum in the contemporary society highlighting the need and usefulness of developing and promoting museum marketing policies as an important and even crucial factor for the survival and successful development of any museum. Museums in Moldova do not have the funds for marketing and promotion and experience a lack of specialists in the field of public communication. Despite this, the national museums implement some practices and elements of marketing: marketing research (surveys), regional seminars on museum marketing, projects on the promotion of museums and museum cultural products, etc. The author believes that in today's competitive environment quality and quantity of collections can no longer serve as a lifeline for the success of museums. It is necessary to rethink the museum, to implement marketing in the museum activity of the Republic of Moldova.

Keywords: museum, museum marketing, public research, museum shop, marketing policies.

Rezumat. Autorul articolului analizează rolul şi locul muzeului în societatea contemporană, evidenţiind necesitatea şi utilitatea elaborării şi promovării politicilor de marketing muzeal ca factor important, chiar hotărâtor în supravieţuirea şi dezvoltarea cu succes a oricărei instituţii muzeale. Muzeele din Republica Moldova nu dispun de fonduri pentru marketing şi promovare, duc lipsă de specialişti în domeniul de comunicare cu publicul. În pofida acestui fapt, în muzeele naţionale se implementează anumite practici şi elemente de marketing: cercetarea de marketing (sondaje de opinie), organizarea seminarelor regionale cu tematică de marketing muzeal, elaborarea proiectelor de promovare a muzeelor şi a produselor culturale muzeale etc. Autorul este convins că în condiţiile actuale de concurenţă, calitatea şi cantitatea colecţiilor nu mai pot servi drept colac de salvare pentru succesul unei instituţii muzeale. Este nevoie de a regândi muzeul, de a implementa marketingul şi în activitatea muzeală din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: muzeu, marketing muzeal, cercetarea publicului, magazin muzeal, politici de marketing.

Definiţia profesionistă a muzeului, acceptată de lumea muzeală, rămâne cea dată în 2007 de către Consiliul Internaţional al Muzeelor (ICOM), care stabileşte că „muzeul este instituţie permanentă, nonprofit, aflată în serviciul societăţii şi a dezvoltării acesteia, deschisă publicului, care colecţionează, conservă, cercetează, comunică şi expune în scopul cunoaşterii, educării şi recreării, patrimoniul material şi imaterial al umanităţii" [1]. Altfel spus, este vorba de o unitate de stat publică, necomercială, a cărei activitate chiar din momentul apariţiei nu urmăreşte dobândirea unor beneficii financiare.

Aceasta nu înseamnă însă că instituţia muzeală este restricţionată să obţină în anumite condiţii venituri de pe urma prestării unor servicii. Caracterul necomercial presupune doar nişte limite în utilizarea veniturilor: banii câştigaţi de muzeu trebuie să fie direcţionaţi spre dezvoltarea instituţiei, ea beneficiind şi de înlesniri fiscale.

În ultimii ani, în lume se produc schimbări radicale nu numai în domeniul social, politic şi economic, ci şi în cultură. Are loc o creştere spectaculoasă a industriei timpului liber. Muzeele concurează în a coopta atenţia, timpul şi banii publicului. Guvernele alocă tot mai puţine mijloace financiare pentru dezvoltarea culturii, în general, şi pentru dezvoltarea muzeelor, în mod special. Nu putem spera la o finanţare mai bună a muzeelor mâine. De aceea în lume, începând cu ultimul deceniu al secolului XX, are loc un proces de regândire a muzeului ca instituţie publică pusă în serviciul societăţii şi deschisă pentru public. Muzeul joacă un rol esenţial în dezvoltarea societăţii moderne şi nu dublează niciunul din institutele socio-culturale existente, importanţa sa fiind în creştere, el aducându-şi contribuţia originală în ştiinţă, cultură, educaţie, turism.

Astăzi muzeele fac eforturi enorme în vederea democratizării, îmbunătăţirii calităţii sale de instituţii publice, atragerii vizitatorilor şi obţinerii veniturilor din serviciile oferite. Una din soluţiile identificate de specialişti pentru o activitate de succes în condiţiile economiei de piaţă, este elaborarea şi implementarea corectă a politicilor de marketing în instituţiile muzeale. Obţinerea de sponsorizări, donaţii şi contribuţii financiare este piatra de încercare a muzeelor moderne. Muzeele pot să-şi mărească numărul vizitatorilor numai în cazul dacă utilizează sau îşi construiesc relaţia cu publicul având un management bazat pe marketing. Pentru că atunci când muzeul alege marketingul, „în centrul activităţii instituţiei este aşezat vizitatorul. Un muzeu de succes va integra marketingul în procesul planificării strategice şi în elaborarea anu-

ală a bugetului. În asemenea caz toată activitatea instituţiei se va construi având în vedere doleanţele publicului, necesităţile şi modelele de comportament ale vizitatorilor fiind permanent studiate în scopul elaborării unor noi programe şi proiecte [2].

Nu cred că este nevoie să dăm definiţia desfăşurată a marketingului în general sau a marketingului muzeal în special. Cu atât mai mult cu cât în prezent sunt cunoscute mai mult de 2 000 de definiţii în care sunt prezentate caracteristicile marketingului. Menţionăm că primele publicaţii consacrate marketingului muzeal au început să apară din 1995, iar din 2003 interesul pentru marketingul muzeal a crescut enorm. Anual în toată lumea, în mod special în SUA şi Europa, apar sute de monografii, ghiduri practice care abordează aspectul teoretic şi practic al marketingului muzeal. Iar tehnologiile de marketing tot mai des sunt implementate în sfera muzeală. Important este să menţionăm că muzeele mari din Europa, datorită implementării unor politici de marketing de succes şi a fluxului enorm de turişti, reuşesc să câştige anual până la 30-40% din bugetul total al instituţiei.

Marketingul muzeal poate fi abordat ca:

- un sistem de metode şi acţiuni care asigură investigarea necesităţilor societăţii și publicului larg în ce privește serviciile muzeului şi posibilităţile optime de satisfacere a acestor necesităţi cu mijloace de activitate muzeală;
- un mijloc de obţinere a concordanţei şi echilibrului între funcţiile socioculturale specifice muzeului şi cerinţele pieţei culturale.

Marketingul este o activitate practică, o tehnologie specială care ajută la rezolvarea problemelor reale. „Aplicat în cadrul unui muzeu, marketingul respectă principiile, strategiile şi instrumentele generale ale domeniului. Ceea ce diferă este scopul urmărit: realizarea misiunii culturale, sociale şi educative a muzeului în condiţii optime, în primul rând în beneficiul publicului specific, ca şi al societăţii sau comunităţii pe care muzeul respectiv le slujeşte. Cu ajutorul metodelor şi instrumentelor de marketing un muzeu poate atinge o serie de obiective vitale pentru buna desfăşurare a activităţii, cum ar fi: atragerea unui public numeros şi variat, realizarea şi punerea la dispoziţia publicului a celei mai potrivite oferte culturale, atragerea de fonduri, realizarea unor parteneriate pe termen lung” [3].

Este cazul să subliniem că iniţial, în domeniul muzeelor politicile de marketing erau dictate nu de motive financiare, ci de necesitatea promovării instituţiei muzeale, a patrimoniului muzeal. Dar odată cu reducerea subvenţiilor de stat, muzeele s-au pomenit în situaţia de a găsi mijloace pentru a supravieţui. Spre deosebire de marketingul instituţiilor comerciale, marketingul muzeal atrage surse financiare pe două căi:

- direct, din contul vinderii mărfurilor şi serviciilor muzeale vizitatorilor muzeului;
- mediat (indirect), din atragerea resurselor externe – alocaţiilor de la buget, granturi, sponsorizări, donaţii etc. Aceste surse sunt utilizate pentru realizarea unor programe culturale şi educaţionale.

Ambele forme ale marketingului muzeal sunt strâns legate una de alta: cu cât este mai cunoscută şi apreciată în societate instituţia muzeală, importanţa ei socială, cu atât sunt mai mari posibilităţile de obţinere a resurselor financiare din afară.

Marketingul muzeal are două direcţii strategice:

- prezentarea şi promovarea muzeului şi a activităţii lui;
- prezentarea şi promovarea serviciilor şi mărfurilor concrete oferite de muzeu.

Schimbările care au loc astăzi în societate ne arată clar că trebuie să ne schimbăm şi noi, şi muzeele noastre, trebuie să ne orientăm la nevoile publicului. Este actuală oportunitatea diversificării surselor de finanţare, prin atragerea de sponsori şi prin sporirea ofertei de servicii cu plată. Sursele de venituri într-un muzeu pot fi foarte diverse:

- taxa de intrare în muzeu;
- manifestări culturale şi ştiinţifice speciale;
- organizarea unor cursuri speciale pentru diverse categorii de public;
- darea în chirie a spaţiului muzeal;
- magazinul muzeului;
- alimentaţia publică (restaurant, cafenea);
- sponsorizări;
- granturi;
- donaţii şi contribuţii voluntare.

Marketingul joacă un rol primordial în supravieţuirea şi dezvoltarea oricărui muzeu. Dar „muzeul care a hotărât să aplice politici de marketing urmează, în primul rând, să rezolve două probleme importante: să devină un loc atractiv pentru public şi să convingă publicul să intre în muzeu” [4]. Altfel spus, pentru a implementa politici de marketing, trebuie să asigurăm calitatea publică a muzeului. Este o sintagmă introdusă în 1996 de cunoscutul muzeolog Kenneth Hudson. Prin aceasta se înţelege măsura în care muzeul satisface nevoile şi dorinţele vizitatorilor săi, faptul că „muzeul oferă un cuantum de satisfacţie mărit vizitatorului, crescându-i bunăstarea psihică şi morală. Calitatea publică înseamnă de fapt un set de calităţi ce fac din muzeu o instituţie agreată, dorită, vizitată de public” [5].

Muzeul trebuie să decidă cum să devină locul interesant şi plăcut pentru vizitatori:

- să creeze toate condiţiile pentru confortul vizitatorilor;
- să acorde vizitatorului o experienţă pozitivă;
- să elaboreze şi să promoveze o politică de comunicare cu vizitatorul.

Vizitatorului trebuie să i se acorde o atenţie maximă, la fiecare pas, începând cu panourile de promovare a muzeului, cu un personal amabil şi pregătit până la spaţiile expoziţionale bine amenajate şi servicii de calitate oferite. Serviciul de garderobă, serviciul de informaţie, chioşcurile electronice (de tipul info-touch), calculatoarele, un punct de informare distinct trebuie să fie disponibile în toate muzeele.

Cercetarea de marketing este o condiţie obligatorie pentru cei care vor să implementeze marketingul, întrucât trebuie să ne cunoaştem publicul. Studiul de marketing trebuie să fie o preocupare constantă, deoarece acesta este „un instrument extrem de util, chiar indispensabil pentru buna desfăşurare a activităţii” [6]. Investigarea vizitatorilor constituie o activitate-cheie pentru dezvoltarea unei oferte muzeale atractive şi cu impact, ţinând cont atât de specificul şi misiunea muzeului, cât şi de nevoile şi particularităţile vizitatorilor săi. Este important să cunoaştem caracteristicile sociodemografice, geografice, atitudinale ale vizitatorilor, circumstanţele şi motivaţiile vizitei, gradul de satisfacţie a vizitatorilor şi aşteptările acestora, dorinţa de a se întoarce în muzeu şi motivele ei. Cunoaşterea publicului muzeului este o premisă a dezvoltării unor politici de marketing adecvat.

Primul studiu publicat privind caracteristicile vizitatorilor, opiniile lor despre obiectele expuse s-a realizat în anul 1884, la Muzeul din Liverpool. Până la al Doilea Război Mondial, studii sistematice despre publicul muzeelor au fost elaborate cu precădere în Statele Unite ale Americii şi în Marea Britanie. În muzeele Republicii Moldova, sursa de informaţii cea mai utilizată pentru a afla opiniile vizitatorilor este Cartea vizitatorilor (Cartea de impresii), care nu este o metodă ştiinţifică pentru a obţine date reprezentative. Oricum, şi în muzeele autohtone se fac sondaje publice pentru a cunoaşte şi satisface doleanţele şi necesităţile vizitatorilor. Muzeele noastre tot mai des sunt nevoite să-şi dovedească şi să-şi confirme utilitatea pentru societate. Majoritatea muzeelor din republică sunt de istorie şi-s amplasate în centrele raionale şi localităţile rurale. Activitatea muzeelor este reglementată de Legea muzeelor nr. 1596-XV din 27.12.2002, Legea privind protejarea patrimoniului cultural naţional mobil nr. 280 din 27 decembrie 2011, diverse acte normative şi hotărâri de guvern. Conform legislaţiei în vigoare, „administraţia publică locală garantează asigurarea condiţiilor favorabile desfăşurării activităţilor muzeale, inclusiv întreţinerea edificiilor, dotarea tehnică, asigurarea securităţii, achiziţionarea, conservarea şi restaurarea pieselor muzeale, desfăşurarea activităţilor de cercetare şi valorificare a patrimoniului muzeal” [7].

Muzeul modern este în permanentă căutare de noi forme de lucru cu publicul și de atragere a publicului în muzeu. Chiar dacă există unele schimbări şi performanţe, muzeele autohtone în relația sa cu publicul rămân, totuși, tradiţionale, nu valorifică în beneficiul instituţiei muzeale toate posibilităţile şi avantajele managementului şi marketingului. Activitatea se construieşte conform şablonului: vizitator – vitrină – ghid. Nu avem şi nu promovăm politici de marketing (deşi implementăm unele elemente de marketing), muzeele nu dispun de fonduri pentru marketing şi promovare şi duc lipsă de specialişti în domeniul strategiilor de promovare şi comunicare cu publicul. Este mare deficitul de manageri muzeali, profesionişti şi specialişti în marketingul cultural muzeal. De foarte multe ori muzeele pedalează pe existenţa unui bogat patrimoniu şi pe activităţile tradiţionale. Dar „în situaţia actuală, nici calitatea superioară a patrimoniului, nici metodele şi formele tradiţionale de activitate nu garantează succesul muzeului, nu garantează că muzeul va deveni important şi interesant pentru vizitatorul care are un arsenal întreg de instituţii unde poate să petreacă timpul liber şi să-şi completeze cunoştinţele despre un fenomen sau altul” [8].

Având în vedere această situaţie din sistemul muzeal, Ministerul Culturii al Republicii Moldova a creat un grup de lucru care a elaborat la sfârșitul anului 2012 o *Propunere de politici publice privind modernizarea şi eficientizarea activităţii muzeelor*. Aceasta are câteva compartimente în care este analizată situația din domeniu, ajungându-se la concluzia că „ineficienta mecanismului de management al instituțiilor muzeistice, finanțarea axată pe menţinere, nu pe dezvoltare, reglementarea rigidă a domeniului de către stat (stabilirea centralizată a preţului), nevoia de resurse umane înalt calificate şi de laboratoare specializate pentru restaurarea pieselor de patrimoniu conduce la capacitatea slabă de valorificare a patrimoniului muzeal şi la expunerea în atenţia publicului a doar 6,8% din patrimoniul existent, fapt care conduce la dezinteresul publicului larg faţă de muzeu” [9].

În urma analizei stării de lucruri din instituţiile muzeale subordonate Ministerului Culturii, autorii *Propunerii* stabilesc concomitent cauzele şi efectele problemei, menţionând printre cauze finanţarea precară, ce acoperă doar articolele de salarizare şi întreţinere a edificiilor, lipsa unui management bazat pe politici de marketing etc.

În muzeele republicii preţul de intrare este unificat şi reglementat de stat. Este un preţ mic şi menţinerea lui creează un cadru nefavorabil pentru perceperea valorii muzeului. Cercetarea efectuată în august 2012 cu privire la predispoziţiile vizitatorilor de a achita intrarea în muzeele naţionale a demonstrat însă că vizitatorii recunosc unanim caracterul simbolic al taxelor de intrare şi sunt de acord cu majorarea preţurilor la bilete. În ceea ce priveşte marketingul, nu există în muzeele naţionale politici de marketing, muzeele nu au un plan de promovare a produsului cultural. Unele muzee au ales calea cea mai uşoară de a obţine venituri – darea în chirie a spaţiului muzeal, şi mai trist, a spaţiului expoziţional, pe ani de zile. Majoritatea instituţiilor nu dispun de spaţii pentru magazine.

O altă problemă care urmează a fi rezolvată este deficitul de cultură elementară a consumului de cultură în Republica Moldova, ceea ce duce la scăderea permanentă a numărului de vizitatori. În afara de aceasta, este slab dezvoltat turismul intern şi internaţional. Obiectivul general al *Propunerii* este eficientizarea activităţii muzeelor prin fortificarea capacităţii de gestionare şi valorificare a patrimoniului muzeal, prin lărgirea accesului publicului la valorile culturale deţinute de instituţiile muzeale.

La 28.08.2012 a fost aprobată o nouă hotărâre a Guvernului Republicii Moldova privind modificarea şi completarea Hotărârii Guvernului nr.311 din 12 decembrie 2005 care se referă la modificarea taxelor de intrare în muzeu. Conform modificărilor operate, preţul biletului se măreşte de la 3 la 10 lei. Potrivit sondajului realizat de către Ministerul Culturii în august 2012, preţul biletului de intrare ar trebui să fie între 13-26 lei. Respondenţii s-au arătat dispuşi să achite un preţ mai mare pentru intrare decât cel pe care l-au achitat la momentul chestionării, mai ales dacă expoziţiile muzeale ar satisface interesele şi nevoile acestora.

Propunerea cuprinde trei opţiuni. Una dintre acestea este intitulată „Managementul informat bazat pe performanţe şi dezvoltarea componentelor antreprenoriale (marketing) şi educaţionale ale muzeelor”, cu obiective exacte ce urmează a fi realizate. În plan structural, opţiunea prevede modificarea a trei componente și anume:

- procedura de angajare a directorilor de muzeu;
- autonomia muzeelor în stabilirea preţului de intrare în muzeu;
- dezvoltarea capacităţilor antreprenoriale (de marketing) ale administraţiei muzeelor.

Opţiunea prevede şi acordarea de autonomie muzeelor în stabilirea taxelor pentru serviciile prestate. Fiecare muzeu va avea dreptul să stabilească propriul preţ de intrare în instituţie, Ministerul Culturii va stabili cuantumul minim şi maxim pentru toate instituţiile. Aceste cuantumuri vor fi indexate anual până la 1 aprilie, reieşind din rata inflaţiei pentru anul anterior. Vor fi păstrate două zile de odihnă pe lună cu acces gratuit. Fiecare muzeu va stabili taxe pentru serviciile suplimentare, conform specificului său.

Dezvoltarea componentei antreprenoriale, de marketing presupune:

- crearea unui centru de formare continuă pentru muzeografi şi directori de muzee;
- elaborarea şi lansarea strategiei de marketing al muzeelor;
- diversificarea serviciilor oferite de muzeu;
- dezvoltarea parteneriatelor public-privat pentru consolidarea infrastructurii muzeelor.

Prin această opţiune, statul va stimula muzeele să funcţioneze în calitate de întreprinzători, având obiectivul să îşi crească veniturile din propriul produs, sporindu-şi bugetul. În acest scop, în unul din muzeele naţionale va fi creat un Centru de formare continuă pentru muzeografi şi directori de muzee, unde se vor realiza workshopuri specializate pe marketing şi vânzări în domeniul muzeelor, planificare strategică a muzeelor, transfer de bune practici.

În condiţiile economiei de piaţă, este important ca un muzeu să fie permanent în căutarea unor noi surse de venituri pentru instituţie. Un magazin muzeal poate fi un mijloc real de obţinere a noi venituri. Magazinul este necesar în muzeu pentru:

- a asigura surse adăugătoare de venit;
- a asigura vizitatorul cu material informaţional despre expoziţii, colecţii, servicii muzeale;
- a-i oferi vizitatorului plăcere, or, a face cumpărături este parte a culturii umane.

Magazinul muzeului este foarte căutat de către vizitatori, indiferent de caracteristicile şi veniturile lor. Toţi sunt curioşi să vadă ce se poate achiziţiona, toţi doresc un mic suvenir pentru sine sau prieteni. „Magazinul trebuie să contribuie la realizarea misiunii muzeului. Acest lucru este posibil prin produsele oferite clienţilor. Ele pot să contribuie la educarea atât a vizitatorilor, cât şi a celor care încă nu au venit la muzeu, pot să determine realizarea unor vizite vi-

itoare, reamintesc vizitatorilor de experienţele avute şi de cunoştinţele acumulate în sălile expoziţionale" [10]. Această situaţie trebuie să fie din plin valorificată de muzeu, care poate astfel să obţină resurse financiare suplimentare, uneori importante. Gradul de satisfacţie a publicului de pe urma experienţei muzeale este direct legat de disponibilitatea sa de a cheltui mai mult la muzeu, de a reveni şi de a recomanda muzeul şi altor persoane.

Un sondaj de opinie privind necesitatea şi utilitatea magazinului a fost aplicat în perioada iulie-august 2013 la Muzeul Naţional de Istorie, folosindu-se ca instrument de lucru un chestionar de opinie. Obiectivele chestionarului au fost: estimarea caracteristicilor demografice, a nivelului de satisfacţie al vizitatorilor, identificarea de dorinţe, aşteptări, sugestii şi observaţii privind activitatea magazinului muzeal. Chestionarea publicului a oferit un vast material pentru o analiză serioasă a activităţii muzeului în general, şi, în mod special, a funcţionării magazinului muzeal. Răspunsurile la întrebările chestionarului ne-au convins că muzeul trebuie să fie în permanentă schimbare, pentru că se schimbă încontinuu lumea din jurul lui, necesităţile şi doleanţele publicului. Analizând răspunsurile, ajungem la concluzia că magazinul muzeului poate aduce un anumit profit, dar unul nu prea mare. Mai degrabă, astăzi, magazinul Muzeului Naţional de Istorie trebuie tratat ca un mijloc de exprimare a grijii faţă de vizitator. Astfel, magazinul, asigurând necesităţile cumpărătorilor, poate atrage vizitatorul la vizite repetate, deci va creşte şi numărul de vizitatori. Magazinul muzeal poate deveni rentabil numai în cazul când va fi organizată corect activitatea lui, utilizând fantezia şi imaginaţia, rezultatele vor fi bune şi se vor reflecta în creşterea numărului de vizitatori şi în majorarea profitului.

Un rol important în promovarea politicilor de marketing îl are ICOM Paris şi Comitetele Naţionale ICOM. Astfel, în toamna anului 2013, la Chişinău, ICOM Moldova, cu largul concurs şi sprijin al Muzeului Naţional de Istorie, a organizat Seminarul regional cu tema „Marketingul în muzeul contemporan – probleme şi realizări", care s-a constituit într-un eveniment important în muzeologia naţională şi regională. Conceput ca o manifestare ştiinţifico-practică, acesta a oferit prilejul întrunirii cercetătorilor ştiinţifici, muzeografilor, specialiştilor în marketing din Republica Moldova, România şi Ucraina, care au susţinut comunicări şi au pus în valoare rezultatele unor politici comerciale.

Expertul seminarului, dr. Alexandra Zbuchea (România), a prezentat o radiografie est-europeană a marketingului muzeal. Comunicările ulterioare au inserat subiecte inedite privind politicile de marketing în muzeele naţionale şi regionale, au relevat realizările şi problemele existente în domeniu şi au conturat o perspectivă de implementare a marketingului în instituţiile muzeale. Seminarul a fost unul benefic, oferind participanţilor posibilitatea de a împărtăşi colegial rezultatele obţinute, facilitând dialogul, schimbul de idei. Munca participanţilor la seminar a probat o dată în plus că strategiile de marketing trebuie elaborate pe termen lung şi adresate diferenţiat pentru diferitele segmente de public, cu programe şi servicii care să le satisfacă cerinţele şi doleanţele. Se impune o schimbare în mentalitatea şi dinamica vieţii muzeale din regiune, iar politicile de marketing pot contribui la modificări radicale în relaţia muzeului cu publicul.

Cei care îşi fac meseria în instituţiile muzeale au conştientizat demult necesitatea unor politici concrete de marketing. Astfel, în 2013 un grup de muzeografi din muzeele naţionale au elaborat un proiect de marketing intitulat „Cartierul muzeelor din Chişinău". Scopul proiectului este „implementarea unor noi strategii de marketing în muzee şi îmbunătăţirea capacităţii instituţiilor culturale de a se implica activ în câmpul educaţiei pro patrimoniu, să contribuie la coeziunea socială şi la dialogul cultural" [11]. De fapt, proiectul propune o nouă experienţă muzeală, o colaborare comună de promovare a patrimoniului cultural, a instituţiilor muzeale şi prevede crearea unui traseu cultural în centrul oraşului. Acesta din urmă va încadra nu numai muzee, dar şi alte instituţii culturale, cum ar fi teatre, biblioteci şi unităţi economice – cafenele, hoteluri etc. De menţionat că proiectul cultural „Cartierul muzeelor din Chişinău" a obţinut finanţare pentru anul 2014 pentru elaborarea paginii web, sperăm că realizarea lui va fi una benefică pentru vizitatorii muzeelor din Chişinău.

Astăzi se pune problema viabilităţii muzeului nu numai din punct de vedere cultural, ci şi economic. În timpul cel mai apropiat, sperăm, şi în Republica Moldova va conta în egală măsură succesul cultural, implicarea socială şi performanţa financiară, toate acestea condiţionându-se şi potenţându-se reciproc.

Cum rămâne însă în această situaţie cu dimensiunea spirituală, nematerială a muzeului? Evident este faptul că în domeniul culturii nu totul este comensurabil, cuantificabil. Nu orice act cultural poate fi prins în parametri matematici. Nu vom putea niciodată măsura şi nici cântări trăirea sufletească, emoţiile vizitatorului într-o expoziţie muzeală. Dar vom putea întotdeauna asigura calitatea publică a muzeului. Performanţele şi valoarea lui sunt asi-

gurate de cei care îşi fac meseria. De ei depinde şi dacă are sau va avea muzeul vizitatori, în ce măsură va rămâne în conştiinţa publicului, dacă muzeul va supravieţui în condiţiile economiei de piaţă. Pentru aceasta în muzeele lumii sunt practicate tehnicile de marketing, sunt promovate politici de marketing. Este cazul ca şi în Republica Moldova să aşezăm instituţia muzeului pe principii economice. Să promovăm tehnici de marketing. În caz contrar, riscăm să rămânem fără muzee.

E timpul ca muzeele să înceapă a câştiga în mod independent pentru a se finanţa şi din fonduri proprii. Ele trebuie să-şi utilizeze o parte din buget pentru cheltuielile de marketing şi să aibă un muzeograf responsabil de marketing. Avem certitudinea că muzeele din republică urmează să cunoască şi să aplice filosofia marketingului, să elaboreze şi să implementeze politici de marketing, pentru că anume marketingul joacă un rol-cheie în supravieţuirea şi dezvoltarea oricărei instituţii muzeale.

Bibliografie

1. Desvallées A., Mairesse F. Key Concepts of Museology. Paris: Armand Colin, 2011, p.57.

2. Марк П. Маркетинг. În: Управление музеем: практическое руководство. Москва: Союз, 2009, стр. 161-176.

3. Zbuchea A. Muzeu focus: cum să cunoaştem mai bine vizitatorii muzeelor. Bucureşti: Colias, 2008, p. 10.

4. Раньярд С. Музейный маркетинг. În: Музеи в период перемен. Санкт Петербург: Контрфорс, 1997, стр. 48.

5. Cobianu-Băcanu M. Publicul muzeal. Reflexe ale calităţii publice a muzeului. În: Revista muzeelor. Bucureşti, 1998, nr.1, p.32.

6. Balaure V. Marketing. Bucureşti: Uranus, 2000, p. 123.

7. Legea muzeelor nr. 1596-XV din 27 decembrie 2002. În: Monitorul Oficial, nr.23-24 din 18 februarie 2003, p. 17.

8. Чувилова И.В. Общество и музей: пути взаимодействия. În: Исторические экспозиции региональных музеев в постсоциалистический период. Санкт - Петербург: Алетейа, 2009, стр.186.

9. Propunere de politică publică privind modernizarea şi eficientizarea activităţii muzeelor. În: Studii de muzeologie, vol. II, Chişinău, 2013, p. 18.

10. Zbuchea A. Marketingul în slujba patrimoniului cultural. Bucureşti: Editura Universitară, 2008, p. 187.

11. Marinescu L. Cartierul muzeelor la Chişinău. În: Marketingul în muzeul contemporan – probleme şi realizări. Chişinău: Bons Offices, 2013, p. 107.

Petru Jireghea. *Peisaj de iarnă*, u/p maruflată pe carton, parchetaj, 580×650 mm, 1993.
Colecţie privată

Petru JIREGHEA, UMANISM ȘI „EXPLOZII" ÎN SERII CREATOARE

Tudor BRAGA

Născut la 15 mai 1941, în comuna Berezlogi, r-nul Orhei.

Artist plastic cu discurs în pictura de șevalet: figurativă, lucrări de gen, peisaj, natură statică, interioare, motive nonfigurative; cu operă în colecții publice și private din multe țări.

Crescut și educat la orfelinatul din Cupcini, raionul Edineţ (1947-1959). Studiază pictura la Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală" din Chișinău (1959-1962; 1965-1967).

Profesor de arte plastice la Şcoala de Arte Plastice pentru Copii „A. Şciusev", Chişinău (1968 – prezent).

Titularizat membru al UAP, secţia pictură (1972).

Laureat al premiului acordat la Expoziţia-concurs de artă contemporană „Saloanele Moldovei", de către Complexul Muzeal „Iulian Antonescu" (Bacău, România), pentru lucrarea *Mitropolia* (1999); nominalizat la Expoziţia-concurs de artă contemporană „Saloanele Moldovei", ediţia a XVIII-a, pentru lucrarea *Paștele Blajinilor* (2008); premiu la Expoziţia-concurs „Eminesciana 2014", organizată de Ministerul Culturii al RM și UAP RM.

Maestru în Artă (1999).

Portret, u/p maruflată pe carton, parchetaj, 800×605 mm, 2010. Din colecţiile autorului

Taxată drept excepţională în istoria învăţământului artistic, lucrarea de licenţă a protagonistului nostru, *Meşteri populari* (1967), ineluctabil a fost pusă sub incidenţa notificării că prezintă o elaborare inedită şi originală, şi, într-o perspectivă apropiată, se cuvine să fie achiziţionată de către Ministerul Culturii pentru colecţiile Muzeului Naţional de Artă al Moldovei.

Pe rol de autoritate, implicit, şi cel de garanţi ai înaltei note au binevoit să se releve notorietăţi creatoare din arta plastică contemporană, cum sunt Lazăr Dubinovschi, Mihai Grecu şi Valentina Rusu-Ciobanu în chiar timpul susținerii lucrării vizate. Această creaţie a fost expusă numaidecât la manifestări artistice indigene şi la scara URSS. De fapt, realizarea rămâne piesă de rezistenţă nu doar în palmaresul autorului. Lucrarea probează cota picturii atinsă în ultima treime a secolului al XX-lea.

Sigur de sine, tânărul plastician încă din copilărie învedera calităţi ieşite din comun. Când executa abil la bara fixă, bunăoară, figura „soarele", într-o direcţie şi, la fel, în cealaltă, mai mult chiar, stăpânea cu siguranţă şi poziţia de sus fixată, întrebându-i în glumă pe colegii săi de şcoală încotro să se avânte. Însă, îndărătul acestor fapte autentice, aflăm o biografie plină de momente dramatice şi documentări deformate ce îi falsifică identitatea. Se ştie, de exemplu, că este născut la Chişinău, pe când în documente este trecut că s-a născut în satul de unde îi proveneau părinţii, ajunşi în situaţia de a fi fost descalificaţi de drepturile lor cetăţeneşti în timpul ocupației sovietice, expulzaţi din Chişinău la baştină, apoi condamnaţi, iar fiul dânşilor, dus la Orfelinatul din Cupcini, raionul Edineţ. Aici a urmat şapte clase la şcoala din Chetroşica, iar clasele a VIII-a – a X-a la Parcova, raionul Edineţ.

Mai aflăm şi momente stimulatorii, ca în cazul când, fiind în clasa a V-a, profesorul de biologie Vitalie Costriţchi le-a cerut elevilor să deseneze pe o filă un purcel. Eroul nostru a complementat spaţiul din jurul fiinţei alese de profesor drept obiectul sarcinii ca să fie zugrăvită cu tot soiul de animale şi păsări care erau crescute în mod firesc în gospodăriile individuale ale ţăranilor din împrejurimi. Sclipirile fanteziei şi îndemânarea elevului au fost generos lăudate de profesor, imediat urmând expunerea desenelor sale în atenţia întregii şcoli. Din acel moment dânsul a devenit somitatea instituției. Apoi, la cererea expresă a directorului Arakceev Ivan Petrovici, a executat pentru şcoală diferite lucrări, în efect, fiind distins cu varii premii.

În anul 1959, se înscrie la Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală". Primul an de studii

Belşug, u/p, 150×112 cm, 1974.
Din colecţiile MNAM

îl urmează cu profesorul Vasile Ţehmister. Erau vremuri când viaţa socială şi culturală se derula dezlânat, în salturi caleidoscopice şi contradictorii. Anul doi de studii îl urmează cu Anatolie Grigoraş, Filimon Hămuraru, Demian Lazarevici Iancu, Anatolie Kolceak, Olga Orlova, Ernest Simakov. Anul III şi IV, cu Filimon Hămuraru şi Olga Orlova. Anul IV şi V cu Ion Stepanov. Tocmai este perioada când nu-l impresionează şi nu-l distrage forfota din jur, deoarece îşi întocmeşte şi respectă un program propriu al evoluţiei personale. Studiile, lectura şi muzica clasică îl preocupă, subţiindu-i ţinuta intelectuală. În detaliu, studiile urmate sub tutela lui Filimon Hămuraru i-au altoit gustul pentru discursuri plastice narative, minuţios elaborate. De exemplu, a exersat cu migală la executarea ilustraţiilor la *Hai, Murgule, hai*, nuvelă de Ion Druţă.

După serviciul militar, a revenit la studii în 1965, avându-l în calitate de profesor pe Ion Stepanov, proaspătul absolvent al Academiei Naţionale de Arte Plastice din Kiev. În chiar debutul anului 1967 îi este aprobat proiectul lucrării de licenţă tocmai pe fundalul când la Chişinău se desfăşura o amplă şi inovatoare expoziţie personală a plasticianului Mihai Grecu. Sub impulsul autorităţii, prestigiului şi influenţei exercitate de Maestru, tânărul plastician se hotărăşte să schimbe radical modalităţile interpretării lucrării de licenţă, fiind deja demult călit ca să nu cedeze în faţa greutăţilor şi impedimentelor. Persevereazǎ pe vectorul schimbării ce şi-a asumat-o în ciuda opoziţiei care venea din partea profesorului oficial şi a comisiei ce aprobaseră deja proiectul. Intră nemijlocit în contact cu ilustrul maestru al penelului, totodată, înzestrat cu un deosebit talent pedagogic. Colaborare care s-a dovedit a fi fost rarisim de fructuoasă! Concret, Mihai Grecu acceptă să ghideze acţiunile talentatului său învăţăcel.

Acesta dovedeşte aviditate pentru schimbări şi înnoiri tot mai multe. Astfel, a configurat studiul *Meşteri populari*, o lucrare de o ţinută monumentală magistrală. Motivele inspirate după multiple realităţi concrete ce ţineau de creaţia populară capătă o interpretare originală sub un şir de indici calimetrici. Mai întâi, compoziţional apelează la iconografia motivului „Adam şi Eva”, de inspiraţie literară. Iconografie care în cultura plastică europeană s-a constituit în câteva versiuni. Însă plasticianul nostru recurge la reinterpretări şi transformări ale eroilor săi care evită să evolueze din inerţie, dorindu-se personaje hotărâte către acţiuni făuritoare.

Totuşi, acea notă, surprinsă în arta Renaşterii, a Ţărilor de Jos, a Ţărilor din Nord, dar mai ales a post-Renaşterii, – expresia de îngrijorare, de angoasă şi neîncredere în sine –, în opera autorului este perpetuată. Adică, într-o lume dominată de lumina zilei, de culori briante, cu virtuozitate modelate şi

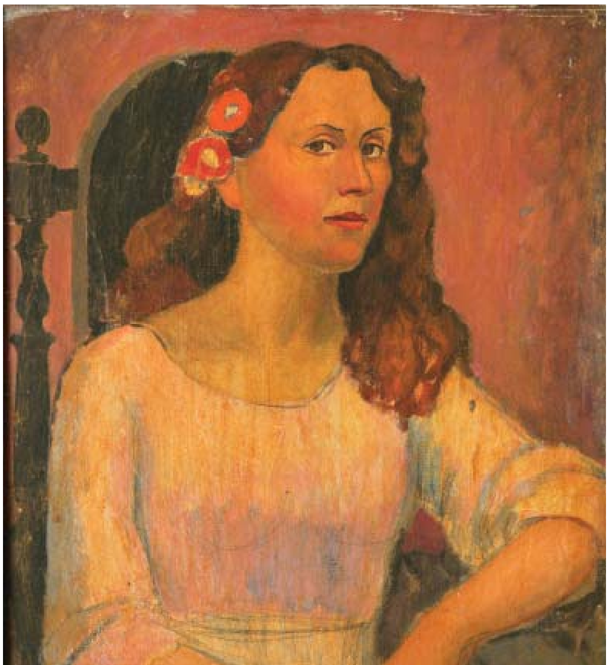

Meşteri populari, u/p, 127×102 cm, 1967.
Din colecţiile MNAM

Pastele Blajinilor, u/p, 850×850 mm, 2009.
Din colecţiile Complexului Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău, România

modulate, este indus în contrapunct şi acest element devenit între timp indispensabil antinomiilor ce definesc filosofia existenţială a omului modern. Aici în fapt, aflăm, în mare, chintesenţa motivaţiei creative a plasticianului, care a rămas devotat tradiţiilor figurative în configurarea limbajelor sale plastice, a unor lucrări cu caracter de fabulaţii simbolice, fie portret, fie natură statică, fie peisaj ş.a. Strălucirea

Portretul necunoscutei, tempera pe carton, 500×400 mm, 2009. Din colecţiile autorului

cromatică în cadrul unei reţele geometrice complex elaborate o aflăm în continuare în piesa *Claca*.

Deşi culoarea este explorată cu multă atenţie, însă în apanajul creatorului pe rol definitoriu se impune preocuparea de a elabora, începând cu anul 1969, serii de lucrări cu motive/elemente comune.

În lucrarea *Luxuranţă*, repetiţiei în recurenţă şi simetrie prin translaţie i se opun simultan două culori complementare – oranjul şi verdele, care sunt manevrate în modelarea unui posibil tablou al unui segment din Univers care îndeamnă să distingem Cosmosul după Bing-Bang. Legătura binomică între teluric şi cosmic, în formă de extindere a termenului secund, este invocată în ţesătura imaginii spre a ne sugera măreţia geniului creator uman, precum se poate decodifica din lucrarea *Mănăstirea Hârjauca.*

Autorul manevrează acelaşi gen de premise în alte chei şi alte măsuri, în alte colorituri şi mişcări spre a ne orienta gândirea noastră către pătrunderea faptului că firea umană este deopotrivă dispusă către acţiuni iraţionale şi malefice, precum permit să se observe elementele din lucrarea *Clopotniţa* (este vizată distrugerea în 1963 a unui element din ansamblul Catedralei Mitropolitane din Chişinău).

Structura textelor ce le configurează în tablourile sale se eşafodează pe stăpânirea virtuoasă a materialelor şi calităţilor la care recurge. De exemplu, *Biserica albă, Iaşi.* Opoziţia acromurilor alb şi negru, încadrate în forme geometrice ce se reiterează scărit în ascendenţă, conform unei axe uşor înclinate spre dreapta, comportă în alianţă cu noţiunile suprematiste judecăţi despre absolut şi zero, despre infinit şi puritate. Acromurile, raportate la elementele cromatice induse în structura imaginii, amplifică textul care atinge desăvârşirea atunci când în partea spre stângă sus este indusă signaletic silueta unei biserici, – insignifiantă în raport cu proporţiile pânzei. Aici artistul îşi încheie repertoriul elementelor constitutive spre a-şi lămuri o judecată de valoare asupra întrebărilor: Dar care ar fi sensul existenţei Omului pe pământ?

Astfel, se relevă o altă trăsătură în creaţia plasticianului, una în cu totul altă formulă, minimalistă la paroxism: *Biserica albă* ne permite s-o surprindem. Dominată de alb şi griuri uşor nuanţate cromatic, suprafaţa pânzei se diferenţiază calitativ şi cantitativ prin alternanţe de zone acoperite cu straturi în formă discretă cu cele generos împovărate cu suprapuneri de pastă a culorii.

Ar rezulta oare din abordările expuse până aici că Petru Jireghea este un model de infailibilitate? În Noul Testament deja avem un model absolut exemplar de răspuns la atare întrebări.

Petru Jireghea a dat multiple exemple de umanism, solidaritate cu oamenii din preajma şi din jurul său. În primul rând, în relația cu discipolii. Din 1968 şi până în prezent, este profesor la Școala de Arte Plastice pentru copii „A. Șciusev" din Chișinău, având elevi remarcabili, cu personalitate distinctă, cum bunăoară o confirmă palmaresul plasticienilor Tudor Golenco, Mihail Nagorniac şi Andrei Negură.

Note

„... îl cunosc pe Petru Jireghea din anul 1967, din timpurile când îşi elabora lucrarea de licenţă Meşteri populari. Deoarece comunicam, l-am pus pe tânărul plastician în faţa disjuncţiei: sau execută lucrarea în cauză drept o încununare a întregului proces de învăţământ, – în sensul de a da expresie cunoştinţelor acumulate în timpul studierii desenului, picturii şi compoziţiei, sau conferă o tratare proprie filosofică acestei elaborări.

Tânărul plastician a preferat să urmeze calea secundă. A fost notificat superlativ şi a expus-o în anul 1972 în oraşul Moscova."

Mihai Grecu (1972)

Bibliografie (selectiv)

1. Moldova. Arta contemporană. Curator: Zbârnea, Tudor. Catalog. Chișinău: Ed. Atelier, 2006.

2. Bienala Internaţională de Pictură – 2009 Chișinău. Catalog, curator: Tudor Zbârnea. Chișinău: editor Bienala Internaţională de Pictură, 2009.

3. Colesnic Iu. Colegiul Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală". Ghid enciclopedic. Chișinău: Editura Museum, 2008.

4. Saloanele Moldovei, ediţia a IX-a. Chișinău-Bacău-Bucureşti. Catalog. Chișinău, 1999.

5. Saloanele Moldovei, ediţia a XVIII-a. Catalog. Chișinău, 2008.

6. Zbârnea T. Salonul de toamnă, 2005. Concursul Naţional în domeniul Artelor plastice, Ediţia I. Organizator: Ministerul Culturii şi Turismului al RM, Muzeul Naţional de Artă al Moldovei, Uniunea Artiştilor Plastici din Republica Moldova. Catalog. Chișinău: Atelier, 2005.

Microunivers personal, u/p, 600×650 mm, 1985. Din colecţiile UAP RM

UN TEZAUR DE SURSE ISTORICE UNICE

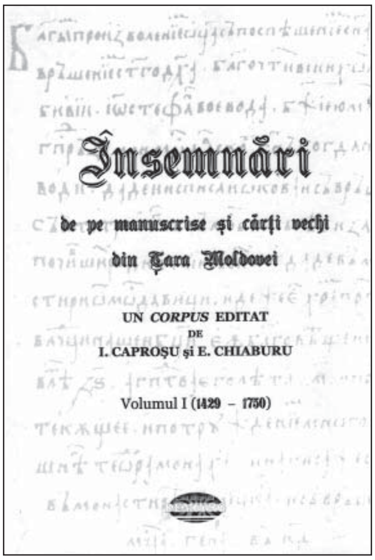
(Către jubileul de 80 ani al Profesorului Ioan Caproşu)

Membru corespondent al AŞM
Demir DRAGNEV
*Dr. **Teo-Teodor MARŞALCOVSCHI***

În ultimele decenii, izvoarele cercetărilor în domeniul istoriei medievale și moderne timpurii a Țării Moldovei s-au îmbogățit și s-au diversificat substanțial. Au apărut noi colecții de surse inedite. Un mare merit în această privință îi aparține profesorului universitar Ioan Caproșu, membru de onoare al Academiei Române, personalitate marcantă a științei istorice românești contemporane, care la 26 august anul curent împlinește onorabila vârstă de 80 de ani.

La acest popas jubiliar, savantul vine cu un bilanț impresionant de realizări în domeniul cercetării științifice și al editării de documente, care sumar (conform calculelor noastre) includ un volum greu de imaginat – circa 16 500 coli de autor. Cercetător științific, şef de secție la Institutul de Istorie și Arheologie din Iaşi (1978-1986), profesor la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi (din 1979), decan al Facultății de Istorie (1990-1996), Visiting Professor la Universitatea de Stat din Portland-Oregon (SUA) și la Universitățile din Londra și Cambridge (Marea Britanie) (1981-1986), domnul profesor Caproşu este considerat în mediile academice drept un creator de Școală Istoriografică. Din primii ani de activitate științifică, s-a inclus plenar în realizarea „Colecției Naționale de Izvoare Diplomatice Medievale", editând în colaborare masivele tomuri ale seriei moldovenești din „Documenta Romaniae Historica". A urmat apoi participarea la editarea în mai multe volume a seriei „Documenta Linguae Dacoromanorum", inclusiv a *Bibliei de la București* (1688) (în patru volume în colaborare cu Universitatea din Freiburg). Acest monument literar, conform filologilor, „a consacrat unitatea de limbă a românilor despărțiți politicește ".

În contextul preocupărilor sale din ultimele decenii se înscrie și publicarea a zece volume de *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, dar și a trei volume de materiale din arhive privind activitatea vistieriei Țării Moldovei (până la 1826), numite *Sămile Vistieriei.* La acestea ar trebui să adăugăm participarea la editarea de documente și registre din bogatele fonduri arhivistice de surse referitoare la Țările Române de la mănăstirile ortodoxe de la Muntele Athos, apoi editarea a trei volume de *Documente Bucovinene* transcrise de Teodor Balan, publicarea recentă a corpusului (4 vol.) *Însemnări de pe manuscrise și cărți din Țara Moldovei* (în colab. cu E. Chiaburu) [1] etc.

Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei: un corpus/ I. Caproşu, E. Chiaburu. – Iaşi: Casa Editorială Demiurg, vol. I (1429-1750), 2008 -667 p.; vol. II (1751-1795), 2008 -669 p.; vol. III (1796-1828), 2009 -750 p.; vol. IV (1829-1859), 2009 -694 p.

Înainte de a prezenta ultima publicație de surse (cu un conținut specific) vom mai menționa că profesorul Ioan Caproșu a adus contribuții substanțiale la studierea artei medievale a Țării Moldovei (monografiile: *Biserica Arbure*, V*echea Catedrală Mitropolitană din Suceava*, *Iașii Vechilor Zidiri* (ultima în colab. etc.) și la studierea vieții economice din Moldova medievală, a relațiilor ei comerciale cu orașul Brașov. A semnat multe articole, recenzii, compartimente în lucrări de sinteză, a editat manuscrisele operelor unor cunoscuți istorici plecați din viață (Al. I. Gonța, Const. A. Stoide). A fost redactor al „Anuarului Institutului de Istorie și Arheologie" din Iași, membru al redacțiilor multor reviste științifice din țară și de peste hotare, inclusiv al revistei „Destin românesc" (Chișinău-București), „Revista de istorie a Moldovei" (Chișinău) etc. A fost distins cu premii ale Academiei Române („Nicolae Bălcescu", „B. P. Hasdeu"), Ordinul „Meritul cultural" în grad de Ofițer etc.

În anul 2000 i s-a conferit titlul de „Doctor Honoris Causa" al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă" din Chișinău, iar în 2013 a fost decorat cu cea mai înaltă distincție a Academiei de Științe a Moldovei – medalia „Dimitrie Cantemir".

Începând cu anii 1960 și până în prezent, prof. Ioan Caproșu întreține relații de colaborare științifică cu istoricii din Republica Moldova. Conduce frecvent teze de licență și de doctorat ale mai multor tineri istorici basarabeni, a recenzat teze și lucrări editate la Chișinău și a participat aici la un șir de conferințe și simpozioane științifice internaționale.

În continuare ne propunem să prezentăm succint o ediție originală de documente unice, publicată recent de Ioan Caproșu și Eugenia Chiaburu (menționate supra), care pune în circuitul științific însemnările a diferitor persoane din sec. XV-XIX, lăsate pe cărți manuscrise și tipărite. Problema importanței acestor surse a atras demult atenția cercetătorilor. Marele istoric Nicolae Iorga nota că pe parcursul secolelor oamenii de rând, îndeosebi preoții, „pun pe hârtie tot ce ştiu, din simplul impuls instinctiv de a nu lăsa ca faptele să se piardă, ori din nevoia de a face și pe alții necunoscuți, martori ai suferinţelor, isprăvilor și întâmplătoarelor bucurii ale lor". Ele reprezentau o „Istorie prin cei mici", o „notă exactă a sufletului țării în deosebite vremuri și clase deosebite"[2]. Pe parcursul mai multor ani, a colectat din arhive, secții de manuscrise și de carte rară din biblioteci din țară și de peste hotare aceste crâmpeie de gândire populară, înmănunchindu-le în patru voluminoase tomuri, fiind ajutat de discipola sa Eugenia Chiaburu.

Calculele noastre arată că referitor la 430 de ani (1429-1859) au fost evidenţiate 11 548 de însemnări. Dinamică este prezentată în tabelul ce urmează:

Secolul	**Anii**	**Nr. anilor**	**Nr. însemnărilor**	**Media anuală**
XV	1429-1500	72	71	0,99
XVI	1501-1600	100	251	2,51
XVII	1601-1700	100	693	6,93
XVIII	1701-1800	100	4 013	40,13
XIX	1801-1859	59	6 520	110,51
Total:	1501-1859	431	11 548	26,79

Din tabel reiese că numărul notiţelor de la un secol la altul creşte încontinuu. Astfel, dacă în 1429-1500 media anuală alcătuia 0,99, apoi în 1801-1859 atinge cifra de 110,51, sau de 112 ori mai mult. Este un indice care demonstrează includerea treptată a Moldovei în procesul de modernizare, tendinţa mai pronunţată a populaţiei faţă de carte şi valorile culturale în genere.

Până la mijlocul sec. al XVII-lea însemnările se aplicau numai pe manuscrise, iar după apariţia tiparniţelor – şi pe cărţi. Anii '20-'30 ai sec. al XVIII-lea atestă creşterea numărului de biblioteci particulare. Posesorii, cu diverse ocazii, aplicau frecvent inscripţiile personale. Cărțile erau de două tipuri – *confesionale* şi *laice*. Din cele religioase, care numeric dominau, făceau parte *culegeri antologice creştine (antologhioane)*, *apostole* [3], *bogorodicine, catavasiere* [4], *cazanii* [5], *cântări* [6], *ceasloave* [7], *cuvântări*, *evanghelii* [8], *liturghiere* [9], *mărturii* [*10*], *mineie* [11], *octoihuri* [12], *paterice/otecnice* [13], *prohoade* [14], *psaltiri* [15], *tetraevanghelii* [16], *tipicuri* [17], *trebnice/molitvenice* [18], *trioduri* [19], *paterice/otecinice* [20], *sinaxare* [21], *testamente vechi* [22], *testamente noi* [23] ş. a. Cărțile laice cedau considerabil, din care evidenţiem *pravile* (legi), *miscelanee*, *didahii* (de morală), *hronografe*, poezii, proză, *sinopsise* (necinematice) etc.

Prima menţiune scrisă cunoscută este aplicată pe un *Tetraevanghel* în 1429, martie 13, păstrat la „Bodleian Library" (Oxford, Marea Britanie) şi se referă la domnia lui Alexandru cel Bun (1400-1432). Aici se spune că «въ *д(ь)*ни бл*(а)*гочестиваго *и Х(*рист*)* олюбиваго *г(*осподи*)*на Ио Александра воеводы господаръ весеи Земли Молдовлахийскои *и* бл*(а)*гочестивои его *г(*оспо*)*джи Марины» [24] („în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului domn Io Alexandru voievod, domnul întregii Ţari a Moldovlahiei, şi a binecinstitoarei sale doamne Marina"). Cartea a fost scrisă „cu mâna lui Gavriil monahul" (Gavriil Uric). Denumirea țării, ca și în alte documente eclesiastice, denotă caracterul ei românesc („valah"), adică „Țara Românească Moldova", fapt ocolit de istoriografia sovietică.

Un set de inscripții se referă la diferite evenimente politice interne și externe: luptele dintre pretendenții la tron, înfruntări cu invaziile militare etc. Vom cita doar câteva exemple. Însemnarea pe ms. *Ioan Gură de Aur, Cuvântări. Mărgăritar* (păstrată în Biblioteca Academiei Române) notează un eveniment politic concret cum: «отсъче сиа глава Стефана воеводи... сына Александра воеводи» („s-a tăiat capul lui Ştefan voievod... fiul lui Alexandru voievod"). Pedeapsa a avut loc în 1447 iulie 16 „şi a fost îngropat în mănăstirea Neamţ" [25] cu toate onorurile domneşti.

Pe o *Evanghelie* (ms. M-rea Neamţ, păstrată în Muzeul Naţional de Artă a României, Bucureşti) se reia o pagină glorioasă din activitatea lui Ştefan cel Mare – zdrobirea oastei regelui polon Albert, care atacă Moldova în 1497 («и разби его на Козминь... въ че*(*твръть*)к* въ *д(ь)*нъ Светаго Димитрйя» – „şi

l-au bătut la Cozmin... joi în zioa de Sfântul Dumitru”)[26]. Apoi urmează inscripția: „Şi a scris acest Tetraevanghel... mitropolitul Teoctist şi l-a dat sfintei mânăstiri a Neamţului pentru rugăciunea sa şi a celor ce vor ceti pe el şi vor asculta cu osârdie” [27] (reproducem în traducere din limba slavonă) [28].

În mod dramatic sunt redate evenimentele din anul 1538, când Ţara Moldovei este nevoită să cedeze în faţa otomanilor. Însemnarea de pe Tetraevanghelul de la Humor (Homor) (ms. păstrat la Muzeul Naţional de Istorie, Bucureşti) consemnează acest eveniment în felul următor: Atunci «быст вънегда аустръми сиа тоурскыи съ всиа землее весточное страное *и* татарское *и* угровлахйиское на обубъдною Молдавской Земли въ д(ь)ни г(о) с(по)д(и)на Петра воевода и устраши с(иа) всиа земля а мы Хоморстйи калугери страха ради прилучившаго с(иа) земли послали есмо със Тетроеу(ан)г(е)ль в Угорскою Земли» („s-a ridicat împăratul turcilor cu toată ţara sa, cu ţinuturile răsăritene şi cu cele tătăreşti şi cu cele ale Ugrovlahiei (Valahia – n.n.), asupra bietei Ţări a Moldovei, în zilele domnului Petru voievod, şi s-a speriat toată ţara, iar noi, călugării de la Homor, din cauza fricii care cuprinsese ţara, am trimis acest Tetraevanghel în Ţara Ungurească (în Transilvania – n.n.)”) [29]. În continuare, Petru Rareş, după ce a recunoscut suzeranitatea otomană, primeşte sceptrul («скиптри»), steagurile («стъгове») şi a venit cu ajutorul turcilor la domnie, iar *Tetraevangheliul* a fost adus și dat mănăstirii Humor. Această însemnare, cu siguranţă, a fost executată în septembrie-octombrie 1538.

Din inscripții rezultă că ele erau aplicate pe cărţi vechi și manuscrise donate centrelor de cult ortodox în scopul de a aminti evenimentele memorabile din trecut și de a pomeni persoanele care au făcut donația: «сйиа книга рекумйи Псалтир купил рабу Б(о)жйа Козма от сила Въльни и жина ег(о) Тодосйиа и дал на ийиа осим талери сребрних йако да бъдет им помано и чадих им» («această carte numită Psaltire a cumpărat-o robul lui Dumnezeu Cozma din satul Văleani şi femeia lui Teodosia şi a dat pe ea opt taleri de argint ca să le fie pomană şi copiilor lor»), datată cu 1594 septembrie 6 (BAR, Bucureşti) [30].

O serie de însemnări caracterizează aspecte economice şi financiare, sistemul de impozitare din Moldova. Pe un *Triod* (Bucureşti 1798 octombrie 22) din s. Călăraşi, j. Lăpuşna este scris „şi să ştie că acest Triod a satului Bărăiacul iasti a bisericii den sus ci să prăznueşti hramul ierarhului Nicolai şi s-au cumpărat de săteni, cine cât s-au îndurat... Ierei Ştefan, am scris”. Au fost strânşi 6 lei 78 parale de la 90 enoriaşi, în medie câte 7,5 parale la un contribuabil [31]. Se vede clar că ţăranii dispuneau de resurse băneşti modeste. Altfel se prezintă selectarea banilor în oraşe. Un *Apostol* (Blaj, după 1814) a fost vândut enoriaşilor din Chişinău, însemnându-se în condică banii depuşi: „Dănilă starostele, 1 leu; Ion Vrabie, 1 leu; Sămion cojocar, 30 parale; Apostol Rusu, 20 parale; Lupu cojocar, 10 parale; Mihai ciubotar, 10 parale; Apostol Său, 20 parale; Vasile a Neculăsei, 1 leu; Ion Pleşa, 20 parale; Vasile Savin, 1 leu; Ilie vacari, 30 parale; Ion Mihălache, 1 leu; Vasile Ursu, 1 leu; Ioniţă Istrati, 1 leu; Ioana vădana, 30 parale; Toader Pintilei, 1 leu; Parfene a Cârstânii, 1 leu; Vasile Bunic, 1 leu; Maftei a Păvăloai, 20 parali; Luca Tomi, 10 parali; Toader Vreme, 20 parale; Ion, Andrei, Toma, 20 parale; Gavril sin More mazil, 14 lei; Roman Savin, 1 leu; Nichifor Cepuc, 20 parale; Gavriliţă, 10 parale; Neculai Ciubotar, 20 parale; Ghiorghe Dodu, 1 leu; Dănilă Vărzari, 20 lei; Vasile Dănilă 20 parale” [32]. În total au fost colectaţi 49 lei şi 10 parale, în medie câte 1 leu şi 64 parale sau de 21,85 ori mai mult decât în s. Bărăiacul.

Mai multe însemnări reprezintă tentaţii poetice ale posesorilor de manuscrise şi cărţi vechi care, anexate la scrierile lui Dimitrie Balica comisul, descoperă talente de a rima verbul românesc. Ioniţă Ursul logofăt pe *Întâmplările lui Tarlo* (ms. de la bis. Sf. Vasile din Tătăraşi, Iaşi, 1806 decembrie 10) ne prezintă o creaţie literară proprie: „Zioa când se luminează, /Şi-ş ravarsă a sa rază, /Nu ştiu ce zâdiri a fi /Care nu o va iubi! /Numai un nesămţitoriu! /Ce n-are ştiinţă de amoriu. /Trandafirul ce folos /Că esti cel mai frumos /Dintre florile din lume! /Dacî între spini-i bagat /Şi de ghimpi înconjurat /Îi auz numai de nume!” [33].

La Biblioteca Naţională a Republicii Moldova, potrivit sursei analizate, se păstrează un *Penticostar* cumpărat de enoriaşii bisericii s. Corăstăuţi (azi – r-nul Ocniţa) pe 11 aprilie 1811 „care se numeşte a bisericii, neavâd nimeni a zice că este a lui, fiindcă este bisericească” [34]. Starostele bisericii din s. Valea Trăisteni (azi r-nul Nisporeni), Ioan Vasilievici Samoilă, a cumpărat de la preotul Căsanii din s. Vărzăreşti un *Molităvnic* (Ms., Bibl. Centr. a Univ. din Iaşi) şi „s-au dat pentru poman<ă> la biserica...,cu hramul Sfântii Adormiri, la anul 1844 april<ie> 13 zile, în faţa preutului Ioan Popescu” [35]. La fel procedează monahul Simeon croitoru m-rii Neamţ, care dăruieşte „o cărticică” schitului Vovodenii „spre pomenirea mea...<în> 1857 oct<ombrie> 1” [36].

În însemnările de pe manuscrise şi cărţi vechi sunt furnizate informaţii climaterice preţioase re-

feritoare la diferite perioade istorice. Pe *Neofit, Înfruntarea jidovilor* (Iaşi, 1803), spre exemplu, este scris „să se ştie de când a ploat cu piatră de dozăce de dramure de mare, luni, pe la vremea toce. 1849 aprelă în 25 zâle" [37]. Un Antiloghion scris la Râmnic în 1735 constată: „să <se> ştie...că <în s. Gura Asăului, astăzi Asău, j. Băcău> la anul 1857 s-au pus omăt la opt zile a lunii lui septembrie" [38].

Populaţia manifesta frecvent interesul faţă de lectura textelor eclesiastice şi laice, ceea ce condiţiona dezvoltarea fondului de carte colectiv şi particular, cu toate că unii alogeni aşezaţi cu traiul în Basarabia după 1812 considerau că limba ne este „destul de bogată, dar este brutală şi dezagreabilă pentru auz". [39] Interesul pentru literatură a stimulat apariţia colecţiilor de cărţi în casele nobililor, a bibliotecilor personale. Lectură se făcea şi în teren. Aceasta vine să confirme însemnarea pălămarului Catedralei din Bălţi (Catedrala Sf. Nicolae – aut.), Diomid Ivanov, care scrie „pe o voroavă de întrebări" că în anul 1857 „această sfântă carte am citit-o eu, robul lui Dumnezeu" [40]. Exemplele de mai sus confirmă că în Moldova exista atracţie faţă de scrierile duhovniceşti şi laice (versuri, apoi şi romane), iar în casele selecte se comunica în greacă, franceză şi germană. Curiozitatea e că atunci în Bălţi se anunţă în premieră prezenţa romanului în limba română. Este vorba de romanul *Polidor şi Hariti* de Dimitrie Balica comisul [41]. Volumul include şi un *Miscelaneu*, care selectează tradiţii populare din Basarabia, inclusiv din zona Bălţilor.

Inscripțiile publicate în colecție acordă o deosebită atenție evenimentelor dramatice din istoria Țării Moldovei din secolul XVIII – începutul secolului XIX: anexarea Bucovinei de către Austria (1775) și a Basarabiei de către Imperiul Rusiei (1812).

Un *Miscelaneu* (1804-1808) din 1806 noiembrie 16 informează: „să se ştii când au venit moscalii în Ţara Moldovei..., vineri sara cu pricina lui Ipsilant<i>" [42]. Notează şi un eveniment anterior: pentru că a protestat împotriva anexării Bucovinei, i s-a „tăiat capul lui Grigori Ghica voievod...la anul 1777 octombrie 1 duminică, la 12 ceasuri" [43]. Un manuscris, *Adunare de cărţi domneşti*, cu siguranţă, scris după 1818, fixează momentul fărâmiţării teritoriului Moldovei şi instaurării administraţiei ruseşti în Basarabia [44]. Pe un *Teofilact* (Iaşi, 1804) se aplică în 1806 noiembrie 17 o însemnare cu indicaţia că „moscalii au venit în Moldova şi în Valahia" [45], ceea ce înseamnă că mişcarea trupelor a impresionat autorul notei. În <1806>noiembrie 20 ruşii „au şăzut nebătându-s<e>", constată „un Minei pe lun*a iunie* (Râmnic, 1790)" [46]. Însemnarea din 1806 noiembrie 21 de pe *Înfruntarea jidovilor* (Iaşi, 1803 februarie 8) mărturiseşte că „la 1806 noiembrie 5 au venit moscalii în Moldova. Hotinul s-a închinat la 17 şi Tighina, 21<în> luna noiembrie" [47]. Un manuscris din 1806 noiembrie 25 ne anunţă „să se ştie de când au trecut moscalii în Moldova la anul 1806 noiembrie 25. Au trecut pi la Movilău la Moldova" [48]. În sfârşit, pe un *Ceaslov* (Iaşi, 1797) există încă o precizare, din nou „să se ştie de când au venit muscalii al triile rând la let la anii 1806 noiemvrie 30" şi că „Măria sa Ipsilantu<,>domn au venit cu muscalii" [49]. Prin urmare, asistăm la o serie de documentări care notează punctual cronica ocupării de către trupele țariste a teritoriilor Țării Moldovei și la actul colaborării domnului A. Ipsilanti cu autoritățile militare de ocupație.

Aria geografică inclusă în *Însemnările de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei* are tangenţe şi cu restul Ţărilor Române prin relaţii economice, politice şi sociale. Drept urmare, corpusul în cauză prezintă o cronică colectivă scrisă de popor şi se referă la multiple evenimente din secolele XV – prima jumătate a secolului al XIX-lea. Eforturile depuse de acad. Ioan Caproşu şi colaboratoarea sa Eugenia Chiaburu reprezintă o contribuţie ponderabilă în cunoaşterea mentalităților timpului, a culturii şi civilizaţiei poporului român.

Este necesar de remarcat că autorii au prelucrat şi transliterat textele vechi conform rigorilor paleografice şi fără a afecta semantica, formele frazelor şi fonemele timpului respectiv. Astfel, istoriografia şi lingvistica românească au obţinut un suport documentar autentic.

În încheiere vom menționa că și celelalte multiple și diverse colecții de surse, editate de distinsul savant, conțin materiale documentare unice, care cronometrează cele mai importante evenimente politice, interne și externe, precum și cele din viața cotidiană a societății românești medievale și moderne timpurii. La acest popas aniversar îi dorim multstimatului coleg Ioan Caproșu sănătate deplină, bucurii de la cei apropiați, activitate rodnică îndelungată în valorificarea tezaurului istoric național!

Referințe bibliografice

1. Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei: un corpus/ I. Caproşu, E. Chiaburu. – Iaşi: Casa Editorială Demiurg, vol. I (1429-1750), 2008 -667 p.; vol. II (1751-1795), 2008 -669 p.; vol. III (1796-1828), 2009 -750 p.; vol. IV (1829-1859), 2009 -694 p. (În continuare: IMCV).

2. Iorga N. Istoria prin cei mici. În: Revista istorică, 1921, vol. VII, nr. 1-3, p. 56.

3. Cărţi despre faptele apostolilor creştini.

4. Carte ortodoxă în care sunt incluse catavasii (imnuri) despre coborârea lui Cristos în infern, rugăciuni şi cântece vechi şi liturghii pentru utrenici.

5. Predici cu pasaje din Evanghelie şi povestiri creştine cu comentarii de rigoare.

6. Cântece bisericeşti de laudă (în viaţa civică – poeme epice).

7. Carte de rugăciuni şi cântece pentru diferite ore (ceasuri=Ceaslov) ale zilei. În trecut se folosea ca abecedar.

8. Partea Bibliei despre viaţa şi învăţătura lui Cristos.

9. Carte cu indicaţie la rânduiala serviciului creştin al liturghiei.

10. Cărţi de spovedanie.

11. Carte ortodoxă cu indicaţie pe zile şi luni a serviciilor divine.

12. Carte cu cântece creştino-ortodoxă pe săptămână şi zile înterpretate în opt voci.

13. Povestiri din viaţa vechilor călugări trecuţi în sfinţi.

14. Servicii creştine de înmormântare.

15. Carte în care sunt incluse cei 151 de psalmi ai regelui David din Vechiul Testament.

16. Carte care include cele patru evanghelii (Evangheliar).

17. Carte în care sunt incluse regulile creştine de oficializare a serviciilor divine.

18. Carte de rugăciuni.

19. Carte creştină de cântece şi rugăciuni din perioada celor zece săptămâni care precedează Paştii.

20. Povestiri din viaţa călugărilor trecuţi în sfinţi.

21. Carte care include pe scurt vieţile sfinţilor.

22. Parte a Bibliei care narează credinţele şi viaţa evreilor de până la naşterea lui Cristos.

23. Parte a Bibliei care include Evangheliile şi alte scrieri bisericeşti de după naşterea lui Cristos.

24. IMCV, v. I, p. 1. Textul slav este transliterat cu caracterele alfabetului rus.

25. IMCV, v. I, p. 4.

26. IMCV, v. I, p. 36.

27. IMCV, v. I, p. 37.

28. IMCV, v. I, p. 53.

29. IMCV, v. I, p. 103.

30. IMCV, v. I, p. 97.

31. IMCV, vol. III, pp. 30 -32. Pentru comparaţie: se vindea „una para de vadră" „atât la vin cât la rachiu" „şi horilcă" (Constantin A. Stoide, Ioan Caproşu. Relaţiile economice ale Braşovului cu Moldova de la începutul secolului al XVIII-lea până la 1859). Chişinău: Universitas, 1992, p. 25. Una vadră (15-16 kg) = 10 ocale (A se vedea: М. П. Мунтеан, Д. М. Драгнев. К вопросу о молдавской системе мер, în Учен. Зап. Кишинев. Ун-та, том XXXV (исторический), 1958, с. 127). Alte preţuri: „după 1798" 1 leu 20 parale=5 ocale de carne, (probabil) 10 ocale=de grăsime, 8=mazăre, 4=masline, 4=fede, 2=sari, 6=perje, 4=chinină, 7=varză şi 2=praj („aşa în textul editat", în IMCV, vol. III, pp. 21-22.

32. Ibidem, vol. IV, p. 572.

33. Ibidem, vol. III, p. 219; Teo-Teodor Marşalcovschi. Patriotismul e vechi ca neamul. În: Literatura şi arta, 2011, 27 octombrie.

34. Ibidem, vol. IV, p. 571.

35. Ibidem, p. 290.

36. Ibidem, p. 515.

37. Ibidem, p. 379.

38. Ibidem, p. 514.

39. Свиньин. П. Описание Бессарабской области (1816). În: Зап. Одесскаго общества исторiи и древности. Томъ шестой. Одесса, 1867, с. 222.

40. IMCV, vol. IMCV, vol., p. 513.

41. Teo-Teodor Marşalcovschi, Maria Abramciuc, Elena Harconiţa. Manuscrise de Dimitrie Balica comisul. Chişinău: 2013, 520 p. Rec.: Dr. Sergiu Bacalov, O frumoasă realizare a universitarilor bălţeni. În rev. Akademos, 2014, nr. 1 (32), p.161-163; Ibidem, Literatura şi arta, 2013, 3 octombrie; Anton Moraru. Problemele etnografiei populare în lucrările scriitorului basarabean Dimitrie Balica comisul. În: Literatura şi arta, 2014, 23 ianuarie ş. a.

42. IMCV, v. III, p. 216. Se are în vedere campania trupelor ruseşti din cadrul primelor faze ale războiului ruso-otoman, când domn era Alexandru Ipsilanti. Războiul finalizează cu pacea de la Bucureşti (1812) şi anexarea Basarabiei la Rusia.

43. Idem. Gr. Ghica a fost asasinat în Palatul său din Iaşi de un trimis special al sultanului pentru că a protestat anexarea Bucovinei de Casa de la Viena. Face parte din actele de colaborare dintre cele trei imperii – Habsburgic, Otoman şi Ţarist, care rupeau încontinuu teritoriile Ţărilor Române.

44. Ibidem, p.97.

45. Ibidem, p. 217.

46. Ibidem.

47. Ibidem.

48. Ibidem.

49. Ibidem, p. 218.

RECURS LA IMAGINARUL IDENTITAR: COVORUL BASARABEAN

Dr., conf. univ. ***Ana SIMAC***
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Varvara Buzilă. *Covoare Basarabene/Bessarabian carpets.* Institutul Cultural Român, Bucureşti, 2013, 252 p.

Monografia dr., conf. univ. Varvara Buzilă (Varvara Buzilă. *Covoare Basarabene/Bessarabian carpets.* Institutul Cultural Român, Bucureşti, 2013, 252 p.) a apărut dintr-o necesitate de a facilita atribuirea covoarelor basarabene în contextul internaţionalizării acestor creaţii populare, proces ce se intensifică în ultimele decenii. Cartea era aşteptată de publicul cititor din ţară, contrariat de procesul înstrăinării covoarelor şi de pierderea prestigiului ce-l aveau altădată în comunităţi. Era căutată şi de publicul din afara ei, care are acces la aceste valori, dar nu totdeauna le poate atribui şi aprecia.

Editată bilingv, în română şi engleză, având un tiraj de 1 000 de exemplare, lucrarea răspunde dezideratelor timpului şi datorită unei abordări moderne, complexe, recuperatoare. În istoriografia domeniului, cartea marchează 110 ani de la primul album de covoare basarabene, tipărit de Arbuzov la Odesa, şi un veac de la editarea primului album *Ornamente ale covoarelor basarabene* la Leipzig, avându-l ca pictor pe A. Roemer, iar ca prefaţator pe Paul Gore.

Monografia a fost prefaţată de dr. Petre Guran, ex-directorul Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chişinău, istoric, un bun cunoscător şi susţinător al acestui domeniu. Relevând ascensiunea valorică a covoarelor basarabene şi traseele răspândirii lor în lumea mare, Petre Guran încadrează lucrarea într-o nouă abordare a domeniului, precizând totodată: „Dincolo de anecdotic însă, numai o cunoaştere temeinică de natură etnologică, antropologică, pe de o parte, de factură artistică cultă, pe de altă parte, poate deschide calea unei recuperări sau reconstituiri a covorului basarabean nealterate de noi imperative ideologice” (p.8).

Sintagma *covoare basarabene* a fost aleasă pentru că aceste creaţii sunt cunoscute în Europa de la începutul sec. al XIX-lea şi până în prezent anume sub acest nume.

Cartea cuprinde un text consistent în informaţii şi analize alcătuit din 4 capitole. În primul capitol, *Descoperirea covoarelor basarabene în secolul al XIX-lea*, sunt elucidate contribuţiile majore la constituirea şi perpetuarea covoristicii basarabene. În viziunea autoarei, aceşti contribuabili sunt trei: comunităţile rurale care au ţesut de veacuri covoare şi au cunoscut bine posibilităţile tehnice şi artistice ale alesului ornamental; oamenii mai înstăriţi (boierii, mazilii, răzeşii) care motivau ţesătorii să dezvolte domeniul pentru a concura cu cel al altor tradiţii culturale şi care, în multe situaţii, au fost asimilate în măsura în care s-au potrivit preferinţelor estetice ale localnicilor. „Din această conlucrare multiplă şi coerentă au rezultat covoarele ce formează inconfundabila tradiţie basarabeană” (p.14).

Cadrul larg de cuprindere a domeniului este mereu racordat, pentru exemplificare, la colecţia Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală, care deţine în prezent peste 1 700 de covoare, fiind, precum e şi firesc, cea mai mare şi cea mai reprezentativă. În capitolul *Din istoria constituirii colecţiei de covoare* sunt puse în valoare etapele de recunoaştere şi apreciere socială a importanţei covoarelor prin expoziţii, publicaţii şi formarea colecţiilor muzeale.

În capitolul *Simbioza caracteristicilor tehnice şi practice ale covoarelor* sunt discutate competenţele tehnice ale ţesătorilor, care, în viziune UNESCO, sunt parte importantă a patrimoniului cultural imaterial. Obţinerea unor fire de bună calitate din materia primă locală pentru a ţese covoare rezistente în timp, experimentarea coloranţilor şi a mordanţilor pentru a îmbogăţi paleta lor cromatică, valorificarea tuturor posibilităţilor tehnice ale instalaţiilor de ţesut au avut ca rezultat constituirea unui fenomen distinct al covoristicii, ca parte a cunoaşterii tehnice.

După acelaşi model diacronic, autoarea analizează şi *Simbioza caracteristicilor artistice şi sim-*

bolice ale covoarelor utilizând plenar metoda structuralist semiotică. „Privite din perspectiva mentalităţii tradiţionale, covoarele ajunse la desăvârşire artistică nu au nimic în plus. Tot ce propun ca imagine este semnificativ” (p.34). În modelul lumii (*imago mundi*), înţeles ca spaţiu universal al tuturor celor existente la care gândeşte mentalitatea populară, covorul reprezintă şi el, ca şi alte creaţii ale artei populare autentice, un microunivers, susţine Varvara Buzilă. Chenarul reuneşte simbolistica apei şi a trecerii, iar câmpul central – toate câte le-au dorit să le reprezinte ţesătoarele cu gândul la cele sfinte. Căci, la acea vreme, imaginile lui aveau conţinut sacru.

În lucrare sunt analizate mai multe tipuri de ţesături, lăsate în umbră de cercetătorii predecesori. Este îmbogăţit repertoriul motivelor, iar semnificaţia acestora este descifrată şi în cadrul metatextului prezentat de covor. Cercetările de teren, întreprinse de-a lungul anilor, după metode riguroase, i-au permis autoarei să reabiliteze mai multe aspecte ale domeniului, insuficient cunoscute. „Secole la rând, motivele ornamentale ale ţesăturilor au servit ca nişte letopiseţe pentru a transmite mesaje benefice în limbaj plastic. Iată de ce şi astăzi, ca şi altădată, covoarele înseamnă mult mai mult decât obiecte textile de împodobit interiorul locuinţei. Prin intermediul ţesutului firelor de lână, meşteriţele au concentrat informaţie istorică, artistică, socială, prezentând-o într-un limbaj înţeles de toţi membrii comunităţii tradiţionale” (p.46).

În carte sunt prezentate imaginile şi paşapoartele a 100 de covoare, dintre cele mai vechi, păstrate în patrimoniul Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală. Şi lucrările anterioare despre covoare s-au bazat pe colecţiile acestei instituţii. Totuşi, ca să observăm diferenţele, trebuie să precizăm că şaizeci dintre ele cititorul le vede publicate pentru prima oară. În bună parte predecesorii au evitat covoarele pufoase ori cergile, crezându-le, probabil de influenţă străină. Dr. Varvara Buzilă citează documente istorice prin care demonstrează utilizarea cergilor în sec. al XIII-lea (p.29).

Cartea a apărut în cele mai bune condiţii grafice, cum ne-a deprins de ceva vreme Editura Institutului Cultural Român din Bucureşti, încât face cinste acestui domeniu de referinţă al culturii tradiţionale. Ea a fost apreciată imediat şi tirajul aproape că s-a epuizat, încât se poate discuta deja despre o altă ediţie. La Salonul Internațional de Carte Bookfest 2013 de la Bucureşti, unde fusese lansată în luna mai a anului trecut, a fost înalt apreciată de comunitatea ştiinţifică. Iar la Salonul Internaţional de Carte, ediţia a XXII-a, din acelaşi an, desfăşurat la Biblioteca Naţională din Chişinău, a obţinut premiul Comisiei Naţionale a Republicii Moldova pentru UNESCO.

Prestigiul covoarelor vechi basarabene peste hotare creşte odată cu descreşterea numărului acestora în republică. Pentru valorificarea complexă a domeniului nominalizat, eforturile cercetătorilor urmează să fie dublate, contribuţia lor urmând să fie multiplă. Această carte arată cât de multe putem întreprinde de acum încolo, recuperând metodic ceea ce este esenţial atât pentru domeniul dat, cât şi pentru cunoaşterea culturii şi societăţii în care covoarele au apărut, au cuprins în ele valenţele gândirii noastre plastice şi acum ne poartă cinstea departe de hotarele ţării. Cel puţin pentru această conlucrare majoră la promovarea imaginii noastre în lume, suntem datori să continuăm cercetarea aprofundată a tradiţiei covoarelor care stă la baza tapiseriei moderne. Cartea dr., conf. univ. Varvara Buzilă deschide noi perspective asupra acestui fenomen.

ЗНАЧИМЫЙ ВКЛАД В ГАГАУЗОВЕДЕНИЕ

Член-корреспондент АНМ
Владимир ЦАРАНОВ

Елизавета Квилинкова. *Православие – стержень гагаузской этничности* (Комрат-София: Tip. Centrală, 2013, 872 с.)

Проблема изучения особенностей этнической идентичности и традиционной духовной культуры любого народа и в настоящее время является актуальной, поскольку позволяет понять причину сохраняющегося культурного многообразия на фоне происходящих глобальных процессов. С начала 1990-х гг. исследователи разных стран стали уделять особое внимание изучению причин всплеска этничности и роста религиозности у населения постсоветского пространства. В связи с протекавшими процессами они подчеркивали, что в массовом возрождении религиозности проявляется «культурообразующая функция» традиционных конфессий. Все исследователи сходятся во мнении, что в современный период религия оказывает значительное влияние на все духовные и культурные процессы. В связи с этим радует то, что такого рода исследования, способствующие эффективному диалогу культур, проводятся в рамках Института культурного наследия Академии наук Молдовы.

В данной области успешно занимается изучением проблем этнокультурной идентичности гагаузов Республики Молдова Е. Н. Квилинкова. После успешного окончания в 1991 г. исторического факультета Московского Государственного университета им. М. В. Ломоносова, она стала настойчиво изучать, в качестве научного работника Молдавской Академии наук, духовную культуру и этническую историю гагаузов. В 2002 г. Е. Н. Квилинкова защитила кандидатскую диссертацию, а в 2008 г. – диссертацию доктора хабилитат истории. За период своей научной деятельности ею было опубликовано 7 монографий, а также сборник гагаузских народных песен. Особо значимым представляется то, что все опубликованные работы, в том числе более 170 научных статей, написаны на основе собранного ею лично полевого материала, впервые вводимого в научный оборот. Они содержат новые научные наблюдения, выводы и знания.

Рассматриваемая ниже монография Е. Н. Квилинковой «Православие – стержень гагаузской этничности» (Комрат-София: Tip. Centrală, 2013, 872 с.) является первым исследованием, посвященным изучению значимости православной идентичности гагаузов. То, что автор обратилась к данной теме – не случайно. В ряду исследований по гагаузской проблематике вопрос о религиозности гагаузов и значимости для них религиозной идентичности занимает особое место, поскольку христианство является одним из основных компонентов их этнического самосознания.

В работе рассматривается широкий спектр вопросов: выявляются архивные источники, раскрывающие вопросы языка богослужения в гагаузских селах и особенности этнической идентификации задунайского духовенства; рассматривается политика епархиального начальства относительно языка богослужения и вопроса о знании приходскими священниками языка паствы; анализируются внешние формы выражения религиозной идентичности у гагаузов в различные исторические периоды и политика церковных и светских властей по их усилению; рассматриваются наиболее распространенные формы духовной благотворительности и благочестивые традиции у гагаузов (пожертвования, паломничество и др.); выявляются и анализируются архивные документы, раскрывающие отношение бессарабского духовенства и гражданских властей к народной обрядности и методы борьбы приходских священников с остатками язычества у гагаузов и болгар; изучается состояние гагаузской традиционной обрядности и условия, способствовавшие ее хорошей сохранности; выявляются причины усложнившихся взаимоотно-

шений между крестьянством и духовенством в селах юга Бессарабии в революционный период (1905–1906, 1917–1918 гг.) в связи с ростом национального самосознания населения; определяется роль и значимость языка, а также печатной и рукописной религиозной литературы на гагаузском языке в религиозно-нравственном развитии гагаузов и усилении их этнической идентичности; исследуется область функционирования религиозных рукописных текстов вне храмового пространства и их значимость в повседневной жизни; анализируются формы выражения религиозности у гагаузов в современный период и их приверженность народному православию и т.д.

Осмысливая исторические процессы в диахронном развитии через призму религиозной идентичности гагаузов, автор монографии охватывает довольно большой временной период – более чем два века, так называемый бессарабский период жизнедеятельности гагаузов (XIX – начало XXI вв.), когда произошел всплеск их этнического самосознания, в котором основополагающую роль сыграла религиозная и языковая идентичность.

О значимости и масштабности данной работы (сбор научных данных осуществлялся Е. Н. Квилинковой на протяжении 20 лет) свидетельствует впервые вводимый ею в научный оборот архивный, полевой и историографический материал. Работа состоит из девяти глав и трех приложений. В Приложении № 1 приведены ценные архивные данные о 28 гагаузских приходах и причтах XIX – начала XX вв., времени строительства церквей и др., выявленные автором в ходе работы с фондами Национального архива Республики Молдова (более 160 архивных дел). В Приложении № 2 представлены оригиналы религиозных текстов (более 250 единиц на трех языках – гагаузском, церковнославянском и румынском), обнаруженные автором в гагаузских рукописных сборниках. В Приложении № 3 содержится список информаторов, из которого видно, что в ходе сбора полевого материала опросом было охвачено более 180 респондентов, проживающих в гагаузских населенных пунктах юга Республики Молдова, Одесской области Украины и Северо-Восточной Болгарии.

В результате проведенного исследования Е. Н. Квилинкова приходит к заключению, что основу гагаузской этнической идентичности составляют религиозная и языковая идентичности (гагаузы тюркоязычные и православные), соотношение и значимость которых менялись на разных исторических этапах. На основе выявленных исторических и этнографических данных ею делается важный вывод о том, что в балканский период этнической истории гагаузов (в период османского завоевания) православная идентичность, в силу ряда факторов, стала доминирующим признаком их этнического самосознания. Особое место религиозной идентичности в вопросе формирования этноса обусловлено, по мнению автора, историческим прошлым народа.

В данной монографии ставится и решается задача по выявлению механизма, позволявшего христианским народам Балканского региона, в том числе гагаузам, на протяжении веков сохранять свою христианскую православную веру. В связи с этим в работе отмечается, что на Балканах христианское население Османской империи консолидировалось в первую очередь по конфессиональному признаку, в то время как этническая идентичность была не столь актуальной. Именно историческим прошлым, а также благоприятными условиями, сложившимися на территории Бессарабии, автор объясняет хорошую сохранность у гагаузов народно-религиозных обычаев и обрядов, классифицируемых ею как народное православие. Автор приводит архивные материалы, свидетельствующие о том, что на данный процесс значительное влияние оказало лояльное отношение местного духовенства и Кишиневского епархиального начальства к народным обычаям и обрядам, рассматривавшим их как важную составляющую в деле религиозного воспитания паствы.

Отдельные разделы данной монографии призваны дать ответ на вопрос, который приобрел в известной степени дискуссионный характер в связи с высказанным некоторыми гагаузоведами мнением о невысокой степени религиозности гагаузов. На основе выявленных и проанализированных архивных и историографических данных Е. Н. Квилинкова доказывает, что для гагаузов была характерна высокая степень религиозности, которая выражалась в бескомпромиссной приверженности православию, отсутствии почвы для сектантства, совершении значительных пожертвований в пользу церквей и монастырей, обеспечении причтов жалованьем от общества (с 70-х гг. XIX в.), соблюдение постов и т. д. В связи с этим автор обращает внимание на то, что не только для гагаузов, но и для других народов Бессарабии была характерна довольно слабая выраженность

некоторых внешних форм религиозной идентичности: не частое посещение храма, не полное соблюдение установленных церковью праздников, почти полное отсутствие знаний по христианской истории и догматике, незнание церковных молитв и проч. Причины данного явления автор объясняет условиями жизни гагаузов на Балканах в период османского завоевания, когда почти все церкви были разрушены и на 15-20 приходов был всего один священник.

Особый интерес в исследовании представляет довольно подробно раскрытая Е. Н. Квилинковой традиция паломничества у гагаузов – хаджылык, в которой, на наш взгляд, проявляется в определенной степени восточный характер православия гагаузов. К такого рода элементам можно отнести и сохраняющийся у гагаузов до настоящего времени обряд жертвоприношения животного – курбан, тщательно проанализированный в работе. Через общесельские праздники (курбан села, курбан церкви и др.), включавшие в себя жертвоприношения животных, крестный ход, общественное богослужение (молебен) с участием духовенства, всего сельского общества и гостей-единоплеменников раскрываются в работе особенности народно-религиозных форм празднований у гагаузов. Они составляют богатство народной культуры и именно в них ярко выражена, по мнению автора монографии, этническая компонента православия гагаузов.

На основании использованной в гагаузских рукописных сборниках графики, а также других уточняющих сведений, полученных от респондентов, Е. Н. Квилинкова относит возникновение гагаузской религиозной рукописной традиции к концу XIX – началу XX вв. Представляется важным то, что она особо останавливается на рассмотрении молдавского этнокультурного влияния в данной области духовной культуры гагаузов. При описании положения духовенства и прихожан в гагаузских приходах автор приводит некоторые данные и по приходам с молдавским населением, внося, таким образом, вклад и в разработку молдавской проблематики в целом.

Квинтэссенцией данного монографического исследования является тезис автора о том, что «Выбрав себе православную веру, гагаузы выбрали свою судьбу…». Он красной нитью проходит через всю работу. Сохранение бытовых особенностей, фанатичное отношение гагаузов к исполнению народных обычаев и обрядов, многие из которых являлись неотъемлемой частью православной обрядности, – это, по убеждению Е. Н. Квилинковой, стало основой для сохранения себя как отдельной этнической общности. И в этом процессе, подчеркивает она, важная роль принадлежит православию и гагаузскому языку.

Таким образом, в данной монографии православная идентичность у гагаузов исследуется как один из основополагающих факторов их этнического самосознания, как важная составляющая их этнокультурного кода. Значимость данной формы идентичности в вопросе формирования этноса рассматривается Е. Н. Квилинковой как важный механизм «народного самосохранения». На основании различных источников автор научно обосновывает свой тезис о том, что православие у гагаузов выполняет важную «культурообразующую функцию», оказывая влияние на духовные и культурные процессы, способствуя сохранности их этнокультурной идентичности, является своего рода стержнем гагаузской этничности.

Убежден, что этот добротный и солидный труд доктора хабилитат истории Е. Квилинковой, изданный под грифом Научно-исследовательского центра Гагаузии им. М. В. Маруневич и Софийского университета им. Св. Климента Охридского, вносит весомый научный вклад не только в область гагаузоведения и в молдавскую историческую науку в целом, но и в развитие балканистики по данной проблематике.

Библиография

1. Квилинкова Е. Н. Гагаузский народный календарь. Chişinău: Pontos, 2002, 184 с.

2. Квилинкова Е. Н. Гагаузы Молдовы и Болгарии (Сравнительное исследование календарной обрядности, терминов родства и фольклора). Chişinău: Pontos, 2005. 308 с.

3. Квилинкова Е. Н. Традиционная духовная культура гагаузов: этнорегиональные особенности. Кишинев: Buziness-Elita, 2007. 840 с.

4. Квилинкова Е. Н. Заговоры, магия и обереги в народной медицине гагаузов. Кишинев: Elan Inc, 2010. 390 с.

5. Квилинкова Е. Н. Гагаузский песенный фольклор – «Грамматика жизни», Кишинев: Elan Inc, 2011. 568 с.

6. Квилинкова Е. Н. Апокрифы в зеркале народной культуры гагаузов. Кишинев-Благоевград: Tip. Centrală, 2012. 600 с.

7. Квилинкова Е. Н. Православие – стержень гагаузской этничности. Комрат-София: Tip. Centrală, 2013. 872 с.

8. Moldova gagauzların halk türküleri / Toplayan hem hazırlayan E. Kvilinkova. Kişinöv: Инесса, 2003. 190 с. (Сборник «Народные песни гагаузов Молдовы» / Собиратель и составитель Е. Н. Квилинкова).

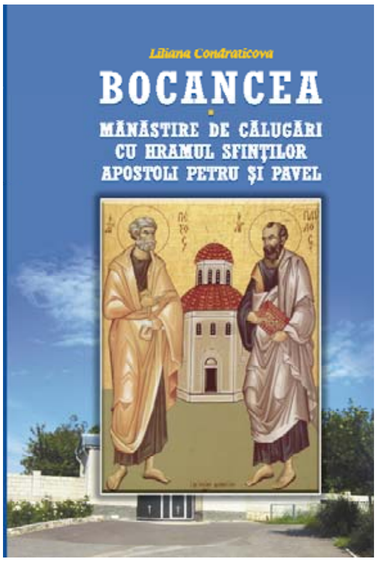
PAGINI DE AUR DIN ISTORIA VIEȚII BISERICEȘTI

Dr., prof. ***Eleonora BRIGALDA***
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"

Proiectul Institutului de Studii Enciclopedice al AȘM, „Mănăstirile și schiturile Republicii Moldova" a trezit un deosebit interes atât din partea mediului academic, cât și a clerului, a tuturor doritorilor de a cunoaște evoluția vieții monahale din acest spațiu. Pentru prima dată într-o ediție de așa anvergură au fost reflectate din mai multe puncte de vedere (istoric, economic, artistic) toate mănăstirile istorice și cele recent deschise, la fel, schiturile desființate.

În marea familie a așezămintelor monahale cu valoare istorică și-a regăsit destinul și mănăstirea de călugări Sfinții Apostoli Petru și Pavel, amplasată într-un loc pitoresc, pe o vâlcea de stânga a văii râului Ciulucul Mic, la marginea satului Bocancea-Schit din comuna Dumbrăvița, raionul Sângerei și care anul acesta consemnează 145 de ani de la fondare. Monografia *Bocancea. Mănăstire de călugări cu hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel*, semnată de doctorul în studiul artelor și istoricul Liliana Condraticova, colaborator al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM, constituie o apariție editorială așteptată. Este o carte despre istoria mănăstirii și a comunității monahale, despre patrimoniul bisericesc al țării noastre. Fundamentată pe un bogat suport documentar, lucrarea reprezintă o extindere substanțială a materialului privind istoria mănăstirii, care a fost publicat în paginile monografiei colective *Mănăstirile și schiturile Republicii Moldova. Ediție enciclopedică* (Chișinău, 2013, 800 p.). Lucrarea este realizată, după cum afirmă însăși autoarea, „… din profund respect pentru cei, care au ales să petreacă viața în rugăciune în mănăstire, în slujirea Domnului, pentru care cuvintele *credință*, *patrimoniu*, *valorificare* și *salvgardare* nu sunt doar cuvinte în vogă, dar un îndemn la acțiune și binefacere".

Monografia este bine compartimentată și oglindește istoricul mănăstirii de călugări de la fondarea sa în anul 1869 până în zilele noastre. Analiza materialului factologic este realizată în funcție de perioadele istorice de dezvoltare a mănăstirii.

Liliana Condraticova. *Bocancea. Mănăstire de călugări cu hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel.* Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice al AȘM, 2014, 180 p. + il.

Autoarea face o incursiune în istoricul schitului Bocancea, care în perioada 1869-1920 ținea de mănăstirea de călugări Hârjauca, a cărei comunitate, împreună cu episcopul Antonie (Șokotov), se consideră ctitorul schitului. Multă vreme, inclusiv în perioada interbelică, schitului i se mai zicea Antonovca – după numele episcopului ctitor. În paginile acestui compartiment sunt prezentate de asemenea numele primilor administratori ai schitului, date statistice privind comunitatea monahală și gospodăria concentrată în schit.

Un loc aparte în studiu revine istoriei mănăstirii în perioada interbelică și în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Pentru a reconstitui situația din acest interval de timp, de o utilitate inestimabilă s-au dovedit a fi dosarele de arhivă, în majoritatea cazurilor inedite, în filele cărora au fost descoperite informații valoroase despre călugării care au viețuit aici, raporturile financiare, litigiile funciare și impozitele achitate. Schitul a primit statut de mănăstire în 1920, grație străduințelor arhiepiscopului Visarion (Puiu), care a insistat la redenumirea mănăstirii în cinstea fostului proprietar funciar, Leon Bocancea, pe ale cărui pământuri a și fost zidită biserica Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

În perioada sovietică, mănăstirea Bocancea a fost printre primele lăcașuri de cult lichidate, cei trei călugări fiind alungați din mănăstire în anul 1947. În biserica, chilia și stăreția mănăstirii, în mai bine de patru decenii, au funcționat grădinița de copii, brigada de tractoare…

Istoria recentă și-a găsit o amplă reflectare în

paginile unui capitol aparte. Mănăstirea Bocancea a fost redeschisă în 1991, inițial cu statut de schit pentru maici, aflat sub administrarea mănăstirii cu hramul Sf. Parascheva (mănăstirea Hâncu). Începând cu anul 1998, acest aşezământ monahal devine mănăstire de călugări, păstrându-și hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel luat încă de la fondarea sa. Din clădirile aparţinute altădată, în 1997 au rămas doar biserica şi trapeza. Turnul bisericii s-a năruit. Din cele cinci clopote au rămas numai trei. Pentru restaurarea mănăstirii, au fost efectuate ample lucrări de reparație și reconstrucţie a bisericii, chiliei, stăreției; s-a construit blocul nou al trapezei, a fost amenajată incinta mănăstirii. Recent, biserica a fost reparată, iar pictura interioară reînnoită. Toate lucrările de reparație și pictare au fost posibile grație conlucrării comunității monahale conduse de starețul, arhimandritul Pahomie (Jugănaru) cu comunitatea enoriașilor, ctitorii mănăstirii, administrația locală și raională.

Astăzi mănăstirea Bocancea ne reapare în toată frumusețea sa, fiind un „loc binecuvântat de Bunul Dumnezeu, un adevărat liman în învălmășeala vieţii cotidiene pentru cei care vor să se regăsească în rugăciune, pentru cei care caută linişte şi pace sufletului". Anual, la mănăstire se desfășoară concursul-festival al cântecului pascal „Pentru tine, Doamne", ajuns la cea de-a treia ediție. Zeci de colective artistice din liceele și satele raionului Sângerei se întrunesc pentru a-și etala măiestria artistică, readucând cântecul vechi, bătrânesc, cântecul pascal, un veritabil tezaur al culturii noastre naționale. În cadrul festivalului din anul curent, care a avut loc la 11 mai, a și fost lansată monografia mănăstirii Bocancea, care a găsit un viu răsunet în inimile enoriașilor.

O reușită constituie și capitolele în care sunt oglindite unele aspecte privind arta sacră: arhitectura ansamblului monahal, podoabele liturgice şi cărțile bisericești. Aflăm despre construcţia bisericii între 1869 şi 1872, sfinţită la 29 iunie de către Preasfinţia Sa Pavel, episcopul de Chişinău şi Hotin. Autoarea ne readuce în atmosfera sfârșitului de secol XIX, când „Biserica avea o clopotniţă acoperită cu tablă de metal, la care era adăugat un corp de piatră şi cărămidă, acoperit cu şindrilă, cu şapte despărţituri. Avea o arhitectură destul de bună, iconostasul cu picturi reuşite; era îndestulată cu inventar, veşminte bisericeşti de valoare, cărţi. Clopotniţa avea cinci clopote, cu o greutate de 15 puduri". În mare parte, și astăzi mănăstirea Bocancea păstrează în patrimoniul său icoane valorase: Icoana *Adormirea Maicii Domnului*; Icoana *Maica Domnului cu Pruncul, Deisis*. Mântuitorul Iisus Hristos în scaunul slavei flancat din dreapta de Maica Domnului, iar în stânga de Sf. Proroc, Înaintemergătorul și Botezătorul Ioan; Icoana *Maica Domnului cu Pruncul pe tron;* Icoana *Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena* ş.a., aduse de către primii monahi ai schitului de la mănăstirea Hârjauca și păstrate cu evlavie în timpul dominației ideologiei sovietice pe la casele enoriașilor din localitate.

Din cele cinci clopote atestate la fondarea mănăstirii, autoarea a găsit două clopote turnate în anul 1871. Au fost descrise, de asemenea, numeroase podoabe bisericeşti, documentate atât în filele dosarelor de arhivă, cât și în patrimoniul bisericii mănăstirii.

Nu au fost trecute cu vederea nici cărțile bisericești, fiind descrise tipăriturile aflate în biserică la fondarea schitului: o *Evanghelie* editată la Kiev în anul 1810, ferecată în argint cu titlul 84; o *Evanghelie* în limba română, ferecată cu argint cu titlul 84, tipărită la mănăstirea Neamţ, în anul 1858 ș.a. Aceeași preocupare pentru înfrumusețarea mănăstirii cu podoabe, cărți sfinte și icoane o atestăm și în perioada interbelică, dar și după reînființarea comunității monahale.

Un loc aparte în paginile volumului revine analizei activității stareților, care au păstorit mănăstirea și au adus o contribuție substanțială la afirmarea monahismului pe aceste meleaguri, dar și aportului ctitorilor, care au grijă în continuare de renașterea mănăstirii.

Completează informațiile din paginile cărții *Anexa*: numeroase documente, selectate din dosarele ANRM și arhiva curentă a mănăstirii și un impresionant material ilustrativ – circa 200 de tabele și imagini, care facilitează reconstituirea istoriei de 145 de ani a mănăstirii. Cartea finalizează cu rezumate extinse în limbile rusă și engleză, astfel făcând cunoscută istoria acestui așezământ monastic și în mediul pelerinilor veniți aici de peste hotare.

Lecturând monografia despre mănăstirea Bocancea, suntem îndreptățiți să afirmăm că acest studiu va ocupa locul binemeritat în seria publicațiilor axate pe istoria bisericii ortodoxe din țară și va găsi cititorul său în mediul academic, va fi util pentru clerici, studenți și cadrele didactice, pentru toți cei interesați de istoria vieții bisericești, de evoluția monahismului și de arta sacră.

LEGEA MORALĂ RAPORTATĂ LA RELAŢIA DINTRE OM ŞI ANIMALE

Prof. univ. dr. ***Dan ŞCHIOPU***
Membru titular fondator AOSR

Mihai Decun, autorul cărţii *Bioetica, bunăstarea și protecţia animalelor*, este profesor universitar emerit la Facultatea de Medicină Veterinară din cadrul Universităţii de Ştiinţe Agricole şi Medicină Veterinară a Banatului din Timişoara (USAMVB-T), Doctor în Medicină Veterinară, laureat al Academiei Române, al AOSR şi al ASAS. Este autor a peste 48 la sută din lucrare şi coautor la încă peste 46 la sută. La aceeaşi facultate lucrează şi prof. Dr. Ioan Ţibru, conferenţiar Dr. Claudia Sala, şefii de lucrări Dr. Ciceronis Cumpănăşoiu şi Adriana Morar, asistent universitar drnd. Cristian Florin Lăzărescu, iar la Facultatea de Zootehnie şi Biotehnologii – conf. Dr. Ludovic Toma Czister. Ceilalţi coautori sunt Cosmin Decun, medic uman în reţeaua sanitară a Ministerului Justiţiei şi Doctor în Medicină Veterinară Alina Bodnariu, de la Lab Services Ltd, Marea Britanie.

Cartea are 703 pagini, dintre care cele trei părţi componente totalizează 641 pagini de text, iar bibliografia 32 pagini. Partea I-a – *Bioetica*, include 2 figuri, partea a II-a – *Bunăstarea animalelor* 60, iar partea a III-a – *Protecţia animalelor* 16. Bibliografia în Partea I numără 69 de titluri şi 13 acte normative şi opinii ale unor instituţii şi organizaţii, Partea a II-a 257, respectiv 21, iar Partea a III-a 82 de titluri, respectiv 106 acte normative şi opinii ale unor instituţii şi organizaţii.

În prefaţă, editorul îl citează pe Konrad Zacharias Lorenz (1903-1989) – întemeietorul psihologiei comparate şi al etologiei moderne, laureat al Premiului Nobel pentru Fiziologie-Medicină (1973): „Civilizaţia unii popor se vede după cum se comportă cu animalele, cu bătrânii şi cu locurile publice”.

Partea I – *Bioetica*, cuprinde două capitole.

Capitolul 1 *Etica, definire, origine, tipuri* prezintă istoricul conceptului de etică, originile lui şi precizează că „fără a contesta înrudirile omului cu animalele, cu primatele mai ales, trebuie subliniat că morala umană nu poate fi echivalată şi nici comparată cu ceea ce putem întâlni la alte specii de animale sociale”. Sunt expuse apoi tipurile de etică (a omului de ştiinţă, a cercetării ştiinţifice, universitară) şi Codul deontologic al medicilor veterinari.

Capitolul 2 *Bioetica, definire, importanţă* este

Mihai Decun. *Bioetica, bunăstarea și protecţia animalelor*. Timişoara: Editura Mirton, 2013, 703 p.

unul de cultură generală. Această diviziune interesează şi pe cei care, prin profesie, nu au tangenţă cu creşterea animalelor. Are patru subcapitole: *Bioetica ecologică*, *Conceptele de dezvoltare durabilă şi agricultură durabilă*, *Implicaţiile etice ale utilizării organismelor modificate genetic*, *Bioetica animal*ă.

Partea a II-a – *Bunăstarea animalelor* (capitolele 3-8), tratează noţiunea de bunăstare şi gradele de bunăstare (cap. 3 şi 4).

În capitolul 5 *Stresul la animalele domestice,* după ce se defineşte stresul, sunt prezentaţi factorii de stres, fazele evolutive ale stării de stres, indicatorii stresului, stresul informaţional şi patologia informaţională. Spre exemplu, stresul acut este determinat de factori de natură fizică, chimică sau biologică, în timp ce stresul cronic este mai frecvent în sistemele de creştere intensivă a animalelor şi uneori nu este luat în consideraţie deloc sau aceasta se face cu întârziere. Izolarea la speciile cu spirit gregar pronunţat (oaie, porc) determină o bunăstare precară. Este convingătoare în acest sens o fotografie cu imaginea a doi porci aflaţi în padocuri cu pereţi plini, care vor să exploreze spaţiul în care se găsesc indivizi conspecifici (în cap. 8 este o imagine similară cu ovine).

Urmează capitolul 6 – *Durerea la animale,* în care se prezintă fenomenele care stau la baza mecanismului fiziologic al durerii, substanţele care determină hipersensibilizare sau inhibă senzaţia de durere, sistemele subiective şi obiective de evaluare a durerii.

În capitolul 7 *Evaluarea bunăstării animalelor* sunt discutaţi indicatorii folosiţi: tulburările de comportament, succesul reproductiv, longevitatea productivă, morbiditatea şi mortalitatea. Evaluarea prin

metode numerice şi pe baza principiilor şi criteriilor *Weltfare Quality* (buna hrănire şi adăpostire, starea de sănătate, comportamentul motivat – exprimarea comportamentului social, buna relaţie om-animal, starea emoţională pozitivă) completează acest capitol.

Comportamentul şi bunăstarea la diferite specii constituie obiectul cap. 8. Se fac referiri la cabaline, ovine, porcine, taurine, galinacee şi câini. Modelul de tratare este diferit: dacă la toate speciile se prezintă, spre exemplu, originea, tulburările de comportament, pentru cabaline sunt referiri la locomotor, îngrijirea copitelor, dopaj; la bovine – structura socială, comportamentul matern; la porcine şi păsări se tratează sistemele de creştere; la câini – relaţia cu omul şi agresivitatea etc.

Partea a III-a – *Protecţia animalelor* (cap. 9-18), în capitolele 9-14 discută *vulnerabilitatea animalelor domestice, aspecte legale privind protecţia animalelor*, *protecţia animalelor de fermă, a celor de companie şi agrement,* probleme foarte actuale precum *riscurile asociate cu înmulţirea excesivă a câinilor* şi *managementul populaţiei de câini din oraşe*.

Capitolul 15 *Protecţia animalelor pe timpul circulaţiei şi a transporturilor organizate* are în obiectiv planificarea şi organizarea transporturilor, documentele necesare, durata de transport, specificul legat de mijloacele de transport folosite (cale ferată, autovehicule etc.).

Capitolul 16 *Protecţia animalelor folosite în scopuri ştiinţifice şi alte scopuri experimentale* probează că o asemenea protecție s-a dovedit necesară mai ales după ce s-a demonstrat asemănarea dintre om şi maimuţele antropoide. S-au acordat trei Premii Nobel unor savanţi care au marcat schimbarea atitudinii oamenilor de ştiinţă: în 1958 – medicului (filozof, muzician şi teolog) Albert Schweitzer, propagator al „respectului faţă de toate formele de viaţă"; în anul 1973 – cercetătorilor K. Lotrenz, N. Tienbergen şi K. Von Frisch, pentru recunoaşterea contribuţiei la conturarea etologiei ca ştiinţă; în anul 2002 – cercetătorilor S. Brenner, H. R. Horvit şi J. Sulston pentru descoperirea la un nematod a genelor care controlează dezvoltarea şi moartea programată a celulelor, gene similare cu cele de la om. Progresele tehnico-ştiinţifice fac posibilă acum înlocuirea unor experienţe pe animale cu folosirea de bioreactoare conectate la diferite programe computerizate. Reglementările europene şi legislaţia română privind experimentarea pe animale sunt incluse şi ele în acest capitol. Este larg expusă *Directiva 2010 (63) UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 22 septembrie 2010 privind protecţia animalelor utilizate în scopuri ştiinţifice*, care obligă statele membre să adopte până la 10 noiembrie 2012 actele cu putere de lege şi actele administrative necesare pentru respectarea prezentei directive. Ulterior apariţiei acestei cărţi, prof. Dr. M. Decun arată că, deşi la o serie de reuniuni ale specialiştilor din domeniul ştiinţelor biologice şi medicale s-a cerut respectarea directivei UE, în ţara noastră transpunerea anumitor prevederi privind experimentarea pe animale a fost şi este încă incompletă, ceea ce reprezintă un obstacol în cooperarea internaţională la anumite proiecte de cercetare ştiinţifică pe animale.

Capitolul 17 *Protecţia animalelor în abatoare* atrage atenţia asupra faptului că „respectarea cerinţelor din legislaţie privind protecţia animalelor este importantă nu numai sub aspect etic-umanitar, ci şi economic, deoarece randamentul la tăiere, aspectul general al carcaselor şi calitatea cărnii depind în mare măsură de diminuarea stresului. Furajarea şi adăparea înainte de sacrificare, manipularea animalelor în abator, asomarea şi uciderea animalelor sunt subcapitolele din cuprins.

Capitolul 18 *Bunăstarea şi protecţia animalelor sălbatice aflate în captivitate* convinge asupra importanţei şi complexităţii problemelor din acest sector cu o diversitate extraordinară a speciilor, cu condiţii total diferite faţă de mediul natural. Neglijarea acestei realităţi generează tulburări de comportament la animalele aflate în captivitate: *stereotipi* locomotorii (deplasarea repetată pe anumite trasee din spaţiul disponibil) sau statici (legănatul de pe un picior pe altul, săritul pe loc etc.). Printre altele, se arată că prima grădină zoologică a fost înfiinţată în Austria, în anul 1752; în România acest lucru a avut loc abia peste mai mult de 200 de ani, în anul 1959. Este un îndemn spre meditaţie!

Am încercat să prezint această carte pentru că, privită în ansamblu, este foarte valoroasă, utilă nu numai specialiştilor, care prin profesie au în sfera de activitate animalele, ci şi celor care au preocupări privind etica, psihologia sau domenii înrudite. Ea a fost distinsă cu *Diploma of Excellence* la Salonul Internaţional de Carte din cadrul Expoziţiei Europene de Creativitate şi Inovaţie ce a avut loc la Iaşi (10 mai 2013). Proporţia cu care domnul prof. Dr. Mihai Decun a contribuit la redactarea cărţii, precum şi faptul că a coordonat o lucrare de asemenea anvergură şi de înaltă ţinută ştiinţifică, constituie un merit deosebit şi îl plasează printre specialiştii de excepţie în acest domeniu.

PRIMA ENCICLOPEDIE SPORTIVĂ

Dr. hab., prof. univ.
Elena CONSTANTINOVICI
Institutul de Filologie al AȘM

Institutul de Studii Enciclopedice al AȘM a editat recent cartea *Sport. Mică enciclopedie,* autori – Nicolai Ambrosi și Pavel Brădescu. Este o lucrare în care cuvântul și sportul și-au dat mana pentru a prezentă un tablou reprezentativ al domeniului.

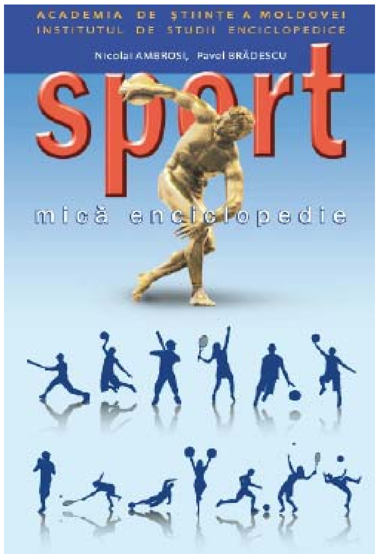
Ne place să-i vedem pe sportivi la competiții și campionate. Le admirăm frumusețea, forţa, efortul, perseverenţa. Însă există și partea nevăzută a vieţii sportive. Aceasta este mai puţin cunoscută: cei mai mulți dintre noi avem o idee vagă despre atleţi și jucători, nu cunoaștem poveștile de viață ale sportivilor, problemele sporturilor. Chiar dacă numele campionilor sunt pe buzele tuturor, victoriile lor se datorează şi unor profesionişti care nu ies în faţă. Nu sunt aplaudaţi de suporterii din tribună. Sunt mai puţin cunoscuți organizatorii activităților sportive, antrenorii, arbitrii, comentatorii și jurnaliștii sportivi etc.

Privită din acest unghi, cartea, recent apărută, conține informații extrem de valoroase și utile. După cum se afirmă în prefață, este prima carte din colecția „Mica enciclopedie" și prima cercetare enciclopedică în domeniul sportului realizată în Republica Moldova.

Elaborată pe principii enciclopedice, lucrarea prezintă informații esențiale privind: 1) conceptele de bază din domeniul sportului; 2) termenii aferenţi; 3) sporturile, disciplinele și probele sportive; 4) fenomenele și instituțiile din sport și cultură fizică; 5) biografiile sportivilor de performanță, ale unor personalități din țară și de peste hotare; precum și ale unor specialiști organizatori din domeniul sportului în context național și internațional. Numărul total de termeni e de 621.

Mens sana in corpore sano este un dicton latin care trebuie ținut minte. Acesta a fost prezent permanent în educație, încercându-se găsirea unui echilibru între corp și minte. Avantajele pe care le oferă viața la etapa contemporană duc la reducerea drastică a efortului, la automatizarea activității umane. Preferăm internetul și televizorul. Domină sedentarismul care prejudiciază serios sănătatea populației, mai ales, a adolescenților și a tinerilor.

Cartea *Sport. Mică enciclopedie* promovează acest domeniu ca pe un instrument pentru educație și pace într-o gamă largă de activități. Ea reunește

Nicolai Ambrosi, Pavel Brădescu. *Sport. Mică enciclopedie.* – Ch.: Institutul de Studii Enciclopedice al AȘM, 2014. - 400 p.

un număr considerabil de discipline sportive, concepute de către autori în formă de articole, ordonate alfabetic, care să permită instructorilor, educatorilor și profesorilor a depista cu ușurință informația necesară și a o folosi ca pe un instrument de dialog și de integrare socială. Este o carte unde se pot găsi rapid răspunsuri la diverse întrebări ce țin de instruire și educație sportivă.

Astfel, sunt descrise riguros ***sporturile de vară***: ***atletism, tir cu arcul, badminton, baschet, box, caiac, canotaj, ciclism, echitație, scrimă, haltere, hochei pe gheață și pe iarbă, fotbal, gimnastică, handbal, judo, înot, taekwondo, tenis de masa, tenis, triatlon, volei, wrestling* **și** *sporturile de iarnă*: *biatlon, hochei pe gheață, patinaj artistic, schi alpin, scheleton, snowboard.*** Fiecare gen de sport este definit, sunt menționate principalele probe sportive aferente, regulile de joc, performanțele obținute la Campionate și Jocuri Olimpice, sunt nominalizate Asociațiile și Federațiile fondate în diferite țări, inclusiv în Republica Moldova. Așa-zisului „sport-rege"– fotbalul – îi sunt rezervate, de exemplu, patru articole: unul generic și celelalte trei, respectiv, despre fotbalul american, cel canadian și futsal (fotbal în sală).

Cartea include în jur de 130 de personalități sportive, printre care: ***nume sonore internaționale,*** precum: Bobby Charlton (fotbalist englez), Heike Drechsler (atletă germană), Bobby Fischer (șahist american), Michael Jordan Jeffrey (baschetbalist american), Kenneth H. Cooper (fondatorul gimnasticii aerobice, SUA), Pierre Fredy de Coubertin (fondatorul JO moderne, Franța), Steffi Graf (tenismenă

germană), Wayne Gretzky (hocheist canadian), Bruce Lee (arte martiale, SUA), Diego Armando Maradona (fotbalist argentinian), James A. Naismith, (inventatorul jocului de baschet, Canada), Edison Arantes do Nascimento Pele (fotbalist brazilian), Michael Phelps (înotător american), Michel Platini (fotbalist francez), Michael Schumacher (pilot german de formula I), Arnold Schvarzenegger (culturist, actor, politician, Austria); ***sportivi notorii români***: Iolanda Balaș (atletă), Lucian Bute (boxer), Nadia Comăneci (gimnastă), Nicolae Dobrin (fotbalist), Leonard Doroftei (boxer), Gheorghe Hagi (fotbalist), Gheorghe Iliuță (boxer și schior alpin), Anghel Iordănescu (fotbalist român, antrenor principal al selecționatei de fotbal a României), Elisabeta Lipă (canotoare), Mircea Lucescu (fotbalist și antrenor), Lia Manoliu (atletă), Diana Mocanu (înotătoare), Gheorghe Mureșan (baschetbalist), Ilie Năstase (tenismen), Ecaterina Szabo (gimnastă), Gabriela Szabo (atletă), Ion Țiriac (tenismen) etc.; ***sportivi din Republica Moldova*****:** Octavian Bodișteanu (lupte libere), Viorel Bologan (șahist), Petru Caduc (boxer), Caigorodov Anatoli (boxer), Andrei Carpenco (alpinist), Tudor Casapu (halterofil), Valentin Ciumac (atlet), Anatoli Cîrîcu (halterofil), Igor Dobrovolschi (fotbalist), Andrei Doga (sambo și judo), Ion Dosca (jocul de dame), Veaceslav Gojan (boxer), Veaceslav Gorpișin (handbalist), Procopie Grosu (luptător de stil greco-roman), Vitalie Grușac (boxer), Valentin Guțu (sambo, judo), Viorel Iordăchescu (șahist), Cristina Iovu (halterofilă), Nicolae Juravschi (canoist), Natalia Rusacenco (handbalistă), Elena Scovitina Miscova (șahistă), Timofei Screabin (boxer), Elmira Scripcenco (șahistă), Nicolae Simatoc (fotbalist), Ghenadie Tulbea (lupte libere), Octavian Țicu (boxer), Stela Zaharova (gimnastă), Ivan Zaikin (lupte greco-romane); ***sportivi din alte țări*****:** Serghei Bubka (săritor cu prăjina, Ucraina), Nona Gaprindașvili (șahistă, Georgia), Irina Rodnina (patinaj artistic, Federația Rusă), Elena Isinbaeva (atletă, Federația Rusă), Aleksandr Karelin (luptător de stil greco-roman, Federația Rusă), Garry Kasparov (șahist, Azerbaidjan), Gusman Kosanov (atlet, Kazahstan), Larisa Latînina (gimnastă, Ucraina); ***personalități cu merite deosebite în dezvoltarea sportului***: Nicolai Ambrosi, Boris Boguș, Pavel Cebanu, Veaceslav Manolachi, Andrei Negru, Grigore Popovici, Boris Rîșneac, Alexei Rusu (Republica Moldova), Samaranch Juan Antonio (Spania), Alexandru Lăzărescu, Panfil Sava, Alexandru Șiperco (România); ***comentatori și ziariști sportivi***: Nicolae Buzdugan, Efim Josanu, Valeriu Rogozenco (Republica Moldova), Ioan Chirilă (ziarist în tematică sportivă, România), Constantin Matache (România), ***regizor de film cu tematică sportivă***: Alexei Barat (Republica Moldova); ***medici sportivi*****:** Drăgan Ioan (România), Maria Robu (Republica Moldova); ***antrenori:*** Franz Anton Beckenbauer (fotbal, Germania), Octavian Bellu (gimnastică, România), Ilie și Mihai Buiuc (judo și sambo), Petru Caduc (box), Valeriu Filipov (box și baschet), Vasile Luca (sambo, RM), Gheorghe Iliuță (box, România-Suedia) etc.

Cu mare grijă au fost adunate și prezentate informațiile despre starea de lucruri din domeniul sportului, caracteristică pentru Republica Moldova. Sunt nominalizate organizațiile de stat și nonguvernamentale, instituțiile de învățământ de diferite grade care se ocupă de dezvoltarea sportului în Republica Moldova; sunt trecute în revistă realizările Federațiilor sportive care activează în republică, printre care: Federația de Atletism, Federația de Baschet, Federația de Box, Federația Moldovenească de Fotbal, Federația de Tenis, Federația de Volei etc.; sunt contabilizate titlurile de campion și medaliile obținute de sportivii moldoveni. Într-un articol aparte, este subliniată contribuția Comitetului Național Olimpic al Republicii Moldova la promovarea valorilor olimpice ale țării prin inițiativele lansate, prin implementarea spiritului olimpic în diverse localități ale țării, prin susținerea și dezvoltarea sportului de performanță, precum și a celui de masă. O prezență notabilă între publicațiile de acest gen din republica noastră, cartea *Sport. Mică enciclopedie* este de o utilitate maximă pentru profesorii de educație fizică, pentru antrenori, pentru specialiști din domeniu, pentru studenți, precum și pentru toți împătimiții de sport.

Un cuvânt deosebit de laudă merită autorii ei. Munca lor denotă meticulozitate, efort și perseverență, dar va fi răsplătită întreit prin interesul sporit al cititorilor. Întregul colectiv redacțional al cărții a contribuit la eleganța și sobrietatea expunerii, la complexitatea informației și la precizia exprimării.

La o a doua ediție, cartea va fi revizuită și completată pentru a fi de un real folos pentru toți cei care văd în sport un aliat al frumuseții și tinereții, precum și un garant al păcii. Pace și sport...sintagmă foarte actuală în zilele noastre. Jocurile Olimpice sunt competiții care promovează pacea. „Când încep Jocurile, armele tac” este un slogan bine cunoscut. O spune și dl Nicolae Juravschi, președintele Comitetului Național Olimpic, în prefață: „sportul poate face să tacă și tunurile”.

Acad. Gheorghe GHIDIRIM la 75 de ani

(n. 22 aprilie 1939, s. Palanca, azi r-nul Ștefan Vodă)

Medic, domeniul științific: chirurgie generală și laparoscopică.

Doctor habilitat în medicină (1983), profesor universitar (1986). Membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (1993).

Ilustrul medic și om de știință, acad. Gheorghe Ghidirim, a absolvit Facultatea de Pediatrie (1963) și doctorantura la Catedra de Chirurgie (1966) a Institutului de Medicină din Chișinău. Este asistent, conferențiar (1966-1986), apoi profesor (din 1986), şef al Catedrei de Chirurgie pentru Subordinatori (1978-1979), prodecan al Facultății de Medicină Generală (1964-1975), șef al Catedrei de Chirurgie Generală (1979-1992) și șef al Catedrei de Chirurgie nr. 1 „Nicolae Anestiadi" (din 1992) ale USMF „Nicolae Testemițanu". A fost deputat al poporului în Sovietul Suprem al URSS (1989-1992), ministru al Sănătății din Republica Moldova (1990-1994), academician coordonator al Secției de Științe Medicale a AȘM (1993-1995 și din 1999).

Este fondator al școlii științifice în pancreatologie (primul în Republica Moldova și printre primii în URSS, împreună cu prof. V.I. Filin, a introdus operațiile organomenajante în pancreonecroze, reducând mortalitatea de la 80% la 10%) și în chirurgia celioscopică (împreună cu conf. A. Ghereg a efectuat în 1992 prima colecistectomie laparoscopică în Republica Moldova). A cercetat indicii hemodinamici în afecțiunile chirurgicale ale plămânilor (abcesul pulmonar, bronșectaziile, chistul hidatic și cancerul pulmonar), stările patologice ale sistemului digestiv (boala ulceroasă, colelitiaza și mai ales pancreatita acută). Studiul aprofundat al etiopatogenezei, simptomatologiei, metodelor de diagnostic și tratament, efectuat împreună cu prof. Z. Gorbușin sub îndrumarea prof. V.I. Filin din Sankt Petersburg, a stat la baza pancreatologiei contemporane, în care a fost argumentată atitudinea organo-menajantă în pancreonecrozele severe – principiu respectat astăzi de către specialiștii de profil.

A pus începuturile chirurgiei endoscopice și bariatrice în Republica Moldova. Rezultatele cercetărilor științifice se regăsesc în circa 690 de lucrări ştiinţifice, 7 monografii, 2 manuale. Veritabile cărți de căpătâi pentru medicii-chirurgi sunt lucrările: *Острый панкреатит и его осложнения* (1982, în colab.); *Травматические панкреатиты* (1990, în colab.); *Stimularea imunității locale în tratamentul procesului inflamator* (2004, în colab.); *Hemoragiile digestive superioare non-variceale* (2009, în colab.), manualele *Curs de chirurgie* (2004, în colab.) și *Surgical pathology* (2006, în colab.).

Acad. Gh. Ghidirim deține 45 obiecte de proprietate intelectuală; citări în literatura de peste hotare – 171; indexul Hirsch – 6. În cadrul Saloanelor Internaţionale de inventică a fost desemnat cu 7 medalii de aur, 4 medalii de argint și o medalie de bronz.

Este președinte al Consiliului științific specializat pentru conferirea gradelor științifice de doctor și doctor habilitat în medicină la specialitatea „Chirurgie", președinte al Comisiei de Atestare a chirurgilor din Moldova.

A pregătit 18 doctori și 12 doctori habilitați în medicină. A introdus rezidențiatul în pregătirea medicilor și a organizat parteneriatul în medicină cu SUA. A prezentat comunicări științifice la peste 30 de congrese și simpozioane științifice republicane și internaționale, inclusiv în Rusia, Ucraina, România, Letonia, Uzbekistan, Polonia, Ungaria, Turcia, Estonia, Spania, Italia, Austria, Belgia, Germania, SUA, Japonia ș.a.

Este membru al Societății Mondiale de Chirurgie, al Societății Internaționale de chirurgie Hepato-pancreato-biliară, al Societății de Chirurgie Laparoscopică din SUA, Membru de Onoare al Academiei de Științe Medicale din România, Membru de Onoare al Societăţii Române de Chirurgie, Membru de Onoare al Societăţii Române de Chirurgie Laparoscopică.

Timp de zece ani (1986-1996), a fost președinte al Asociației Chirurgilor din Moldova „N. Anestiadi", actualmente președinte de onoare. Președinte al Ligii Medicilor din Moldova. Unul din fondatorii Secției de Științe Medicale a AȘM.

Membru al Colegiului de redacţie al revistelor: „Buletinul Academiei de Științe al Republicii Moldova. Ştiinţe medicale" (Chișinău); „Chirur-

gia” (Bucureşti); „Cercetări experimentale medico-chirurgicale” (Timişoara); „Jurnal de Chirurgie” (Iaşi); „Новости хирургии”, Витебск, Белорусь, Импакт-фактор РИНЦ (2012): 0.095; „Arta Medica” (Chișinău); „Curierul Medical” (Chișinău).

Laureat al Premiului Național în domeniul Științei și Tehnicii pentru anul 2011.

Deține titlurile de „Om Emerit”, „Eminent al Ocrotirii Sănătății din URSS”.

Este decorat cu Ordinul „Gloria Muncii”, „Ordinul Republicii”, cu medaliile „Dimitrie Cantemir” și „Nicolae Testemițanu”, Medalia „Ion Juvara” (România).

Deținător al „Bisturiului de Aur” (1999), acordat de Societatea Chirurgilor din Moldova.

Este Cetățean de Onoare al satului de baștină Palanca, r-nul Ștefan Vodă; Cetățean de Onoare al municipiului Chișinău.

Academicianul Gheorghe Ghidirim face parte din generația de aur a oamenilor de știință și cultură care au promovat și înmulțit tradițiile și valorile spirituale, dar și cele democratice, fiind un remarcabil exponent al Mișcării de Renaștere Națională. A făurit istoria medicinii naționale, contribuind la restructurarea sistemului de sănătate şi a învăţământului superior medical, raliându-le la rigorile timpului. S-a impus prin inteligenţă, devotament cauzei, fiind un adevărat patriot al plaiului şi neamului nostru, îndrăgostit de cultură, limbă şi istorie, altoind încontinuu această dragoste generaţiilor tinere.

Acad. Stanislav Groppa
Acad. Ion Ababii
Dr. hab., prof univ. Gheorghe Ciobanu

Dr. hab. Nicon UNGUR la 60 de ani

(n. 23 aprilie 1954, comuna Olişcani, r-nul Şoldăneşti)

Chimist, domeniul științific: chimia compuşilor naturali şi fiziologic activi, în mod special a terpenoidelor.

Dr. hab. în chimie (1994), conferenţiar cercetător (1990).

În zilele luminate de aprilie, când făptura omenească se bucură de căldura tot mai generoasă a primăverii, am avut un prilej deosebit să adresăm cordiale felicitări dr. hab. Nicon Ungur la cea de-a 60-a aniversare a sa. Am acceptat cu plăcere îndemnul colegilor de a scrie acest mesaj în virtutea faptului că de mult timp fac parte din minunata echipă de cercetători pe care o conduce, dar mai cu seamă datorită relaţiilor deosebite care ne leagă pe parcursul a câtorva zeci de ani. Aştern aceste rânduri într-o simplă tentativă de a aduce mulţumiri unui coleg care m-a ajutat sincer şi dezinteresat să-mi construiesc o carieră în cercetare. O fac din profund respect.

L-am cunoscut în îndepărtata iarnă a lui 1986. Eram în anul de absolvire, iar el, proaspăt doctor în chimie, ne-a purtat timp de o zi prin templul Academiei, străduindu-se să ne aprindă cât mai viu flacără căutării şi setei de nou. Eram o mână de copii cu drag de carte, aduşi din toate colţurile Moldovei la Chişinău pentru o mică excursie în miraculoasa lume a ştiinţei. Ceea ce îl deosebea pe Nicon Ungur era bunătatea şi căldura, entuziasmul cu care ne vorbea despre pasiunea vieţii sale – Chimia Compuşilor Naturali. Dar îl cunoşteam de mai mult timp înainte.

Am pornit în lume de pe aceleaşi cărări ale Olişcanilor, sat de oameni vrednici şi gospodari, înţelepţi şi omenoşi, care prin fapte demne au făurit destinul Ţării. Din rândul lor s-au ridicat personalităţi

marcante. Am avut acest noroc să fim alături de ei. Aşa s-a întâmplat că şi soarta lui Nicon Ungur a fost marcată de oameni deosebiţi.

Fiind elev, a avut parte de dascăli minunaţi: Anton Lupu, Mihail Leşanu, Elena Orhei, Galina Handraburu, iar pe cărările fizicii a făcut primii paşi sub îndrumarea binecunoscutului Ilie Coşanu. A fost prima cunoaştere a labirinturilor ştiinţelor exacte şi tânărul Nicu, după cum era numit cu drag pe atunci, nu a întârziat să demonstreze capacităţile sale deosebite, remarcându-se în calitate de premiant al Olimpiadei Republicane la fizică şi participant la Olimpiada Unională. A fost un adevărat succes, care i-a dat aripi şi l-a întărit în convingerea că trebuie să urmeze calea ştiinţei. Atâta doar că nu a fost să fie fizica. A fost chimia. Aşa s-au aşezat stelele, aşa a dictat destinul, propulsându-l pe Ilie Coşanu pe alte căi și aducând, în 1969, la şcoala din Olişcani, un nou profesor de chimie – Iurie Revenco. Țin să recunosc că am avut cu toţii norocul să fim povăţuiţi de acest harnic pedagog, om de o inteligenţă şi ţinută intelectuală deosebită. Profesor cu verticalitate şi demnitate. În aceste condiţii, Nicu se pătrunde de magia chimiei. I-a simțit farmecul și s-a ataşat de această disciplină pentru totdeauna datorită harului dovedit de laboriosul profesor Revenco.

Astfel, după absolvirea şcolii, urmează studiile la Facultatea de Chimie a Universităţii de Stat din Chişinău, iar la îndemnul regretatului Nicolae Gărbălău alege să-şi continue cariera de cercetare în echipa lui Pavel Vlad. Nu a fost o alegere greşită. Ba din contra. Era mijlocul anilor 1970 şi energia, elanul, entuziasmul, cutezanţa, inteligenţa şi profunzimea acestor doi chimişti remarcabili s-au contopit, conducând la afirmarea unei viguroase şcoli ştiinţifice – şcoala chimiei organice a compuşilor naturali.

Anume odată cu includerea lui Nicon, după cum îl numeau respectuos colegii de laborator, în echipa lui Pavel Vlad, rezultatele în cercetare cunosc o dezvoltare exponenţială. Punctul culminant îl reprezintă elaborarea unei noi strategii în sinteza compuşilor terpenici ciclici – ciclizarea superacidă a olefinelor izoprenice la temperatură joasă. Această realizare de o relevanţă deosebită în chimia modernă nu ar fi fost posibilă fără contribuţia directă a profesorului Ungur. Pentru aceasta, și nu numai, întreaga comunitate a chimiştilor din Moldova îi poartă un respect deosebit.

Mergând pe o cale mai bătătorită cu astfel de ocazii pe care o avem astăzi, ar fi trebuit să trec în revistă toate contribuţiile aduse până acum în cercetare de către omagiat. Nu o voi face. Nu atât din dorinţa de a fi mai original, cât din circumstanţe mai pragmatice. Mai avem încă multe lucruri de făcut.

Pentru cei necunoscători, voi aduce totuşi câteva informaţii la subiect. A publicat peste 100 de articole ştiinţifice în reviste internaţionale cu factor de impact. Are 12 brevete de invenţie, dintre care unele au fost deja implementate cu succes, proiecte comune de cercetare cu colegi din Spania, Rusia, Germania, Italia. A ţinut numeroase comunicări la conferinţe internaţionale şi naţionale. Desfăşoară o activitate didactică prodigioasă. Judecând după palmaresul acumulat, cred că putem cu certitudine afirma că profesorul Ungur poate fi considerat printre chimiştii de frunte din Republica Moldova.

Dar până la urmă noi, colegii, considerăm că aportul cel mai important al omagiatului este cel pentru destinul oamenilor din jurul său. Iată doar unii din cei, alături de care Nicon Ungur a stat la masa de laborator, ghidându-i în munca de cercetare şi în procesul de elaborare a tezelor de doctorat: dr. hab. Aculina Arîcu, dr. Alic Barbă, dr. Nguen van Hung, dr. Nguen van Tuen, dr. Marina Grinco, precum şi autorul acestor rânduri.

Nu putem ocoli cu vederea nici faptul că profesorul Ungur este un bun familist şi un tată grijuliu. A fost capabil să cultive dragostea pentru cercetare şi creaţie copiilor, doi dintre care merg pe aceeaşi cale de studiu în domeniul ştiinţelor exacte: feciorul Ştefan este student la Universitatea AŞM, Facultatea de Ştiinţe Naturale şi Exacte, iar Liviu a urmat cu succes doctoratul la Universitatea Catolică din Leuven, Belgia şi activează în prezent în această instituţie în calitate de post-doctorand. Cu un indice H peste 15, este deja autorul unui fenomen nou în chimia coordinativă a magneţilor moleculari – efectul toroidal în compuşii coordinativi cu arhitectură ciclică.

Stimate domnule Profesor Ungur, dragă Nicon! Aţi primit felicitări nu numai din Moldova, dar şi de la colegii din Italia, Spania, Portugalia, Germania, China, Vietnam, Rusia, Belarus, Romania. Toţi cei care au lucrat împreună cu dumneavoastră apreciază contribuţia pe care aţi adus-o ca Cercetător şi ca Om. Menţionez cu drag numai un gând din adresarea către dvs. a colegilor de la Napoli, cu care ați inițiat o colaborare fructuoasă, încununată de zeci de articole ştiinţifice: -Nicon, sei un grande Professore !!!

La rândul nostru, Vă dorim să priviţi cu mândrie la ceea ce aţi realizat şi să păşiţi cu cutezanţă în viitor!

Vivat Professore! Vivat Academia!

Dr. Veaceslav Kulciţki

Acad. Alexandru ROȘCA
la 80 de ani

(n. 27 aprilie 1934, s. Mândrești, r-nul Telenești)

Filosof, domeniul de cercetare: dezvoltarea liberă a individului, cadrul teoretico-metodologic de examinare a oraşului şi satului ca elemente ale unui sistem integru, procesele integrative în sistemul „oraş-sat" şi dezvoltarea potenţialului uman.

Doctor habilitat în filosofie (1988), membru corespondent (1992) şi membru titular (2000) al Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Acad. Alexandru Roșca este o personalitate notorie a vieții științifice academice și universitare din Republica Moldova. Născut la 27 aprilie 1934 în s. Mândrești, r-nul Telenești, Alexandru Roșca a urmat treptele tradiționale ale afirmării profesionale și personale în cariera științifică. A absolvit Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Moldova (1962) și doctoratul din cadrul Universității de Stat din Moldova (1970). Este doctor în filosofie (1971), doctor habilitat în filosofie (1988), membru corespondent (1992), membru titular (2000) al Academiei de Științe a Moldovei.

Activitatea de muncă a desfășurat-o, în temei, la două instituții – Universitatea de Stat din Moldova și Academia de Științe a Moldovei, cu precădere la actualul Institut de Cercetări Juridice și Politice. În cadrul Universității de Stat din Moldova (1964-1977) a parcurs itinerarul științifico-didactic de la asistent universitar la conferențiar universitar, iar la Academia de Științe a Moldovei (din 1977) a cunoscut o ascensiune pe merit de la șef de Sector al Secției de Filosofie și Drept (actualmente ICJP al AȘM) până la academician coordonator al Secției de Științe Umanistice și Arte.

Interesele sale științifice țin de domeniul filosofiei sociale și al științelor politice. Este autor a peste 200 de lucrări științifice, inclusiv 6 monografii, printre care pot fi menționate: *Dezvoltarea liberă a fiecăruia* (1980), *Procesele integraționiste în mediul rural și dezvoltarea multilaterală a personalității (în limba rusă,* 1984), *Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filozofice* (2007).

Activitatea de cercetare științifică este focalizată pe fundamentarea reperelor conceptuale și teoretico-metodologice de investigație a unor fenomene și procese social-politice, cum ar fi dezvoltarea liberă a individului (fiind elaborat un studiu cu titlu de pionierat în această direcție științifică); depășirea deosebirilor dintre oraş și sat, evidențierea căilor de apropiere a condițiilor de viață a oamenilor din localitățile urbane și cele rurale prin reliefarea diferențelor sociale și elaborarea concepției proceselor integrative în cadrul sistemului unic; dezvoltarea potențialului uman prin identificarea condițiilor obiective și subiective ale creşterii participării civice a individului în contextul modernizării societății și depășirii paternalismului social etatist; interconexiunea dintre eficientizarea funcționalității sistemului politic, aprofundarea coeziunii sociale și consolidarea dezvoltării durabile, abordată prin prisma doctrinelor și conceptelor social-filosofice și politice contemporane (fiind definite obiective prioritare de soluționat); valorile general umane ca platformă a dialogului civilizațiilor, recomandări menite să contribuie la aprofundarea dialogului intercultural și intercivilizațional la nivel global, regional și local; relația individ-societate ca reper al existenței umane, abordată din perspectiva recunoașterii faptului că omul este un subiect permanent al acțiunii sociale, orientarea sistemului social spre om constituind, în viziunea savantului, esența procesului de umanizare a societății.

Unul din rezultatele sale științifice valoroase este evidențierea și argumentarea unei etape noi în instituirea și dezvoltarea sistemului politic din Republica Moldova, legată de schimbările constituționale din 5 iulie 2000 și de opțiunea europeană proclamată în 2005. Pe un plan mai general se înscriu și rezultatele obținute prin elaborarea direcțiilor și obiectivelor privind sporirea eficacității funcționării sistemului politic, structurilor de stat, administrației locale și democrației directe.

Acad. Alexandru Roșca a fost redactor-șef al Buletinului Academiei de Științe a RSS Moldovenești „Științe sociale: filosofie, drept, etnografie, studiul artelor, arheologie" și a „Revistei de Filosofie și Drept". De notat, de asemenea, calitatea de membru al colegiilor de redacție în reviste științifice de peste hotare (România și Rusia), precum și de membru de

onoare sau asociat al unor organizații științifice din străinătate (Franța, Bulgaria și România).

De remarcat, nu în ultimul rând, numeroase participări în calitate de președinte al consiliilor științifice specializate pentru examinarea și susținerea tezelor de doctor habilitat și de doctor (din 1993 până în prezent), academicianul Alexandru Roșca fiind un promotor activ al excelenței științifice. A pregătit 4 doctori habilitaţi și 19 doctori în științe.

Activitatea de cercetare științifică a savantului, de administrare a științei și de pregătire a cadrelor de înaltă calificare s-a soldat cu formarea școlii științifice a academicianului Alexandru Roșca.

Fiind o persoană de o cultură și inteligență deosebită, de un înalt rafinament și o autoritate incontestabilă, academicianul Alexandru Roșca se bucură de o preţuire înaltă din partea colegilor și a discipolilor, reprezintă un exemplu de comportament moral, abnegație și seriozitate, calități care i-au adus faima de Om, Cercetător științific și Intelectual.

Acad. Gheorghe Duca
Dr. hab., prof. Victor Moraru
Dr. hab., prof. Victor Juc

Membru corespondent al AȘM Anatol CIOBANU la 80 de ani

(n. 14 mai 1934, com. Ruseni, azi r-nul Edineț)

Lingvist, domeniul științific: gramatica limbii române, lingvistică generală (contrastivă) și sociolingvistică.

Doctor habilitat în filologie (1973), profesor universitar (1976). Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1992).

Figură proeminentă a vieții noastre culturale, reprezentant de seamă al lingvisticii românești actuale, cu o deosebită autoritate științifică atât în țară, cât și peste hotare, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei Anatol Ciobanu, profesor universitar, șef de catedră pe parcursul multor decenii la Facultatea de Litere a Universității de Stat, împlinește vârsta de 80 de ani.

Anatol Ciobanu și-a început activitatea științifică și didactică luând doctoratul la Alma mater. Studiile de postdoctorat, urmate la Universitatea de Stat „M. V. Lomonosov" din Moscova, au exercitat o influență decisivă asupra orientării și formării științifice a tânărului cercetător. În termenele stabilite, în 1973, a susţinut teza de doctor habilitat în filologie, în 1976 i se conferă titlul de profesor universitar, iar în 1992 a fost ales membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei la specialitatea *Gramatica limbii romane, lingvistică generală (contrastivă) şi sociolingvistică*.

S-a impus, încă de la începutul carierei sale, ca un eminent cercetător în domeniul filologiei și al lingvisticii romanice. Amplitudinea intereselor profesorului A. Ciobanu este foarte mare – de la probleme de cultură a vorbirii până la cele de lingvistică generală, dar cel mai îndrăgit și, bineînțeles, mai profund și mai fructuos investigat domeniu rămâne totuși gramatica, în special sintaxa. De o deosebită atenție s-au bucurat propoziția și fraza cu diversele

lor aspecte semantico-funcționale și structurale, verbele semicopulative, principiul logico-semantic și cel funcțional în sintaxă, analizele contrastive originale la nivelul propoziției (pe material românesc, francez, rus), problema normei limbii literare, principiile de bază ale punctuației românești, sintaxa transformațională la nivelul propoziției și al frazei etc.

Și dacă astăzi putem spune că limba română este limba noastră oficială, e bine să se știe că pentru această cauză a luptat – anume a luptat – ca un adevărat ostaș al neamului și profesorul A. Ciobanu. A luptat publicând o serie de articole și studii, prin care a demascat falsul tezelor imperial-comuniste privind virtuțile așa-zisului bilingvism armonios, a luptat prin emisiuni la radio și televiziune, a luptat explicând oamenilor de la orașe și de la sate în cadrul unor adunări și mitinguri ce pericol ne paște, dacă vom rata șansa pe care ne-o oferă istoria de a ne regăsi pe noi înșine. Putem spune cu justificată mândrie că, printre lingviștii entuziaști care au contribuit cu adevărat la formarea și punerea în mișcare a acelor interminabile coloane de demonstranți care veneau, la 30-31 august 1989, din cele patru părți ale Moldovei spre Piața Marii Adunări Naționale, s-a aflat și temerarul, neobositul Anatol Ciobanu.

Pentru deosebitele sale merite științifice, membrul corespondent Anatol Ciobanu este distins cu Premiul de Stat al Republicii Moldova.

Îndelunga activitate didactică și științifică a profesorului Anatol Ciobanu s-a desfășurat multilateral, într-un larg domeniu de preocupări. În lucrările Domniei Sale sunt cuprinse aproape toate ramurile lingvisticii şi filologiei, pronunțându-se asupra unora dintre cele mai de seamă probleme ale disciplinei filologice, acordând însă o predilecție deosebită gramaticii și în special sintaxei. În studiile sale de gramatică se pune constant accentul pe funcție și, numai după aceasta, pe structurile gramaticale prin care se realizează, informativ-comunicativ, unitățile sintactice. Tratatele de gramatică ale profesorului A. Ciobanu conțin, pe lângă sincronie, și preocupări diacronice, fără ca aceste două puncte de vedere să fie vreodată suprapuse.

Meritul savantului A. Ciobanu (și al discipolilor săi) constă, de asemenea, în efectuarea unor completări și observații teoretico-aplicative în domeniul sintaxei și semanticii. Ideile sale în sintaxa limbii se caracterizează printr-o impresionantă putere de convingere. Viziunea lingvistică este umanistă și profund originală. Beneficiind de o pregătire teoretică multilaterală, Domnia Sa a fundamentat un sistem coerent de concepte lingvistice, logico-semantice şi funcționaliste, pe care le-a îmbogățit și nuanțat în continuu, din dorința constantă de a le face cât mai adecvate obiectului de studiu – gramaticii, în special sintaxei.

Rezultatele obţinute sunt reflectate în peste 600 de studii ştiinţifice, note, recenzii, articole pentru enciclopedii, rezumate etc. Dintre cele mai reprezentative fac parte lucrările: *Părţile principale ale propoziţiei* (1969); *Probleme dificile de gramatică* (1969); *Să scriem şi să vorbim corect* (1970); *Синтаксис полусвязочных глаголов* (în 2 vol., 1976, 1978); *Sintaxa propoziţiei* (1976); *Sintaxa frazei* (1984); *Sintaxa şi semantica (Studiu de lingvistică generală)* (1987); *Sintaxa* (1987, în colab. şi red.); *Limba maternă şi cultivarea ei* (1988); *Sintaxa practică (Cu elemente de analiză transformaţională)* (1991); *Limba latină: Manual pentru cl. a X-a* (1995, în colab.); *Lingua latina* (1996, în colab.); *Limba latină: Manual pentru cl. a XI-a* (1999, în colab.); *Punctuaţia limbii române* (2000); *Mic dicţionar latin-român de expresii consacrate* (2002, în colab.); *Limba latină: Manual pentru cl. a XII-a* (2005, în colab.); *Antologie filologic*ă (2005, alc. şi coautor).

În lucrările savantului regăsim rădăcinile cele mai simple, dar subtile, ale gândirii științifice, de lingvist care, la Chișinău, reprezintă o şcoală de prestigiu, o şcoală ce provine din cele mai bune izvoare ale lingvisticii – Lingvistica Funcțională de la Praga. Contribuția profesorului A. Ciobanu constă în faptul că a implementat, sub aspect metodologic, ideile structuralist-funcționaliste la Chișinău; idei prin care se impune necesitatea delimitării în lingvistică a aspectului diacronic (dinamic) și sincronic (static), imprimându-le, astfel, caracter definit de concepție lingvistică. Profesorul Anatol Ciobanu a format o adevărată şcoală de cercetători care numără 39 de doctori și doctori habilitați, pe care îi sprijină în toate împrejurările și a căror activitate o îndrumează cu discreţie şi competenţă.

Prin întinsa și rodnica sa activitate didactică, membrul corespondent Anatol Ciobanu a contribuit la ridicarea nivelului de predare a disciplinelor filologice în învățământul nostru superior. Știind să inspire nobila pasiune a cercetării științifice, a împărtășit bogatele sale cunoştinţe unor nenumărate generații de studenți care l-au iubit și admirat.

Graţie gradului înalt de pregătire profesională, a fost invitat să prezinte prelegeri la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi, Universitatea de Stat „M. V. Lomonosov" din Moscova, Institutul de Limbi Străine din Minsk, Universitatea Provence-Marseille-1 (Franţa), Universitatea de Stat din Cernăuţi ş.a.

Trăiască profesorul Anatol Ciobanu spre onoarea culturii românești!

Academician Gheorghe Duca

Dr. hab. Ion GAGIM
la 60 de ani

(n. 31 mai 1954, s. Onișcani, r-nul Călărași)

Pedagog, muzicolog, domeniul științific: științele educației, filosofie, muzicologie, psihopedagogie muzicală.

Doctor habilitat în pedagogie (2004), profesor universitar (2005).

Născut în inima Codrilor, în s. Onișcani din raionul Călărași, Ion Gagim a primit din tinerețe o educație aleasă, în spiritul respectului față de valorile general umane, dragostei pentru muncă și cunoaștere. Această aplecare juvenilă pentru acumulare, elevație și studiu, şi-a pus amprenta asupra afirmării sale ulterioare, pasionat fiind de una dintre cele mai frumoase şi complexe profesii – cea de pedagog.

A absolvit Școala Pedagogică din Călărași, apoi Institutul Pedagogic de Stat „Alecu Russo" din Bălți. Pregătirea universitară temeinică l-a recomandat încă de tânăr pentru ocuparea funcției de lector universitar, iar ulterior, pentru continuarea formării profesionale, la aspirantura Institutului Pedagogic de Stat din Moscova, unde, călăuzit de apreciata profesoare, teoreticiană în pedagogia muzicală, Olga Apraxina, susţine cu succes teza de doctor în pedagogie. Pentru definitivarea studiilor şi aprofundarea cercetării pedagogice, profesorul Ion Gagim efectuează stagiul de pregătire postdoctorală la Universitatea de Stat din Moldova. Acesta este finalizat cu susţinerea tezei de doctor habilitat în pedagogie, intitulată „Fundamentele psihopedagogice şi muzicologice ale educaţiei muzicale".

Din anul 1980 și până în prezent profesează în aulele Universității de Stat „Alecu Russo" din Bălți, investind dăruire şi pasiune în activitatea didactică şi organizatorică a acesteia în diferite calități: de la lector până la profesor universitar, de la șef de catedră până la prorector al acestei instituții. Integritatea sa morală și personalitatea polivalentă l-au făcut de-a lungul timpului un pedagog stimat foarte mult de colegi, un dascăl respectat de studenți și un om de știință apreciat de lumea savantă.

Ca dovadă a prodigioasei sale activități stau realizările dintr-un larg spectru al didacticii și științei pedagogice. Este fondatorul și conducătorul școlii de doctorat în domeniul *Educației artistice* din Republica Moldova, fondatorul și conducătorul *Laboratorului științific Psihopedagogia și Filosofia Artei* în cadrul Universității de Stat „Alecu Russo" din Bălți, protagonistul domeniului *Pedagogia muzicii* din țara noastră, precum şi unul din promotorii reformei învăţământului muzical general în Republica Moldova. A cumulat teorii și concepte pedagogice deosebit de importante pentru ştiinţele educației, a celor artistice în primul rând, fapt ce a contribuit din plin la reaşezarea sistemului muzical-pedagogic din țara noastră şi la consolidarea statutului disciplinelor artistice în învățământul primar, gimnazial și liceal.

Profesorul Ion Gagim este academician-coordonator, preşedinte al Filialei AŞM din Bălţi, decan al Facultăţii de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Artă a Universităţii de Stat „Alecu Russo" din Bălţi, membru al Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor, membru al Uniunii Scriitorilor, membru al Uniunii Muzicienilor din ţara noastră. A publicat numeroase monografii, manuale, dicționare, eseuri, articole și studii pe domenii interdisciplinare în revistele de specialitate, inclusiv publicații peste hotare (România, Germania, Rusia, SUA), aportul său științific fiind unul impresionant – circa 120 de titluri. Este autorul conceptului şi redactorul-şef al revistei de cultură, ştiinţă şi practică educaţională „Artă şi educaţie artistică"; protagonistul multiplelor conferinţe/prelegeri publice (inclusiv emisiuni radio/TV, workshop-uri, master-class) în ţară şi peste hotare (România, Germania, Italia, Rusia) pe teme de cultură, artă, filosofia muzicii, psihologia muzicii, arta audiţiei muzicale ş.a.

Pentru aportul său ştiinţific, cultural şi educaţional imens este decorat cu „Ordinul de Onoare" al Republicii Moldova, Medalia „60 de ani ai AŞM", Medalia „Dimitrie Cantemir" a AŞM, titlul onorific de „Maestru în Artă".

Antrenat şi astăzi, ca altădată, în numeroase proiecte educaţionale şi de cercetare vizând promovarea valorilor umanistice, preocupat în permanenţă de educarea noilor generaţii de studenţi, profesorul Ion Gagim, la frumoasa vârstă pe care a împlinit-o, este un om împlinit!

Dr., conf. univ. Margarita Tetelea
Dr., conf. univ. Marina Morari

Dr. hab. Alexandru BURLACU la 60 de ani

(n. 8 iunie 1954, comuna Chitai, Chilia)

Filolog, domeniul științific: critică și istorie literară.

Doctor habilitat în filologie (2000), profesor universitar (2002).

Cea mai importantă contribuţie a domnului Alexandru Burlacu în domeniul criticii literare din spaţiul nostru constă în colportarea terminologiei moderne de sorginte structuralistă, fenomenologic-existenţialistă şi din psihanaliză. Pe lângă faptul că a diminuat oarecum abisul dintre cercetările noastre şi cele de peste Prut, a creat premise pentru configurarea unui sistem coerent de legitimare şi de valorizare a literaturii române de aici în funcţie de structura ei internă.

Dacă la început insistenţa sa de a introduce concepte noi a stârnit scepticism şi nedumerire, mai apoi acestea au devenit obişnuinţe de limbaj nu doar în discursurile discipolilor, dar şi ale comilitonilor săi. Cât despre efectul stimulativ şi rolul de catalizator al cercetării academic-universitare, pe care le-au avut aceste demersuri înnoitoare, vorbesc evidenţiat mai multe studii şi teme de doctorat, scrise în ultimele două decenii.

Când Alexandru Burlacu căuta să se afirme ca cercetător literar (începutul anilor ’80), tranziţia de la deşertul realism-socialismului la o cât de cât normalitate se făcea obositor şi dezolant. După atâta tratament dogmatic, dopaj cu şabloane ideologice şi de-românizare, critica şi istoria literară din aceşti ani mai păstra inerţial nivelul rudimentar al limbajului de lemn şi sărăcia ideatică a „gloriosului” trecut. Pentru că experienţa participării la proiectul academic „Istoria literaturii moldoveneşti” cu cele câteva texte doldora de clişee politice despre „începuturile criticii literare sovietice moldoveneşti” i-a displăcut rapid şi l-a făcut să înţeleagă pericolul perseverării cu un asemenea discurs rătăcit în candoarea juneţii şi dorinţă de afirmare academică fulgerătoare, pe seama căruia astăzi obişnuieşte să facă glume, Alexandru Burlacu îşi reorientează atenţia în cu totul altă direcţie, optând ireversibil pentru lecturile în cheie modernistă.

Îşi începe pledoaria în favoarea paradigmei moderniste, instrumentelor de analiză şi ideilor estetice ale acesteia printr-o schimbare de accent în chiar interiorul studiilor sale despre fenomenul literar interbelic. După o scurtă perioadă de tăcere articolele îi denotă un cu totul alt obiect de cercetare. „Platforma ideologică”, problemele actualităţii şi alte sintagme din recuzita criticii oficiale dispar definitiv, fiind înlocuite cu un limbaj menit să expliciteze forma şi structurile tradiţionale sau moderniste ale scriitorilor. De aici înainte Alexandru Burlacu devine tot mai preocupat de procedeele şi tehnicile poetice în defavoarea mesajului şi a realităţii din spatele textelor. Monografia *Critică în labirint. Studii şi eseuri* (1997) nu mai invocă deja decât accidental argumente extraliterare, determinări politice, „atitudini ideologice şi aspiraţii colective” şi pune sub lupa valorificatoare „structura modernă” a romanelor basarabene şi modelele lor „constructive”.

Din mormanul de literatură preponderent tradiţionalistă criticul alege un material de lucru care să-i permită constatarea emergenţei unor experimente literare moderniste în Basarabia interbelică. Relevante pentru exeget devin probleme precum forma artistică, construcţia, maniera stilistică, perspectiva narativă, tehnica (paşilor mici, punerii în abis, retrospectiva etc.) Romancieri ca Ioan Sulacov, Alexandru Robot, Constantin Stere sau Leon Donici (ultimii doi constituind axul celui de-al doilea volum, *Proza basarabeană: fascinaţia modelelor* (1999), sunt valorificaţi în capacitatea lor de a asimila „noua structură, inovaţiile referitoare la tehnica narativă şi ontologia romanului românesc”. Deloc întâmplătoare sunt modelele la care este raportată producţia românească a basarabenilor, acestea constituind scriitorii care au consacrat experienţa modernismului românesc: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mircea Eliade, Hortensia Papadat-Bengescu sau Anton Holban.

Centrarea cercetărilor lui Alexandru Burlacu pe valorile formale oferă la începutul anilor ’90 o soluţie de alternativă la revalorificările „fără discernământ” ale moştenirii literare interbelice, prejudiciate de „admiraţia oarbă”, pe de o parte, şi o propunere productivă de adaptare a terminologiei critice la ritmul trepidant al epocii, pe de altă parte. În contextul unor imense tensiuni şi aşteptări, adeziunea sa la practicile interpretative formale descoperă moldovenilor o

strategie de valorificare adecvată a interbelicului românesc, dar şi de normalizare a actului critic, chemat să se aplece asupra procedeelor literarului. Atât studiile despre proză, cât şi cele asupra poeziei urmează un sistem coerent de reabilitare a interbelicilor prin prisma faptelor intrinseci. „Suntem mai mult tentaţi de relaţiile ei (poeziei, *n.n.*) cu sine, decât de raportul dintre *poezie şi dialectica vieţii*, subiect decelat deja în exegeza anilor ’60-’80” – îşi argumentează exegetul alegerea obiectului de cercetare în studiul monografic *Poezia basarabeană şi antinomiile ei*, 2001.

Judecata de valoare este dominant estetică, producţia lirică fiind tratată ca fapt artistic. Importante sunt particularităţile imaginarului, metamorfozele lui interioare, orizontul simbolic, modalităţile artistice, subtilităţile de construcţie sau unitatea stilistică. Scufundarea în irealul poeţilor are ca finalitate definirea originalităţii, dar şi gruparea lor în funcţie de forma de exprimare („Apolinici şi dionisiaci”).

De remarcat faptul că în aceste prime volume Alexandru Burlacu pune în discuţie autorii şi experienţele lor literare moderniste (simboliste, expresioniste sau parnasiene), respinse odinioară de tradiţia criticii sovietice drept problematice şi reacţionare. Anume această literatură, alcătuind „orientarea reformatoare”, este considerată forţa progresivă a sincronizării. Componenta tradiţionalistă, alimentată de „catehismul sămănătorist”, ajunge dimpotrivă ţinta săgeţilor de scepticism al exegetului.

Dincolo de recunoaşterea contribuţiilor imense la păstrarea „românismului şi a sufletului naţional”, a „etosului basarabean”, a „trecutului istoric, a fondului originar, a spaţiului şi timpului dacic”, pe care le-au adus adepţii „convenţiei clasicizante” în sânul unei culturi asediate de o ideologie străină, necesitatea infuziilor „modelatoare şi catalitice” de „modele superioare, avansate” este mereu invocată. De aceea, fericitele experienţe de „autohtonizare a convenţiilor” moderniste constituie prilejuri pentru puţinele concluzii optimiste ale exegetului care, în următoarele volume, lasă tot mai mult loc exprimării rezervelor şi nemulţumirilor în ceea ce priveşte lipsa materialului de lucru ce ar confirma o evoluţie firească în acest sens. Chit că după cel de-al Doilea Război Mondial intervin anii negri ai dogmatismului „neprietenos”, ca să folosim un eufemism, literaturii de calitate, apoi lunga, contradictoria şi amestecata tranziţie de la iluzoria liberalizare la halucinanta perestroikă.

Revizuirea instrumentelor de lucru, favorabile specificului estetic, se datorează lecturilor din monografiile reprezentative ale „noii critici” din România, şi ea zbătându-se în anii ’70-’80 în tentative de dedogmatizare a limbajului, dar şi remarcabilei documentări din opurile occidentalilor, de la formalismul rus până la structuralismul francez. Analizele lui Alexandru Burlacu uzitează de repertoriul de concepte elaborate de Nicolae Manolescu (în special din studiul de poetică a romanului, *Arca lui Noe*), Adrian Marino, Matei Călinescu, Eugen Simion, Romul Munteanu, Ion Simuţ sau Hugo Friedrich, Marcel Raymond, Mihail Bahtin, Ernest R. Curtius, Jaap Lintvelt, Gérard Genette etc. Fiecare studiu al său înregistrează câştiguri de limbaj critic şi chiar revelaţii teoretice facilitate de vreo lectură formatoare. Interesant este că exegetul preia doar conceptele care i se par potrivite pentru a le adapta la nevoile textelor, nu şi postulatele în întregime ale vreunui model ştiinţific. Neconvingător ar suna eventuala catalogare a lui Alexandru Burlacu drept *critic cu metodă*, căci analizele sale ies din sfera oricărei teorii ştiinţifice, ale cărei concepte le consideră utile la un moment dat.

Serialul *Textistenţe*-lor (2007, 2008, 2012) consacră deja o critică cu drept legitim la propriul stil şi originalitate. Subtilele analize formale, judecăţile de valoare balansând pe muchia neutralităţii academice, a atitudinilor subiective îndrăzneţe şi a persiflărilor inteligente compun un stil deosebit şi o notă personală în câmpul criticii autohtone. Mai mult decât atât, critica, cu preponderenţă cea formală, a lui Alexandru Burlacu începe să producă emulaţie, proliferând printr-un număr apreciabil de teze de doctorat dedicate literaturii interbelice.

Atunci când vizează fenomenul postbelic Alexandru Burlacu refuză să întreţină glorii artificiale, acordând spaţiu extins şi revenire multiplă doar unor autori importanţi ai literaturii române din Basarabia, precum V. Beşleagă, P. Goma, V. Vasilache, A. Busuioc, V. Ioviţă, L. Donici, V. Coroban, M. Cimpoi, D. Matcovschi, Gr. Vieru, A. Ţurcanu, N. Dabija, V. Romanciuc etc. Se va concentra cu predilecţie asupra acelor destine care au rezistat degringoladei euforiilor şi utopiilor socialiste cu preţul frângerii interioare şi al reculului în subteranele timpului istoric. Potrivit exegetului, romanele lui Vladimir Beşleagă sunt reprezentative prin lumea şi personajele lui bizare, introvertite, reflexive şi obsedate de necesitatea recuperării identităţii pierdute, exprimată printr-o scriitură experimentală (discontinuităţi narative, perspectivism, monolog interior, soliloc), preferinţa pentru formele simbolice şi mit, apetenţa pentru ermetism, fantastic, poetic şi estomparea contururilor realităţii.

Importante pentru a fi puse în evidenţă sunt prozele care experimentează multiplicarea viziunilor subiective, de aceea teoria dialogică a savantului rus Bahtin se face tot mai des aplicabilă pe textele lui Busuioc, Beşleagă şi Goma. Naraţiunea dialogizată arată că personajul romanului modern capătă tot mai multă autonomie faţă de autor, având o conştiinţă distinctă de cea a autorului şi vorbind în numele

său cu celelalte personaje şi chiar cu autorul. Nu se va vorbi în acest caz de personaje care ilustrează *tipuri de caractere*, ci de personaje care profilează nişte conştiinţe-voci. Aceste conştiinţe-voci distrug *unitatea monologică* a romanului şi se compun într-o altă unitate – *dialogică* şi *polifonică*. *Pluriperspectiva* este deci perspectiva multiplă asupra aceloraşi situaţii din mai multe puncte de vedere, iar *plurivocitatea* – prezenţa mai multor voci narative. Deşi intervin şi alte „deosebiri de tehnică şi ontologie romanescă”, plasate mai târziu sub umbrela paradigmei postmoderniste, romanul *Povestea cu cocoşul roşu* de Vasile Vasilache persevereazã subversiv în multiplicarea „viziunilor ce îmbogăţesc mozaicul lumii imaginare” şi fragmentarism plin de înţelesuri, care dispersează utopia afişată. Naraţiune dialogizată este considerată şi cea a lui Goma despre care totuşi se ştie că nu a negociat cu sistemul comunist. Dialogismul scriitorului de la Mana ţine de un alt nivel al explorărilor „cuvântului bivoc, al construcţiilor hibride, al plurilingvismului”.

Trebuie menţionată şi atenţia exegetului, susţinută de-a lungul anilor, pentru încărcătura existenţială a operelor literare. De la romanul lui Constantin Stere şi până la cel al lui Vladimir Beşleagă, de la poezia Magdei Isanos până la cea a lui Andrei Ţurcanu, nu se întâmplă ca Alexandru Burlacu să nu pună în discuţie acea experienţă unică, ireductibilă a autorului prin opera sa care se prezintă ca un cosmos autonom cu legile lui interioare. Urmărirea şi refacerea aventurii labirintice existenţiale, a „odiseei fiinţiale”, care traduce traseul de căutare a identităţii creatorului, valorile lui intime, obsesiile, faptele de conştiinţă, viziunea asupra lumii se fac alternativ cu metodele descriptive fenomenologice şi cu mijloacele tehnice ale psihanalizei.

În mod progresiv, de la o publicaţie la alta, Alexandru Burlacu îşi însoţeşte interpretările aplecate narcisiac asupra expresiei cu tot mai radicale formulări de atitudini extraliterare, care vizează comportamente amorale sau lipsa de profesionalism al scriitorilor. La început sub aparent inofensive şicane cu sensuri ambivalente, ascunzând reproşuri serioase la adresa unor nume ce dobândiseră aură intangibilă, apoi în idei tot mai transparente despre intelectualii care au dus-o bine cu regimul sau l-au ciupit ocazional şi doar cu voie de la centru, criticul loveşte impostura. Aceasta suscită tratamentul sarcastic al autorului, pentru care dovedeşte pricepere deosebită atunci când vine vorba de trecutul nostru „glorios”: „Oricum, azi cu toţii sunt „disidenţi”. Disidenţi, pentru că au locuit în „mlaştină”, pe „insula lui Circe”, pedepsiţi sau nepedepsiţi. Hrăniţi cu torocală, unii au ajuns să meargă în patru labe. Alţii cum au pornit a „grohăi”, nu mai contenesc. Dar păzea! În „ceaţa tranziţiei” un alt lot a început să se aplece înainte „cu toate extremele anterioare”. Doamne, mult prea mari sunt farmecele Puterii. Incredibil, dar istoria preacurviei Literaturii cu Puterea se repetă ca în toate utopiile şi antiutopiile, mereu în contratimp”.

Înainte de a intra pe filele istoriei literaturii, scriitorii dau seama de păcatele lor pe „Scara lui Osiris” în varianta revizionistă a lui Alexandru Burlacu care îşi exprimă deschis simpatiile, dar mai şi denunţă tertipurile cameleonilor şi grafomanilor cu subtilitatea pamfletarului talentat. În orice caz, discursul critic nu urmează invariabil strategia admiraţiei confortabile şi profitabile în toate timpurile pe care au adoptat-o unii colegi de ai săi.

Depăşind vârsta investigaţiilor (mai mult sau mai puţin) formale sau psihanalitice, în recentul său volum antologic apărut la Iaşi, *Refracţii în clepsidră*, 2013, Alexandru Burlacu îşi echilibrează metodologia critică. Scriitorii vizitaţi şi cu alte ocazii sunt analizaţi acum fără tăgadă prin raportarea lor la spiritul vremii. Poemele Magdei Isanos au „un puternic substrat autobiografic şi rezultă din metamorfoza unor trăiri empirice”. Ion Buzdugan e un „poet basarabean”, în a cărui liră nu lipseşte coarda patriotică. Sub presiunea comandamentelor realităţii naţionale, Grigore Vieru simte datoria unei poezii mesianice. După ’86 cetăţeanul Dumitru Matcovschi „o ia înaintea poetului”, iar Nicolae Dabija se declară din neam de clopotari, pledând în ipostaza „poetului luptător pe metereze într-o cetate asediată”. Într-un regim autoritar, poezia lui Andrei Ţurcanu nu ar fi putut trece de îngrădirile cenzurii din cauza complexităţii imaginarului care „punctează o adevărată odisee iniţiatică, o călătorie prin labirinturile unei lumi naufragiate, fără un ax interior, pândită de pretutindeni de agresivitatea unor forţe malefice, căzută în vid sau risipită în neant”. Un poet incomod prin cantonarea într-o „est-etică” salvatoare, după un debut cu cântece de slavă, este şaizecistul Vasile Romanciuc. Consideraţiile legate de poetica operei literare sau de straturile ei de profunzime nu dispar nicăieri, doar că sunt dizolvate într-o retorică care micşorează distanţa de la ele până la abordările istoricităţii.

Dat fiind perfecţionate instrumentele care deţin virtual tehnicile mai multor metode, discursul critic al lui Alexandru Burlacu câştigă enorm în nuanţe, demonstrând o capacitate aparte de pătrundere în individualitatea operei şi, deopotrivă, de sinteză a fenomenului literar basarabean, despre care se va vorbi mult într-o eventuală istorie a criticii de la noi.

Dr. hab., conf. univ. Aliona Grati

Membru corespondent al AȘM Ion DEDIU la 80 de ani

(n. 24 iunie 1934, s. Rediu Mare, jud. Soroca, azi r-nul Dondușeni)

Biolog, domeniul științific: biologia generală, ecologie, zoologie, protecția mediului, hidrobiologie, ecologie politică.

Doctor habilitat în științe biologice (1978), profesor universitar (1981). Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei.

Înalt, robust şi încă plin de viaţă, academicianul Ion Dediu la cei 80 de ani împliniţi dovedeşte aceeaşi vervă intelectuală care l-a caracterizat de-a lungul întregii sale activităţi de cercetător lucid, profund şi pertinent. Nu conteneşte a scoate la lumina tiparului, unele după altele, valoroase tratate de ecologie. Încercat adesea de boală, nu se dă bătut. Se luptă continuu nu numai cu inamicii nevăzuţi (microbii), ci şi cu cei la vedere, cu „băieţii deştepţi" care încalcă atât legile sociale, cât şi pe cele naturale, combate poluarea mediului şi întunericul neştiinţei.

Ecologul de excepţie, Ion Dediu este un luptător, un patriot, un bun român care îşi are originea în glia străbună. A învăţat, poate ca nimeni altul, să cunoască, să iubească şi să ocrotească natura şi oamenii. Împlineşte 80 de ani precum un falnic stejar care stă în calea furtunilor, dar nu este doborât. Mai primeşte câte o lovitură, mai pierde câte o ramură, rămâne însă în picioare, fiind un simbol al românilor „verzi" şi al noosferologiei (cine a ajuns până la noos poate înţelege ce am dorit să menţionez).

Din când în când mai vorbim la telefon şi ne întrebăm de sănătate, de grijile cotidiene şi la ce mai lucrăm. De fiecare dată primesc acelaşi răspuns: scriu, asta am învăţat, să scriu şi asta fac. Într-o zi mi-a spus, cu durere în suflet: scriu, am pierdut un ochi, dar nu mă las, scriu. Am rămas profund impresionat, când am citit unul dintre motto-urile sale înscrise în *Enciclopedia de Ecologie* – „Am făcut ce am putut, să facă alţii mai bine" (Cicero), l-am înţeles pe prietenul meu, pe marele ecolog Ion Dediu şi am gândit ca acest motto i-ar putea servi de epitaf.

În urmă cu mai bine de un sfert de veac aveam televizorul cu antena fixată pe Chişinău şi aparatul de radio pe „Europa Liberă". Nu trecusem Prutul şi nu cunoşteam personal pe niciun biolog de la Universitatea de Stat din Chişinău, deşi auzisem multe despre ei. La începutul anului 1990 am hotărât, împreună cu colegii mei, să trimitem la Chişinău un „ajutor", format exclusiv din cărţi ştiinţifice şi de beletristică, scrise în limba română. Îmi amintesc că am selectat circa 100 de volume, dintre cele mai importante tratate din domeniul biologiei. Urmăream cu sufletul la gură mişcările de emancipare naţională de la Chişinău, mişcări care redeşteptau în sufletul meu perioada de aur a paşoptiştilor şi a unioniştilor români. Am rămas profund impresionat atât de lupta înflăcărată pentru recâştigarea limbii strămoşeşti şi a rădăcinilor românismului, cât şi pentru dreptul la o viaţă curată, fără poluare fizică, chimică şi morală.

Urmăream cu interes intelectual şi profesional vestitele expediţii ecologice, organizate sub directa coordonare a Ministerului Mediului. O astfel de iniţiativă mi se părea fabuloasă atunci, când nu puteam depăşi graniţele gândirii socialiste. În Basarabia anilor 1990 se putea gândi şi acţiona astfel, mai bine chiar decât în anii de pe urmă, iar catalizatorul acţiunilor radicale şi salvatoare era însuşi Ministrul Mediului, profesorul universitar, dr. habilitat Ion Dediu.

Am reuşit să trec Prutul şi să calc pe pământul românesc al Basarabiei în luna august 1990, cu ocazia Expediţiei ecologice „Prut 1990". Această expediţie a însemnat un moment de cotitură în viaţa mea: îmi oferise posibilitatea să deschid ochii către România Mare, să vizitez unele dintre cetăţile lui Ştefan cel Mare şi să constat că românismul nu moare, oricât de cuceriţi şi de obidiţi ar fi românii, pentru că „nu mor caii când vor câinii".

În această expediţie l-am cunoscut pe eminentul profesor universitar Ion Dediu, despre care auzisem multe lucruri frumoase, încât puteam scrie o adevărată epopee. I-am vizitat „Împărăţia" la Ministerul Mediului. Cu această ocazie am aflat despre multiple realizări efectiv revoluţionare în materie de ecologie aplicativă şi protecţie a mediului. Vedeam pe viu, în carne şi oase, un erudit om de ştiinţă şi un ctitor al ecologiei moderne din Basarabia, care conducea Ministerul Mediului. Ministrul Mediului, profesorul universitar Ion Dediu îmbina la modul ideal Ecologia Politică cu Politica Ecologică. Nu

am mai auzit de atunci vorbindu-se despre astfel de oameni; totul mi se pare istorie.

Expediţia mi-a oferit prilejul de a vizita Universitatea de Stat din Chişinău şi de a cunoaşte pe unii dintre colegii biologi, de care m-am legat sufleteşte pentru întreaga viaţă. Am vizitat Grădina Botanică şi toate instituţiile academice de rang naţional (la nivelul U.R.S.S.-ului); Institutul de Genetică era pe atunci la nivelul marilor instituţii ale lumii; mă simţeam umilit.

„Podul de Flori" de peste Prut a „dezgheţat" apele şi a dărâmat „zidul" care despărţea fraţii de pe cele două părţi ale graniţei artificiale, care izola sufletele fraţilor buni ai aceleiaşi mame. Vizitele reciproce şi participarea la reuniunile ştiinţifice comune, care au urmat, ne-au apropiat mult şi astfel am realizat o ţesătură trainică între sufletele noastre.

S-a scurs un sfert de secol de când ne-am cunoscut. Timpul a creat în sufletele noastre legături temeinice afective şi profesionale. Consider că ecologia şi filosofia biologiei ne-a unit şi ne-a apropiat în mod spontan. Parcă am fost colegul de bancă al domnului academician Ion Dediu. Am început să ne supervizăm unul altuia lucrările ştiinţifice şi să ne întâlnim la diverse reuniuni ştiinţifice. Hidrobiologul Ion Dediu şi-a tăiat cale către Agigea, unde fiinţează încă din anul 1926 Staţiunea Biologică Marină „Prof. dr. Ioan Borcea", aparţinând de Univ. „Al. I. Cuza" din Iaşi. Deschiderea către Marea Neagră i-a deschis porţile către Universitatea Mării Negre şi către aşa-numitul Parlament al Mării Negre.

Academicianul Ion Dediu a văzut lumina zilei la 24 iunie 1934 în satul Rediu Mare din judeţul Soroca. 24 iunie este zi de sărbătoare „Sânzienele", iar judeţul Soroca are o puternică rezonanţă ştefaniană. Tatăl său Ilie şi mama sa Natalia l-au învăţat să iubească natura, să fie cinstit şi să ridice slavă lui Dumnezeu, acestea fiind principiile morale care îi conduceau pe ei în viaţa de zi cu zi. Acasă a învăţat să iubească plantele şi animalele şi să le îngrijească. Aşa cum se spune, îi plăcea să „asculte cum creşte iarba" şi cum păpădia îşi trimite prin vânt seminţele sale asemenea unor paraşute. A învăţat să iubească glia strămoşească, primăverile înflorite şi pline de farmec şi de vigoare şi toamnele pline de bogate roade. Acasă a învăţat şcoala vieţii, iar la şcoală s-a dovedit a fi un elev sârguincios şi plin de sete de cunoaştere.

După studiile liceale s-a înscris la Facultatea de Biologie şi Pedologie de la Universitatea de Stat din Chişinău. Studentul Ion Dediu s-a remarcat între colegii săi prin inteligenţa nativă, pe care a primit-o de la părinţi, moşi şi strămoşi, prin pasiunea pentru studiu şi pentru cunoaşterea naturii, prin marea sa putere de muncă şi prin şarmul personal.

Datorită calităţilor sale intrinseci şi rezultatelor obţinute, Ion Dediu a atras atenţia profesorilor. Aşa se explică faptul că profesorul M.F. Iaroşenco, care era în acel timp şi director al Institutului de Biologie, l-a atras pe tânărul absolvent al Secţiei de Fiziologia omului şi a animalelor să se iniţieze în cercetări în acest domeniu. Propunerea fiind acceptată, a urmat trimiterea sa la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov" din Moscova pentru a-şi continua studiile. Aici s-a bucurat de atenţia şi îndrumarea profesorului A. Bernstein, un eminent didact şi om de ştiinţă.

Tânărul cercetător s-a orientat către Hidrobiologie. Interesat de cunoaşterea animalelor acvatice şi a fiziologiei lor, şi-a făcut stagiul de aspirantură la aceeaşi universitate, iar în 1964 şi-a susţinut cu succes teza de doctorat, consacrată studiului Amphipodelor de ape dulci, iar postdoctorantura a efectuat-o la Sankt Petersburg.

Fiind o ramură deosebit de complexă a biologiei, Hidrobiologia i-a solicitat tânărului cercetător eforturi deosebite în documentare şi în surprinderea subtilelor taine ale „împărăţiei apelor". Hidrobiologia implică profunde cunoştinţe de ecologie acvatică, astfel că specialistul în carcinologie nu a devenit doar un bun sistematician, ci şi un foarte bun ecolog.

Eminent ecolog, Ion Dediu şi-a format, în perioada de ucenicie, o gândire şi o structură intelectuală de tip enciclopedic, fără de care nu putea cuprinde şi stăpâni tainele ecologiei. Domeniile pe care le-a abordat în cercetările sale impresionează prin dimensiuni şi complexitate. În domeniul ecozoogeografiei a efectuat cercetări privind: **Regiunea circummediteraneană dulcicolă şi salmastră; Regiunea Ponto-Caspică salmastro-dulcicolă; Ecogeografia apelor continentale; Ecotoxicologia acvatică.**

Efectuând cercetări în aceste domenii, cercetătorul Ion Dediu a dat piept cu opera hidrobiologică şi ecologică a lui Grigore Antipa, părintele hidrobiologiei româneşti, ctitorul muzeologiei moderne şi primul mare ecolog al lumii care a realizat cercetări de ecologie aplicată. De la Grigore Antipa a învăţat Ion Dediu rigoarea cercetării ştiinţifice şi aplicarea ecologiei în cercetările mediului acvatic.

Mă întrebam adesea cum a reuşit să realizeze o operă ecologică atât de impresionantă şi de durabilă. Răspunsul îl găsim mergând pe lungul drum al formării personalităţii sale. După ce şi-a publicat rezultatele cercetărilor finalizate prin teza de doctorat privind cunoaşterea Amphipodelor şi a Mysidelor, s-a orientat şi către lucrări de compilaţie, cu mare semnificaţie în munca de cercetare. Astfel, în 1984 a publicat *Dicţionarul Enciclopedic de Ecologie* (Экологический Энциклопедический Словарь), care impresionează prin bogăţia informaţiilor şi prin volum.

Ion Dediu şi-a pus perfect la punct întregul lim-

baj ecologic explicând clar şi logic toate noţiunile şi legile acestei ştiinţe. Am greşi dacă am considera că eruditul ecolog Ion Dediu este doar un teoretician al acestei interesante şi importante direcţii de cercetare privind autogospodărirea naturii şi elucidarea interrelaţiilor dintre specii şi dintre acestea şi mediul lor de viaţă. Aşa cum am mai afirmat, domnia sa este unul dintre puţinii ecologi de mare valoare care aplică în mod fericit şi priceput principiile ecologiei în natură şi în viaţa socială. Este suficient să nominalizăm doar câteva dintre proiectele ecologice în care s-a implicat în mod direct ca mare specialist: **Environment Action Plan of the Republic of Moldova, Washington – Chişinău; The State and the Protection of the Environment in the Republic of Moldova; Danube Pollution Reduction Program; Strategia Naţională pentru Dezvoltare durabilă: Moldova XXI; Strategia Naţională şi Planul de Acţiune în domeniul Conservării Diversităţii Biologice; Cartea Roşie a Republicii Moldova.**

Ar fi fost mare păcat dacă erudiţia şi experienţa reputatului ecolog Ion Dediu nu erau imortalizate în tratate ştiinţifice valoroase. Savantul a realizat o operă ecologică de deosebită importanţă ştiinţifică: ***Bazele ecologiei moderne***, care îl plasează definitiv în galeria distinşilor ecologi ai neamului nostru şi ai Europei. *Bazele ecologiei moderne* este o operă ecologică alcătuită din 8 volume, care pot fi împărţite în 3 părţi:

I. *Tratat de Ecologie Teoretică*, format din 5 volume, publicate în 2010:

1. *Introducere în Ecologie* (340 p.);
2. *Ecologia populaţiilor* (175 p.);
3. *Biosferologie* (145 p.);
4. *Ecologie sistematică* (295 p.);
5. *Tratat de Ecologie Teoretică* (555 p.);

II. 6. *Enciclopedie de Ecologie*;

7. *Tezaurul terminologiei de Ecologie* (284 p.);

III. 8. *Axiometria. Principiile şi legile ecologiei* (180 p.).

Bazele Ecologiei Moderne reprezintă un unicat nu numai pentru ecologia românească, ci şi pentru literatura ecologică mondială. Desigur că în literatura română au fost publicate numeroase tratate de ecologie deosebit de valoroase. Dacă tratatul de *Ecologie Teoretică* a eminentului ecolog Bogdan Stugren a apărut în momentul în care Ecologia, ca ştiinţă, a început să prindă viaţă şi în ţara noastră, depăşind încorsetările miciurinismului, a constituit **abecedarul ecologiei**, după care s-au format ecologii noştri, trebuie să declar deschis că *Tratatul de Ecologie Teoretică* a domnului academician Ion Dediu poate fi considerat drept o **„Biblie”** a Ecologiei Teoretice.

Nu putem insista aici asupra operei ecologice a domnului academician Ion Dediu, dorim doar să nuanţăm unele aspecte. În volumul *Introducere în Ecologie* autorul realizează cea mai completă istorie a ecologiei româneşti, pornind de la primele începuturi şi ajungând până în zilele noastre. Dacă *Dicţionarul Enciclopedic de Ecologie*, *Enciclopedia de Ecologie* şi *Tezaurul terminologic de Ecologie* te impresionează prin numărul mare de termeni pe care autorul îi elucidează, în realizarea acestei opere rămâi impresionat de numărul mare de lucrări ştiinţifice pe care autorul le-a comentat pentru a putea cuprinde informaţiile cele mai importante.

Academicianul Ion Dediu a elaborat un *Dicţionar Enciclopedic Ecologic* (în limba rusă) şi o *Enciclopedie de Ecologie*; cele două tratate se încadrează perfect în sfera de cuprindere a fiecărei direcţii. Enciclopedia oferă un plus de informaţii în explicarea noţiunilor, în funcţie de ultimele cuceriri ale ecologiei moderne, spre deosebire de *Dicţionarul Enciclopedic de Ecologie.* Astfel, noţiunea de nişă ecologică este prezentată ca un concept modern, care pune în lumină caracteristicile multifuncţionale ale nişei, pornind de la ceea ce numim „nişă spaţială” şi ajungând până la noţiunea de „nişă etologică”.

Înainte de 1989 trebuia să facem, la sfârşitul fiecărui an calendaristic, un memoriu de activitate. Într-un astfel de memoriu prezentam realizările de peste an. Nu era doar o listă sau o inventariere numerică a rezultatelor obţinute, ci erau înscrise şi unele comentarii asupra realizărilor. Citindu-le astăzi, simţi trăirile afective ale autorilor, afli unele dintre motivele nerealizărilor depline, sau, dimpotrivă, unele dintre tainele succeselor. Tot aşa, în autobiografiile pe care le realizam periodic ofeream câte ceva din parfumul zilelor de trudă şi a încrâncenărilor de zi cu zi provocate de unele neajunsuri materiale sau de unele neîmpliniri spirituale.

Astăzi facem şi refacem diferite tipuri de CV-uri, urmărind algoritmii impuşi de instituţiile sau de forurile superioare. În esenţă totul se reduce la o înşiruire de date, de cifre, de relaţii şi de recompense. Ca secretar ştiinţific al Filialei Iaşi a A.O.S.R. îmi trec prin faţă multe CV-uri. Aflu despre autori care au câte 200, 300 sau 400 de lucrări ştiinţifice publicate în diferite reviste de specialitate de prestigiu. Dacă încercăm să facem o evaluare a contribuţiilor ştiinţifice ale autorilor, aplicând aşa-numitul „pat al lui Procust” modern, care solicită doar lucrări ştiinţifice publicate în reviste cotate I.S.I. poţi constata astfel că un erudit şi apreciat profesor, chiar dacă are sute de lucrări ştiinţifice şi zeci de tratate de specialitate nu ar mai putea fi atestat ca profesor universitar deoarece nu sunt publicate în reviste străine I.S.I.. Şi astfel desfiinţăm toate valorile autohtone,

ne batem joc de revistele ştiinţifice academice naţionale şi provocăm o mare hemoragie intelectuală, care inundă teritorii străine; izgonim din ţară şi din revistele noastre pe toţi creatorii de ştiinţă şi cultură.

Într-un medalion publicat de revista „Akademos" (2009, nr. 3 (14)) se spune despre academicianul Ion Dediu: „Activitate ştiinţifică: n-a ratat nicio treaptă ierarhică – laborant, laborant superior, cercetător ştiinţific inferior, cercetător ştiinţific superior, secretar ştiinţific, director adjunct al Institutului de Zoologie din cadrul Academiei de Ştiinţe a R.S.S.M. (1957 - 1971), director-fondator al Institutului Naţional de Ecologie al Ministerului Mediului Republicii Moldova (1990 - 2001) şi al Institutului de Cercetări pentru Mediu şi Dezvoltare Durabilă (2007 până în prezent), al ULIM etc." (p. 117).

Impresionant! Academicianul Ion Dediu a fost un pălmaş pe „ogorul" ştiinţei; a plecat de jos şi a ajuns în vârful ierarhiei (vorba lui Şolohov: „aşa se căleşte oţelul").

Acum ne dăm seama de adevăratele rădăcini ale unuia dintre cei mai mari ecologi ai neamului nostru. Opera sa ecologică reprezintă un tezaur ştiinţific care aşteaptă să fie valorificat de românii de pretutindeni. Iar faptul că domnia sa îşi publică opera ecologică şi în limba rusă, înseamnă că arealul de răspândire a acesteia se întinde în toată Eurasia.

Cunoscând aceste aspecte, putem înţelege ca fiind foarte fireşti toate funcţiile pe care le-a avut. În învăţământul academic a îndeplinit diferite funcţii de conducere:

- Decan al Facultăţii de Biologie şi Pedologie a Universităţii de Stat din Moldova (1972 - 1996);
- Şef-fondator şi profesor la Catedra Interuniversitară de Ecologie şi Protecţia Mediului;
- Profesor universitar la Universitatea Liberă Internaţională şi la Universitatea Tehnică a Moldovei.

Impresionează numărul mare de funcţii publice pe care domnia sa le-a onorat şi le onorează:

- Ministrul Mediului al Republicii Moldova (1990 - 1994);
- Deputat în Parlamentul Republicii Moldova (Preşedinte al Comisiei de Ecologie (1994 - 2001));
- Preşedinte al Partidului Ecologist „Alianţa Verde" din Republica Moldova (1994 - 2008);
- Cofondator al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România;
- Preşedinte fondator al Academiei Naţionale de Ştiinţe Ecologice din Republica Moldova;
- Director fondator al Institutului de Cercetări pentru Mediu şi Dezvoltare Durabilă;
- Director onorific viager al Institutului de Ecologie şi Geografie al A.S.M.

Domnul profesor dr. habilitat Ion Dediu este membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova, membru al Clubului de la Roma şi membru al altor academii:

- Academia Oamenilor de Ştiinţă din România;
- Academia Internaţională de Cosmonautică;
- Academia Internaţională de Ecologie şi Securitatea Vieţii;
- Academia Ecologică din Ucraina;
- Academia de Ştiinţele Naturii din Rusia;
- Academia Balcanică de Ştiinţe etc.

Domnia sa a fost onorat cu multiple titluri, ordine şi medalii, atât în ţară cât şi în străinătate, şi este membru al unui număr impresionant de societăţi ştiinţifice din Republica Moldova şi din diferite ţări ale lumii.

Nu putem cuprinde în câteva pagini o viaţă de om. Şi încă ce om! Ceea ce este mai important este valoarea intrinsecă a unui astfel de om. Am rămas puternic impresionat de sinceritatea şi respectul cu care domnia sa se adresează cititorilor săi în ale ecologiei, după cum putem afla în partea introductivă a volumului *Introducere în Ecologie* (primul volum din cele 8 volume ale *Tratatului de Ecologie*):

„Am avut şi alte fericite ocazii de a promova ecologia în această parte a lumii. Mă refer la activitatea mea publică... funcţii care au permis să-mi îmbogăţesc pe viu cunoştinţele profesionale, manageriale, legislative, instituţionale şi pur umane în domeniul ecologiei şi protecţiei mediului înconjurător, să cunosc lumea, „pe consumatorii resurselor naturale", să fiu, în ultimă instanţă, mai sigur de calitatea şi înţelegerea acestei lucrări, pe care o expun în faţa judecăţii drepte şi pertinente a Măriei Sale Cititorul" (p. 15).

O astfel de declaraţie face autorul impresionantului tratat *Bazele Ecologiei Moderne* vrând să demonstreze cititorilor săi că nu a făcut şi nu face doar Ecologie teoretică, ci şi Ecologie aplicată, Ecologie politică şi chiar Politică ecologică.

Anumite afinităţi elective marchează prietenia durabilă care a prins viaţă între noi din anii 1990 până astăzi. Îl preţuiesc şi îl admir pe omul de ştiinţă Ion Dediu, însă am o stimă fără de margini faţă de omul Ion Dediu, faţă de românul care s-a dovedit a fi un patriot în adevăratul sens al cuvântului, în întreaga sa existenţă.

Îi doresc să-l ţină Dumnezeu în viaţă mereu viguros, plin de creativitate şi omenie, pentru împlinirea deplină a misiunii pe care o are pe acest pământ! Pentru a se bucura de viitorul frumoasei sale familii, pentru a-şi vedea visurile împlinite şi pentru prosperitatea neamului românesc.

Prof. dr. Gh. Mustaţă
Universitatea „A. I. Cuza" din Iaşi

Acad. Alexei SIMAȘCHEVICI la 85 de ani

(n. 27 iunie 1929, or. Chișinău)

Fizician, domeniul de cercetare: fizica semiconductorilor și energia fotovoltaică.

Doctor habilitat în științe fizico-matematice (1979), profesor universitar (1981), membru corespondent (1989) și membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (1992).

La 27 iunie 2014 sărbătoreşte frumoasa vârstă de 85 de ani distinsul fizician Alexei Simaşchevici, membru titular al AŞM, doctor habilitat în ştiinţe fizico-matematice, profesor universitar, cercetător consultant al Institutului de Fizică Aplicată al AŞM (IFA). A adus o contribuţie substanţială la consolidarea Facultăţii de Fizică a Universităţii de Stat din Moldova (USM) şi a IFA, la dezvoltarea fizicii semiconductorilor, la pregătirea specialiştilor fizicieni de înaltă calificare.

S-a născut la Chişinău, într-o familie de intelectuali. În anul 1947 şi-a început studiile universitare, iar în 1952 a absolvit Facultatea de Fizică şi Matematică, secţia de fizică, USM. Între anii 1952-1955 a făcut doctoratul la Catedra de Fizică experimentală, USM.

Din capul locului a îmbrăţişat ideile cutezătoare în materie de fizică a semiconductorilor, dovedind o pasiune nemărginită pentru această disciplină. Orizontul cultural vast, erudiţia bogată şi intuiţia dezvoltată i-au permis mereu să aleagă direcţii îndrăzneţe şi promiţătoare de cercetare. A început studiul compuşilor semiconductori AIIBVI încă pe atunci când semiconductorii abia începeau să se afirme în electronică.

Conducător ştiinţific i-a fost la început de cale renumitul prof. Mihail Kot, fondatorul Catedrei de Electrofizică (în prezent Catedra de Fizica Aplicată şi Informatică, USM). Inițial sub conducerea prof. M. Kot, iar apoi şi în calitate de şef de catedră la USM, Alexei Simaşchevici a participat la organizarea specializării în fizica semiconductorilor, la înzestrarea laboratoarelor de specialitate, la elaborarea şi predarea timp de 40 de ani a cursurilor normative şi speciale.

A fost mereu preocupat de cercetarea proprietăţilor cristalelor şi straturilor subţiri semiconductoare, pe parcursul anilor accentuându-şi interesul asupra cercetărilor heterojoncţiunilor pe baza compuşilor AIIBVI. În 1962 susţine la Universitatea din Vilnius, Lituania, teza de doctor.

Între anii 1967-1969 Alexei Simaşchevici a predat cursurile de fizică generală la Institutul de Petrol din Algeria, unde a editat trei îndrumare metodice în limba franceză. După revenire, reîncepe activitatea didactico-ştiinţifică în cadrul USM. Începând cu anul 1967, timp de 28 de ani, a fost şef al Catedrei Fizica Semiconductorilor, fiind totodată conducător ştiinţific al Laboratorului de cercetări ştiinţifice în fizica semiconductorilor. În 1979 susţine la Sankt Petersburg teza de doctor habilitat în ştiinţe fizico-matematice, în 1981 i se conferă titlul de profesor universitar.

Realizările ştiinţifice ale Catedrei şi Laboratorului de Fizică a Semiconductorilor privind proprietăţile semiconductorilor AIIIBV şi AIIBVI şi ale heterojoncţiunilor formate pe baza lor sunt bine cunoscute şi preţuite în lumea ştiinţifică. Drept dovadă poate servi decizia Academiei de Ştiinţe a fostei URSS de a organiza în anul 1974 la Chişinău, sub egida Catedrei de Fizică a semiconductorilor USM (responsabil A. Simaşchevici) şi a Institutului Fizico-Tehnic „A. F. Ioffe" din Sankt Petersburg, Rusia (responsabil J. Alferov), prima Conferinţă unională consacrată proprietăţilor heterojoncţiunilor.

În perioada aflării prof. Alexei Simaşchevici în fruntea Catedrei Fizica Semiconductorilor, au fost pregătiţi peste 600 de specialişti, o bună parte din ei fiind cetăţeni străini din Vietnam, Algeria, Siria, Cuba, Mexic, Germania, Mozambic etc. Colaboratorii catedrei şi ai laboratorului au susţinut 7 teze de doctor habilitat şi peste 50 de teze de doctor în ştiinţe fizico-matematice şi tehnice. Sub conducerea nemijlocită a prof. Alexei Simaşchevici au fost susţinute 25 de teze de doctor în ştiinţe. Rezultatele activităţii ştiinţifice sunt reflectate în peste 300 comunicări la conferinţe internaţionale şi naţionale, 27 brevete de invenţie, circa 600 publicaţii ştiinţifice, inclusiv patru monografii, 6 manuale didactice.

Realizările ştiinţifice fundamentale, obţinute sub conducerea şi cu participarea profesorului Alexei Simaşchevici, pot fi generalizate în felul următor:

este elaborată tehnologia de obţinere a cristalelor, straturilor subţiri şi heterostructurilor în baza compuşilor II-VI; determinat mecanismul de transport al purtătorilor de sarcină prin aceste heterostructuri; propuse diagramele energetice respective; determinat spectrul energetic al impurităţilor în compuşii AIIBVI şi în soluţiile solide în baza lor şi rolul acestor impurităţi în formarea spectrelor de radiaţie şi ale fotoconductibilităţii; studiată electroluminescenţa în heterostructurile obţinute şi elaborat un şir de dispozitive optoelectronice (diode luminescente, detectori efectivi de radiaţie luminoasă şi ionizantă etc.).

Pentru activitatea-i ştiinţifică prodigioasă, în anul 1983 lui Alexei Simaşchevici i s-a decernat Premiul de Stat al Moldovei în domeniul Ştiinţei şi Tehnicii. În anul 1989 acest premiu este decernat unui grup de colegi ai săi – o elocventă apreciere a şcolii ştiinţifice, create de profesorul A. Simaşchevici. În anul 1989 prof. A. Simaşchevici este ales membru corespondent, iar în 1992 – membru titular al Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Ca urmare a recunoaşterii unanime a valorii sale, în 1995, este ales academician coordonator al Secţiei Matematice, Fizice şi Tehnice a AŞM şi membru al Prezidiului AŞM. Din acea perioadă, acad. A. Simaşchevici îşi începe activitatea științifică în cadrul AȘM, stând la baza formării unui laborator comun al USM şi IFA – de Materiale şi Structuri Pentru Energetica Solară, activitatea sa rodnică în cadrul IFA perpetuând-o până în prezent. În acest interval de timp, în calitate de şef de laborator, sau, ulterior, de profesor consultant, acordă o deosebită atenţie dezvoltării cercetărilor în domeniul dispozitivelor fotovoltaice.

Din 2001 este numit director adjunct al Institutului de Fizică Aplicată al AŞM, iar în anii 2002-2005 – director interimar al IFA. Deţinând funcţii de conducere în cadrul AȘM, iar apoi în IFA, într-o perioadă destul de dificilă pentru instituţiile academice naţionale, a contribuit esenţial la păstrarea patrimoniului material şi intelectual, la relansarea acestora.

Activitatea didactico-ştiinţifică a acad. Alexei Simaşchevici a fost şi este conjugată armonios cu activitatea socială. Numeroasele preocupări, cordialitatea în relaţiile cu colegii şi tineretul studios, inteligenţa, creativitatea şi cunoştinţele temeinice îi permit academicianului Alexei Simaşchevici să ocupe binemeritat treapta superioară pe scara ierarhică, grea şi anevoioasă, a ştiinţei.

M. c. Constantin Gaindric
M. c. Alexandru Dicusar
Dr. hab., prof. Dormidont Șerban
Academician Leonid Culiuc
Academician Gheorghe Paladi
Academician Andrei Ursu

Dr. hab. Ana ȘTEFÂRȚĂ la 75 de ani

(n. 30 iulie 1939, s. Cotiujenii Mari, jud. Soroca)

Botanistă, domeniul de cercetare: paleobotanica.

Doctor habilitat în biologie (1997).

La 30 iulie a.c. doctorul habilitat Ana Ştefârţă trece vama Timpului – cei 75 de ani de la venirea pe lume şi cei 40 de ani de activitate ştiinţifică.

Născută într-o familie de buni şi vrednici gospodari, Eugenia şi Gheorghe Ştefârţă, din satul Cotiujenii Mari jud. Soroca, a absorbit odată cu laptele mamei şi dragostea faţă de tot ce include cuvântul Baştină. Acest frumos sat, vechi de peste 500 de ani, i-a ocrotit copilăria şi adolescenţa, implantându-i în suflet fiorul admiraţiei faţă de natură, de peisajele rurale şi respectul pentru nobleţea omului muncitor.

Absolveşte, în anul 1956, Școala medie din satul natal, lucrează o perioadă la oficiul poştal. Între anii 1960-1965 este studentă la Universitatea de Stat din Tiraspol, la Facultatea de Biologie şi Geografie, secţia Biologie şi Chimie. După absolvire este angajată în calitate de lector-asistent la Catedra de Botanică. Destinul a dorit să-l întâlnească pe viitorul academician Andrei Negru, tânăr pe atunci, care preda la aceeaşi instituţie şi-şi începuse deja activitatea ştiinţifică în domeniul paleobotanicii. Generos din fire, el îi încredinţează o colecţie de mostre (80 de amprente foliare fosile), iniţiind-o în misterele acestei ştiinţe. Entuziasmată, Ana Ştefârţă organizează expediţii şi, la început cu ajutorul câtorva studenţi, ulterior în cadrul expediţiilor comune cu Andrei Negru şi Ştefan Manic, îşi măreşte colecţia până la 2000 mostre.

Dispunând de un material atât de bogat şi variat şi susținând cu brio examenele, devine doctorandă a Grădinii Botanice a Academiei de Ştiinţe din Moldova, desfăşurându-şi studiile la Institutul de Botanică „V.L. Komarov" din Sankt Petersburg, în Laborato-

rul de Paleobotanică. Sub oblăduirea renumitului savant, Irina Ilinski, dar şi graţie propriei perseverenţe şi tenacităţi, susţine cu succes teza de doctorat „Flora miocenă a satului Bursuc, Moldova".

Revine la Chişinău, fiind angajată în Laboratorul Floră şi Geobotanică, urcând pe scara ierarhică de la cercetător ştiinţific inferior până la cercetător ştiinţific principal, consacrându-şi viaţa Grădinii Botanice, unde activează şi în prezent.

Pe parcursul întregii sale activităţi, a continuat să se ocupe cu minuţiozitate și chibzuinţă, abordând la nivel ştiinţific înalt, problemele actuale din domeniul ales – paleobotanica Miocenului. Abnegaţia cu care a muncit încontinuu s-a structurat într-o valoroasă teză de doctorat „Flora miocenă din interfluviul Nistru-Prut", pe care a susţinut-o cu mare succes în anul 1997, devenind doctor habilitat. Acest succes fusese ghidat şi alimentat cu sfaturi preţioase de regretatul academician Andrei Negru, fondatorul şcolii naţionale de paleobotanică, care i-a fost consultant ştiinţific al lucrării.

Teritoriul studiat (interfluviul Nistru-Prut) oferă şansa de a pune în valoare o arhivă paleobotanică de mare interes ştiinţific pentru cunoaşterea florelor din Miocenul Superior al Europei de Sud-Est. Sugestiile doctorului habilitat Ana Ştefârţă asupra legităţilor generale ale florogenezei din Sarmaţianul Inferior, Sarmaţianul Mediu, Meoţian şi Ponţian se bazează pe materialul paleobotanic provenit din orizonturi stratigrafice precis datate (pe bază de resturi de moluşte marine), fapt ce își are aplicare în practica lucrărilor paleogeografice.

Consacrata botanistă scoate din arhiva paleobotanică, care numără 13 milioane de ani, cele mai esenţiale schimbări care au avut loc în procesul de dezvoltare a florei din Miocenul Superior. Procesul respectiv s-a desfăşurat, după cum menţionează Ana Ştefârţă, către sfârşitul Sarmaţianului Inferior - începutul Sarmaţianului Mediu, când s-a început substituirea treptată a genurilor subtropicale exotice prin cele temperate. Cercetătoarea a studiat flora Miocenului din teritoriul interfluvial Nistru-Prut, ceea ce e preţios nu numai pentru cunoaşterea acestei flore vechi ancestrale, ci şi pentru înţelegerea originii formării nucleului florei contemporane est-europene. Investigaţiile sale contribuie la dezvoltarea şi exemplificarea principiului ştiinţifico-metodologic de unitate a paleontologiei şi neontologiei. Aceste investigaţii sunt indispensabile şi inerente pentru cunoaşterea evoluţiei organice, în general şi a florogenezei, în special (a filogeniei).

După cum menţiona remarcabilul savant al neamului românesc, regretatul Boris Matiencu, Ana Ştefârţă e un deschizător de noi etape şi de alte niveluri de cercetare în paleobotanică. A reuşit să realizeze un tablou concludent nu numai a existenţei unei flore bogate în diferite orizonturi ale Miocenului Superior, ci şi să ne prezinte o abordare excepţional de valoroasă – evoluţia acestora în Timp, în intervalul dintre Sarmaţianul Inferior şi Ponţianul Inferior, o perioadă de la 13 până la 8 milioane de ani.

Evidenţierea diversităţii taxonomice, a particularităţilor ecologice şi paleofitocorionomice a florei Miocene din interfluviul Nistru-Prut prezintă un interes deosebit pentru stabilirea etapelor succesive şi a căilor evoluţiei florei neogene, cât şi pentru relevarea factologică a proceselor de geneză a florei actuale europene. Studierea amprentelor foliare fosile permite evidenţierea componenţei taxonomice la nivel de specie, fapt care serveşte ca bază factologică pentru analiza fitogeografică detaliată a florei Miocene şi pentru stabilirea nu numai a tendinţei generale a climatului, dar şi a fluctuaţiilor climaterice, a situaţiei paleogeografice care au cauzat alternarea proceselor evolutive ale lumii vegetale miocenice est-europene.

Pentru prima dată, au fost evidenţiate limitele răspândirii în timp (Sarmaţian-Ponţian) a speciilor fosile şi stabilite tipurile fitocomplexelor Miocenului Superior, evidenţiate etapele dezvoltării florei şi vegetaţiei din teritoriul dat; complexul paleocarpologic Bursuc a fost completat cu **27** de genuri noi; au fost evidenţiate elementele fitogeografice şi relevată dinamica lor în timp; a fost confirmat procesul substituirii treptate a elementelor exotice (nord-american, est-asiatic) cu cel european şi euro-caucazian.

Aşadar, criteriul valoric al investigaţiilor ştiinţifice ale doctorului habilitat Ana Ştefârţă include şi următoarea concluzie: flora Miocenului Superior din teritoriul interfluviului Nistru-Prut numără **149** de specii ce revin la **93** de genuri atribuite la **58** de familii, dintre care **55** de genuri şi **90** de specii au fost descoperite pentru prima data pe teritoriul cercetat, iar **21** de specii au fost descrise pentru prima dată în calitate de taxoni noi în ştiinţă.

Ca rezultat al unei munci fructuoase, savanta evidenţiază rolul esenţial al elementelor mediteraneene în flora Sarmaţianului Inferior. În paralel cu formaţiunile silvice mezofile, în vegetaţia Sarmaţianului Inferior din interfluviul Nistru-Prut un rol deosebit revenea formaţiunilor xerofile, de tipul *makvis* şi *gariga.* Astfel a fost confirmată existenţa în Sarmaţianul Inferior a cronoflorei Mastixia.

Pe baza cercetărilor paleofoliologice, a fitocomplexelor evidenţiate, au fost identificaţi parametrii paleoclimatici ai Sarmaţianului Inferior şi Sarmaţianului Mediu, ai Meoţianului şi Ponţianului. În seria de noutăţi se atribuie şi plasarea fitocomplexului Bursuc în rândul taxonilor paleofloristici cu statut de „Floră etalon" pentru Sarmaţianul Inferior al Paratetisului de Est, deoarece dispune de o vastă

diversitate taxonomică şi de un specific compoziţional floristico-fitocenotic unic.

Stabilirea de către mult stimata dnă Ana Ştefârţă a faptului că începutul procesului activ de formare a florei contemporane est-europene îşi are rădăcinile în complexele floristice ale Sarmaţianului Mediu, Meoţianului şi Ponţianului din Miocenul Superior, este o concluzie de mare importanţă şi se consideră un deosebit aport în elucidarea problemelor din domeniul paleobotanicii.

Ana Ştefârţă a adus dovezi concludente în susținerea ipotezei, potrivit căreia principiul de bază al evoluţiei, în cazul dat a florogenezei, îl constituie mecanismul de substituţie a unei flore prin alta, acesta fiind pilonul central al studiilor sale ştiinţifice. Academicianul Constantin Toma de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi, România, afirmă că doamna Ana Ştefârţă cu realizările sale atât de importante poate intra liber în Panteonul Ştiinţei.

Remarcabilul Hrant Avakian menţiona că viaţa este un dar şi o misiune. În cazul Anei Ştefârţă, misiunea ei vitală s-a încununat cu mari succese, deoarece a devenit un nume de talie internaţională, lucrările ei fiind publicate în reviste de prestigiu atât din ţară, cât şi peste hotarele ei. Rezultatele ştiinţifice sunt expuse în 65 de lucrări ştiinţifice, printre care monografia *Раннесарматская флора Бурсука* (1974). Este coautoare la 9 monografii: *Ископаемые растения СССР*, т. I (1974); т. II (1982); *Растительный мир Молдавии*, т. I, II (1986); т. IV (1988); т. V (1989); *Primul raport naţional cu privire la Diversitatea Biologică* (2000); *Lumea vegetală a Moldovei. Plante cu flori-1* vol. II, (2005); *Lumea vegetală a Moldovei. Plante cu flori-2*, vol. III, (2006); *Ископаемые цветковые растения России и сопредельных государств. Nictaginaceae – Salicaceae*, т. IV, (2005).

Ana Ştefârţă a acumulat o colecţie de mostre foliare fosile excepţională prin diversitatea speciilor, care va alcătui o considerabilă şi semnificativă componentă a viitorului Muzeu de Botanică al Grădinii Botanice (Institut) a Academiei de Ştiinţe din Moldova. Cu o deosebită dăruire se consacră şi studiului florei actuale a Basarabiei.

Pentru munca sa, care depăşeşte patru decenii, a fost apreciată cu Diploma de Recunoştinţă a Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova (2000). În anul 2001 i s-a conferit titlul onorific de „Om Emerit".

Acum, când distinsa savantă înscrie încă un cerc de aur în tulpina arborelui său vital, să-i urăm în continuare multă sănătate, succese în domeniul pe care şi l-a ales drept satelit al vieţii şi multă fericire!

Dr. Eugenia Manea-Cernei
Dr. Valentina Cantemir
Acad. Teodor Furdui

Membru corespondent al AŞM Victor GHICAVÎI la 70 de ani

(n. 11 august 1944, s. Marcăuți r-nul Briceni)

Medic, domeniul de cercetare: farmacologia şi farmacoterapia.

Dr. hab. în medicină (1978), profesor universitar (1989). Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei (2012).

Farmacologia, în special farmacoterapia, se află în vizorul tuturor disciplinelor terapeutice ce utilizează metode farmacologice de tratare a maladiilor. Urmărind studiul originii, compoziţiei, proprietăţilor, acţiunilor terapeutice ale medicamentului asupra organismului uman, clasificarea şi modul de administrare a acestuia, farmacologia se bazează pe legităţile şi mecanismele fiziologice, biochimice, patologice, genetice, farmacogenezei etc. Astfel, farmacologia constituie o ştiinţă interdisciplinară, iar specialiştii respectivi, pentru a-şi realiza menirea, trebuie să posede cunoştinţe profunde atât în ştiinţele despre om, cât şi în chimie, fizică, genetică etc. Desfășurarea unei activităţi de cercetare în aceste domenii, suplimentar la cele din farmacologie, reclamă capacităţi analitice, creativitate, clarviziune, perseverenţă şi muncă asiduă. Toate aceste aptitudini le posedă plenar membrul corespondent al AŞM, doctorul habilitat în medicină, profesorul universitar Victor Ghicavîi. Graţie acestui fapt, el s-a afirmat drept un savant notoriu în farmacologie. O spunem nu numai în baza analizei lucrărilor sale ştiinţifice fundamentale şi practice, dar şi a aprecierii, de către renumiţi specialişti farmacologi şi fiziologi, a discursurilor sale ştiinţifice prezentate la diverse foruri.

Victor Ghicavîi s-a născut într-o familie de gospodari, Ion şi Iulia Ghicavîi, care lucrau în colho-

zul din satul Marcăuţi, raionul Briceni, la 11 august 1944, perioadă a verii pătrunsă de atmosfera unor sărbători religioase deosebite, printre care și ziua pe care o tălmăcește ca pe un semn personal – cea de pomenire a Sf. Mucenic și Tămăduitor Pantelimon.

A absolvit şcoala primară şi cea medie din satul natal cu excelenţă. În anul 1961 îşi prezintă actele la Institutul de Stat de Medicină. Rectorul Universităţii, prof. univ. V. Anestiadi, îi propune să se specializeze în stomatologie, deoarece sistemul ocrotirii sănătăţii ducea, în acel timp, lipsă de cadre în acest domeniu. Astfel că se înscrie la Facultatea de Stomatologie, unde activau profesori universitari de înaltă calificare, precum prof. N. Fetisov, prof. A. Guţan, prof. M.Buşan ş.a. Concomitent, studenţii stomatologi ascultau prelegeri la obiectele fundamentale susținute de personalități devenite repere în învăţământul universitar medical – profesorii A. Zubcov, N. Starostenco, N. Testemiţanu, N. Anestiadi, V. Anestiadi, M. Mihlin, A. Corovin, C. Ţâbârnă ş.a.

Prin statutul său fizic şi intelectual – înalt, corp proporţional, drept, păr aranjat impecabil, privire pătrunzătoare, mişcare graţioasă, ţinută socială verticală, sete de cunoştinţe – a atras atenţia şi a predispus corpul profesoral al facultăţii către persoana sa, fiind desemnat şef de curs. În scurt timp, datorită muncii asidue depuse pentru acumularea cunoştinţelor în domeniul specialităţii, comportamentului prosocial, participării la diferite concursuri studenţeşti şi întreceri sportive (la baschet), Victor Ghicavîi devine unul dintre cei mai apreciaţi studenţi. Absolveşte facultatea cu menţiune.

În acea perioadă, în Institutul de Stat de Medicină, graţie efortului ministrului Sănătăţii prof. univ. N. Testemiţanu, s-a introdus predarea tuturor obiectelor în limba română. Unele specialităţi însă nu erau asigurate cu profesori care cunoşteau limba naţională. Iată de ce, tânărului specialist, care avea o pregătire profundă şi poseda limba la perfecţie, i s-a propus să se perfecţioneze în domeniul farmacologiei în scopul predării acestui obiect în limba română la Facultatea de Stomatologie, fapt ce a determinat viitorul lui de pedagog şi om de ştiinţă.

Munca fără istov şi înaltul potenţial creativ i-au permis nu numai să însuşească în toată complexitatea ei farmacologia, să facă din ea o profesie de suflet şi să convingă societatea medicală că acest obiect este strict necesar pentru orişice specialitate în medicina contemporană, dar a ajuns să fie unul dintre cei mai apreciaţi savanţi farmacologi.

În paralel cu activitatea pedagogică de asistent la Catedra Farmacologie, Victor Ghicavîi, sub conducerea cunoscutului farmacolog, prof. univ. E.A. Muhin, efectuează cercetări experimentale şi clinice privind acţiunea terapeutică a unui preparat nou – etiron, fapt ce i-a permis să determine particularităţile farmacologice ale acestuia şi să-l introducă în arsenalul medicamentos ca farmacopreparat hipertensiv sau antihipotensiv ce măreşte tensiunea arterială. Aceste rezultate ştiinţifice au servit ca bază a tezei de doctor în ştiinţe medicale la specialitatea farmacologia, susţinută cu brio în anul 1971.

S-a format ca farmacolog într-o atmosferă binevoitoare şi creativă, instituită de şeful catedrei prof. univ. E.A. Muhin, personalitate nobilă, inteligentă şi cu suflet mare. Acesta manifesta o deosebită stimă faţă de discipolul său: în anul 1980, la insistenţa lui doctorul în ştiinţe medicale V. Ghicavîi a fost numit şef al cursului farmacologie clinică, recunoscându-i-se astfel nivelul înalt de pregătire în farmacologie şi capacităţile pedagogice.

În această funcţie a depus eforturi considerabile în vederea organizării procesului didactic şi activităţii clinice conform cerinţelor moderne, ceea ce a servit ca bază pentru conducerea Institutului de Stat de Medicină de a-l numi în 1982 şef al Catedrei Farmacologie Clinică.

În această perioadă doctorul V. Ghicavîi, fiind convins că la noi în ţară există suficientă materie primă din care pot fi produse farmacopreparate autohtone, în mare măsură revizuieşte farmacogeneza şi farmacotehnia cercetărilor ştiinţifice ale catedrei: dacă în anii precedenţi de activitate ştiinţifică, el şi colegii săi erau preocupaţi de studiul acţiunilor terapeutice ale preparatelor obţinute în baza unor substanţe autohtone chimice prin sinteză industrială, apoi după 1982 cercetările ştiinţifice au fost axate pe o nouă direcţie ştiinţifică – studierea, crearea şi implementarea medicamentelor noi în baza materiei prime locale prin extracţie, asigurarea farmacoterapiei eficiente şi inofensive, prin optimizarea şi individualizarea tratamentului medicamentos şi promovarea reformelor în domeniul sistemului de sănătate şi al medicamentului.

În funcţia de şef de Catedră, dovedeşte calităţi manageriale deosebite în domeniul activităţii ştiinţifice şi clinice, în organizarea procesului de instruire, asigurându-l cu materiale metodico-didactice etc., fapt ce a determinat desemnarea sa în anul 1986 ca vicerector pentru activitate didactică. Pe parcursul a nouă ani, doctorul V. Ghicavîi, în colaborare cu alţi colegi din conducerea Institutului, a participat la elaborarea unui nou concept de instruire a cadrelor medicale, la implementarea pregătirii cadrelor prin sistemul de rezidenţiat, la stabilirea relaţiilor cu diverse instituţii de profil din străinătate etc.

Activitatea organizatorică la nivel de institut o îmbină cu cea ştiinţifică la catedră, susţinând cu brio teza de doctor habilitat în medicină „Corecţia farmacologică a dereglărilor hemodinamice şi echilibrului de oxigenare în hipotensiuni arteriale acute”.

Prin utilizarea metodelor farmacologice, fiziologice şi chimice, prof. univ. V. Ghicavîi a argumentat ştiinţific şi a creat un nou grup de medicamente hipertensive (antihipotensive) – derivaţii izotioureici şi alchilizotioureici (izoturon, difetur sau raviten, profetur, metiferon etc.), care au manifestat eficacitate şi inofensivitate în terapia hipotensiunii arteriale acute, indiferent de etiopatogeneza acesteia. În baza mecanismului acţiunii vasoconstrictoare specifice şi antihipotensive a preparatelor izotioureice, el a propus şi implementat metode noi de prevenire şi corecţie a hipotensiunii, condiţionate de substanţe neurotrope, a reacţiei sistemului simpato-adrenergic în stări extremale: hemoragii, traume, intervenţii chirurgicale etc. În temeiul derivaţilor izotioureici şi acţiunilor vasoconstrictoare specifice au fost elaborate şi autorizate pentru utilizarea în practică următoarele forme medicamentoase: Olizin – decongestiv, spray nazal; Ravimig – antimigrenos, comprimate; Raviset – uterotonic, hemostatic – supozitoare vaginale; Raviten – antihipotensiv (hipertensiv), soluţie injectabilă.

Medicamentele hipotensive, elaborate de prof. univ. V. Ghicavîi, eficacitatea înaltă a remediilor corespunzătoare au fost înalt apreciate în tot arealul fostei URSS. În consecinţă, Comitetul Farmacologic al ex-URSS a emis o Hotărâre prin care îl obligă pe dr. hab. V. Ghicavîi şi alţi specialişti ai catedrei să elaboreze recomandări în calitate de document oficial pentru toate instituţiile şi persoanele fizice care se ocupă cu studiul şi elaborarea preparatelor hipertensive noi. Un astfel de document, cu titlu de *Recomandări metodice privind studierea experimentală (farmacologică) a noilor compuşi propuşi pentru testări clinice în calitate de preparate antihipotensive (hipertensive)* a fost elaborat şi aprobat în anul 1989 de către Comitetul de Farmacologie şi Ministerul Sănătăţii al ex-URSS.

Capacităţile creative ale prof. univ. V. Ghicavîi s-au manifestat şi în procesul de obţinere a noilor farmacopreparate din resurse naturale autohtone. Preparatele entomologice, obţinute din insecte la diverse etape de dezvoltare ale acestora din ordinul Lepidoptera, clasa Limantria, cum sunt adenoprosin, entoheptin, imupurin şi imuheptin au demonstrat acţiuni hepatoprotectoare, imunomodulatoare, antiinflamatoare, antioxidante şi inofensive, au fost autorizate, se fabrică şi se utilizează în practică.

În baza proprietăţilor farmacologice a preparatelor Regesan, Nucosan, Dovisan şi Doresan, ce prezintă uleiuri corespunzătoare din seminţe de struguri, miez de nuci, seminţe de dovleac şi seminţe de struguri şi dovleac (1:1), care posedă acţiuni regeneratoare benefice şi inofensive, citoprotectoare, antioxidante, antiinflamatoare şi antiaderenţială, prof. univ. V. Ghicavîi a propus noi strategii în tratamentul plăgilor şi combustiilor, ulcerului duodenal şi trofic, în prevenirea complicaţiilor radioterapiei la pacienţii oncologici şi dezvoltării aderenţilor în intervenţiile chirurgicale ginecologice etc. Preparatele menţionate au fost incluse în Nomenclatorul de Stat al medicamentelor.

Despre succesele activităţii ştiinţifice a m. c. V. Ghicavîi şi colaboratorilor săi mărturiseşte elaborarea în comun cu specialiştii Institutului de Chimie al AŞM, în baza deşeurilor industriei alimentare, a enterosorbenţilor (carbosem, medicas E), care manifestă calităţi net superioare, comparativ cu cei existenţi, în tratarea diverselor maladii şi stări de intoxicaţii, pentru care au fost incluşi în Nomenclatorul de Stat al medicamentelor.

Cunoştinţele enciclopedice în domeniul farmacologiei ale m. c. V. Ghicavîi s-au manifestat şi în procesul de creare a farmacopreparatelor cu acţiuni antibacteriene şi antifungice. Datorită lor a fost modificată strategia tratamentului unor boli ORL, stomatologice, dermatologice şi ginecologice.

Prin crearea, autorizarea, includerea în Nomenclatorul de Stat şi implementarea în practică, în comun cu discipolii, a 15 medicamente şi noi tehnologii de producere a medicamentelor, m. c. V. Ghicavîi a adus o contribuție esenţială în dezvoltarea industriei farmaceutice naţionale şi asigurarea populaţiei cu farmacopreparate eficiente, inofensive şi accesibile.

M. c. V. Ghicavîi, pe parcursul mai multor ani, fiind specialistul principal al Ministerului Sănătăţii şi conducător ştiinţific al Programului de Stat ,,Elaborarea şi implementarea noilor preparate farmaceutice în baza utilizării materiei prime locale”, a mobilizat specialiştii farmacişti, chimişti, botanişti şi farmacologi din ţară pentru crearea medicamentelor autohtone din materie primă locală, a participat nemijlocit la organizarea şi desfăşurarea activităţii Centrului Naţional de Farmacie, actualmente Agenţia Medicamentului, inclusiv a modalităţii de autorizare a medicamentului, procesului de elaborare a medicamentelor noi, supravegherii şi farmacovigilenţei acestora, la procesul de perfecţionare a specialiştilor farmacişti în domeniul farmacoterapiei, în crearea bazei ştiinţifice şi teh-

nologiilor noi, a dezvoltării industriei farmaceutice naţionale etc.

Un aspect semnificativ al activităţii m.c. V. Ghicavîi îl constituie elaborarea şi promovarea noilor concepţii, strategii şi reforme în procesul pregătirii cadrelor în domeniul farmacologiei moderne. În 1980, graţie eforturilor sale, în planurile de instruire universitară şi postuniversitară a fost inclusă farmacologia clinică ca disciplină obligatorie, în anul 1999 – specialitatea de medic-farmacolog clinician, în 2012 – serviciul „farmacologie clinică" etc. În statele instituţiilor medico-sanitare publice la iniţiativa sa a fost inclusă funcţia de medic farmacolog clinician, recent aprobată, căruia îi revine selectarea şi utilizarea raţională a medicamentelor, supravegherea administrării lor, farmacoeconomia şi farmacoepidemiologia acestora.

O atenţie deosebită acordă savantul pregătirii cadrelor de înaltă calificare ştiinţifică. A creat o şcoală ştiinţifică, înalt apreciată nu numai la noi în ţară, dar şi peste hotare, reprezentată de 20 de doctori şi 6 doctori habilitaţi în medicină.

Impunătoare este activitatea sa editorială. M.c. V. Gicavîi a semnat mai mult de 500 de lucrări ştiinţifice, inclusiv opt monografii, 12 manuale şi îndrumări de specialitate şi 20 lucrări metodice, printre care merită a fi menţionate *Farmacologia clinică* (2009), *Medicamentul: beneficiu sau prejudiciu* (2009), *Medicamentul – baza farmacoterapiei raţionale* (2013), *Farmacoterapia afecţiunilor stomatologice* (2014) ş.a.

Activitatea sa ştiinţifică, pedagogică şi managerială este preţuită la înalta-i valoare atât de comunitatea ştiinţifică, cât şi de autorităţile statului: a fost distins în 1976 cu insigna „Eminent al ocrotirii sănătăţii", în 1981 cu medalia „Muncă eminentă", în 1989 – cu titlul ştiinţific de profesor universitar, în 2012 – cu Ordinul „Gloria muncii", în 1996 – cu Premiul de Stat şi cu titlul ştiinţific de Membru de Onoare al Academiei de Ştiinţe Medicale din România, în 2004 – cu Premiul Naţional, în 2005 – cu Medalia de Aur OMPI „Inventator Remarcabil", în 2012 – cu titlul ştiinţific de membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei etc.

Multitudinea şi complexitatea activităţii savantului farmacolog m.c. V. Ghicavîi este impresionantă şi ne oferă exemplu de jertfire de sine întru dezvoltarea farmacologiei, importanţa căreia în tratarea bolilor este primordială.

Academician Gheorghe Duca
Academician Teodor Furdui
Dr. Valentina Ciochină

Dr. hab. Nicolae BĂIEȘU la 80 de ani

(n. 24 iunie 1934, s. Caracușenii Vechi, r-nul Briceni)

Folclorist, domeniul ştiinţific: istoria folcloristicii, obiceiurile şi folclorul sărbătorilor calendaristice, folclorul copiilor.

Doctor habilitat în filologie (1994), profesor universitar (2004).

Filosoful şi pluridimensionalul om de cultură Lucian Blaga definea veşnicia ca etalon „născut la sat". Or, comunitatea rurală îşi câştigă preponderent veşnicia şi datorită neobosiţilor cercetători ai creaţiei populare care, prin opera lor investigativă, promovează valori spirituale fundamentale.

E indiscutabil că studiile efectuate sau nestematele artei populare editate de etnologul Nicolae Băieşu contribuie la dezvoltarea şi promovarea imaginii folcloristicii moderne româneşti. Numeroasele recenzii şi analize asupra impunătoarei activităţi ştiinţifice demonstrează valoarea pe care o au lucrările sale despre creaţia populară orală.

Iată câteva titluri definitorii din palmaresul realizărilor sale folcloristice: monografiile *Poezia populară moldovenească a obiceiurilor de Anul Nou* (1972), *Folclorul ritualic şi viaţa* (1981); *Sărbători domneşti* (*închinate Maicii Domnului şi Mântuitorului*): *studiu, culegere de texte folclorice şi etnografice* (vol. I, 2004; vol. II, 2007); *Tradiţii etnofolclorice ale sărbătorilor de iarnă* (2008); volumele *Poezia obiceiurilor calendarice* (1975) şi *Folclorul copiilor* (1978) din corpusul *Creaţia populară moldovenească* (16 volume, 1975-1983); lucrările colective din seria *Editarea folclorului pe zone etnografice* (8 volume, 1973-2009); cărţile *De-a mijatca: din folclorul copiilor* (1982); *Să trăiţi, să-nfloriţi: din poezia obiceiurilor calendaristice* (1984) din seria pentru elevi *Mărgăritare* (15 vo-

lume, 1981-1985); culegerea *Obiceiurile şi folclorul sărbătorilor de iarnă* (*Tipologie. Corpus de texte etnografice şi folclorice*) (2014) din proiectul *Tezaurul folcloric al românilor din Republica Moldova, Ucraina, Federaţia Rusă;* antologia *Nicolae Băieşu – o viaţă închinată valorificării folclorului. Omagiu – 80* (2014) etc. Toate aceste publicaţii (peste 30 de lucrări ştiinţifice şi didactice – monografii; volume de texte etnofolclorice, cu introduceri, comentarii; crestomaţii de folclor; manuale ş.a.); aproximativ 150 de articole-studii în culegeri colective, reviste specializate, enciclopedii; circa 600 de articole de popularizare a ştiinţei în ziare, reviste naţionale ş. a.) au fost elaborate în cadrul Sectorului Folclor, făcând parte astăzi din Institutul de Filologie al AŞM. La ora actuală prof. Nicolae Băieşu este angajat la Institutul nominalizat în funcţie de consultant ştiinţific.

Predilecţia pentru înţelepciunea populară o moşteneşte, evident, de la părinţi (originari din s. Caracuşenii Vechi, judeţul Hotin, România, azi în raionul Briceni, Republica Moldova), dar şi din experienţa acumulată în urma peregrinărilor familiei sale prin România, Basarabia în căutare de „pământ cultivabil liber” (anii 1939-1945, s. Hasanfacî, jud. Durostor, sudul Dobrogei; s. Almălău, jud. Constanţa, nordul Dobrogei; s. Mansburg, jud. Cetatea Albă, sudul Basarabiei; s. Frumuşica, jud. Dolj, sud-vestul Olteniei; s. Beidaud, jud. Tulcea, nordul Dobrogei). Varietatea tradiţiilor etnofolclorice le observă anume în această perioadă de pribegiri: „Deşi cu ochi şi minte de copil, în anii petrecuţi «prin străini», pe timp de război, am cunoscut relativ multă lume, cu tradiţii diferite, interesante” [1, p. 36].

După cum ne mărturiseşte însuşi folcloristul, studiile obţinute în urma frecventării mai multor instituţii cu profil umanist, din cauza timpurilor grele din perioada totalitarismului, nu l-au ajutat să-şi redescopere şi să fructifice pasiunea vieţii sale – folclorul. Şi-a început activitatea în şcoala de şapte ani din Caracuşenii Vechi (1952-1953; 1955-1956). Şi-a încercat norocul şi în domeniul cifrelor (Facultatea de Matematică a Institutului Pedagogic „Alecu Russo” din Bălţi, 1955).

Etnologul mărturiseşte că părinţii „au fost nevoiţi să comită o mare greşeală plecând în Dobrogea (1939)”, iar din cauza războiului care a urmat şi a pelerinajului de 6 ani „prin străini”, urmaţi de „10 ani de studii (medii speciale şi universitare) în 5 oraşe (Cernăuţi, Briceni, Soroca, Bălţi, Chişinău)”, s-a „aflat relativ puţin timp în satul de baştină”, n-a „cunoscut îndeajuns consătenii, tradiţiile lor” [1, p. 35]. Toate câte s-au întâmplat i-au amânat, într-o oarecare măsură, conştientizarea destinului care îi era scris.

În 1960, în frunte cu tânărul cercetător ştiinţific Victor Gaţac, efectuează prima cercetare de folclor în satul de baştină, Caracuşenii Vechi, r. Briceni, avându-i în calitate de intervievaţi pe proprii părinţi: Mihail şi Eugenia Băieşu, şi pe cunoscutul povestitor Nicolae Pleşca. Presupunem că abia acum se întăresc seminţele de dragoste pentru culegerea, cercetarea şi promovarea moştenirii culturale a poporului nostru. Astfel, în ultimul an (1961) la Facultatea de Istorie şi Filologie a Universităţii de Stat din Chişinău, studentul Nicolae Băieşu scrie cel dintâi articol cu tematică folclorică, prolific pentru ulterioara-i creaţie ştiinţifică (*Povestitorul norodnic Nicolae Pleşca,* în *Chişiniovschii Universitet*, 1961, 6 aprilie).

Cât despre geneza pasiunii pentru poezia populară a celor mici şi nu numai, folcloristul Nicolae Băieşu mărturisea într-un interviu că a însuşit-o de la părinţii săi, de la Nicolae Pleşca, „un povestitor şi un cântăreţ neîntrecut. Încă fiind elev la şcoala pedagogică, am hotărât să mă ocup de acest fragment de literatură populară, dându-mi seama ce mare importanţă cognitivă şi educativă are, nu mai zic de marea bucurie cu care îi învăluie pe cei mici, dar şi pe cei mari, acest miracol care se numeşte folclorul copiilor” [2, p. 189].

Anii dăruiţi culegerii fenomenelor de folclor l-au marcat, mobilizându-l să cerceteze şi să editeze lucrări de o reală valoare pentru folcloristica modernă. Interpretarea şi compararea moştenirii culturale româneşti cu cele ale altor popoare au sporit valoarea ştiinţifică a lucrărilor editate de cercetător. O astfel de tratare dezvăluie specificul imanent al obiceiurilor şi tradiţiilor populare româneşti în arealul patrimoniului cultural imaterial european şi chiar universal.

Analizând întreaga creaţie ştiinţifică, observăm că folcloristul Nicolae Băieşu a excelat cu predilecţie în câteva domenii de cercetare: istoria folcloristicii, poezia obiceiurilor calendaristice, folclorul copiilor ş. a. A reuşit să studieze contribuţia a peste 50 de folclorişti, interpreţi de folclor, scriitori etc. la prosperarea ştiinţei despre moştenirea culturală a unui popor, relevând cele mai importante momente din activitatea folcloristică a acestora. Unele investigaţii ne definesc perioadele de dezvoltare a folcloristicii.

Graţie abnegaţiei profesorului Nicolae Băieşu, din orice exegeză, pe care a semnat-o, am aflat adevărul istoric din perioada totalitarismului când fenomenul folcloric şi etnografic era cu vehemenţă combătut sau impurificat cu idei neadecvate de către autorităţi: „folcloristica românească din Basarabia deceniilor postbelice a avut mult de suferit din cauza promovării oficiale a teoriei false despre existenţa a

„două popoare, două limbi, două culturi”(româneşti şi moldoveneşti). <...> atitudinea autorităţilor regimului totalitar faţă de tradiţiile populare naţionale, faţă de folclor, în general era negativă. Cu toate că interesul pentru folclor, pentru etnografie, arta populară a diferitelor etnii exista – sub masca «prieteniei între popoare», a «internaţionalismului» – cele mai specifice, mai valoroase creaţii populare naţionale erau excluse <...> din culturile popoarelor neruse. Aceste valori erau elemente burgheze, naţionaliste, neutile şi chiar «vătămătoare» pentru aşa-numitul «popor sovietic». Se urmărea scopul ştergerii deosebirilor între etnii, astfel înfăptuindu-se nivelarea culturilor ce aparţineau numeroaselor popoare din Uniunea Sovietică” [3, p. 51-52].

Prolifică a fost şi contribuţia savantului la tezaurizarea patrimoniului cultural imaterial din Basarabia, Transnistria şi localităţile româneşti din Ucraina şi Federaţia Rusă. Odată cu venirea dumnealui în rândurile colaboratorilor Sectorului de Folclor al Institutului de Limbă şi Literatură al Academiei de Ştiinţe a RSSM în 1961, au fost investigate sute de localităţi şi înregistrate mii de creaţii folclorice şi etnografice.

De la apariţia lucrării *Folclor moldovenesc. Bibliografie (1924-1967)* (Alcătuitor N. M. Băieşu, redactor V. M. Gaţac. Chişinău, *Cartea Moldovenească,* 1968) activitatea distinsului etnolog s-a aflat permanent în vizorul criticilor, recenzenţilor, cercetătorilor filologi etc.

Apogeul activităţii sale ştiinţifice îl va contempla desăvârşit după publicarea celor câteva volume asupra cărora continuă să lucreze şi astăzi (*Obiceiurile şi folclorul sărbătorilor de primăvară; Folclorul copiilor* etc.) din cadrul lucrării de prestigiu *Tezaurul folcloric al românilor din Republica Moldova*, *Ucraina*, *Federaţia Rusă*.

Cu prilejul unui eveniment remarcabil din viaţa unui om de ştiinţă, când balanţa celor realizate se îngrelează zilnic cu un studiu, articol sau carte publicată, îi dorim dlui profesor Nicolae Băieşu luciditate şi de acum încolo, realizarea aspiraţiilor editoriale şi atingerea condiţiei omului desăvârşit!

Referinţe bibliografice

1. Băieşu N. Secvenţe de autobiografie, memorii. În: Nicolae Băieşu – o viaţă închinată valorificării folclorului. Omagiu – 80. Chişinău: Profesional Service, 2014.
2. Mocanu M. Interviuri în do major. Chişinău: Etnomuzic, 2004.
3. Băieşu N. Folclorul literar al românilor din Republica Moldova şi Ucraina. În: Nicolae Băieşu – o viaţă închinată valorificării folclorului. Omagiu – 80. Chişinău: Profesional Service, 2014.

Cerc. şt. Mariana Cocieru